

BOSHLANG'ICH TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHNING GLOBAL MASALALARI: MUAMMO VA TADQIQOT

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

MATERIALLAR TO'PLAMI

2024-yil 20-noyabr

Qo'qon - 2024

**BOSHLANG'ICH TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHNING
GLOBAL MASALALARI: MUAMMO VA TADQIQOT**

**GLOBAL ISSUES IN THE DEVELOPMENT OF PRIMARY
EDUCATION: PROBLEMS AND RESEARCH**

**ГЛОБАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ НАЧАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ: ПРОБЛЕМЫ И ИССЛЕДОВАНИЯ**

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallar to'plami

Qo'qon - 2024

BOSHLANG'ICH TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHNING GLOBAL MASALALARI: MUAMMO VA TADQIQOT

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yil 20-martdagi №76-sonli buyrug'iga muvofiq Ilm-fan va ta'lim sohalarida faoliyat olib borayotgan professoro'qituvchilar, tadqiqotchilar, talabalar, magistrantlar, doktorantlar va yosh olimlarning ilmiy tadqiqot natijalarini keng yoritish maqsadida Qo'qon davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida 2024-yil 20-noyabr kuni **"Boshlang'ich ta'limni rivojlantirishning global masalalari: muammo va tadqiqot"** mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya o'tkazildi va quyida ushbu konferensiyaning materiallar to'plami e'lon qilinmoqda.

Konferensiyaning maqsadi: O'zbekistonda barpo etilayotgan Uchinchi Renessans davrida boshlang'ich ta'limning asosiy vazifalari sifatida boshlang'ich sinf o'quvchilarining tahliliy va kreativ fikrlash qobiliyatini ilg'or xorijiy tajribalar asosida takomillashtirish va samaradorligiga erishish ko'zda tutilgan. Boshlang'ich ta'limga yangi, zamonaviy raqamli ta'lim texnologiyalarni joriy etishda kompyuter, Internet tarmog'i imkoniyatlaridan oqilona foydalanish masalasiga alohida e'tibor berilmoqda. Boshlang'ich ta'limning madaniy kontekstini kuchaytirish jarayonida o'quvchilarga xalqning milliy va oilaviy qadriyatlarini asosida bilim berish, ularning axloqiy va faoliyat ko'nikmasini umuminsoniy qadriyatlar asosida shakllantirishga asosiy e'tibor qaratilmoqda. Shu sababli boshlang'ich ta'limning madaniy kontekstini kuchaytirishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligiga asoslanish taqozo etiladi. Butun dunyoda boshlang'ich ta'limga xalqlarning ilg'or tajribalarini tadbqiq etish tendentsiyasi davom etmoqda. Unga ko'ra, muayyan xalqlarning boshlang'ich ta'limda erishgan yutuqlari o'zga xalqlar tomonidan qabul qilinmoqda.

MAS'UL MUHARRIR

Rasulov Inomjon Mo'ydinovich – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIRIYAT HAY'ATI

Jamoliddinova Dilnoza Mirxojiddinovna - filologiya fanlari doktori, professor;

Akbarova Munira Shavkatovna - pedagogika fanlari buyicha falsafa doktori, dotsent;

Isakov Zokirjon Soliyevich - filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Turaxo'jayeva Adiba Xalilullayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Maxkamova Dilafruz Aliyevna - katta o'qituvchi;

Axmedova Nilufar Mamasidikovna - katta o'qituvchi;

Raxmankulova Nafisa Xasanovna - katta o'qituvchi.

"Boshlang'ich ta'limni rivojlantirishning global masalalari: muammo va tadqiqot" xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallar to'plami. Qo'qon davlat peadodika instituti, 2024-yil 20-noyabr 2024.

© Matn. Mualliflar, 2024.

© Qo'qon davlat peadodika instituti, 2024.

KELAJAK POYDEVORI BOSHLANG'ICH TA'LIMDAN BOSHLANADI!

Farzandlarimizning mustaqil fikrli, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini egallagan, mustahkam zaruriy pozitsiyaga ega, chinakam vatanparvar insonlar sifatida tarbiyalash biz uchun dolzarb ahamiyatga ega bo'lgan masala hisoblanadi. Bugungi kunda o'zida ta'lim va tarbiya elementlarini mujassamlashtirgan boshlang'ich ta'lim jarayonini tashkil etish oldimizga qo'yilgan dolzarb vazifalarimizdan biridir. Chunki yosh avlodning kelajakda kim va qanday inson bo'lib tarbiyalanishi ham boshlang'ich ta'limga har tomonlama bog'liq bo'ladi. Bekorga umumiy o'rta ta'limning ajralmas qismi yoki yuragi boshlang'ich ta'lim deyilmaydi. Boshlang'ich sinfdan boshlab o'quvchilarni ijodiy fikrlashga, yangiliklar yaratishga o'rgatish lozim. Boshlang'ich sinflarda o'qitilayotgan har bir fanlarni hayot bilan bog'lab, undagi muammolarni har tomondan hal qila olishga o'rgatadigan bo'lsak, o'quvchida ijodiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanib boradi. Yuqoridagi fikrlarimizning tasdig'i sifatida yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyevning quyidagi so'zlarini keltirib o'tishimiz mumkin: "Yoshlarimiz haqli ravishda vatanimizning kelajagi uchun javobgarlikni zimmasiga olishga qodir bo'lgan, bugungi va ertangi kunimizning hal etuvchi kuchiga aylanib borayotgani barchamizga g'urur va iftixor bag'ishlaydi. Bu sohada olib borilayotgan keng miqyosli ishlarimizni, xususan, ta'lim va tarbiya bo'yicha qabul qilingan umummilliy dasturimizni mantiqiy yakuniga yetkazishimiz zarur". Darhaqiqat, kundan kunga ta'lim tizimida yangidan yangi o'zgarishlar, qonun va qonunosti hujjatlariga o'zgartirishlar kiritilayotgani barchamizga ma'lum.

Boshlang'ich ta'limda chuqurroq bilim olgan va ko'proq ma'lumotga ega bo'lgan o'quvchilar kelajakda o'z o'rnilarini topishda qiyinchilikka kamroq duch keladi. Zero, xalqimizning: "Yoshlikda olingan bilim toshga o'yilgan naqsh kabidir", – deya aytgan hikmatli gaplari o'z tasdig'ini topadi. Olimlarimizning statistikalariga qaraganda inson miyasining ma'lumotni qabul qilish darajasi yuqori bo'lgan davri ham 6-10 yoshni, ya'ni boshlang'ich sinflik davrlarni o'z ichiga olar ekan.

Boshlang'ich ta'limni 1-4 sinflar qamrab oladi hamda o'quvchilarning fan asoslari bo'yicha muntazam bilim olishlarini, ularda bilim o'zlashtirish ehtiyojini, asosiy o'quvilmiy, umummadaniy bilimlarni milliy va umumbashariy qadriyatlarga asoslangan ma'naviyaxloqiy fazilatlarini, mehnat ko'nikmalarini, ijodiy fikrlash va atrof muhitga ongli munosabatda bo'lish va kelajakda erkin kasb tanlay olish ko'nikmalarini shakllantiradi. Bugungi axborot texnologiyalari rivojlanib borayotgan bir paytda yurtimizda ta'lim tizimiga ham yuksak e'tibor qaratilmoqda. Shular qatorida bizning boshlang'ich ta'limga ham.

BOSHLANG'ICH TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHNING GLOBAL MASALALARI: MUAMMO VA TADQIQOT

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

Ta'lim so'zini ishlatishimiz bilanoq xayolimizga tarbiya degan atamani ham keltiramiz. Bugungi ta'limning zamonaviy talabi ham ana shundan iborat. Ta'limni tarbiya bilan o'zaro birgalikda olib borish boshlang'ich ta'lim sifatini yana-da oshiradi. Bu esa, kelajakda har tomonlama yetuk, barkamol insonni jamiyatga yetishtirib bera olishning samarali usuli bo'ladi. Bizlar ham bir paytlar maktab o'quvchisi bo'lganmiz. Va, albatta, boshlang'ich sinfda ham tahsil olganmiz. Eslab qaraydigan bo'lsak, hozirgi jajji bolajonlarga o'xshab, ustozlarimizning etaklariga yopishib olib, ulardan nari ketmas edik. Bularning barchasidan shuni tushunishimiz mumkinki, bizlar ham kelajakda boshlang'ich sinflarga saboq beradigan ustoz bo'lib yetishamiz, albatta. Shunday ekan bizning zimmamizda juda katta mas'uliyat bor ekanligini har bir lahzada yodimizda tutishimiz zarur bo'ladi. Bugungi ta'lim tizimining talabi zamonaviy (innovatsion) usullardan va texnologiyalardan foydalanish orqali bolalar bilimlarini oshirish va ularda yaratuvchanlik qobiliyatlarini shakllantirishdan iborat. Ana shunda bizlar kelajakni yarata oladigan kadrlarni tarbiyalab beruvchi poydevor vazifasini o'tagan bo'lamiz va, albatta, o'z vazifamizni ado etganimizni anglaymiz. Buyuk bobokalonimiz Abu Rayhon Beruniy komillikning asosini ilmi bo'lishda deb hisoblaydi va barcha illatlarning asosiy sababi ilmsizlikdir, deya urg'u beradi. Alommaning fikricha, axloqiylik, to'g'rilik, odillik, tadbirkorlik, o'zini vazmin tutish, kamtarlik, insof, ehtiyotkorlik, shuningdek, adolatli va vijdonli bo'lish komil inson qiyofasida aks etishi zarur bo'lgan eng asosiy sifatlardir. Ana shunday komillikka eltuvchi barcha fazilatlarni shakllantirishda insonni bolalik chog'idan boshlab ta'lim va tarbiyani birdek olib borish zarur deb bilganlar.

Yuqorida ko'p bor ta'kidlaganimiz ta'limning poydevori bo'lgan boshlang'ich ta'limni rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan ushbu dolzarb xalqaro konferensiya a'zolari va ishiga omad tilayman, uning amaliy ahamiyati sababli boshlang'ich ta'limdagi ko'pgina muammolar o'z yechimini topishiga ishonaman.

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA OG'ZAKI VA YOZMA NUTQNI RIVOJLANTIRISH
USULLARI**

D.Jamoliddinova
QDPI professori, f.f.d (DSc).

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida og'zaki va yozma nutqni rivojlantirish, darsda o'qilgan asarni o'quvchilar ongli tushunishi, asosiy mazmuni va g'oyasini anglab yetishi uchun analiz, sintez, taqqoslash, umumlashtirish kabi mantiqiy usullardan foydalanish haqida so'z yuritiladi

KALIT SO'ZLAR: ma'nodor tushunchalar, miqdor va ko'lam, texnik vositalar, ovoz tembri va kuchi, illyustratsiya metodlari

KIRISH

Bugungi kunda yosh avlodning barkamol, yetuk, salohiyatli insonlar bo'lib kamolga yetishi uchun ona tilining barcha boyliklaridan, uning imkoniyatlaridan foydalanish zarur. Nutq – kishi faoliyatining turi, til vositalari (so'z, so'z birikmasi, gap) asosida tafakkurni ishga solishdir. Nutq o'zaro al oqa va xabar, o'z fikrini his-hayajon bilan ifodalash va boshqalarga ta'sir etish vazifasini bajaradi. Yaxshi rivojlangan nutq jamiyatda kishi faoliyatining muhim vositalaridan biri sifatida xizmat qiladi. O'quvchi uchun esa nutq maktabda muvaffaqiyatli ta'lim olish qurolidir. Nutq fikrni bayon etish vositasi bo'libgina qolmay, uni shakllantirish quroli hamdir. Fikr nutqning psixologik asosi vazifasini bajaradi, uni o'stirish sharti esa fikrni boyitish hisoblanadi. Aqliy faoliyat tizimini egallash asosidagina nutqni muvaffaqiyatli o'stirish mumkin. Shuning uchun o'quvchilar nutqini o'stirishda materialni tayyorlash, takomillashtirish, mavzuga tegishlisini tanlash, joylashtirish va mantiqiy operatsiyalarga katta ahamiyat beriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. O'quvchilar nutqini o'stirish boshqa o'quv predmetlaridan o'tkaziladigan mashg'ulotlar bilan ham uzviy ravishda bog'lanadi. Ona tili darslarida o'quvchilar til yordamida tabiat va kishilar hayoti haqida bilim oladilar; ular kuzatishni, o'ylashni va ko'rganlari, eshitganlari, o'qiganlari haqida to'g'ri bayon qilishni o'rganadilar. Ona tili darslari bolalar lug'atini boyitishga samarali yordam beradi, nutqni to'g'ri tuzishni o'rgatadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqi asosan ot, fe'l, sifat, son va bog'lovchilardan iborat bo'ladi. 6-7 yoshli bola o'z jumllarini murakkab grammatik tarkib asosida tuza oladi. Tajribadan ma'lumki, bola ma'nosiz so'zlardan ko'ra ma'nodor tushunchalarni birmuncha tez va mustahkam eslab qolish xususiyatiga ega. Uning nutqi maktab ta'limiga tayyorgarlik bosqichida kattalar bilan muloqotga kirishish, kishilarning fikrini uqib olish va to'g'ri idrok qilish darajasida, nutqning tuzilishi va grammatik qoidalariga mos, mantiqan izchil, ifodali, miqdor va ko'lam jihatdan fikr almashishga yetarli bo'ladi. Boshlang'ich ta'lim metodikasida yozma nutq og'zaki nutqdan faqat uni amalga oshirish texnikasiga ko'ra farqlanadi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'rtasida o'quvchini o'qish va yozishga o'rgatish uchun uning yozma nutqini shakllantirish yetarlidir, degan fikrlar mavjud.

NATIJA. Og'zaki nutqning o'ziga xosligi nimada? Eng avvalo, og'zaki nutq hamma vaqt so'zlovchiga ma'lum ma'noda suhbatdosh bo'lgan tinglovchilarga mo'ljallanadi. Tinglovchilarning yuz-ko'zida aks etgan hamdardlik, qiziqish yoki e'tiroz alomatlari orqali ularning so'zlovchi nutqiga munosabatini bilish bu jonli aloqa so'zlovchiga mazmunga o'zgartirish kiritish, ovoz tembri va kuchini o'ylab olish, bu o'zgarishlar tinglovchilar munosabatiga qanday ta'sir etganini kuzatish imkonini beradi. Zamonaviy maktabda o'qituvchining jonli nutqiga texnik vositalar yordamga keladi. Ular nutq ifodaligini oshiradi, hissiy ta'sirini kuchaytiradi. O'qituvchi nutqi bu holda go'yo birlashtiruvchi bo'lib qoladi: u kinokadr, musiqa, foto ishlanma bilan birga idrok

etiladi. O'qituvchi so'zi alohida tasviriy- ifodaviy sifatlarini ham aks ettiradi. Toki og'zaki nutq uni idrok etish jarayonida zudlik bilan tushunishni talab qilar ekan, o'ziga xos leksik-grammatik xususiyat ham kasb etadi. Og'zaki nutq-yorqin, shaklan obrazli, ichki emotsional nutq. Shu bois, u til vositalari va uslubiy xususiyatlar xilma-xilligi bilan farq qiladi. Yozma nutq manbai o'quvchining sinf oldidagi jamoaviy tinglovchiga mo'ljallangan og'zaki javoblaridir. Biroq, boshlang'ich sinflarda shevalarni keng qo'llanishi natijasida talab darajasidagi ixtisoslashgan o'quv og'zaki nutq madaniyatiga erishish ancha mushkul. Yozma nutq og'zaki nutqdan bir qadar shakllanganligi, so'zlarning o'ta sinchkovlik bilan tanlab olinishi, grammatik jihatdan aniq, lekin murakkab shakllanganligi, og'zaki nutq uchun xos bo'lgan ohang, mimika va qo'l harakatlarining bevosita qo'llana olmasligi bilan farqlanadi. Shuni ta'kidlash kerakki, maktabda o'qitishning dastlabki yillarida o'quvchilarning og'zaki nutqi ularning yozma nutqiga nisbatan to'laroq shakllangan bo'lib, o'qitish jarayonida alohida ahamiyat kasb etadi. O'qish va yozish o'quvchilar uchun o'rganishning maxsus shakli bo'lib qoladi. Keyinchalik esa, ular o'quvchilar uchun bilimlarni o'zlashtirishda bir xil ahamiyat kasb etadi.

MUHOKAMA. Darsda o'qilgan asarni o'quvchilar ongli tushunishi, asosiy mazmuni va g'oyasini anglab yetishi uchun analiz, sintez, taqqoslash, umumlashtirish kabi mantiqiy usullardan foydalaniladi. O'qilgan asarni analiz qilishning har xil usullari mavjud. Bolalar hikoyadagi asosiy qatnashuvchi shaxslarni aytib o'qituvchi rahbarligida asar rejasini tuzadilar. Qatnashuvchi shaxslarni o'quvchilar har xil tartibda aytishlari mumkin, ammo o'qituvchi ularni asarda qatnashish tartibida aytishni so'raydi. Natijada hikoyaning chizmasi tuziladi. O'qituvchi bergan savollar yordamida asarning mazmuni aniqlanadi. Asar mazmuni bilan birinchi tanishish o'quvchilardan ongli ishlashni, ya'ni voqealarni, qatnashuvchilar tarkibini tahlil qilishni talab etadi. O'qish bilan bog'liq holda bajariladigan bunday mantiqiy ishlar asta – sekin murakkablasha boradi. Ko'rgazmali idrok katta imkoniyatlarga ega. Eslab qolishda ko'rgazmalilikning o'zi emas, balki ularning nutq va amaliy faoliyat bilan biriktirilishi yuqori samaradorlikka olib keladi. Ta'limning ko'rgazmali metodlarini ikki guruhga: illyustratsiya metodlari va namoyish qilish metodlariga ajratish mumkin. Darslardagi ko'rgazma vositalari, tarqatma materiallar o'quvchilarning fikrlash faoliyatini, nutqiy muomlasini oshiradi. Orfografik ko'nikmalar o'quvchilarda asta - sekin shakllanib boradi. O'quvchilar qoidalarni turli xil mashg'ulotlar: ko'chirib yozish, mashq ishlash, grammatik va orfografik tahlillar orqali o'zlashtirib oladi. Ushbu qoidalarni o'zlashtirishda bolalarning ixtiyoriy diqqatini bir nuqtaga to'plash talab qilinadi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar o'yinlarni yaxshi ko'rish bilan birga o'yin orqali ba'zi orfografik qoidalarni juda tez o'zlashtirib, uni uzoq vaqt esda saqlab qoladi.

1) orfografik o'yinlar : “To'g'ri yozdim, yulduz oldim” o'yini, “Kim ko'p baliq tutadi?” o'yini, “Qatorlashgan tovushlarni top” o'yini, “Qaysi tovush yetishmaydi?” o'yini.

2) morfologik o'yinlar : “Begona so'zni top” o'yini, “So'zni o'rnini top” kabi o'yinlardan foydalanish mumkin.

XULOSA

Bunday o'yinlar o'quvchilarning fonetika va orfografiyaga oid qoidalarni o'zlashtirib olishlariga samarali yordam beradi. Pedagog har bir darsni yangi pedagogik texnologiyaning interfaol usullaridan, qiziqarli o'yinlardan foydalanib amalga oshirsa, o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi yanada kuchayadi. Buning natijasida o'qituvchi ham oldiga qo'ygan maqsadga oson erishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. K. Qosimova, Safo Matchonov.... Ona tili o'qitish metodikasi Toshkent 2007
2. G'ulomov A, Qobilova B Nutq o'stirish mashg'ulotlari- T “O'qituvchi” 1995
3. Xalq ta'limi jurnali 2015-yil 3-soni.
4. Boshlang'ich ta'lim jurnali 2018- yil 6- son.

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ВЕЛИЧИН В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

МАМЕДОВ ЭЛЬЧИН МУСА ОГЛЫ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ ИНСТИТУТ
МАТЕМАТИКИ И МЕХАНИКИ,
БАКИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

Учебная программа по математике – документ, определяющий основные цели математического образования в общеобразовательной школе, отражающий всю деятельность в направлении достижения основных результатов, учитывающий возможности и потребности каждого учащегося [2]. Он составляет основу соответствующих указаний и правил по подготовке учебников и учебных материалов по математике, планированию учебных материалов, определению методов обучения и осуществлению подготовки учителей. Одна из основных целей математического образования в начальных классах — научить учащихся понятию к некоторым основным величинам (см. например, [3] и [4]).

Если непрерывные величины измеряется непосредственно подходящей единицей измерения, то это называется прямым измерением. Например, измеряем длину ткани в метрах и определяем результат. Однако определенные устройства или инструменты используются для измерения ряда геометрических, физических или химических величин. Например, чтобы вычислить значение площади треугольника, необходимо измерить его основание и высоту, записать полученные числа в известную формулу и найти их. Измерение величин таким способом называется косвенным измерением. Косвенное измерение более применимо при измерении величин.

Рассмотрим вопрос трактовки понятия величин в школьном курсе математики. Известно, что математическое обучение в школе и особенно в начальных классах напрямую связано с решением задач, и именно через решение задач реализуются все цели математического образования [1].

В данной статье рассматривается вопрос трактовки понятия величин в начальных классах школьном курсе математики. Известно, что математическое обучение в школе и особенно в начальных классах напрямую связано с решением задач, а именно через решение задач реализуются все цели математического образования.

Каждая математическая задача или задача обучения выражает количественные отношения между разными или схожими величинами. Поэтому это наиболее удобный дидактический инструмент для введения в обучение понятия количества. Необходимо создать определенную методическую систему преподавания понятия количества в школе [5]. Данная система состоит из реализации двух задач, служащих одной и той же цели:

1. Знакомство учащихся с непосредственным практическим измерением величин;
2. Обучение учащихся формальную логическую природу понятии величин

Понятие величин преподается концентрически, в зависимости от характера математического образования в школе. Его можно разделить на три этапа:

Первый этап - в I-IV классах понятие в дается на интуитивной основе и формируется непосредственно на основе конкретных практических измерений. Поэтому этот этап называется пропедевтической (подготовительной) концентрацией. Учащиеся знакомятся с названными числами, являющимися значением величины, и учатся арифметическим действиям над ними. Формирование и развитие понятия количества продолжается в следующих классах и это также относится к первому этапу обучения величин.

Второй этап охватывает VII-IX классы, и его можно назвать знакомством учащихся с методами косвенного измерения величин. Следует отметить, что в курсе геометрии VII-IX классов изучаются величины. Таким образом обеспечивается связь математики и физики. В курсе геометрии VII-IX классов переход от практического измерения величин к непосредственному измерению можно охарактеризовать строгим указанием понятия количества и обоснованием его на формально-логическом аспекте. Например, если в школьных курсах алгебры и геометрии рассматриваются величины, их значения, связи между величинами (сравнение величин и т. д.), при изучении способов измерения площади фигуры, а также отвечают на вопрос «что такая площадь».

Третий этап – (в X-XI классах) используются современные математические аппараты и методы измерения площадей и объемов. Таким образом, этим понятиям даются строгие определения посредством определенного интеграла, а для вычисления значений величин используются общие методы. Когда в старших классах школы раскрывается формально-логическая природа понятия скалярной величины, достаточно дать ее аксиоматическое определение.

Процесс измерения количества на самом деле очень близок к подсчету и нумерации. Итак, если мы измеряем какой-либо кусок единицей измерения, то единица измерения ставится последовательно, и каждый раз единица измерения нумеруется по количеству раз, когда она применяется. Например, если единица измерения 1 метр, то 1 м, 2 м, 3 м и т. д. числа выражены. В этом процессе измеряется как величины, так и произносятся последовательные натуральные числа. Это означает, что каждое число является результатом измерения какой-либо величины. Поскольку процесс счета связан с вычислением значения дискретной величины, то счет, измерение, расчет напрямую связаны с числами.

Для формирования правильных представлений о величине в начальных классах необходимо употреблять очень точные и соответствующие понятия числа и величина. Итак, каждое названное число представляет собой величины. Поэтому сравнение номинальных чисел употребляется в смысле сравнения величин

В результате жизненных требований древние люди сталкивались с различными конечными множествами, делением, измерением, куплей и продажей и использовали различные методы и инструменты, чтобы сделать свою работу более эффективной. Естественная купля-продажа необходимых живых благ, определение общего эквивалента, создание единиц массы, площади и т. д. вызвало необходимость создания практической математики. Количественное сравнение наборов предметов сводится к сравнению характеризующих их чисел.

Следовательно, для сравнения количества элементов двух множеств необходим третий набор или соответствующая единица измерения. Пальцы рук и ног человека играли роль единицы измерения и средства сравнения. Когда пальцев рук и ног в процессе сравнения недостаточно, также используются предметы из окружающей среды и определенные слова.

Таким образом, поскольку для измерения длины используется особая единица измерения, а для измерения площади – особая единица измерения, был принят стандартный набор, применяемый для определения количества вещей – набор натуральных чисел. Хотя множество натуральных чисел является бесконечным, специальные слова, используемые для их обозначения, конечны. Количество слов, используемых на практике, не более 20, но теоретически их бывает до 24-26 слов. Наиболее часто употребляемые слова в десятичной системе счисления: один, два, три,..., десять, сто, тысяча, миллион, миллиард, триллион, триллион — всего 16 слов.

Чтобы измерить каждую величину, мы сравниваем ее с меньшей величиной того же вида (единицей измерения). Число, показывающее результат измерения, имеет два значения:

- 1) сколько раз единица измерения находится в измеряемой величине;
- 2) во сколько раз данная величина больше единицы ее измерения.

В результате можно сделать вывод, что преподавание величин в начальных классах средней школы играет значительную роль в преподавании математики, как и других предметов в старших классах, и учителям необходимо обратить на это особое внимание.

Литература

1. В.Н. Медведская Дидактические материалы по методике преподавания математики в начальных классах, Брест 2010.
2. В.П. Ручкина Курс лекций по теории и технологии обучения математике в начальных классах, Учебное пособие Часть 2, Екатеринбург 2019.
3. «Методика изучения длины на уроках математики в начальной школе», ВЫПУСКНАЯ КВАЛИФИКАЦИОННАЯ РАБОТА, Пенза 2017.
4. «Методика изучения величины площадь в начальной школе ВЫПУСКНАЯ КВАЛИФИКАЦИОННАЯ РАБОТА, Сибирский Федеральный Университет, Лесосибирск 2019.
5. R.Eyyubov, S. Azizova, Sh. Manafova, D. Mammadova Methods of teaching quantitative measurement in primary school, SCIENTIFIC WORK International scientific journal, 2022, Volume: 16 Issue: 6, pp.13-16.

СОВРЕМЕННЫЙ УРОК, КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРЕПОДАВАНИЯ ТЕХНОЛОГИИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Гаджизаде Рейхан Тапдыг кызы

Азербайджанский Государственный Педагогический
Университет, преподаватель
reyhan.hacizad@mail.ru

Образовательный процесс является областью общественной жизни, он служит обучению членов общества, как граждан и личностей, подготовке их к общественной жизни и эффективной работе в качестве специалистов. В учебном процессе методика урока определяется согласно требуемому стандарту и преподаваемому предмету. Чтобы урок был эффективным, учителю необходимо заранее уточнить ответы на эти вопросы: Чему будут учить? Как учить? На каких условиях будут изучать? Как будет оцениваться учебная деятельность?

Правила проведения урока по содержанию: постановка цели обучения по стандарту, которая будет реализована на уроке; определение типа урока – индуктивного или дедуктивного; если в ходе урока тема прослеживается от частного к общему – урок считается дедуктивным; разделение урока на последовательные этапы; для каждого этапа урока определены временной интервал, задачи и методы. Задачи, используемые поэтапно, должны дополнять друг друга. Чтобы вовлечь учащихся в деятельность, учителю следует учитывать следующие факторы: подготовка вопросов, заданий, рабочих листов, выбор источников (фото- и видеоклипы, электронные ресурсы, веб-сайт и т. д.). [2]

В современную эпоху дети, обучающиеся в школе, в ближайшем будущем будут выступать как равноправные члены нашего общества. Для этого, подготовка учителей должна формироваться на основе новых педагогических инноваций и технологий.

При преподавании предмета «Технология» в начальных классах создании условий для использования учащимися технологий, обработки в самостоятельной жизни, формирования творческих способностей, продолжения образования в технических областях; преподавание этого предмета закладывает основу для формирования характера учащихся, их духовного и интеллектуального развития, их адаптации к социально-экономическим условиям путем приобретения соответствующих эпохе технологических навыков; необходимость диалога и сотрудничества приводит к решению проблемы наиболее оптимальным способом. Проблемная ситуация предполагает наличие противоречий, участников, взглядов и вариантов, которые встречаются в ходе изучения учебного материала.

В применении механизма студент-исследователь, преподаватель-руководитель к достижению результата подходят с двух позиций. Ученик – первооткрыватель, учитель – руководитель проводник. В это время обучающийся сталкивается с необходимостью осознанно разделить цели обучения на составные части.[3]

Технология может изменить размер, форму, структуру, состояние материала для удовлетворения спроса в соответствии с человеческими интересами. Изменение – это набор операций, выполняемых конечником. В этом процессе человек меняет себя и свою природу, определяет новые возможности.

Когда мы говорим «**современный урок**», мы имеем в виду педагогическое мастерство и мастерство, проявленные учителем в процессе обучения. Если учитель создает на уроке деловые условия и оспаривает самостоятельные суждения учащихся, использует принципы, соответствующие природе каждого предмета, обеспечивает

гибкость и интерактивность, проблемное обучение, то он может построить урок, исходя из современных требований.

На современном уроке особое внимание следует уделить проблемным вопросам и вопросам, побуждающим к размышлению, которые служат развитию творческого воображения у детей (воображение – это психический процесс, заключающийся в создании новых образов, основанных на переработке представлений, связанных с восприятием и памятью человека)., объединив их в новом порядке) и познавательную самостоятельность. Такой урок формирует у учащихся определенные навыки и привычки. Современный урок требует от учителя серьезной подготовки к уроку. Поэтому учитель должен заранее определить, как и когда он будет использовать какие принципы, он должен заранее продумать структуру информации, которую он будет говорить на уроке, он должен уметь направлять вспомогательные, факты и события, связанные с темой к решению основного вопроса, он должен быть в курсе научно-технических новинок, важных общественно-политических событий того времени, должен регулярно повышать свои знания. Современный урок должен развивать мировоззрение детей, создавать условия для их убеждения, повышать их понимание за счет дополнительной информации, полученной на уроке из наглядного материала и различных источников.[1]

Одна из главных задач современного образования – научить учиться. Студенты должны иметь возможность получать знания самостоятельно. Обучение может быть высокоэффективным только в том случае, если методы обучения качественно изменены, направлены на личность и ее потребности, а при приобретении знаний активно используется творческое мышление. Такой личностно-ориентированный образовательный процесс повлияет на качество развития, повысит познавательную и социальную активность, сформирует ценности и привычки личности.

Учет этих требований делает совершенно необходимым отдавать предпочтение активным (интерактивным) технологиям обучения, включающим продуктивное, творческое мышление и методы самостоятельного получения новых знаний.

Начиная с начальных классов построение технологических занятий в соответствии с требованиями современного класса приводит к повышению интереса учащихся к уроку, их подготовке к работе начиная с начальных классов и, наконец, формированию и развитию познавательной деятельности.

Литература

1. Ş.O.Ağayev, R. T.Hacıadə və başqaları İbtidai siniflərdə şagirdlərin texnologiyadan idrak bacarıqları. “MM-S” müəssisəsi. – Bakı – 2019. –s 95.
2. Ümumtəhsil məktəblərinin fənn kurikulumlar / – Bakı, “Təhsil”– 2008, – s 480.
3. Veysova Z. Fəal / interaktiv təlim / müəllimlər üçün vəsait. –Bakı, –2007. –s 108.

**МЕСТО И РОЛЬ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ РЕГИОНА
(НА ПРИМЕРЕ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА)**

Гасанлы Нурлан Рази оглы

Бакинский Славянский Университет

Студентка II курса специальности Регионоведение (Россия)

Руководитель: Мамедова Гюнель Векил

Начальное образование является основой системы образования каждой страны и играет важную роль в развитии детей. Следует отметить, что в зависимости от особенностей каждого региона система образования, в том числе начального, выстраивается по-своему. Таким образом, различия в образовательных возможностях между регионами или в зависимости от их социально-экономического статуса могут создавать неравенство.

Начальное образование в Азербайджане является важным этапом формирования интеллектуальных, эмоциональных и социальных навыков учащихся.

Этап начального образования рассчитан на детей 6-10 лет. В этот период студентам даются знания и навыки по следующим направлениям:

-Образовательные предметы: родной язык, математика, естественные науки, информатика и другие предметы.

-Социальные навыки: развитие социальных навыков учащихся, таких как дружба, сотрудничество, решение проблем. [2]

Начальное образование является первой ступенью общего образования детей. Дети в начальной школе приобретают базовые знания об окружающей среде, приобретают навыки общения и практического решения проблем. На этом этапе личность ребенка начинает формироваться и развиваться, что показывает, что начальное образование чрезвычайно важно для общества и страны.

Цель начального образования – сформировать у детей умение читать, писать и считать, сформировать основные жизненно важные знания о человеке, обществе и природе, элементы логического мышления, эстетического, художественного вкуса и других характеристик. Начальное образование осуществляется по соответствующей образовательной программе (учебному плану). [2]

Начальное образование является обязательным в регионе и в Азербайджане. Возраст начального образования обычно составляет не менее 5 и не более 7 лет. Начальное образование в Азербайджане начинается с 6 лет и охватывает с первого по четверты классы. Учащиеся, успешно окончившие начальную школу, зачисляются в систему общего среднего образования.[1]

Согласно принятой в Азербайджане концепции общего образования, учащийся, заканчивающий начальное образование, должен уметь:

- применять необходимые математические знания в жизни и выполнять простые алгоритмы, использовать компьютерные технологии;

- описывать наблюдаемые предметы и события, различать их по характерным признакам;

-думать самостоятельно и логически, выражать свое мнение;

- общаться, сотрудничать, ясно выражать свои мысли;

-соблюдать культуру поведения, личную гигиену и соответствующие правила безопасности;

- самостоятельно выполнять порученную работу, а также работу, требующую творческого подхода, применять простые трудовые навыки;
- выполнять свои обязанности, уважать свои права и права других;
- В простой форме представить полученные базовые знания о языке, моральных и духовных ценностях, национальных традициях, истории, культуре и искусстве азербайджанского народа;
- читать соответствующие возрасту художественные, научно-массовые и информационные тексты, выделять основное содержание текста и высказывать о нем свое мнение, пользоваться словарями и информационными книгами;
- иметь справедливое, заботливое и толерантное отношение к людям, природе, труду, частной и государственной собственности, эстетическое восприятие действительности.[3]

Особое значение для достижения вышеуказанных результатов имеет организация творческой среды.

Созданный в творческой классной среде, учащийся стремится исследовать, внедрять инновации и учиться. У ученика обучающегося в такой классной среде, развивается мышление, открытое для развития.

Творческие занятия дают учащимся возможность учиться, развлекаясь, и это одна из вещей, которые учащимся нравятся больше всего в классе. Поэтому, начиная с младших классов, учителя должны поощрять учащихся к творчеству и убеждать учащихся в своей креативности.

В отличие от традиционных классных комнат, творческие классы позволяют учащимся проявить себя. В дебатах, классных дискуссиях или проектной работе творческие ученики не только используют известные идеи и концепции, но и стремятся сами создавать новые. Участие в такой среде обучения также создает у них чувство удовлетворения..

Литература:

1. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunu. / – 2009, 19 iyun.
2. Ümumtəhsil məktəblərinin fənn kurikulumlar / – Bakı, "Təhsil", – 2008, – s 480.
3. Veysova Z. Fəal / interaktiv təlim / müəllimlər üçün vəsait. –Bakı, –2007. –s 108.

İBTİDAİ SINIF MÜƏLLİMLİYİ İXTİSASI ÜZRƏ KADR HAZIRLIĞINDA RİYAZİYYAT FƏNNİNİN ROLU

Şükürov Rasim Yusif oğlu

Azərbaycan Dövlət Pedaqoli Universitetinin

Riyaziyyatın ibtidai kursunun tədrisi texnologiyası kafedrasının dosenti, Bakı, Azərbaycan

Xülasə: Məqalədə ali pedaqoji məktəblərdə “İbtidai sinif müəllimiyi” ixtisası üzrə kadr hazırlığının problemləri araşdırılır, ibtidai sinif müəllimlərinin hazırlığı prosesində riyaziyyatın rolu qeyd edilir, eyni zamanda bu prosesdə əsas fənlərdən biri olan “Riyaziyyat dərslərində cəbr və funksional asılılıqların propedevtikası” fənninin məzmununu və tədrisi xüsusiyyətləri xüsusilə diqqət mərkəzində saxlanılır.

Açar sözlər: İbtidai sinif, kadr hazırlığı, problem, tədris planı, proqram, riyaziyyat, tədris prosesi

Ali pedaqoli məktəblərdə “İbtidai sinif müəllimiyi” ixtisası üzrə kadr hazırlığında Riyaziyyat fənninin tədrisinin müəyyən problemləri vardır. Bununla yanaşı, ümumilikdə ibtidai təhsilin də öz problemləri vardır və bu problemlər bir neçə aspektdə ortaya çıxa bilər. Bəzi əsas problemlər bunlardır:

1. **Maliyyə və resurs çatışmazlığı:** Məktəblərin və müəllimlərin lazımi resurslarla təmin olunmaması. Bu, tədrisin keyfiyyətini aşağı sala bilər.
2. **Kadr hazırlığı və müəllimlərin peşəkarlığı:** Kadr hazırlığı və müəllimlərin ixtisaslaşma səviyyəsi, onların metodikası və pedaqoji bacarıqları təhsilin keyfiyyətinə birbaşa təsir edir.
3. **Tədris proqramlarının aktual olmaması:** Proqramların müasir tələblərə cavab verməməsi. Bu problem məktəblilərin real həyatda tətbiq edə biləcəyi biliklərdən məhrum olmasına səbəb ola bilər.
4. **Müxtəlif öyrənmə tərzləri:** Məktəblilərin fərqli öyrənmə tərzləri, eyni dərs mühiti içində hər kəsə uyğun metodların olmaması problemlər yarada bilər.
5. **Sosial və emosional dəstək:** Bəzi məktəblilər ev şəraitində çətinliklərlə üzləşirlər. Onların emosional və sosial dəstəklənməsi təhsilin inkişafı üçün vacibdir.
6. **Təhsil bərabərsizliyi:** Regionlar arasında və ya sosial-iqtisadi durumlarına görə təhsil imkanlarının fərqli olması, bərabərsizlik yarada bilər.
7. **Validəynlərin iştirakı:** Validəynlərin təhsildəki rolu və iştirakı da önəmlidir; onların dəstəyi olmadan uşaqların inkişafı çətinləşə bilər.

Bu problemlərin həlli üçün müxtəlif strategiyalar tətbiq oluna bilər. Məsələn, müəllimlərin təkmilləşdirilməsi, resursların artırılması, tədris planlarının və fənn proqramlarının müasirləşdirilməsi.

Respublikamızda təsdiq olunmuş yeni Təhsil Qanununa əsasən ümumtəhsil məktəblərində yeni təlim sistemi (kurikulum) tətbiq olunur. Bu sistemin tələblərinə uyğun olaraq “İbtidai sinif müəllimiyi” ixtisası üzrə kadr hazırlığında tələbələrin riyaziyyatdan elmi bilikləri yüksək səviyyədə olmalıdır.

Yeni Təhsil Qanunun qəbul edilməsi, təhsil sisteminin beynəlxalq sistemə inteqrasiyasının sürətlənməsini, bu sahədə köklü dəyişikliklərin, islahatların aparılmasını tələb edir. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, XXI əsrdə cəmiyyətin inkişafı üçün yaradıcı, müstəqil, düşünən və inkişaf edən şəxsiyyət formalaşmalı və yetişdirilməlidir. Bu məqsədlə Pedaqoji universitetlərin tədris planlarında və proqramlarının məzmununda bir sıra dəyişikliklər edilmişdir [1, s. 3].

Həmin dəyişikliklərdən biri də tədris planına görə bakalavr təhsil səviyyəsinin “İbtidai sinif müəllimiyi” ixtisası üzrə son tədris planında tələbələrin buna qədər riyazi və peşə

hazırlıqını təmin edən “Riyaziyyatın ibtidai kursunun nəzəri əsasları” və “Riyaziyyatın ibtidai kursunun tədrisi metodikası” fənlərinin birləşdirilərək “İbtidai siniflərdə riyaziyyat və onun tədrisi metodikası” fənni kimi tədris olunmasıdır. Əvvəlki proqramlardan fərqli olaraq yeni qəbul edilmiş proqrama məzmunca fərqli mövzular daxil edilmiş, bəzi mövzular isə çıxarılmışdır. Buna səbəb pedaqoji universitetdə tədris olunan bu fənni ibtidai məktəblərin riyaziyyat fənni ilə daha çox əlaqələndirmək olmuşdur. Tədris planında paralel olaraq tələbələrin riyazi hazırlığında mühüm rol oynayan bəzi nəzəri məsələlərin seçmə fənn kimi tədrisi nəzərdə tutulmuşdur. Belə seçmə fənlərdən biri də “Riyaziyyat dərslərində cəbr və funksional asılılıqların propedevtikası” fənnidir.

Bu fənnin proqramı tərtib olunarkən ibtidai siniflərin riyaziyyat fənninin proqramına uyğun təlim nəticələri də nəzərə alınmışdır. Belə ki, “Riyaziyyat dərslərində cəbr və funksional asılılıqların propedevtikası” adlı fənnin proqramında əsasən ibtidai siniflərdə tədris olunan «Cəbr və funksiyalar» və «Ölçmələr» məzmun xətlərinin nəzəri əsasları sərھ olunmuşdur.

İbtidai məktəbin I-IV siniflərinin riyaziyyat kursunda məzmun xətlərini tədris olunmasına görə şərti olaraq iki qrupa ayırırlar:

Birinci qrupa kursa müstəqil (aşkar) şəkildə daxil olan «Ədədlər və əməllər» və «Həndəsə» məzmun xətlərini aid edirlər.

İkinci qrupa isə qalan üç məzmun xəttini aid etmək olar və bunlar ibtidai məktəbin riyaziyyat kursunda sanki qeyri-aşkar şəkildə ifadə olunmuşdur. Çünki bu məzmun xətləri müstəqil olmayıb, digər bölmələrin tərkibində əlaqəli şəkildə verilir.

Bu baxımdan fənnin proqramında verilmiş mövzular riyaziyyatdan ikinci qrupa aid olan məzmun xətlərinin nəzəri əsaslarını təşkil edir. Bunu nəzərə alaraq “Riyaziyyat dərslərində cəbr və funksional asılılıqların propedevtikası” adlı fənnin proqramında “Riyazi məsələ və onların müxtəlif üsullarla həlli”, “Nisbət və tənəsüb” mövzuları, “Miqyas” anlayışı və ona aid məsələlər də öz əksini tapmışdır.

Eləcə də, “Riyaziyyat dərslərində cəbr və funksional asılılıqların propedevtikası” fənninin öyrənilməsi nəticəsində nəzərdə tutulan təlim nəticələri eyni adlı proqram yazılarkən nəzərə alınmış, öyrənənlərin müstəqil çalışmaları və özünə nəzarəti təmin etmək məqsədi ilə hər mövzunun şərhində mövzu ilə bağlı nümunələrin verilməsi göstərilmiş, sonunda isə müstəqil çalışma üçün suallar, məsələ və misallar verilməsi nəzərdə tutulmuşdur [2].

Fənnin məzmunu dörd əsas bölmədə şərh olunur.

Birinci bölmə cəbr materialının sərھinə həsr olunub. Bu bölmədə ədədi ifadə, ədədi ifadənin qiyməti, ədədi bərabərlik və bərabərsizlik, xassələri, dəyişəni olan ifadə və onun təyin oblastı, cəbri ifadələr və onların eyni çevrilməsi, eləcə də tənlik haqqında anlayış, tənlik - predikat kimi, tənliklərin eynigüclülüüyü haqqında teoremlər, birdəyişənli xətti tənlik və onun həlli, ikidəyişənli xətti tənliklər sistemi və onun həlli üsulları (əvəzetmə, cəbri toplama və qrafik üsul), bərabərsizlik haqqında anlayış, bərabərsizlik - predikat kimi, bərabərsizliklərin eynigüclülüüyü haqqında teoremlər, birdəyişənli xətti bərabərsizlik və onun həlli, həllin koordinat oxunda göstərilməsi məsələləri xüsusi nümunələr göstərilməklə verilmişdir.

İkinci bölmə riyazi məsələ və onların həlli üsulları adlanır. Bu bölmədə sadə və mürəkkəb məsələlər, sadə məsələlərin müxtəlif əsaslara görə təsnifi (hesab əməllərinin mənasını açan sadə məsələlər; komponentlərlə nəticə arasındakı əlaqəni göstərən sadə məsələlər; hesab əməllərinin yeni mənasını bildirən düzünə və dolayı sadə məsələlər), mürəkkəb məsələlərin həlli mərhələləri, təhlili və həlli üsulları, məsələ həllinin yazılış formaları, məsələ həllinin yoxlanılması üsulları, tip məsələlər haqqında ümumi məlumat və onların (iki fərQE görə, cəminə (fərqinə) və nisbətinə görə məchul ədədlərin tapılmasına aid məsələlər, birgə işə, vaxt hesablamalarına, hərəkətə aid məsələlər) cəbri üsullarla həlli nümunələri göstərilməklə geniş və hərtərəfli şərh olunmaqla tədrisi nəzərdə tutulmuşdur.

Üçüncü bölmə Əsas kəmiyyətlər hesabı adlanır. Bu bölmədə kəmiyyət anlayışı, skalyar və vektorial kəmiyyətlər, diskret və kəsilməz kəmiyyətlər, kəmiyyətin xassələri, kəmiyyətlərin ölçülməsi haqqında anlayış, eynicinsli kəmiyyətlər, kəmiyyətlərin ölçülməsinin əsas xas-sələri (aksiomları), ibtidai siniflərdə öyrənilən kəmiyyətlər (uzunluq, sahə, həcm (tutum), kütlə) haqqında ümumi məlumat, uzunluq, sahə, həcm arasında əlaqələr kimi mövzuların geniş və hərtərəfli şərh olunması nəzərdə tutulur.

Bu bölmədə həmçinin, ibtidai siniflərdə öyrədilən əsas kəmiyyətlər hesabı ilə bağlı adlı ədəd haqqında anlayış, adlı ədədlərin yazılması, sadə və mürəkkəb adlı ədədlər, adlı ədədlərin xırdalanması və çevrilməsi, adlı ədədlər üzərində hesab əməlləri (adlı ədədlərin toplanması və çıxılması, adlı ədədin adsız ədədə vurulması və bölünməsi, eyni ölçü vahidi ilə verilən və eyni ölçü vahidinə gətirilən adlı ədədlərin nisbəti) mövzularının misal nümunələrinin müşayiəti ilə şərh olunması qeyd olunur [3, s. 366-384].

Fənnin proqramının dördüncü bölməsi Kəmiyyətlər arasında funksional asılılıqlar adlanır. Bu bölmədə dəyişən və sabit kəmiyyətlər, funksiya anlayışı, funksiyanın təyin oblastı və qiymətlər çoxluğu, funksiyanın verilməsi üsulları, orta mətkəbdə öyrənilən ($y = ax + b$, $y = \frac{a}{x}$, $y = |x|$, $y = ax^2 + bx + c$) funksiyalar, xassələri və qrafikləri mövzuları öz əksini tapmışdır. Eləcə də, bu bölmədə ibtidai siniflərdə öyrənilən qiymət, miqdar və dəyər, sürət, zaman və gedilən yol, əmək məhsuldarlığı, işin müddəti və işin həcmi kəmiyyətləri və onlar arasında funksional asılılıqlar, düz və tərs mütənəsb kəmiyyətlər, onların xassələri, bu asılılıqların qrafiki, düz və tərs mütənəsb kəmiyyətlərə aid məsələlər və onların həlli üsulları, eləcə də bu mövzularla bağlı olan nisbət və tənəsüb, onların xassələri, tənəsübün məchul həddinin tapılması, əsas və törəmə tənəsüblər, miqyas və onunla bağlı məsələlərin nümunələr göstərilməklə şərh olunması nəzərdə tutulur.

Beləliklə, deyə bilərik ki, "İbtidai sinif müəllimliyi" ixtisası üzrə kadr hazırlığında tədris planında nəzərdə tutulan "Riyaziyyat dərslərində cəbr və funksional asılılıqların propedevtikası" fənninin öyrənilməsi tələbələrin riyazi hazırlığının təmin edilməsində, həmçinin gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin peşə hazırlığında müstəsna rol oynayır.

Ədəbiyyat:

1. Cəbrayılov B. S. Riyaziyyatın tədrisi metodikasının aktual problemləri (İbtidai sinif müəllimliyi ixtisası magistrantları üçün dərs vəsaiti). Bakı, ADPU nəşri. 2019, 160 s.
2. Cəbrayılov B. S. Sinif müəllimlərinin riyazi hazırlığı ilə bağlı bəzi mülahizələr // "Təhsil islahatı və ibtidai məktəbin aktual problemləri" mövzusunda ali məktəblərarası elmi və tədris-metodik konfransın materialları / Bakı, "Nurlan", 2000, s. 98-100
3. Feyziyev S. A., Şükürov R. Y. Riyaziyyatın ibtidai kursunun nəzəri əsasları (dərslik). Bakı, ADPU, 2010, 568 s.

РОЛЬ МОДУЛЬНОЙ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Аскерова Джамиля Васиф кызы

Магистрант кафедры Технология обучения начального курса математики
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета, Баку, Азербайджан

Аннотация: В статье рассматривается роль модульной технологии в обучении математике в начальных классах, указывается цель применения модульной технологии в преподавании математики, а также раскрывается суть отличия модульной технологии обучения от традиционного.

Ключевые слова: начальное обучение, учебный процесс, математика, образование, современные методы, модульное обучение.

Роль курса математики в образовании очень важно и актуальна. Начальный курс математики – основа образования учащихся и помогает им развивать навыки.

Основы начального математического образования начинаются с обучения детей в детском саду. Формирование простых математических представлений охватывает по своему содержанию основные вопросы курса математики I-IV классов.

В связи с этим знания, умения и навыки, приобретенные учащимися в конце IV класса, играют роль показателя результатов педагогической деятельности учителей и учащихся в процессе обучения математике I-IV классов. Следует отметить, что содержание обучения, последовательность и система вопросов в учебниках математики I-IV классов еще не нашли своего методического решения, и исследования и совершенствования в этой области продолжаются.

Математика в начальной школе развивает не только способность уметь считать и выполнять простые математические действия, но и логическое мышление учащихся. Развитие способности решать проблемы, логического и аналитического мышления также является одной из основных целей этого курса.

Эффективное преподавание математики в начальных классах обеспечивает систематический контроль над мыслительной деятельностью учащихся, развитием определенных структур мышления, формированием идей и понятий, качеством усвоения материала. В это время особенно важно учитывать следующее:

- Начальное образование является основой предметов, преподаваемых других предметов;
- Развитие мышление на начальном этапе обучения, особенно последующее устранение недостатков, представляет собой трудный и сложный процесс.

В методике начального обучения математике раскрываются частные методы изучения каждого раздела курса и каждого вопроса в этом разделе (например, как изучать сложение и вычитание чисел в пределах 10-ти, и как, в частности, раскрыть в этой теме переместительное свойство сложения). Методика преподавания математики дает обоснованные рекомендации, как подвести учащихся к усвоению теоретических знаний, приобретению ими умений применять знания при решении разнообразных практических задач, как сформировать у учащихся прочные навыки [1, с. 4].

Психологи считают период 6-10 лет детей важнейшим периодом формирования мышления. Поэтому основная цель методики состоит в обеспечении высокого развивающего эффекта обучения, его интенсивного воздействия на умственное развитие детей.

У начальных классов важно совершенствовать свои математические знания для своего будущего. Этого можно добиться определенными методами. Для развитие математических навыков на уровне начальной школы следует использовать следующие методы:

- Для этого во-первых: должно быть понятно, зачем преподается тот или иной предмет и какие знания, навыки и привычки приобретут учащиеся.
- Второе: учитель должен хорошо знать структуру и содержание изучаемого материала, его интерпретацию в учебнике.
- Учитель должен знать объект обучение, уровень деятельности ученика .
- Ученики должны изучать математические темы на практике. Например , после каждого урока можно использовать игры и рабочие листы для развития таких навыков как счёт, использование единиц измерения и так далее.

Образование является важной частью государства и общества. Образование в нашей стране развивается быстрыми темпами. Педагоги понимают что , обучение подрастающего поколения должно быть лично ориентированным. Изменение и инновации, происходящие в природе и обществе постоянно усиливают стремление к их изучению. Потому необходимо знать способности, потребности, особенности учеников. В образовании ведется постоянный поиск инноваций . Эти поиски охватывают содержание обучения, а также преподавания и обучения .

Понятие образовательной технологии очень широкое, в связи с чем взгляды некоторых ученых, педагогов не совпадают. Например, по мнению В.П.Беспалько, педагогическая технология рассматривается как совокупность средств и методов теоретически обоснованного учебно-воспитательного процесса, позволяющmx учпешно реализовать образовательные цели, а также проект педогогической системы на практике [2, с. 6].

Г.К.Селевко выделяет три аспекта в «педагогической технологии» :

- научно-педагогические технологии – часть педагогической науки, проектирующая педогогические процессы, разрабатывающие образовательные цели, содержание, методы и средства обучающегося ;

-процедурно-описательное- описание процесс, как совокупности содержания, методов и средств достижения цели поставленной для достижения намеченных результатов обучения;

- процессуально – действенное – реализация педагогического процесса и их практическое использование педагогических средств [3, с. 16].

В современном мире, где технологии стремительно развиваются, методы, технологии обучения также находятся в стадии изменения. По мере развития образования традиционные технологии обучения теряют свое значение и возникает большая потребность в новых технологиях обучения.

Подготовка учителя к традиционному уроку заключается, как правило, в тщательном отборе учебного материала, установлении в нем логических связей, компоновке его в виде схематических таблиц удобных для наглядного восприятия учащихся и т.д. В таком формате школьникам довольно легко усваивать информацию, однако, данный подход не содействует развитию их творческих способностей. На сегодняшний день учителя, работающие с творческим подходом, применяют в своей практике новые педагогические методы.

Целью применения новых технологий обучения в преподавании математики является реализация принципов активного обучения, а также учебной программы. Другими словами, современные методы обучения, связанные с деятельностью учителей и

учащихся, это реализация образовательных стандартов по математике, реализация результатов обучения, выполнение основных требований к обучению и т.д. требованиям.

В отличие от традиционного подхода, пассивного обучения и авторитаризма, новые технологии обучения, формируемые на основе демократических отношений, базируются на принципе «Учитель -ученик и исследователь». Учащийся и учитель равны!

Одной из современных технологий обучения является модульная технология обучения. Использование модульной технологии в образовании является современным подходом к образовательному процессу и активно применяется в разных учебных заведениях мира.

В шестидесятых годах XX века стали активно проводиться исследования по оптимизации образовательного процесса.

Идеи модульного обучения начинаются в работах Б.Ф.Скиннера и находят свое теоретическое обоснование и развитие в исследованиях зарубежных ученых, таких как Дж. Расселл, Б. и М. Гольдшмид, К. Курха и Г. Оуенс. Внедрению модульных технологий способствовала конференция ЮНЕСКО, состоявшаяся в Париже в 1974 году.

Интерес исследователей к модульному обучению связан со стремлением достижения различных целей. М.Гольдшмид, Дж. Рассел стремились обеспечить обучающимся возможность работать в удобном темпе, Дж. Клингстед, С.Курх помогает учащимся определить свои сильные и слабые стороны, тренироваться самим, используя корректирующие модули, (В.М. Гареев, Е.М. Дурко, С.И. Куликов, Г. Оуенс) - интегрировать различные методы и формы обучения.

Модульное обучение – это обучение, при котором учебный материал разделен на информационные блоки-модули. Методики подобного преподавания построена на самостоятельной работе обучающихся, которые осваивают модули в соответствии с установленной целью обучения [4].

Модульное обучение -перспективная педагогическая технология, которая позволяет индивидуализировать образовательные программы и адаптировать их зависимости от способностей и интересов каждого обучающегося.

Модуль – это целевой функциональный узел, в котором объединено: учебное содержание и технология овладения им в систему высокого уровня целостности.

При использовании модульной технологии обучения ученик поставлен в условия, когда сам должен добывать знания с помощью предоставленной ему информации, формировать навыки оперирования учебным материалом.

Модуль, используемый в образовании и его особенности перечислены следующим образом:

- Показываются цели обучения, которых достигнет ученик.
- Раскрывает необходимые действия для достижения целей.
- Эффективно используется при обучении людей с различными условиями обучения.
- Учебный процесс соответствует темпу работы ученика, его знаниям и умениям.
- Содержание обучения имеет четкую структуру, установлены блоки с конкретным содержанием.
- Использование этого подхода к обучению создает интерес к уроку.
- Позволяет индивидуальное обучение.

Освоение модулей осуществляется в соответствии с поставленными дидактическими целями. Дидактическая цель, поставленная перед обучающимся, отражает не только объем его знаний, но и уровень его усвоения.

Основная идея модульного обучения – самостоятельное обучение учащихся , а ответственность преподавателя – управления процессом обучения.

Следует отметить особенность модульного обучения- это большая доля самостоятельности учеников .

Модульная технология обучения позволяет учащимся активно участвовать в учебном процессе, что способствует более эффективному усвоению материала, Применение на уроках математики начальных классов модульной технологии развивает способностей и умений учеников, помогает им самостоятельно достигать поставленных целей, оценивать свой уровень знаний и навыков, а также управлять своим образовательным процессом.

Литература:

1. Бантова М.А., Бельтюкова Г.В. Методика преподавания математики в начальных классах. Учебное пособие для учащихся школьных отделений пед. училищ. (спец. № 2001) — Под ред. М.А. Бантовой. — 3-е изд., испр. — М.: Просвещение, 1984. — 335 с.:

4. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. Москва,«Педагогика» 1989 – 191 с.

5. Селевко Г.В. Современные образовательные технологии. М., Народное образование, 1998. - 256 с .

6. Чошанов М. А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения. М.: Народное образование, 1996. – с. 160

**ПЕДАГОГИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ
НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В СОВРЕМЕННОЕ ВРЕМЯ**

Гусейнов Ш.А.,

доктор философии по педагогике, доцент

Гасимова Т.А.

учитель Сумгаитский Государственный Университет.

В 21 веке, когда все решает сила знаний и науки, подготовка учителей, являющихся первыми носителями этих знаний, воспитателей граждан нашего независимого государства, совершенствование работы педагогически настроенных преподавателей высшей и средней школы, имеющих особую долю в этой подготовке, педагогико-методическое направление подготовки учителей в современных условиях выдвигает ее определение как один из наиболее необходимых вопросов.

Одним из важнейших условий эффективности школьной работы в современных условиях является высокое идейно-духовно-нравственное видение учителя, педагогическое мастерство, глубокое знание своей специальности и ее методики, овладение новым педагогическим мышлением, технологией, а главное - он отдается работе всей душой. Как бы ни было важно на сегодняшний день обновление содержания образования на национально-общественной основе, новые программы и учебники, материально-техническая база, если не будет настоящего учителя, отдающего свое сердце детям, все это может быть формальным и не стать живым произведением.

Подготовка учителей должна начинаться со средней школы. Именно в этот период следует выявить склонности к педагогической профессии. К сожалению, сегодня в нашем языке еще используются понятия «хороший» и «плохой» учитель. Чтобы этого не допустить, работу следует вести в двух направлениях. Первый — выявить учителей, считающихся слабыми, довести их до уровня нормальных и хороших учителей имеющимися средствами, второй — установить особые требования к приему выпускников на педагогическую профессию. Однако необходимо добиться приема в вузы молодых людей, которые могут стать хорошими преподавателями.

И здесь тоже должны быть соблюдены определенные условия. Итак, способности, внешний вид, личность, физическое здоровье претендента, желающего стать учителем, правильно ли он выбирает это искусство, его эрудиция, культурность, энтузиазм и творческий труд, педагогическая компетентность, психологическая подготовка, а главное, линия. молодых людей, которые будут учителями начальной школы, правописание, разговорная речь, чтение, голос, ручные навыки и т. д. качества следует учитывать. При этом необходимо организовать опросы и задействовать в этой работе силы педагогов, психологов, врачей-физиологов.

Организация проверки пригодности к профессии учителя, особенно для студентов, желающих поступить на специальность «Педагог начальных классов», может оказать положительное влияние на профессиональную подготовку будущих учителей. Поэтому следует считать необходимым проведение профессиональной работы по преподаванию в младших классах нашей школы.

Одним из важных факторов является отсутствие цели в подготовке учителей. Приступая к работе со студентами, он не имеет четкого представления о том, чем обернутся их 4-5 лет обучения, какие знания, навыки и умения они приобретут и какой квалификации специалистами они станут. Поэтому должны быть подготовлены «критерии», «нормативы», отражающие качества педагога по мировым стандартам.

Поскольку такого документа, разъясняющего работу, нет, педагогический процесс целенаправленно не контролируется.

Педагогический опыт имеет исключительное значение в подготовке учителей начальных классов. Иногда одной из причин неготовности студентов к педагогическому опыту является пропуск семинарских и практических занятий. В период педагогического стажа зачастую стажер не может работать с программами и учебниками, спланировать и конспектировать урок, подготовить наглядно-дидактические материалы и т. д. На занятиях им сложно применять современные технологии обучения. Все это отрицательно влияет на педагогическую практику. В период педагогической практики студенты довольствуются только пробными занятиями. Они не проявляют беспомощности в классной и школьной воспитательной работе, библиотеке, контактах с родителями, общественных мероприятиях. Все это создает трудности в дальнейшей педагогической деятельности молодых интернов. Поэтому в период педагогического стажа будущих учителей следует обучать методике и практике школьного и классного управления. С другой стороны, без изучения школьных документов, без изучения текущей ситуации в школе и в классе, без изучения физического и физиологического здоровья, когнитивного уровня и способов понимания, психического развития и морально-психологического состояния учащихся в класс, куда закреплен студент, не ознакомившись с рабочим планом преподавателя, не может установить успешную образовательную работу и среду обучения. Документы комплексного подхода к решению перечисленного выше могут сыграть важную роль в подготовке будущего учителя. Определенные подвижения в этой области есть, проводятся эксперименты. Ведущую роль в этой работе играет преподавание предмета «Основы образования». Увеличение массовости педагогического опыта в этом направлении позволяет добиться эффективных результатов.

Формирование нового педагогического мировоззрения у студентов-практикантов является сегодня важнейшей задачей. Отходя от традиционных методов в педагогической практике, студентов следует обучать современным технологиям обучения. Для этого нам необходимо опираться на современную концепцию образования. Прежде всего, необходимо исходить из значения таксономии, то есть систематической классификации целей обучения.

**ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA DARS TASHKIL ETISHNING
SAMARADORLIGI**

Raxmankulova Nafisa Xasanovna

Qo'qon DPI Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi

Algojayeva Nursulu Seytkerimovna

Qozog'iston Milliy universiteti Pedagogika-psixologiya kafedrası mudiri,
p.f.n., dotsent, v.v.b. professor

Annotatsiya: An'anaviy ta'lim mamlakatimizning o'quv yurtlarida keng tarqalgan, uning turli jihatlari pedagogika, metodika fanlarida ishlab chiqilgan, katta tajriba to'plangan.

Kalit so'zlar: An'anaviy ta'lim, pedagogik texnologiyalar, zamonaviy metodlar, milliy g'oya.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishda muhim rol o'ynaydi. O'quvchilarning bilim olish jarayonini optimallashtirish, ularning qiziqishini oshirish va o'z-o'zini o'rganish qobiliyatini rivojlantirish uchun pedagogik texnologiyalarni qo'llash zarur. Ushbu maqolada pedagogik texnologiyalarning darsdagi samaradorligi va ularning ta'lim jarayoniga ta'siri haqida so'z yuritamiz.

Pedagogik texnologiya — ta'lim jarayonini samarali tashkil etish va boshqarish uchun mo'ljallangan metod va vositalar to'plamidir.

Pedagogik texnologiya tushunchasi dastlab XX asrning o'rtalarida AQSHda paydo bo'lib, 1940-50 yillar o'rtasigacha «Ta'lim texnologiyasi» deb yuritilib kelgan va bu ibora texnika vositalaridan foydalanib o'qitishga nisbatan qo'llanilgan. 50-60 yillarda programmalashtirilgan ta'lim nazarda tutilgan, 70- yillarda «pedagogik texnologiya» iborasi qo'llanilib u avvaldan loyihalashtirilgan va aniq belgilangan maqsadlarga erishishni kafolatlovchi o'quv jarayonini bildirgan. 1979 yilda AQSHning Pedagogik kommunikatsiyalar va texnologiyalar assotsiatsiyasi tomonidan Pedagogik texnologiyani kompleks, integrativ jarayon deb asoslangan va 80- yillarning boshidan esa pedagogik texnologiya deb ta'limning kompyuterli va axborot texnologiyalarini yaratishga aytilgan.

Bu texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada samarali, qiziqarli va interaktiv qilishga yordam beradi. Pedagogik texnologiyalar quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

1. O'quv materiallari: Pedagogik texnologiyalar o'quv materiallarini yaratish va taqdim etishda yordam beradi. Bu, masalan, elektron darsliklar, video darslar, interaktiv taqdimotlar va boshqalarni o'z ichiga oladi.

2. O'qitish metodlari: Pedagogik texnologiyalar o'qitish jarayonida turli metodlarni qo'llash imkonini beradi. Masalan, masofaviy ta'lim, guruhli ishlar, muammoli o'qitish va boshqalar.

3. Baholash vositalari: O'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini baholash uchun turli vositalar va metodlar ishlab chiqiladi. Bu, masalan, onlayn testlar, interaktiv baholash tizimlari va boshqalarni o'z ichiga oladi.

4. O'quv muhitini yaratish: Pedagogik texnologiyalar o'quv muhitini yanada qulay va samarali qilishga yordam beradi. Bu, masalan, virtual sinflar, o'quv platformalari va boshqa interaktiv muhitlarni o'z ichiga oladi.

5. O'qituvchilarni tayyorlash: Pedagogik texnologiyalar o'qituvchilarni yangi metod va vositalar bilan tanishtirish va ularni ta'lim jarayonida qo'llashga o'rgatish uchun mo'ljallangan dasturlarni o'z ichiga oladi.

Pedagogik Texnologiyalar va Ularning Turlari.

Pedagogik texnologiyalar o'quv jarayonini tashkil etish va boshqarish uchun mo'ljallangan metod va vositalar to'plamidir. Ular quyidagi asosiy turlarga bo'linadi:

1. An'anaviy texnologiyalar: O'qituvchilar tomonidan darsda foydalaniladigan klassik metodlar, masalan, darsliklar, chalkashlar va taqdimotlar.

2. Interaktiv texnologiyalar: O'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydigan metodlar, masalan, guruhli ishlar, muammoli o'qitish va rolli o'yinlar.

3. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT): Onlayn platformalar, elektron darsliklar, video darslar va boshqa raqamli resurslar.

4. Masofaviy ta'lim texnologiyalari: O'quvchilarga masofadan ta'lim olish imkonini beruvchi platformalar va vositalar.

Pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish, o'quvchilarning qiziqishini oshirish va ularning o'z-o'zini o'rganish qobiliyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ular, shuningdek, ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning muvaffaqiyatini ta'minlashga yordam beradi.

Pedagogik texnologiyalar dars jarayonida bir qator afzalliklarni taqdim etadi:

1. O'quvchilarning Qiziqishini Oshirish: Interaktiv va vizual materiallar yordamida o'quvchilarning diqqatini jalb qilish osonlashadi. Masalan, video darslar yoki interaktiv taqdimotlar o'quvchilarning mavzuga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

2. Bilimlarni mustahkamlash: O'quvchilar o'z bilimlarini amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'lishadi. Masalan, simulyatsiyalar yoki virtual laboratoriyalar orqali o'quvchilar nazariy bilimlarni amaliyotda sinab ko'rishlari mumkin.

3. Individual yondashuv: Pedagogik texnologiyalar yordamida o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ravishda ta'lim berish mumkin. Masofaviy ta'lim platformalari o'quvchilarga o'z vaqtida va o'z sur'atida o'rganish imkonini beradi.

4. Baholash Jarayonini yengillashtirish: Onlayn testlar va interaktiv baholash tizimlari o'quvchilarning bilimlarini tez va samarali baholash imkonini beradi. Bu o'qituvchilarga o'quvchilarning muvaffaqiyatini kuzatish va kerakli o'zgarishlarni kiritish imkonini beradi.

5. Hamkorlik va muloqot: Pedagogik texnologiyalar o'quvchilar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Guruhli ishlar va onlayn muhokamalar o'quvchilarning fikr almashish va bir-biridan o'rganish imkoniyatini oshiradi.

Har bir dars, mavzu, o'quv predmetining o'ziga xos texnologiyasi bor, ya'ni o'quv jarayonidagi pedagogik texnologiya - bu yakka tartibdagi jarayon bo'lib, u o'quvchi-o'quvchining ehtiyojidan kelib chiqqan holda bir maqsadga yo'naltirilgan. Oldindan loyixalashirilgan va kafolatlangan natija berishiga qaratilgan pedagogik jarayondir. Shunday ekan har bir pedagog o'z darslarini o'tishdan oldin o'z oldiga maqsad qo'yib olmog'i lozim. Zero bu kelajak avlod vatanimiz rivojiga hissa qo'shadigan barkamol bo'lib yetishmog'i lozim.

Xulosa. Pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish va o'quvchilarning muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ular o'quvchilarning qiziqishini oshirish, bilimlarni mustahkamlash, individual yondashuvni ta'minlash va baholash jarayonini yengillashtirishda samarali vositalardir. Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali o'qituvchilar o'quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishlari mumkin. Shunday qilib, pedagogik texnologiyalar ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.M.Mirziyoyev Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash — yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi O'qtoy 1227 yil Qoraqurum Chingizxon urug'i qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza. 2016 yil 7 dekabr /Sh.M.Mirziyoyev. — Toshkent: „O'zbekiston“, 2017. — 48 b.

2. N.N. Azizxo'jaeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T. Nizomiy nomidagi TDPU. 2006 y

3. U. Tolipov, M.Usmanbayeva. pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005.

4. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.

5. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

6. Raxmankulova, N., & Mirzanazarova, S. (2022, January). DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI UYGOTISH VOSITASI. In *International journal of conference series on education and social sciences (Online)* (Vol. 2, No. 1).

7. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In *ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ* (pp. 15-17).

8. Рахмонкулова, Н. К. Важность решения математических задач в начальных классах. *Международный журнал инновационных исследований в области науки, техники и технологий*.

9. Khasanovna, R. N. METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION.

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI TARBIYASIDA OTA-ONA, MAHALLA BILAN
HAMKORLIKNI TASHKIL ETISH USULLARI**

G'ofirova Gulchehra Alisher qizi

Osiyo Xalqaro Universiteti
Pedagogika psixologiya Kafedrası
2-kurs magistranti

Hozirgi zamon oilalarning tarbiya jabhalaridagi umumiy va xususiy tomonlarini, vazifalarini bilish nihoyatda ahamiyatlidir. Chunki bir bolaning ta'lim muassasasida olayotgan bilimlarini, aqliy qiziqishlarini hisobga olganimizdagina oilaviy tarbiya ishi samaradorligini ta'minlashimiz mumkin. Biz tarbiyaviy vazifalarimiz xususiyatlaridan kelib chiqib, bolalar kamolotiga yakka holda yondashish, aqliy, axloqiy, mehnat, tarbiya ehtiyojini shakllantirish, o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish malakasi, maishiy mehnat, ijtimoiy mehnatga ma'naviyiy-ruhiy tayyorlash kabi mezon va qoidalarni hisobga olib ish tutishimiz ijobiy maqsadga muvofiqdir. Kelajagi buyuk davlatimizning poydevori mustahkamligini ta'minlash maqsadida hukumatimiz tomonidan sog'lom avlodni tarbiyalash, ma'naviyiy-ma'rifiy ishlarni yuksak darajaga ko'tarish orqali barkamol insonlarni voyaga yetkazishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida ham ota-onalarning pedagogik madaniyatini, farzand tarbiyasi borasidagi burch va mas'uliyatini oshirish ustuvor vazifalar sifatida belgilab berilgan[1]. Bola shaxsini shakllantirish, oilaviy munosabatlar, ota-onalar bilan farzandlarning o'zaro munosabatlari muammolarini o'rganish doimo insoniyat jamiyati taraqqiyoti davomida keng ilmiy jamoatchilik diqqat e'tiborida bo'lgan. Bolalarga ta'lim-tarbiya berishda pedagogika va psixologiya, yosh va pedagogik psixologiya, bolalar psixologiyasi fanlarining dolzarb muammolaridan biriga aylanib borayotganligi shubhasizdir. Yosh avlodni tarbiyalashda asosiy ta'lim - tarbiya o'chog'i bu oila va maktabdir. Oilada bola tarbiyasi g'oyat nozik va murakkab masala hisoblanib, bu ota-onadan odob, bilim, tarbiyani talab qiladi. Tarbiya ishi ta'lim muassasalari bilan oila hamda mahalla hamkorligida amalga oshiriladigan murakkab, mas'uliyatli vazifadir. Bolaning mustaqil va erkin inson sifatida rivojlanishi uchun, birinchi navbatda, oila mustahkamligini ta'minlash lozim. Oila — jamiyat tayanchi ekanligini unutmasligimiz kerak.

Yosh avlodni tarbiyalashda "Oila, mahalla, maktab hamkorligi" konsepsiyasi jarayonida ularning har bir vazifalari bor. Masalan:

- avvalambor, oilada sog'lom muhitni rivojlantirish, bir -birlariga g'amxo'rlikda bo'lishlari;
- farzandlarga dunyoviy bilimlar berish, ma'naviyiyatli inson bo'lib yetishish;
- bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatish va vatanga muhabbat tuyg'usini shakllantirish;
- bolalarning bo'sh vaqtlarida qo'shimcha ta'lim berish;
- mahalla faollari bilan bolalarning ta'lim-tarbiyasiga oid majlislar o'tkazib, muammolarni hal etish;
- mahalla tomonidan o'quvchilarga ko'rik-tanlovlar, bayram, sport musobaqalarini o'tkazish.

O'quvchilarni tarbiyalashda oila, mahalla, maktab hamkorligini amalga oshirishda ijtimoiy moslashtirish muhim muammo hisoblanadi. Bizningcha, ijtimoiylashuv inson o'zini jamiyatda shaxs sifatida anglab borishi jarayoni ekan. Bu tarbiya, ta'lim, o'z-o'zini tarbiyalash jarayonida yuzaga kelib, inson qachonki, o'z maqsadlarini mustaqil aniqlab, ularga erishish yo'llarini belgilay olganida, o'z qadr-qimmatini anglab yetganida, jamiyatdagi o'z o'rniga ishonch hosil qilgan taqdirda amalga oshadi. Pedagogik yordam o'z ichiga ijtimoiy-pedagogik faoliyatning ikki yo'nalishini oladi: ta'lim olishda va tarbiya olishdagi yordam. Ta'lim olishda yordam oilada

vujudga kelayotgan muammolarni bartaraf etish va ota-onalarning pedagogik-madaniyatini shakllantirishga qaratilgan.

O'quvchilarni ijtimoiylashtirishning pedagogik faoliyati quyidagi masalalar bo'yicha ota-onalarni har tomonlama o'rganishni ko'zda tutadi:

– ota-onalarning bo'lajak farzandlarini tarbiyalashlari uchun pedagogik va ijtimoiy-biologik tayyorgarligi;

– o'quvchilarda tengdoshlariga nisbatan munosabatni shakllantirishda ota-onaning o'rni;

– shaxs tarbiyasida shaxsiy namuna, ijodkorlik;

– ota-onalar ijtimoiy maqomining ahamiyati;

– oilada turli avlodlarning o'zaro munosabati;

– oilada pedagogik va psixologik ta'sir usullari, o'quvchilar va kattalar orasida ijobiy munosabatning shakllanganligi.

Ota-onalarning bolaning ta'limiga jalb etilishi uzoq vaqtdan beri ularning akademik muvaffaqiyati va umumiy rivojlanishining hal qiluvchi omili sifatida tan olingan. Boshlang'ich maktab ta'limi sharoitida o'qituvchilar va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish, bu davrning bola hayotidagi shakllanishi tufayli, ayniqsa, muhimdir. Ushbu maqolada mavjud tadqiqotlar va amaliy tushunchalarga asoslanib, bunday hamkorlikni tashkil etish metodologiyasi keltirilgan. Adabiyotlarni ko'rib chiqish shuni ko'rsatadiki, ota-onalarning ishtiroki bolaning ilmiy yutuqlari va ijtimoiy-emotsional rivojlanishining turli jihatlariga ijobiy ta'sir qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ota-onalar farzandining ta'limi bilan faol shug'ullanganda, talabalar yuqori darajadagi motivatsiya, yaxshi xulq-atvor va akademik ko'rsatkichlarni namoyish etishadi.

Ingliz filosofi DJ.Lokkning fikriga ko'ra "bolaning qalbi nimani xohlasa yozish mumkin bo'lgan oq qog'ozga o'xshaydi"[2] bu oppoq qog'ozni yaxshi narsalar bilan ham yomon narsalar bilan ham to'ldirish ota-onaga bog'liq.

Mamlakatimizda jismoniy sog'lom, ma'naviyiy yetuk, har tomonlama uyg'un va barkamol rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, intellektual salohiyatga, chuqur bilim va zamonaviy dunyoqarashga ega, Vatanimizning taqdiri va kelajagi uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga qodir yosh avlodni tarbiyalab, voyaga yetkazish vazifasini izchil davom ettirish mas'uliyati, eng avvalo, oila zimmasidadir. Ma'naviyiy-ruhiy sog'lom bolaning dunyoga kelishi masalasiga sog'lom va ahil oila mehnatining samarasi sifatida qarab, oilada o'zaro hurmat va mehr-muhabbat, yuksak axloqiy va ma'naviyiy qadriyatlar muhitini shakllantirish bugungi kunda har birimizning vazifamiz hisoblanadi. Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev ta'kidlaganlaridek, "Avlodlar davomiyligini ta'minlaydigan ma'naviyiyat qo'rg'oni bu – oiladir"[3]. Bu vazifani bajarishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar hamda mahalla, ota-onaning o'rni judanham muhim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 08.10.2019 yildagi PF-5847-son.
2. Локк Дж. Сочинения : В 3 т. - Т. 3. - М. : Мысль, 1988. - С. 374
3. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. - T.:O'zbekiston, 2017.
4. Mavlonova R., Xoliqberdiyev K., "Pedagogika". T: "O'qituvchi nashriyoti". 2002-yil
5. Axmedova N. Диагностический инструментарий оценки уровня сформированности алгоритмической компетентности в процессе дифференциального обучения у будущих педагогов начальных классов. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi 2023/12/1, 747-75366
6. Axmedova N. Theoretical foundations of the differentiated approach in education. Procedia of Theoretical and Applied Sciences 2023/3/24. 86-9066

7. Axmedova N. Formation of practical and general reading skills of primary school students (in mathematics lessons). International Engineering Journal For Research & Development 2020/8/22, 1-4 vv.

8. Axmedova N. Multimedia education and its implimentasion primary school. Conferens of manegement of islamic education lidership in the era of revolution 2020/3/6.

9. Akhmedova NM. Algorithmic line in training for the formation of algorithmic competence in future primary school teachers. International Journal of Pedagogics 2024/6/11. Tom 4, №6. 42-45pp

10. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. International journal of discourse on innovation, integration and education, 2(2), 97-100.

**BOSHLANG'ICH MAKTAB YOSHIDA O'ZI-O'ZI TASHKIL VA TA'LIM VA INTELLEKTUAL
MAKORATLARNI RIVOJLANTIRISH**

Sultonova Ulbosin

Nizomiy nomidagi TDPU. Toshkent (O'zbekiston)

Umarova Madina Xaliboyevna

Nizomiy nomidagi TDPU. Toshkent (O'zbekiston)

4-kurs talabasi

Annotatsiya

Biz o'rganishning yuqori samaradorligini har xil turdagi o'z-o'zini tashkil etishning oqilona kombinatsiyasi bilan ta'minlash deb hisoblaymiz. Yuqorida ta'kidlanganidek, bu ko'rsatkichlar bilimlarni o'z-o'zini tashkil qilish qobiliyatining namoyonidir.

Kalit so'zlar: o'z-o'zini tashkil etish, samaradorlik, qobiliyat, ijodiy idrok, texnologiya, ta'lim, o'qitish shakli va usuli, ta'lim faoliyati.

Самоорганизация является достаточно широким понятием, которое охватывает большой круг вопросов и проблем и реализуется в различных видах деятельности ребенка. Самоорганизация знаний, в нашем понимании, сводится к самостоятельной деятельности школьника, в то время как умение самоорганизации знаний представляется нам еще более узким определением, которое применяется конкретно к учебной деятельности школьника и реализуется в процессе усвоения знаний ребенка.

Таким образом, нами были введены определения «самоорганизация знаний» и «умение самоорганизации знаний» младшего школьника, сконструированные на основе терминов самоорганизация, знания, учебная деятельность.

Знания представляют собой результат педагогически направленного усвоения фактов, понятий, законов науки, в которой отражены закономерности развития природы и общества. Знания являются орудием мышления и преобразования мира.

Исходя из определений «самоорганизация» и «знания», под самоорганизацией знаний учащихся младших классов мы понимаем самостоятельную деятельность по систематизации знаний и самостоятельной организации процесса их усвоения.

Под умением самоорганизации знаний, мы подразумеваем, умение школьника самостоятельно организовывать процесс усвоения учебного материала, что в результате находит свое проявление в сознательных целенаправленных действиях: целеустремленности, активности и самостоятельности, мотивированности и планировании деятельности, быстроте принятия решения и ответственности, критичности оценки результатов действий и ответственности в процессе работы.

Данное определение позволило выделить критерии самоорганизации знаний школьника и в результате разработать показатели самоорганизации младшего школьника.

Критериями и показателями самоорганизации младшего школьника являются:

- учебная мотивация (стремится получить прочные знания, изучать весь материал, боится не плохой оценки, а пробела в знаниях, положительно относится к требованиям учителя, осознает их важность и необходимость).

- познавательная активность (интерес к заданию, любознательность ребенка, активность в процессе работы);

- произвольность учебной деятельности (способность удерживать цель деятельности, намечать план, выбирать адекватные средства, применять комплекс конкретных учебно-интеллектуальных умений в их логичной последовательности в процессе выполнения задания, преодолевать трудности в работе, доводить начатое дело

до конца);

- познавательная активность (интерес к заданию, любознательность ребенка, активность в процессе работы);

- интеллектуальная активность (умение правильно определять содержание и смысл анализируемого, видеть и осознавать тонкие различия при сравнении, обнаруживать закономерные связи, потребность в помощи взрослого);

- самостоятельность в учебной деятельности (самостоятельность при выполнении работы, потребность в дополнительных внешних стимулах, забота о качестве работы);

самоконтроль учебной деятельности (соответствие результатов усилий ребенка и поставленной цели, возможность сопоставления всех полученных результатов с поставленной целью, самостоятельность в исправлении ошибок).

Мы предположили определенную взаимосвязь проблем развития конкретных учебно-интеллектуальных умений, умения самоорганизации знаний и формирования синергетического стиля мышления школьников. Конкретные учебно-интеллектуальные умения выступают как неотъемлемый этап в формировании умения самоорганизации знаний, представляющего собой, сочетание учебно-интеллектуальных умений более сложного порядка, которые ученик способен применять самостоятельно согласно поставленной цели. Соответственно, формирование самоорганизации знаний напрямую зависит от сформированности каждого указанного учебно-интеллектуального умения школьника. Как следствие, формирование синергетического стиля мышления также зависит от уровня учебно-интеллектуальных умений школьника, так как представляет собой сочетание критериев умения самоорганизации знаний более высокого порядка. Как отмечалось ранее, в результате изучения и анализа проблемы заявленного исследования мы определили цепочку взаимодействия изучаемых понятий в рамках школьного обучения. Эта взаимосвязь выражается в том, что формирование интеллектуальных умений в дошкольном возрасте влияет на развитие конкретных учебно-интеллектуальных умений в младшем школьном возрасте, которые способствуют формированию умения самоорганизации знаний в младшем и среднем звене школы. В последствии данная взаимосвязь сказывается на эффективном овладении синергетическим стилем мышления старшими школьниками.

В данном случае умение самоорганизации знаний представляется нам как комплекс конкретных учебно-интеллектуальных умений. Иными словами, работа по развитию учебно-интеллектуальных умений предполагает диагностику и развитие каждого умения в отдельности. В то время как умение самоорганизации знаний предполагает возможность применять конкретные учебно-интеллектуальные умения в комплексе, во взаимосвязи, поэтапно. При выполнении любого учебного задания учитель должен учить младшего школьника строить свою работу по схеме: 1.Мотивируй свою деятельность; 2.Будь внимателен; 3.Осмысливай учебный материал, выделяя главное; 4.Учись самостоятельно выполнять задание; 5. Учись осуществлять самоконтроль деятельности. Каждый этап представляет собой одно из основных учебно-интеллектуальных умений. Самостоятельное применение данной схемы учащимся в процессе учебной деятельности представляет собой меру овладения умением самоорганизации знаний школьника.

На основании вышесказанного мы полагаем, что необходимо начинать целенаправленную работу по формированию умения самоорганизации знаний у школьников уже в начальный период обучения. Однако, как показывает анализ, в психолого-педагогической литературе остается спорным вопрос о возрастных этапах

формирования умения учиться самостоятельно.

На наш взгляд, не совсем правомерной является позиция М.Жумаев и других по определению возрастных возможностей обучения школьников самостоятельной организации учения. Мы считаем, что не следует проводить жестких рамок между младшим и средним школьным возрастом, так как на начальный период обучения приходится несколько наиболее ярких сенситивных «пиков», благоприятных для развития обще интеллектуального потенциала личности и как следствие учебно-интеллектуальных умений, что в свою очередь способствует формированию умения самоорганизации знаний.

Как отмечалось ранее, данные показатели являются проявлением умения самоорганизации знаний. Поэтому на основании вышесказанного мы пришли к выводу, что проблему формирования умения самоорганизации знаний необходимо решать уже в начальный период обучения школьников, начиная с развития конкретных учебно-интеллектуальных умений и постепенно переходя к формированию учебно-интеллектуального умения более высокого порядка - самоорганизации знаний.

Некоторые ученые, отмечая ценность младшего школьного возраста, указывают на его возможности в «развитии навыков самоконтроля, самоорганизации и саморегуляции.

Таким образом, проведенный анализ показал, что в исследованиях по педагогике и психологии современной школы отмечается значимость овладения учениками способности самостоятельно организовывать свою деятельность, так как в конечном итоге это определяет развитие активности, самостоятельности и инициативности учащихся в процессе обучения. Проблема развития умения самоорганизации знаний у младших школьников является актуальной, хотя и остается спорной. Одним из основных путей ее решения, на наш взгляд, является формирование у учащихся конкретных учебно-интеллектуальных умений, в основе которых лежат мыслительные операции, мотивация и произвольность.

Литература

1. Постановление президента республики Узбекистан. О Государственной Программе “Год гармонично развитого поколения” “Учитель Узбекистана”, 29 января 2010. № 5 (2088), (1-4 стр)

2.Жумаев М. Humanization of the teacher's persionality development. XII-международной конференции «Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития». Санк –Петербург. (ЛГУ) 31-май-1-июня 2014 г.

3.Жумаев М. Сравнительная характеристика традиционного и технологического подходов в обучении специалистов. Педагогика и психология в контексте современных исследований проблем.развития личност VII Международная научно-практическая конференция. г.Махашкала-2015.

MUAMMOLI TA'LIMNING ROLI VA AHAMIYATI

Saydaliyeva L.M.

Nizomiy nomidagi TDPU. Toshkent (O'zbekiston)

Жарилкапова Айжан

Nizomiy nomidagi TDPU. 3 - kurs talabasi

Annotatsiya

Maqolada boshlang'ich sinf matematika darslarida ta'lim vositalari nuqtai nazaridan ta'limdagi asosiy yo'nalish muammolari, topshiriqlarini hal etish, bilish faoliyatini shakllantirish, ta'lim jarayonida o'qituvchi rahbarligida o'quvchilar oldiga yangidan - yangi murakkablashib boruvchi uzluksiz muammolarni hal qiluvchi ta'limni tashkil etadi.

Kalit so'zlar: Ta'lim vositalari, muammoli ta'lim, kashfiyot, yondashuv, ko'nikma, bilim, o'quv, ijodiy muammo, didaktik tizim, ko'rgazmalilik.

Аннотация

В статье рассматриваются основные направления в обучении с точки зрения средств обучения на уроках математики начальных классов решение задач, формирование познавательной деятельности, которые в процессе обучения под руководством учителя составляют учебную программу, решающую все новые и новые усложняющиеся задачи перед учащимися.

Ключевые слова: средства обучения, проблемное обучение, подход, умение, знания, обучение, творческая проблема, дидактическая система, наглядность.

Annotation

The article examines the main directions in teaching from the point of view of teaching tools in primary school mathematics lessons, problem solving, formation of cognitive activity, which in the process of learning under the guidance of a teacher make up a curriculum that solves more and more complex tasks for students.

Keywords: learning tools, problem-based learning, approach, skill, knowledge, learning, creative problem, didactic system, visibility.

Hozirgi paytda matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'limning turli jihatlari bilan ko'pgina olimlar shug'ullanmoqda (M.I.Maxmutov, A.M.Matyushkin, O.R.Roziqov, O.Xudoyberdiyev, A.M.Umronxo'jayev va boshqalar). Kichik yoshdagi maktab o'quvchalari bilish faoliyatining shakllantirish muammolarini ishlab chiqishga N.U.Bikboeva, K.Q.Qosimova, L.SH.Levenberg, M.I.Moro, R.A.Mavlyanova, A.M.Pishkalo, V.P.Strezikozin, S.F.Juykov va boshqa tadqiqotchilar katta hissa qo'shdi. SHuningdek, o'quv jarayonida matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'limning mohiyati, roli va ahamiyati ochib beriluvchi bir qancha psixologik va didaktik ishlar yuzaga keldi (M.G.Davletshin, E.G'oziyev va boshqalar).

V.P.Strezikozin o'z muloxazalarini «Muammoli ta'limning mohiyati nimada?» nomli masalasida davom ettirib, shuni qayd etadiki, matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'limning asosi bilimlarni o'zlashtirish va qo'llashda o'quvchilarning faol bilish izlanishidirki, bu ularning fikriy faoliyati, mustaqilligini rivojlantirishga imkon yaratishga qaratilgandir. Bunday izlanishning tayanch nuqtasi mazkur o'qituvchi taklif etgan o'quv yoki bilish topshirig'i – muammodir.

Etakchi olimlarning tajriba va tadqiqotlari ko'rsatishicha, matematika darslarida ta'lim vositalari o'quvchilarda fikrlashni. faollashtirishga yo'naltirilgan va uning psixologik tabiatini tushunishni hisobga olgan holda yuzaga keltirish lozim. O'quvchi ta'limning nafaqat obyekti, balki subyekti hamdir. U o'qituvchi talabini shunchaki o'zlashtirmaydi, balki uni ichki jihatdan moslashtiradi, tanlab - tanlab undan ta'sirlanadi, o'z shaxsiy tajribasi, aqliy rivojlanish darajasiga qarab faol o'zlashtiradi, qayta ishlaydi. Maktab mustaqil fikrlash harakat qilishga

qobil yosh avlodni tarbiyalashga da'vat etilgan. Shu bois didaktlar va ilg'or o'qituvchilar o'quvchilarda o'quv faoliyatiga ijodiy yondashuvni rivojlantirish yo'llarini astoydil izlamoqdalar. darslarda bu muammodan foydalanish bilish jarayonlarining samaradorligini oshiradi, O'quvchilar ijodiy qobiliyatini rivojlantiradi, bilimlarni ancha chuqur, ongli, mustaxkam o'zlashtirishiga olib keladi, mustaqil izlashlar natijasida «kashfiyotlar» qilish imkonini beradi.

Biroq bu «kashfiyot» ta'limda faqat ilmiy kashfiyotlar amalga oshiriladigan ijodiy faoliyat sharoitlarini immitatsiya qilishga dahvat etiluvchi maxsus tashkil qilingan sharoitlarda ro'y beradi, chunki psixologik-pedagogik adabiyotda «kashfiyot» so'zi doimo qo'shtirnoqqa olinadi.

O'quvchi tomonidan mustaqil izlanishlar natijasida topilgan yangilik fanga ma'lum bo'lgach, bunday «kashfiyot» «qayta qilingan kashfiyot» deb ataladi.

Va, nihoyat, shuni ko'zda tutish muhimki, ta'limga matematika darslarida ta'lim vositalari orqali yondashuv yuqori samadorligiga qaramay, unga hech qachon didaktik «balogardon» deb qaramaslik kerak. Insoniyat yaratgan boyliklarni ongli, sistemali, mustahkam va ijodiy o'zlashtirishga asoslangan rivojlanayotgan ta'lim o'quvchilarning reproduktiv va produktiv o'quv faoliyatini oqilona uyg'unlashtirishni talab etadi.

Demak, matematika darslarida ta'lim vositalari nuqtai nazaridan ta'limdagi asosiy yo'nalish, bu, o'quvchilarda o'quv muammolarida, topshiriqlarini hal etish, bilish faoliyatini shakllantirishdir. Ta'lim jarayonida og'irlik markazi o'quvchilarga tushadi, ular o'qituvchi rahbarligida o'zlari bilim oladigan sharoitga qo'yiladi, boshqacha aytganda, jarayonning o'zi o'quvchilar oldiga yangidan - yangi murakkablashib boruvchi uzluksiz muammolarni qo'yuvchi ta'limni tashkil etadi. Bunday ta'limda dars butunlay bitta asosiy muammoni hal etishga bag'ishlanishi mumkin. Boshqa variantlar ham bo'lishi mumkin. Bir darsda o'rganilishi kerak bo'lgan o'quv materialini bir necha izchil muammolarga parchalanishi mumkin, bundan sung bilimlarni sistemalashtirish va umumlashtirish amalga oshiriladi. Bir muammo o'quvchilar oldiga ko'proq vaqtga ikki, uch, bundan kam ko'proq darslarga qo'yilishi mumkin.

Shunday qilib, garchi matematika darslarida ta'lim vositalari turlicha tashkil etilsada, biroq u hamisha ziddiyatdan chiqishning faol izlanish jarayoni sifatida namoyon bo'ladi. Izlanish shuning uchun mumkinki, matematika darslarida ta'lim vositalari bilim va faoliyat turlarining ijodiy o'zlashtirish qonuniyatlariga asoslangan, ilmiy izlanishning asosiy xususiyatlari xos bo'lgan dars berish va o'qish usullarining o'ziga xos uyg'unligini kiritadi (M.I.Maxmutov).

Bu izlanish, xususan, shuning uchun mumkinki, matematika darslarida ta'lim vositalari matematika darslarida ta'lim vositalari orqali bayon, o'qituvchi bilan suxbat va o'quvchilarning mustaqil ishi kabi metodlarni o'ziga kiritadi, ular jamlikda bilimlarni egallashning evristik va tadqiqotchilik usullarini ko'zda tutadi.

Maktablarda so'nggi o'n yilda olib borilgan ko'plab tadqiqotdar natijalari bu sohadagi eng muhim yo'nalishlardan matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'limning zamonaviy nazariyasidir, chunki u o'quvchilarda bilim jarayoni, ijodiy faollik va mustaqillik kabi zarur sifatlarni shakllantirish uchun qulay sharoitlarni yaratishga imkon beradi.

Muammoli ta'limning ahamiyati o'quvchilarda bilish faoliyatini boshqarish masalalarini hal etishdagi uning roli bilan xam aniqlanadi.

Nazariya va amaliyot o'rtasidagi mavjud obyektiv ziddiyatlar ta'limga matematika darslarida ta'lim vositalari orqali yondashuvni samarali amalga oshirishga imkon beradi.

Kichik yoshdagi maktab o'quvchilari ta'limida muammolilik mutlaqo tabiiydir. Shu bois material va o'quvchilar tayyorgarligi imkon bergan barcha xollarda darsda muammolilik elementlaridan foydalanishga intilish lozim. Biroq, A.M.Matyushkin xaqqoniy ta'kidlaganidek, tegishli o'quv qo'llanma va metodik ko'rsatmalar ishlab chiqilmaguncha, maktabda matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'limdan foydalanish nafaqat foyda, balki xatto zarar keltirishi

xam mumkin.

Shu munosabat bilan nafaqat . matematika darslarida ta'lim vositalari orqali yovdashuvga katta e'tibor berish kerak, balki, maktab to'plagan ijobiy tajribalardan extimol tezroq foydalanib, umuman maktabda va xususan boshlang'ich maktabda matematika darslarida ta'lim vositalari elementlaridan foydalanish bo'yicha tegishli o'quv qo'llanmalari va metodik ko'rsatmalarni ishlab chiqish mumkindir.

Muammoli ta'lim deganda nimani tushunish mumkin?

M.I.Maxmutov fikricha, uning asosida «tushunish va tushuntirish uchun ilgari bilimlar yetarli bo'lmagan, o'quvchiga ma'lum bilim, o'quv va ko'nikma, yangi dalil, xodisalar o'rtasida dialektik ziddiyat mohiyat kasb etuvchi o'quv muammosi yotadi».

I.Ya.Lerner matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'limning yana bir jixatiga e'tiborni qaratadi. Muammoli ta'lim, uning fikricha, shundaki, o'quvchilarning ijodiy muammolar va matematika darslarida ta'lim vositalari orqali masalalarni xal etish jarayonida muayyan sistemada bilim va o'quvlarni ijodiy o'zlashtirish, jamiyat tomonidan to'plangan ijodiy faoliyat tajribasini egallash, fuqarolik faolligi, yuksak rivojlangan va ongli shaxsni shakllantarish ro'y beradi.

Yuqorida keltirilgan fikrlardan xulosa qilish mumkinki, matematika darslarida ta'lim vositalari unutish yagona tizimining zarur tarkibiy qismi bo'lib, matematika darslarida ta'lim vositalari orqali vaziyatlarni hosil qilish va hal etish usullaridan keng foidalanish asosida o'quvchilarning reproduktiv va ijodiy faoliyati usullarining organik uyg'unligini kuzda tutadi.

Muammoli ta'limni «didaktik tizim» (M.D.Danilov, M.I.Maxmutov), «ta'lim tipi» (M.I.Maxmutov, M.N.Skatkin), «ta'lim metodi», (V.Okong), «ta'lim xarakteri» (D.V.Vilg'keev), «ta'lim qurilishi usuli» (B.G.Zilberman), «ta'limni tashkil etish» (M.I.Kruglyak) va «ta'lim printsiplari» (N.G.Dayri, T.V.Kudryavtsev, A.M.Matyushkin va boshqalar deb hisoblashadi.

M.I.Maxmutov «Matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'lim» tushunchasiga ikki xil ma'no yuklaydi: u bu tushunchani sistema va tip deb xisoblaydi.

Bahzi psixolog va didaktlar matematika darslarida ta'lim vositalari jarayoni mohiyatini o'quvchilar oldiga didaktik muammolarni qo'yish, o'quvchilarning umumlashgan bilimlar va matematika darslarida ta'lim vositalari orqali topshiriqlarni yechish printsiplarini xal etish va egallashda ko'radilar.

Qisqasi, matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'limning ko'pgina tushunchalarida uning xamma muhim belgilari hisobga olinavermaydi: ko'proq o'qituvchi yoki o'quvchi faoliyati, yoki bilish jarayoni bosqichlari, yoki uning xarakteristikasi aks etgiriladi.

Pedagogika tarixidan ma'lumki, ta'lim jarayonida ko'rgazmali qo'llanmalardan foydalanish yuqori baho olganda dars berish nazariya va amaliyotida «ko'rgazmali ta'lim» atamasi paydo bo'lgan.

Xozirgi paytda bu atama boshqa, ancha aniq atamalar, masalan, «dars o'tishda ko'rgazmalilik», «darslarda ko'rgazmali qurollardan foydalanish», «o'qitish vositalari» kabilar tomonidan siqib qo'yilgan.

Fikrimizcha, «Matematika darslarida ta'lim vositalari orqali ta'lim» atamasini «ta'limga matematika darslarida ta'lim vositalari orqali yondashuv», «ta'limda muammolilik» atamalarini bilan almashtirish o'rinli bo'lardi, chunki ta'limning umumiy jarayonida muammolarni qo'yish va hal etish ayrim mavzu va darslar materiallarida amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Jumayev M.E, Matematika o'qitish metodikasi darslik Toshkent. "Ilm Ziyo" 2023
2. Jumayev M.E, Matematika o'qitish metodikasi darslik Toshkent. "Ilm Ziyo" 2016
3. Jumayev M.E, Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. (KHK uchun) Toshkent. "Ilm Ziyo" 2009 yil.

**BOSHLANG'ICH TA'LIM YO'NALISHI MAGISTRATURASIDA O'RGANILADIGAN PEDAGOGIK
TADQIQOTLARDA STATISTIK METODLAR MOHIYATI**

Zokirov Furkat Muhsinovich
f-m f.n. Nizomiy nomidagi TDPU

Аннотация. Psixologiya va pedagogika muammolarini tadqiq qilishda eng ko'p qo'llaniladigan usullarning qisqacha tavsifi ko'rib chiqiladi. Shuni ta'kidlash kerakki, ko'rib chiqilgan usullarning hech biri mustaqil ravishda olingan ma'lumotlarning universalligi yoki ob'ektivligining to'liq kafolati bo'la olmaydi. Shuning uchun har bir tadqiqotchi, bir tomondan, har qanday aniq metodni qo'llash texnikasini takomillashtirishga, ikkinchi tomondan, bir muammoni o'rganish uchun turli xil usullardan kompleks, o'zaro nazorat ostida foydalanishga intilishi kerak. Usullarning butun tizimini o'zlashtirish oqilona tadqiqot metodologiyasini ishlab chiqish, uni aniq tashkil etish va o'tkazish, muhim nazariy va amaliy natijalarni olish imkonini beradi.

Калит so'zlar. Statistika, tadqiqot usullari, pedagogika-psixologiya, tahlil va sintez, masalaning mohiyatini o'rganish.

**СУЩНОСТЬ СТАТИСТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ,
ИЗУЧАЕМЫХ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ МАГИСТРАТУРЕ**

Закиров Фуркат Мухсинович
к/ф. н. ТГПУ им. Низами

Аннотация. Рассматриваются вопросы краткая характеристика наиболее часто применяемых методов исследования проблем психологии и педагогики. Следует подчеркнуть, что ни один из рассмотренных методов, взятый сам по себе, не может претендовать на универсальность, на полную гарантию объективности получаемых данных. Так, элементы субъективизма в ответах, полученных путем опроса респондентов, очевидны. Результаты наблюдений, как правило, не свободны от субъективных оценок самого исследователя. Поэтому каждому исследователю следует стремиться, с одной стороны, к совершенствованию техники применения любого конкретного метода, а с другой – к комплексному, взаимоконтролирующему использованию разных методов для изучения одной и той же проблемы. Владение всей системой методов дает возможность разработать рациональную методику исследования, четко организовать и провести его, получить существенные теоретические и практические результаты.

Ключевые слова. Статистика, методы исследования, педагогика-психология, анализ и синтез, изучения сущность проблемы.

**ESSENCE OF STATISTICAL METHODS IN PEDAGOGICAL RESEARCH STUDYED IN
PRIMARY EDUCATION MASTER'S DEGREE**

Zakirov Furkat Mukhsinovich
Ph-M (PhD) TSPU named after Nizomi

Abstract. The article considers the issues of a brief description of the most frequently used methods of studying problems of psychology and pedagogy.

It should be emphasized that none of the considered methods, taken by itself, can claim universality, a full guarantee of the objectivity of the data obtained. Thus, elements of subjectivity

in the answers obtained by surveying respondents are obvious. The results of observations, as a rule, are not free from subjective assessments of the researcher himself. Therefore, each researcher should strive, on the one hand, to improve the technique of applying any specific method, and on the other - to the complex, mutually controlling use of different methods for studying the same problem. Mastering the entire system of methods makes it possible to develop a rational research methodology, clearly organize and conduct it, and obtain significant theoretical and practical results.

Key words. Statistics, research methods, pedagogy-psychology, analysis and synthesis, studying the essence of the problem

Psixologik va pedagogik tadqiqotlarda odatda har xil turdagi o'rtacha ko'rsatkichlar qo'llaniladi: o'rtacha arifmetik, o'rtacha geometrik, mediana, rejim va boshqalar. Eng keng tarqalganlari o'rtacha arifmetik, mediana va rejimdir.

O'rtacha arifmetik belgilovchi xususiyat va berilgan atribut o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri proporsional bog'liqlik mavjud bo'lgan hollarda qo'llaniladi (masalan, o'quv guruhining ishlash ko'rsatkichlari yaxshilanganda, uning har bir a'zosining ishlash ko'rsatkichlari yaxshilanadi).

O'rtacha arifmetik miqdorlar yig'indisini ularning soniga bo'lish koeffitsienti bo'lib, quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi: $\bar{X} = \frac{x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n}{n} = \frac{\sum xi}{n}$; (1)

Tajribada jami $N = 54$ kishi ishtirok etganligi sababli, o'rta nuqta X - arifmetik o'rtacha; $X_1, X_2, X_3 \dots X_n$ - individual kuzatishlar natijalari (texnika, harakatlar),
 n - kuzatishlar soni (texnika, harakatlar),

\bar{X} - barcha kuzatishlar (texnika, harakatlar) natijalarining yig'indisi.

Median (Me) - o'rganilayotgan aholining o'rta qismiga to'g'ri keladigan tartiblangan (o'sish yoki pasayish asosida) shkala bo'yicha xarakteristikaning qiymatini tavsiflovchi o'rtacha pozitsiyaning o'lchovidir. Median tartib va miqdoriy belgilar uchun aniqlanishi mumkin. Ushbu qiymatning joylashuvi quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi: Median joy = $(n + 1) / 2$

Masalan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagilar aniqlandi:

- eksperimentda qatnashganlardan 5 nafari "a'lo" o'qiydi;
- 18 kishi "yaxshi" o'qiydi;
- 22 kishi "qoniqarli" o'qiydi;
- 6 kishi "qoniqarsiz" o'qiydi;

Shundan kelib chiqqan holda, talabalarning yarmidan ko'pi "yaxshi" bahodan past o'qishadi, ya'ni o'rtacha ko'rsatkich "qoniqarli", ammo "yaxshi" dan kamroq (rasmga qarang).

Mode (Mo) boshqa qiymatlar orasida xarakteristikaning eng keng tarqalgan tipik qiymatidir. Bu maksimal chastotali sinfga mos keladi. Bu sinf modal qiymat deb ataladi.

Masalan.

Agar so'rovnomada "chet tilini bilish darajasini ko'rsating" degan savolga javoblar taqsimlanadi:

- 1 - ravon - 25
- 2 - muloqot uchun yetarlicha gapiraman - 54
- 3 - bilaman, lekin muloqot qilishda qiynalayapman - 253
- 4 - qiyinchilik bilan tushunaman - 173
- 5 - bilmayman - 28

Shubhasiz, bu erda eng tipik ma'no "Men unga egaman, lekin muloqot qilishda qiyinchilikka duch kelaman", bu modal bo'ladi. Shunday qilib, rejim - 253.

Psixologik-pedagogik tadqiqotlarda matematik usullardan foydalanganda dispersiya va standart og'ishlarni hisoblashga katta ahamiyat beriladi.

Dispersiya variantlar qiymatining o'rtacha qiymatdan chetlanishlarining o'rtacha kvadratiga teng. Bu o'rganilayotgan o'zgaruvchining (masalan, talabalar baholari) o'rtacha qiymat atrofida qiymatlarining tarqalishining individual natijalarining xususiyatlaridan biri sifatida ishlaydi. Dispersiyani hisoblash quyidagilarni aniqlash orqali amalga oshiriladi: o'rtacha qiymatdan chetga chiqish; belgilangan og'ishning kvadrati; kvadratik og'ishlar yig'indisi va kvadrat og'ishning o'rtacha qiymati (1-jadvalga qarang).

Dispersiya qiymati turli statistik hisob-kitoblarda qo'llaniladi, lekin uni bevosita kuzatish mumkin emas. Kuzatilgan o'zgaruvchining mazmuniga bevosita bog'liq bo'lgan qiymat standart og'ishdir.

1-jadval

Farqni hisoblash misoli

No T/n	Ko'rsatkich nati	O'rtacha natdan chetga chiqish	Kvadrat og'ish
1	1	2 - 1 = +1	1
2	3	2 - 3 = -1	1
3	3	2 - 3 = -1	1
4	0	2 - 0 = +2	4
5	4	2 - 4 = -2	4
6	1	2 - 1 = +1	1
$\sum_{i=1}^N xi = 12$		$\sum_{i=1}^N (\bar{x} - xi)^2 = 12$	
$\bar{x} = 1 / N \sum_{i=1}^N xi = 2$		$\sigma^2 = \left[\sum_{i=1}^N (\bar{x} - xi) \right] / (N - 1) = 2,4$	

Standart og'ish o'rtacha arifmetik qiymatning tipikligini va indikativligini tasdiqlaydi va o'rtacha qiymat olinadigan xususiyatlarning raqamli qiymatlaridagi tebranish o'lchovini aks ettiradi. U dispersiyaning kvadrat ildiziga teng va quyidagi formula bilan aniqlanadi:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum(xi - \bar{x})^2}{N - 1}}; (2)$$

bu yerda: σ^2 - ildiz o'rtacha kvadrat. Agar kuzatishlar (harakatlar) soni kichik bo'lsa - 100 dan kam - formulaning qiymati "N" ga emas, balki "N - 1" ga o'rnatilishi kerak.

O'rtacha kvadratik (standart) og'ish turli belgilar uchun dispersiya o'lchovi sifatida keng qo'llaniladi.

Tadqiqot natijalarini baholashda tasodifiy miqdorning o'rtacha qiymat atrofida tarqalishini aniqlash muhimdir. Bu dispersiya Gauss qonuni (tasodifiy miqdorning normal ehtimollik taqsimoti qonuni) yordamida tasvirlangan. Qonunning mohiyati shundan iboratki, ma'lum bir xarakteristikani ma'lum elementlar to'plamida o'lchashda ko'plab boshqarib bo'lmaydigan sabablarga ko'ra har doim normadan har ikki yo'nalishda og'ishlar mavjud va og'ishlar qanchalik ko'p bo'lsa, ular kamroq sodir bo'ladi.

Hisoblash natijalari ko'rib chiqilayotgan o'zgaruvchilar o'rtasida etarlicha aniq bog'liqlik mavjudligini tasdiqlashga imkon beradi.

Statistik tahlil jarayonida pedagogik gipoteza (muayyan usulning afzalligi haqidagi ilmiy faraz va hokazo) statistika fani tiliga tarjima qilinadi va kamida ikkita statistik farazda yangidan shakllantiriladi. Birinchisi (asosiy) nol gipoteza (H0) deb ataladi, unda tadqiqotchi o'zining dastlabki pozitsiyasi haqida gapiradi. U (apriori) yangi usul (u, uning hamkasblari yoki raqiblari

tomonidan taxmin qilingan) hech qanday afzalliklarga ega emasligini e'lon qilganga o'xshaydi va shuning uchun tadqiqotchi boshidanoq halol ilmiy pozitsiyani egallashga psixologik jihatdan tayyor: o'rtasidagi farqlar. yangi va eski usullar nolga teng deb e'lon qilinadi. Boshqa muqobil gipotezada (H1) yangi usulning afzalligi haqida faraz qilinadi. Ba'zan tegishli belgilar bilan bir nechta muqobil farazlar ilgari suriladi.

Tajriba va nazorat guruhlarining arifmetik o'rtachalarini solishtirganda faqat qaysi o'rta kattalik emas, balki qanchalik katta ekanligini aniqlash ham muhim ahamiyatga ega. Ularning orasidagi farq qanchalik kichik bo'lsa, statistik jihatdan muhim (muhim) farqlarning yo'qligi haqidagi nol gipoteza shunchalik maqbul bo'ladi. Tajriba natijasida olingan o'rtacha ko'rsatkichlar farqini fakt va xulosa uchun asos sifatida qabul qilishga moyil bo'lgan oddiy ong darajasidagi fikrlashdan farqli o'laroq, statistik xulosalar mantig'i bilan yaxshi tanish o'qituvchi-tadqiqotchi shoshilmaydi. bunday holatlar. U, ehtimol, farqlarning tasodifiyligi haqida taxmin qiladi, eksperimental va nazorat guruhlarida sezilarli farqlar yo'qligi to'g'risida nol gipotezani ilgari suradi va faqat nol gipotezani rad etgandan keyingina muqobil gipotezani qabul qiladi.

Shunday qilib, ilmiy tafakkur ichidagi farqlar masalasi boshqa tekislikka o'tkaziladi. Gap nafaqat farqlarda (ular deyarli har doim mavjud), balki bu farqlarning kattaligida va shuning uchun - farqni va chegarani aniqlashda, shundan keyin biz aytishimiz mumkin: ha, farqlar tasodifiy emas, ular statistik ahamiyatga ega. , bu shuni anglatadiki, bu ikki guruhning sub'ektlari eksperimentdan so'ng endi bitta (avvalgi kabi) emas, balki ikki xil umumiy populyatsiyaga tegishli va bu populyatsiyalarga potentsial bo'lgan talabalarning tayyorgarlik darajasi sezilarli darajada farq qiladi. Ushbu farqlarning chegaralarini ko'rsatish uchun umumiy parametrlarning taxminlari qo'llaniladi.

Adabiyotlar:

1. Davydov V.P. Pedagogik tadqiqot metodologiyasi, usullari va texnologiyasi asoslari: Ilmiy-uslubiy qo'llanma. - M.: FSB akademiyasi, 1997 yil.
2. Shevandrin N.I. Ta'limdagi ijtimoiy psixologiya: Darslik. 1-qism. Ijtimoiy psixologiyaning konseptual va amaliy asoslari. - M.: VLADOS, 1995 yil.

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA TO'PLAMLAR VA ULAR USTIDA AMALLARNI O'RGANISNING
NAZARIY ASOSLARI**

Zakirov Furkat Muxsinovich

f-m.f.n.prof.v.b. Nizomiy nomidagi TDPU

Boshlang'ich ta'limda matematika fa uni o'qitish metodikasi kafedrası

Annotasiya. Bugungi kunda boshlang'ich sinflardan boshlab to'plamlar va ular ustida amallar bajarish kiritilib dolzarb masala sifatida o'rganilmoqda.

Kalit so'zlar. To'plamni tashkil qiluvchi obyektlar, aksioma, amallar bajarish metodikasi, nazariy asoslar, to'plam oasti.

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИЗУЧЕНИЯ МНОЖЕСТВ И ДЕЙСТВИЙ НАД НИМ В
НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ**

Закиров Фуркат Мухсинович

ф-м.ф.н.доцент. Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, кафедра «Математика и методика ее преподавания в начальных классах»

Аннотация. Сегодня производство прямых и практических предметов из бытовых внутренних занятий внедряется и изучается как разработанный вопрос.

Ключевые слова. Организация коллекции объектов, аксиом, методов общества действий, теоретических основ, подмножество.

**THEORETICAL BASIS FOR STUDYING SETS AND OPERATIONS ON THEM IN PRIMARY
SCHOOLS**

Zakirov Furkat Mukhsinovich

Physics and Mathematics, Physics and Mathematics, Associate Professor. Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Department of Mathematics and Methods of Teaching It in Primary Schools

Abstract. Today, the production of direct and practical objects from domestic internal activities is being introduced and studied as a developed issue.

Key words. Organization of a collection of objects, axioms, methods of society of actions, theoretical foundations, subset.

To'plam tushunchasi – matematikaning asosiy tushunchalaridan biri bo'lib, u ta'riflanmaydigan, faqat misollardagina tushuntiriladigan tushunchadir. Masalan, auditoriyadagi talabalar to'plami, to'g'ri chiziqdagi nuqtalar to'plami, kitobning ma'lum betidagi nuqtalar to'plami, kitobning ma'lum betidagi harflar to'plami, O'zbekistondagi viloyatlar to'plami, Quyosh sistemasidagi planetalar to'plami, biror aylanada yotuvchi nuqtalar to'plami va hokazo.

To'plamni tashkil qiluvchi obyektlar uning elementlari deyiladi. To'plamlarni A , a , A yoki A harflari bilan belgilaymiz. To'plambir qancha elementlardan iborat bo'lishi mumkin, quyidagi yozuv:

$a \in A$ (1) a elementni A to'plamga tegishligini bildiradi.

$a \notin A$ (2) a elementni A to'plamga tegishli emasligini bildiradi, yoki mantiq belgisidan foydalangan holda $\neg(a \in A)$ ko'rinishda yozishimiz mumkin. Agar $a \in A$ bo'lsa, u holda a element A to'plamga tegishli deyiladi.

Hajmlilik aksiomasiga ko'ra to'plamelementlarini quyidagicha belgilashimiz ham mumkin,
 $A = \{1, a, t, x\}$, (3) bunda, A to'plamtarkibida 1 soni va a, t, x harfiy belgilar kiradi [7].

To'liqlik Aksiomasiga ko'ra to'plamelementlari soni uning tarkibiga kiruvchi elementlar bilan aniqlanib ularning qanday tartiblanganiga bog'liq emas. (3) A to'plam $\{a, x, 1, t\}$ to'plambilan ham va $\{x, t, a, 1, 1, t, a, t, x\}$ to'plambilan ham bir xildir [7].

To'plamlar asosan ikki xil usulda beriladi: 1) elementlarining ro'yxati bilan;

2) elementlarining xarakteristik xossasi bilan. Masalan, $A = \{\text{qizil; sariq; yashil}\}$ - ro'yxati, $A = \{\text{svetofor ranglari to'plami}\}$ - xarakteristik xossasi.

Elementlarining soniga ko'ra to'plamlar 3 turli bo'ladi: chekli to'plamlar; cheksiz to'plamlar va bo'sh to'plamlar.

Masalan, auditoriyadagi talabalar to'plami - chekli to'plam, barcha natural sonlar $(1, 2, 3, \dots)$ to'plami esa cheksiz to'plam.

Matematikada ko'pincha sonli to'plamlar, ya'ni elementlari sonlardan iborat bo'lgan to'plamlar ishlatiladi. Maktab matematika kursidan bilamizki, ular ma'lum belgilar bilan belgilanadi: N - barcha natural sonlar to'plami; Z - barcha butun sonlar to'plami; Q - barcha ratsional sonlar to'plami; R - barcha haqiqiy sonlar to'plami C - barcha kompleks sonlar to'plami.

Odatda to'plamelementlarini ko'rsatib yozish uchun katta qavs (figurali qavs - $\{\}$) dan foydalaniladi. Masalan,

$$N = \{1, 2, 3, \dots, n, \dots\}$$

$$Z = \{\dots, -n, \dots, -3, -2, -1, 0, 1, 2, 3, \dots, n, \dots\}$$

Chekli to'plambitta yoki bir nechta elementdan tashkil topgan bo'lishi yoki hatto bitta ham elementga ega bo'lmasligi mumkin. Bitta ham elementga ega bo'lmagan to'plambo'sh to'plam deyiladi va $\{\emptyset\}$ belgi bilan belgilanadi [4].

Masalan, ma'lum auditoriyadagi talabalar ichidan familiyalari A harfi bilan boshlanadigan talabalar to'plamini qaraylik. Bu to'plambitta yoki bir nechta elementli yoki hatto bo'sh to'plambo'lishi mumkin.

Misol: $x^2 - 3x + 2 = 0$ tenglamaning haqiqiy ildizlari to'plamini toping.

Yechish: $ax^2 - bx + c = 0$ kvadrat tenglamaning ildizlari

$$x_{1,2} = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a} \quad (1)$$

formula bilan aniqlanadi. Bizning holimizda $a=1$, $b=-3$, $c=2$. Demak, (1) formulaga ko'ra

$$x_{1,2} = \frac{-3 \pm \sqrt{9 - 4 \cdot 1 \cdot 2}}{2 \cdot 1} = \frac{3 \pm \sqrt{9 - 8}}{2} = \frac{3 \pm 1}{2}$$

$$x_1 = \frac{3+1}{2} = \frac{4}{2} = 2, \quad x_2 = \frac{3-1}{2} = \frac{2}{2} = 1$$

shunday qilib, $x^2 - 3x + 2 = 0$ tenglamaning haqiqiy ildizlari to'plami $A = \{1, 2\}$ bo'lar ekan.

Misol: $3x - 2 = 0$ tenglamaning haqiqiy ildizlari to'plami A va butun ildizlari to'plami B ni toping.

Yechish: $3x - 2 = 0 \Rightarrow 3x = 2 \Rightarrow x = \frac{2}{3} \notin Z$. Demak, $A = \{\frac{2}{3}\}$ va $B = \emptyset$

Agar A va B to'plamlar bir xil elementlardan tashkil topgan bo'lsa bu to'plamlar teng deyiladi. U holda to'liqlik aksiomasiga ko'ra agar ikkita to'plambir xil elementlar jamlanmasidan tuzilgan bo'lsa ular teng bo'ladi.

Masalan: Agar $A=\{1;2;3\}=\{2;1;3\}=\{1;1;2;3\}$ to'plamning har bir elementi B to'plamning ham elementi bo'lsa, A to'plam B to'plamning qism to'plami yoki to'plam osti deyiladi va $A \subset B$ yoki $A \subseteq B$ orqali belgilanadi.

Bu belgilshlardan birinchisi A to'plam B to'plamning qismi va $A \neq B$ ekanligini, ikkinchisi esa A to'plam B to'plamning qismi bo'lib ular teng bo'lishi ham va teng bo'lmasligi ham mumkinligini bildiradi. Masalan, $\{x; t\} \subset \{x; t; 1\}$ Ixtiyoriy A to'plam uchun $A \subseteq A$ munosabat o'rinli bo'ladi.

Yuqoridagilarni matematik tilda quyidagicha yozish mumkin:

$$A \subseteq B \equiv (\forall x \in A) (x \in B) \quad A \subset B \equiv (\forall x \in A) (x \in B) \wedge (A \neq B)$$

Bu yozuvda \wedge yozuvi "va" ma'nosini bildiradi. Ba'zida ayrimlar \subset belgisi o'rniga \subseteq belgisini, ayrimlar esa \subsetneq belgisini ishlatadi. $A \subsetneq B$ bo'lganda A to'plam B to'plamning xos to'plam osti deyiladi [7].

Ixtiyoriy A to'plam uchun $\emptyset \subseteq A$, agar $A \neq \emptyset$ bo'lsa, u holda $\emptyset \subsetneq A$.

Matematikaning ba'zi sohalarida faqatgina birorta to'plam va uning barcha to'plam ostilari bilan ish ko'rishga to'g'ri keladi. Masalan, planimetriya tekislik va uning barcha to'plam ostilari bilan, stereometriya esa fazo va uning barcha to'plam ostilari bilan ish ko'radi.

Agar biror E to'plam va faqat uning to'plam ostilari bilan ish ko'rsak, bunday E to'plamni universal to'plam deb ataymiz. Universal to'plamning barcha to'plam ostilari to'plamni $\beta(E)$ orqali belgilaymiz.

Agar A to'plamning elementi va B to'plamning har bir elementi A to'plamning elementi bo'lsa, A va B to'plamlar o'zaro teng deb aytiladi va $A=B$ kabi yoziladi.

Misol: $(x-1)(x-2)=0$ tenglama ildizlari to'plami $A=\{1; 2\}$ 3dan kichik natural sonlar to'plamiga teng.

Shuningdek, bir vaqtda $A \subset B$ va $B \subset A$ bo'lganda ham $A=B$ bo'ladi.

To'plamlar ustida amallar, ularning xossalari.

To'plamlar ustida asosan birlashma, kesishma, ayirma, dekart ko'paytma kabi amallar bajariladi. A va B to'plamlarning kamida biriga tegishli bo'lgan barcha elementlardan tashkil topgan $A \cup B$ to'plam A va B to'plamlarning birlashmasi yoki yig'indisi deyiladi. Bu matematik tilda quyidagicha yoziladi [7]:

$$A \cup B = \{x \mid x \in A \vee x \in B\} \quad \text{Misol: } \{1; x; a\} \cup \{2; 7; x\} = \{1; x; a; 2; 7\}$$

A va B to'plamlarning kesishmasi yoki ko'paytmasi deb, bu to'plamlarning barcha umumiy, ya'ni A ga ham, B ga ham tegishli elementlardan tashkil topgan $A \cap B$ to'plamga aytiladi. A va B to'plamlarning kesishmasi mantiq qoidalariga ko'ra quyidagicha yoziladi: $A \cap B = \{x \mid x \in A \wedge x \in B\}$

A va B to'plamlarning ayirmasi deb, A to'plamning B to'plamga kirmagan barcha elementlardan tashkil topgan to'plamga aytiladi va $A \setminus B$ yoki $A-B$

ko'rinishlarda belgilanadi. A va B to'plamlarning ayirmasi mantiq qoidalariga ko'ra quyidagicha yoziladi: $A-B = A \setminus B = \{x \mid x \in A \wedge x \notin B\}$

$A \setminus B$ va $B \setminus A$ to'plamlarning birlashmasi simmetrik ayirma deyiladi va $A \Delta B$ ko'rinishida belgilanadi: $A \Delta B = \{(A \setminus B) \cup (B \setminus A)\}$

Misol. $A = \{1; 3; 5; 7; 9\}$ va $B = \{4; 6; 7; 8; 9\}$ to'plamlar uchun

$$A \Delta B = \{1; 3; 5\} \cup \{4; 6; 8\} = \{1; 3; 4; 5; 6; 8\}$$

A va B to'plamlarning dekart ko'paytmasi deb shunday to'plamga aytiladiki, u to'plamelementlari tartiblangan (x, y) juftliklardan iborat bo'lib, bu juftni birinchisi A to'plamdan, ikkinchisi esa B to'plamdan olinadi. Dekart ko'paytma $A*B$ ko'rinishda belgilanadi:
 $A*B = \{(x; y) | x \in A \text{ va } y \in B\}$

Misol. $A = \{4; 5; 7\}$ va $B = \{-1; 2; 3; 4\}$ to'plamlar uchun

$$A * B = \{(4; -1), (4; 2), (4; 3), (4; 4), (5; -1), (5; 2), (5; 3), (5; 4), (7; -1), (7; 2), (7; 3), (7; 4)\}$$

$$B * A = \{(-1; 4), (-1; 5), (-1; 7), (2; 4), (2; 5), (2; 7), (3; 4), (3; 5), (3; 7), (4; 4), (4; 5), (4; 7)\}$$

Agar biz dekart ko'paytma elementi (x, y) dagi x ni biror nuqtaning absissasi, y ni esa ordinatasi desak, u holda bu dekart ko'paytma tekislikdagi nuqtalar to'plamini ifodalaydi. Boshqacha aytganda haqiqiy sonlar to'plami R ni R ga to'g'ri ko'paytmasi $R \times R$ ni tasvirlaydi. To'plamlar ustida bajariladigan algebraik amallar quyidagi xossalarga ega.

1°. $A \cap A = A$ kesishmaning idempotentligi;

2°. $A \cup A = A$ birlashmaning idempotentligi;

$$A \cap B = B \cap A$$

3°. $A \cup B = B \cup A$ kesishma va birlashmaning kommutativligi;

$$(A \cap B) \cap C = A \cap (B \cap C)$$

4°. $(A \cup B) \cup C = A \cup (B \cup C)$ kesishma va birlashmaning assosiativligi

5°. Kesishmaning birlashmaga nisbatan distributivligi:

$$A \cap (B \cup C) = (A \cap B) \cup (A \cap C);$$

6°. Birlashmaning kesishmaga nisbatan distributivligi:

$$A \cup (B \cap C) = (A \cup B) \cap (A \cup C);$$

$$7^o. $(A \setminus B) \cap C = (A \cap C) \setminus B = (A \cap C) \setminus (B \cap C);$$$

$A_1 \cup A_2 \cup \dots \cup A_n \cup \dots$ birlashmani $\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i$, $A_1 \cap A_2 \cap \dots \cap A_n \cap \dots$ kesishmani $\bigcap_{i=1}^{\infty} A_i$ deb belgilab

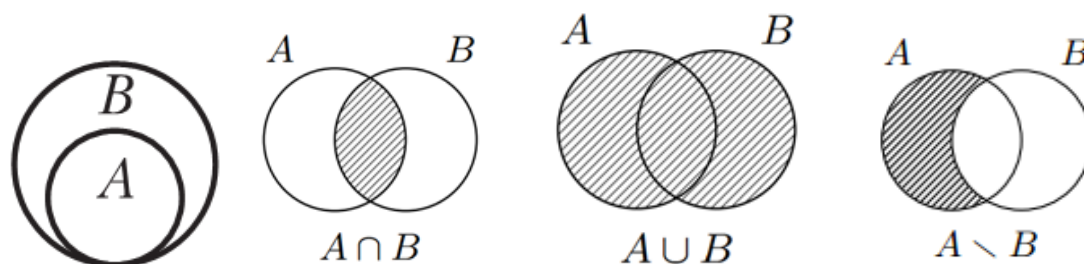
olsak, yana quyidagi xossalarga ega bo'lamiz. $A_i, i = 1 \dots$ to'plamlar birorta X to'plamning to'plamostilari bo'lsin, u holda

$$8^o. $X \setminus \bigcup_{i=1}^{\infty} A_i = \bigcap_{i=1}^{\infty} (X \setminus A_i);$$$

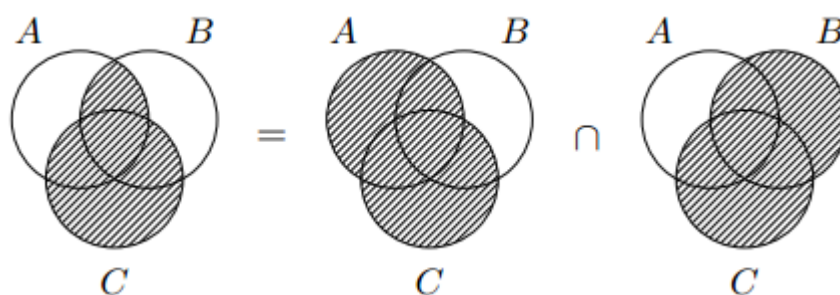
$$9^o. $X \setminus \bigcap_{i=1}^{\infty} A_i = \bigcup_{i=1}^{\infty} (X \setminus A_i).$$$

Bu tengliklarni isbotlash uchun, tengliklarning chap tomonidagi to'plamga tegishli ixtiyoriy element, tenglikning o'ng tomonidagi to'plamga tegishli va to'plamning chap tomonidagi to'plamga tegishli ixtiyoriy element chap tomonidagi to'plamga ham tegishli bo'lishini ko'rsatish yetarli.

To'plamlar ustida amallarni **Eyler-Venn diagrammalari** yordamida ifoda qilish amallarning xossalarni isbot qilishni ancha engillashtiradi. Bunda universal to'plam to'g'ri to'rt burchak shaklida, uning to'plamostilarini to'g'ri to'rtburchak ichidagi doiralar, ovalar orqali ifoda qilinadi. U holda, ikki to'plam birlashmasi, kesishmasi, ayirmasi, to'lduruvchi to'plamlar, ikki to'plamning simmetrik ayirmasi mos ravishda quyidagicha ifodalanadi:

Masalan, $\tilde{N} \cup (A \cap B) = (\tilde{A} \cup C) \cap (B \cup C)$ distributivlik munosabati Eyler diagrammalari yordamida quyidagicha asoslanadi:

Mavzu yuzasidan savol va topshiriqlar yordamida bilimlarni mustahkamlash tavsiya etiladi:

1. To'plamqanday tushuncha?
2. To'plamning turlarini tushuntiring.
3. To'plamning berilish usullariga misol keltiring.
4. Qism to'plamlarni tushuntiring.
5. Universal to'plam nima?
6. Chekli, cheksiz va bo'sh to'plamlarga misollar keltiring.
7. Qanday to'plamlar o'zaro teng to'plamlar bo'lishini tushuntiring.
8. To'plamlarning birlashmasi deb qanday to'plamga aytiladi?
9. To'plamlarning kesishmasi qanday elementlardan tashkil topadi?
10. To'plamlarning ayirmasini misollar orqali tushuntiring.
11. To'plamlarning dekart ko'paytmasini koordinata tekisligida ifodalashni tushuntiring.

Milliy o'quv dasturi talablari asosida o'mimshni tashkil etish, dolzarb masallaiga qolmoqda, matematika fani inson aqlini charxlaydi, diqqatini rivojlantiradi, ko'zlangan maqsadga erishish uchun qat'iyat va irodani tarbiyalaydi, algoritmik tarzda tartib-intizomlilikka o'rgatadi va eng muhimi mulohaza yuritishga chorlaydi hamda tafakkurni kengaytiradi [6].

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarga bilim berishning zamonaviy pedagogik innovatsion uslublarini joriy etish O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyoti keyingi 10 yil ichida dunyoning taraqqiy etgan mamlakatlar qatoriga kirishi, ya'ni 2030-yilga kelib iqtisodiyotning fan va texnika yo'nalishi bo'yicha jahonda yetakchi davlatlardan biriga aylanishiga zamin yaratishda muhim shartlardan biridir. O'zbekiston Respublikasining barcha ta'lim maktablari uchun majburiy bo'lgan Davlat ta'lim standartlari talablarida berilgan tayanch ta'lim mazmuni bajarish, o'quv dasturiga zamon talablaridan kelib chiqib, fundamental, nazariy yoki eksperimental fan sifatida yondashish, fanning falsafiy va metodologik jihatdan yangilanishini, ta'lim mazmuni va o'qitish uslubiga nisbatan takomillashtirilgan, samarali boshqaruv usullarini ishlab chiqishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 29 oktabrdagi "Ilm fanni 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyacini ta'kidlash to'g'risida"gi PF-6097-con Farmoni. www.lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 maydagi PQ-4312 - sonli Qarori, O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. www.lex.uz.
3. Matematika sohasidagi ta'lim sifatini oshirish va ilmiy- tadqiqotlarni rivojlantirish chora tabirlari to'g'risida. Uzbekiston Respublikasi prezidentining PQ-4708-son 07.05.2020 Qarori.
4. Zakirov F.M. Role and place of mathematical statistics methods in pedagogical research. Science and innovation. International scientific journal volume 2 issue 12 december 2023 scientists.uz <https://doi.org/10.5281/zenodo.10288143>
5. Dzhumaev M.I. Competence- based approach to teaching mathematics to primary school students according to the requirements in the national curriculum of Uzbekistan Science and innovation. International Scientific Journal Volume 3 Issue 2 February 2024 <https://doi.org/10.5281/zenodo.10694172>
6. Djumayev M. Milliy o'quv dasturini amaliyotga joriy etishning asosiy tamoyillari va mohiyati haqida. № 1 –son Fizika matematika , informatika jurnali/Toshkent .2024 / 148-165 b. <http://uzpfiti.uz/uz2/fizika,matematika,informatika.htm>, E-mail: fizmat_jurnali@inbox.uz
7. Herbert Gintis , Mathematical Literacy for Humanists, p.p11-12,14-15
8. Axmedova N. Диагностический инструментарий оценки уровня сформированности алгоритмической компетентности в процессе дифференциального обучения у будущих педагогов начальных классов. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi 2023/12/1, 747-75366
9. Axmedova N. Theoretical foundations of the differentiated approach in education. Procedia of Theoretical and Applied Sciences 2023/3/24. 86-9066
10. Axmedova N. Formation of practical and general reading skills of primary school students (in mathematics lessons). International Engineering Journal For Research & Development 2020/8/22, 1-4 vv.
11. Axmedova N. Multimedia education and its implimentasion primary school. Conferens of manegement of islamic education lidership in the era of revolution 2020/3/6.
12. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. International journal of discourse on innovation, integration and education, 2(2), 97-100.
13. Melieva N.H;Normatov A.A;Rahmankulova N.X;Umarova G.B;Mashrabjonov U.A. (2022). Компетентностный подход в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов в области икт. Международный журнал специального образования детей раннего возраста, 14(7).
14. Raxmankulova, N., & Mirzanazarova, S. (2022, January). Didaktik oyinlar-bilishga qiziqishni uygotish vositasi. In International journal of conference series on education and social sciences (Online) (Vol. 2, No. 1).
15. Rakhmankulova, N. K. (2022). Methods of teaching mathematics in education. In педагогические науки: актуальные вопросы теории и практики (pp. 15-17).
16. Рахмонкулова, Н. К. Важность решения математических задач в начальных классах. Международный журнал инновационных исследований в области науки, техники и технологий.
17. Khasanovna, R. N. Methods of teaching mathematics in education. 51 Технологии социально-эмоционального обучения (sel) в профилактике буллинга учащихся былина вера владимировна, 52, 15.

**BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA UZUNLIK O'LCHOV BIRLIKLARINI MISOL
VA MASALALAR YORDAMIDA O'RGATISH METODIKASI**

Sultanov M.M.

Nizomiy nomidagi TDPU. Toshkent (O'zbekiston)

Yermekova Janerke

Nizomiy nomidagi TDPU. 4 - kurs talabasi

Annotatsiya

Maqolada boshlang'ich sinf matematika darslarida uzunlik o'lchov birliklari, miqdorlar va ularning xossalari, bir jinsli miqdorlar ustida bajariladigan amallar haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Miqdor, bir jinsli miqdorlar, uzunlik, yuza, massa, vaqt, hajm, o'lchov birligi.

Аннотация

В статье описаны единицы измерения длины, величины и их свойства и выполняемые операции над однородными величинами на уроках математики в начальных классах.

Ключевые слова: Количество, однородные величины, длина, площадь, масса, время, объём, единица измерения.

Annotation

The article describes units of measurement of length, quantities and their properties and operations performed on homogeneous quantities in mathematics lessons in primary school.

Key words: Quantity, homogeneous quantities, length, area, mass, time, volume, unit of measurement.

Matematikaning ammaliyotga tadbiqu ko'pchilik hollarda ikkita masalaga olib keladi: chekli to'plam elementlarni sanash, miqdorlarni o'lchash. Biz miqdorlarni o'lchashga to'xtalamiz. Bizga ma'lumki miqdorlar bilan o'quvchilarni tanishishi boshlang'ich maktabda boshlanib, ular uzunlik, yuza, tezlik, narx, hajm kabi miqdorlar to'g'risida tassavvurlarga ega bo'ladilar.

Miqdorlar- bu aniq obekt yoki hodisalarning mahsus xossalari. Masalan, narsalarning oraliqqa ega bo'lish xossasi uzunlik deyiladi. Narsa, buyumlar oraliqlari to'g'risida gapirganda uzunlik so'zini ishlatamiz va bu miqdorlarni bir jinsli deymiz. Bir jinsli miqdorlar biror to'plam elementlarini ayni bir xossasini ifodalaydi. Turli jinsli miqdorlar esa obektlarning turli xossalarini ifodalaydi. Masalan. uzunlik, yuz, massa-turli jins miqdorlardir.

Miqdorlar quyidagi xossalarga ega:

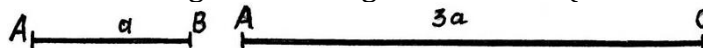
1. Har qanday bir jinsli ikki miqdor taqqoslangach, bir jinsli miqdorlar uchun «katta», «kichik» va «teng» munosabatlari o'rinli. Bir jinsli a va b miqdorlar uchun quyidagi munosobatlardan biri o'rinli $a > b$, $a < b$, $a = b$; Masalan: uchburchak ikki tomoni uzunligining yig'indisi, uchunchi tomoni uzunligidan katta, to'g'ri burchakli uchburchak istalgan katetining uzunligi gipotenuzasi uzunligidan kichik, parallelogramm qarama-qarshi tomonlari uzunliklari teng.

2. Bir jinsli miqdorlarni qo'shish mumkin, qo'shish natijasida yana bir jinsli miqdor hosil bo'ladi. Boshqacha aytganda a va b bir jinsli miqdorlar uchun $a + b$ miqdor bir jinsli aniqlanadi va y a va b miqdorlarning yig'indisi deyiladi. Masalan, a -AB kesmaning, b -BC kesmaning uzunligi bo'lsa, u holda (1-chizma) AC kesmaning uzunligi AB va BC kesmalar uzunliklarining yig'indisiga teng bo'ladi.

1-chizma

3. Miqdor haqiqiy songa ko'paytiriladi, natijada shu jinsli miqdor hosil bo'ladi. Boshqacha aytganda, har qanday a miqdor va har qanday nomanfiy haqiqiy son uchun yagona $b=x \cdot a$ miqdor mavjud: b miqdor a miqdorni x songa ko'paytirish deyiladi. Masalan, AB kesmani a uzunligini $x=3$ ga ko'paytirilsa, yangi AC kesmaning $3a$ uzunligi hosil bo'ladi (165-chizma).

2-chizma

4. Bir jinsli miqdorlar ayiriladi, bu yerda miqdorlar ayirmasi miqdorlar yig'indisi orqali aniqlanadi: a va b miqdorlarning ayirmasi deb, shunday c miqdorga aytiladiki, uning uchun $a=b+c$ tenglik o'rinli bo'ladi. Masalan, a - AC kesmaning, b - AB kesmaning uzunligi bo'lsa, BC kesmaning uzunligi AC va AB kesmalar uzunliklarining ayirmasiga teng bo'ladi

3-chizma

5. Bir jinsli miqdorlar bo'linadi, bunda bo'linma bir jinsli miqdorlarni songa ko'paytmasi orqali aniqlanadi. Bir jinsli a va b miqdorlarning bo'linmasi deb, shunday x nomanfiy haqiqiy songa aytiladiki, uning uchun $a=x \cdot b$ tenglik o'rinli bo'ladi. x son a va b miqdorlarning nisbati deyiladi va $\frac{a}{b} = x$ ko'rinishida yoziladi. Masalan, AC kesma uzunligining AB kesma uzunligiga nisbati 3 ga teng

4-chizma

Miqdorlarni taqqoslash bilan ularni teng emasligini aniqlashimiz mumkin. Ammo taqqoslash yo'li bilan aniq natijaga ega bo'linmaydi, shuning uchun miqdorlarni o'lchash zarur. Miqdorlarni o'lchash natijasida ma'lum sonli qiymatga ega bo'linadi.

1-Ta'rif: Agar a miqdor berilgan va e miqdor birligi tanlab olingan bo'lsa, u holda a miqdorni o'lchash natijasida shunday x haqiqiy son topildiki, uning uchun $a=x \cdot e$ bo'ladi. Bu x soni a miqdorning e miqdor birligida sonli qiymati deyiladi. Bu ta'rif simbolik ravishda quyidagicha yoziladi:

$$x = m_e(a)$$

Ta'rifga asosan istalgan miqdorni biror son bilan shu miqdor birligining ko'paytmasi shaklida tasvirlash mumkin. Masalan, $15 \text{ sm} = 15 \cdot 1 \text{ sm}$; $25 \text{ kg} = 25 \cdot 1 \text{ kg}$. Miqdor va miqdorni songa ko'paytirish ta'rifidan foydalanib miqdorning bir birligidan boshqasiga o'tishni ko'rsatish mumkin.

Masalan, $\frac{2}{3} \text{ kg}$ ni grammlarda ifodalash mumkin. $\frac{2}{3} \text{ kg} = \frac{2}{3} \cdot 1 \text{ kg}$ va $1 \text{ kg} = 1000 \text{ g}$ bo'lgani uchun $\frac{2}{3} \text{ kg} = \frac{2}{3} \cdot 1000 \text{ g} = \frac{2000}{3} = 666 \frac{2}{3} \text{ g}$ Shuning bilan birga miqdorlar ham ikki xil bo'lishini eslatib o'tish kifoY.

2-Ta'rif: Bitta sonli qiymat bilan to'la aniqlanadigan miqdorlar skalyar miqdorlar deyiladi. Bunga uzunlik, yuz, hajm, massa misol bo'laoladi.

3-Ta'rif: Son qiymati va yo'nalishi bilan to'la aniqlanadigan miqdorlar vektor miqdorlar deyiladi. Bunga tezlik, kuch, tezlanish, maydon kuchlanganligi kabilarni ko'rsatish mumkin.

Biz musbat skalyar miqdorlarni qaraymiz. Skalyar miqdorlar quyidagi xossalarga ega:

1) Agar a va b miqdorlar e miqdor birligida o'lchangan bo'lsa, a va b miqdorlar orasidagi munosabat ularni sonli qiymatlari orasidagi munosabat kabi bo'ladi.

$$a = b \Leftrightarrow m_e(a) = m_e(b)$$

$$a > b \Leftrightarrow m_e(a) > m_e(b)$$

$$a < b \Leftrightarrow m_e(a) < m_e(b)$$

Masalan, agar ikki kesma uzunligi $AB=8\text{sm}$, $CD=5\text{sm}$ bo'lsa, u holda AB kesma uzunligini CD kesma uzunligidan katta deymiz, chunki $8>5$:

2) Agar a va b miqdorlar e miqdor birligida o'lchangan bo'lsa, u holda $a + b$ yig'indining sonli qiymatini topish uchun a va b miqdorlarning sonli qiymatlarini qo'shish yetarli. $a + b = c \Leftrightarrow m_e(a + b) = m_e(a) + m_e(b)$

Masalan: $a = 15m$, $b = 8m$ bo'lsa, $a + b = 15m + 8m = (15 + 8)m = 23m$:

3) Agar a va b miqdorlar uchun $b=xa$ tenglik o'rinli bo'lsa (a kattalik ye kattalik birligida o'lchangan, x -musbat haqiqiy son) u holda b miqdorning sonli qiymatini e birligida topish uchun x sonini $m_e(a)$ soniga ko'paytirish yertalik.

$$b = xa \Leftrightarrow m_e(b) = x \cdot m_e(a):$$

Masalan, agar b ning massasi a ning massasidan 5 marta katta, ya'ni $b = 5 \cdot a$ va $a = 2 \text{ kg}$ bo'lsa, u holda $b = 5 \cdot a = 5(2\text{kg}) = (5 \cdot 2)\text{kg} = 10\text{kg}$ bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

4. Jumayev M.E, Matematika o'qitish metodikasi darslik Toshkent. "Ilm Ziyo" 2023
5. Jumayev M.E, Matematika o'qitish metodikasi darslik Toshkent. "Ilm Ziyo" 2016
6. Jumayev M.E, Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. (KHK uchun) Toshkent. "Ilm Ziyo" 2009 yil.
7. Akhmedova NM. Algorithmic line in training for the formation of algorithmic competence in future primary school teachers. International Journal of Pedagogics 2024/6/11.Tom 4,Nº6. 42-45pp

**XALQARO TADQIQOTLARDA O'QUVCHILARNING MATEMATIK SAVODXONLIGINI
BAHOLASH**

Shaxnoza Nurmatova Ibrohimovna
Nizomiy nomidagi TDPU o'qituvchisi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda xalqaro baholashning dasturlari asosida matematik savodxonlikni shakllantirishning o'rni haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: baholash, malaka, ta'lim sifati, tadqiqot, nazorat.

**ОЦЕНКА МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ СТУДЕНТОВ В МЕЖДУНАРОДНЫХ
ИССЛЕДОВАНИЯХ**

Шахноза Нурматова Иброхимовна
Преподаватель ТДПУ имени Низами

АННОТАЦИЯ: В данной статье представлена информация о роли формирования математической грамотности в начальных классах на основе международных оценочных программ.

Оценка ключевых слов: качество квалификационного, образования, исследование, контроль.

**ASSESSMENT OF STUDENTS' MATHEMATICAL LITERACY IN INTERNATIONAL
RESEARCH**

Shakhnoza Nurmatova Ibrohimovna
Teacher of TDPU named after Nizami

ANNOTATION: This article provides information on the role of the formation of mathematical literacy in primary grades based on international assessment programs.

Keyword evaluation: quality of qualification education, research, control.

Olamshumul strategik maqsadlarga erishish, yangi marralarni zabt etish, rivojlangan davlatlar qatoridan o'rin olish uchun mamlakatda bilimli, tajribali va zamonaviy fikrlaydigan yuksak salohiyatli kadrlar, mutaxassislarining o'rni beqiyos. Bunday raqobatbardosh kadrlarga bo'lgan ehtiyojni qondirish zamirida inson kapitali, sodda qilib aytganda, inson, uning salohiyatini kashf etish hamda uni buyuk maqsadlarga erishishga safarbar qilish kabi ulug'vor vazifalar turadi.

O'zbekiston Respublikasining 2030-yilga kelib PISA xalqaro dasturi reytingida jahonning birinchi 30 ta ilg'or mamlakatlari qatoriga kirishiga erishish hamda xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish asosida o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholashga yo'naltirilgan ta'lim sifatini baholashning milliy tizimini yaratish vazifalari belgilangan. Konsepsiya doirasida, o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, axborotni mustaqil izlash, tahlil qilish malakalari va kompetensiyalarining rivojlanishiga alohida urg'u berishni hisobga olgan holda, zamonaviy innovatsion iqtisodiyot talablariga javob beradigan umumta'lim dasturlari va yangi davlat ta'lim standartlarini joriy etish, o'quvchilarning bilim darajasini baholashda ta'lim sifatini baholash bo'yicha Xalqaro PISA, TIMSS, PIRLS va boshqa dasturlarda doimiy ishtirok etish na zarda tutilgan. Shuningdek, xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil

etish, xalqaro aloqalarni o'rnatish, o'quvchi-yoshlarning ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatini, eng avvalo, yosh avlodning ijodiy g'oyalari va ijodkorligini har tomonlama qo'llab-quvvatlash hamda rag'batlantirish maqsadida hukumat qaroriga muvofiq.

Matematik savodxonlik – bu shaxsning turli hayotiy vaziyatlar (kontekstlar) va masalalar ustida matematik mulohaza yuritish, berilgan muammoni matematika yordamida ifodalay olish, muammoni yechishda matematikani qo'llay olish va olingan natijalardan muammoning yechimini talqin qilish va baholashda foydalana olish qobiliyatidir. U hodi salarni tavsiflash, tushuntirish va oldindan aytib berish uchun tushunchalar, algoritmlar, faktlar va vositalarni o'z ichiga oladi. U insonlarga mate matikaning olamdagi o'rnini tushunishga hamda yaratuvchan, qiziquvchan va o'zini o'zi tahlil qiladigan XXI asr fuqarolariga zarur bo'lgan asoslangan hukm va qarorlar qabul qilishga yordam beradi. Matematik savodxonlik – bir tomondan matematikani qo'llab masala yechishni, ikkinchi tomondan esa, matematik mulohaza yuritishni nazar da tutadi.

Matematik savodxonlik o'quvchilarning matematik mulohaza yuritish asosida berilgan hayotiy vaziyatdagi muammoni «matematika tilida ifodalash (matematik modellashtirish)», «matematikani qo'llash», «topilgan matematik yechimni berilgan muammoga nisbatan talqin qilish va baholash» kabi faoliyat turlarini o'z ichiga oladi (6-rasm). Qisqacha qilib, bu faoliyat tur lari ni «mulo haza yuritish», «ifodalash», «qo'llash» va «talqin qilish» va «baholash» deb yuritiladi.

Matematik savodxonlikni aniqlashda o'quvchilarning baholanadigan, yuqorida keltirilgan, mulohaza yuritish asosida kechadigan har bir aqliy faoliyat turi quyidagi ko'nikmalarga ega bo'lishni ham talab qiladi:

Vaziyatlarni matematik tilda ifodalash:

– inson faoliyatining turli jabhalari: shaxsiy hayot, kelajakdagi kasbiy faoliyat, o'quv faoliyati, jamiyatdagi ijtimoiy hayot, fan va texnikaga doir turli kontekstlarda berilgan muammoli vaziyatlar mohiyatini o'qib tushunish;

– berilgan vaziyatni tahlil qilish va unda keltirilgan muammoni aniqlash;

– muammo va vaziyatlarda berilgan matematik tuzilmalar (qonuniyatlar va munosabatlar)ni tanib olish;

– muammo va vaziyatlarni soddalashtirish, ularni alohida masalalarga bo'lish;

– vaziyat tavsifida berilgan ma'lumotlardan amalda foydalanish imkoni yatlarini aniqlash, qayta ishlash va muammoni matematik masala ko'rinishida ifodalash;

– muammoli vaziyatning muhim jihatlari aks ettirilgan matematik modelni tuzish.

Matematikani qo'llash:

– amaliy matematik masalani yechish uchun o'rganilgan matematik tushun chalar, faktlar, g'oyalar, qonuniyatlar, algoritmlar va metodlardan foydalanish;

– masalani yechishning muqobil usullarini tahlil qilish, tanlash va asoslash; – masalani (muammoni) yechish jarayonida yangi matematik bilimlarni hosil qilish va ularni o'zlashtirish;

– matematik taxminlarni ifodalash va tadqiq qilish, matematik asoslash, taqqoslash va baholash;

– tabiat, jamiyatdagi hodisa va jarayonlarni tushuntirish, modellashtirish uchun turli matematik talqin usul laridan foydalanish.

Topshiriqlaridan namunalar uy-joy xaridi

Uy polining umumiy yuzini (devorlar qalinligi va ayvon bilan birgalikda) hisoblash uchun uydagi har bir xonaning yuzi hisoblab chiqiladi. O'lchab chiqilgan barcha xonalar polining yuzlari yig'indisi uyning umumiy maydoni yuziga teng bo'ladi. Biroq buni hisoblab chiqishning ancha qulay va samarali usuli ham mavjud. Mazkur usulda faqat 4 ta kesma uzunligini o'lchab, ular yordamida uyning umumiy yuzini topish mumkin. \

Masshtab: 1 cm 1 metrni bildiradi.

hisoblash uchun kerak bo'ladigan ayni shu to'rtta kesmani belgilang va ular yordamida uy polining umumiy yuzini hisoblang.

1-savol to'g'risida ma'lumot Savol tavsifi: fazoviy tasavvurdan foydalanib, uying chizmasida umumiy yuzini aniqlash uchun o'lchash kerak bo'lgan minimal sondagi tomonlarni ko'rsatish. Matematikaga oid mazmun sohasi: fazo va shakl. Kontekst: shaxsiy. Aqliy faoliyat turi: ifodalash.

1-savolning baholash mezonini Quyidagi holda javob to'liq qabul qilinadi: To'g'ri javob: Quyidagi chizmada uy polining umumiy yuzini hisoblash uchun kerak bo'ladigan to'rtta kesmalar 9 xil usulda keltirilgan. Javobda bu usullardan birinchisi ko'rsatilgan va uying umumiy yuzi hisoblangan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. PISA Mathematics in 2021, An analysis of the center for curriculum redesign (CCR), 2016.
2. Implementing the Proposed Mathematics Framework: Recommendations for PISA-2021, Peggy G. Carr, Ph.D., Vice Chair, PISA Governing Board Associate Commissioner, National Center for Education Statistics (NCES) May 25, 2018.
3. Milliy o'quv dasturi- Ta'limni yangilashning umummilliy harakati. Toshkent 2021
4. [4.https://www.coursera.org](https://www.coursera.org) – Onlayn ta'lim platformasi.
5. Axmedova N. Теоретическое обоснование разработки методики, направленной на развитие алгоритмической компетентности учителей в процессе дифференциального обучения математике. Журнал передовой зоологии 2023г. №
6. Axmedova N. Диагностический инструментарий оценки уровня сформированности алгоритмической компетентности в процессе дифференциального обучения у будущих педагогов начальных классов. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi 2023/12/1, 747-75366
7. Axmedova N. Theoretical foundations of the differentiated approach in education. Procedia of Theoretical and Applied Sciences 2023/3/24. 86-9066
8. Axmedova N. Formation of practical and general reading skills of primary school students (in mathematics lessons). International Engineering Journal For Research & Development 2020/8/22, 1-4 vv.
9. Axmedova N. Multimedia education and its implimentasion primary school. Conferens of manegement of islamic education lidership in the era of revolution 2020/3/6.
10. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA IQTISODIY BILIMLARNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY
USULLARI**

Yo'lchiyeva Shaxloxon Obidjon qizi
Farg'ona davlat universiteti tayanch doktoranti
E-mail: shahloxon.yolchieva@mail.ru
+998911212205

Jamiyatimiz oldida vujudga kelayotgan muammolarni hal etishga faol kirisha oladigan, sharoitni yaxshi tushunadigan, keng qamrovli fikrlaydigan, hayotda uchraydigan kundalik va kasbiy muammolarni tushunadigan, tahlil qila oladigan, taqqoslay oladigan, amaliy hal eta oladigan insonlarga bo'lgan talab kuchaymoqda. Butun jahonda sifatli ta'lim eng e'tiborli soha sifatida qadrlanyapti. Shu sababli ta'limning hamma bosqichlarida, ta'lim natijalarini baholash samaradorligini oshirish barcha insonlar uchun ularning hayoti davomida sifatli ta'lim olish imkoniyatini yaratishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Boshlang'ich sinflarda ta'lim-tarbiya jarayonini to'g'ri tashkil etishda ta'limning samarali usul va qonuniyatlaridan to'g'ri va o'rinli foydalanishning ahamiyati beqiyosdir. Albatta ta'lim jarayonini tarbiya jarayonidan uzmaganda holda olib borish kerak. Tarbiya va tartib bor joyda ta'limda ham o'sish bo'ladi. Quyida barcha darslarda qo'llash uchun mo'ljallangan zamonaviy ta'lim metodini ko'rib chiqamiz.

“Kodlangan ma'lumotlar” metodi.

“Kodlangan ma'lumotlar” metodida oddiygina qutidan foydalanasiz. 2ta jamoa uchun 2ta quti. Yoki istalgan ko'rinishda qo'llash mumkin. (to'pcha, uycha, havo shari ko'rinishidagi maketlar...)

Quti ichida yangi mavzuga doir ma'lumotlar bo'ladi. Quti “kodlangan” bo'ladi.

O'quvchilarga yangi mavzuni tushuntirmasdan, yangi mavzuga oid test berasiz.

Bu testni yechish uchun o'quvchilar kodlangan qutini ochib, ma'lumotlarga ega bo'lishlari kerak.

Kodni ochish uchun esa o'tilgan mavzu yuzasidan doskaga yopishtirilgan raqamli ma'lumotlarning to'g'ri yoki noto'g'riligini topishlari kerak.

To'g'ri ma'lumotlar qatoriga yopishtirilgan raqamlarni quti ustiga yozish orqali qutini “ochish” mumkin.

1-Rasm “Kodli quti”

Bu o'yinning bir qancha afzallik tomonlari mavjud. Ular quyidagilar:

- ✓Uyga vazifa so'rab olinadi.
- ✓O'tilgan mavzu takrorlanadi.
- ✓Yangi mavzuni mustaqil o'zlashtirishadi, tanqidiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi.
- ✓Jamoaviy ishlash ko'nikmasi ortadi.
- ✓Ziyraklik salohiyatlari yuksaladi.
- ✓Sinfda ajoyib atmosfera hosil qiladi!

Xulosa va tavsiyalar. Bolalarni har tomonlama komil yetuk shaxs qilib tarbiyalash har bir o'qituvchining o'z oldiga qo'ygan eng asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi. Ta'limiy amaliyot tahlili - boshlang'ich sinf o'quvchilarida iqtisodiy bilimlarni shakllantirish samaradorligini, ta'lim-tarbiya jarayonini to'g'ri tashkil etishni, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ta'lim-tarbiya mazmunini iqtisodiy mavzularda integratsiyalashtirishni ilg'or o'qitish texnologiyalarini qo'llash asosida yuqori samaradorlikka erishish uchun xizmat qiluvchi yetakchi usullardan biri ekanligini ko'rsatadi. SHu sababli o'sib kelayotgan yosh avlodga to'g'ri tarbiya berish, ularni katta hayotga bolaligidanoq chuqur ilm berib tarbiyalash davrimizning yuqori talablaridan biri. Sifat darajasini yuqori nuqtalarga olib chiqish ta'lim tizimini uzviy tashkil etishga bog'liq ekanini ko'rsatdi. Bolalarga ta'lim berishda eng zamonaviy texnologiyalarni ularni qiziqitira oladigan o'yinlar bilan birga qo'llashni tavsiya etaman. Chunki bu sifatli va samarali ta'limni kafolatlovchi yetakchi uslubdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 31-dekabrda "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish choratadbirlari to'g'risida"gi 1059-son Qarori 1-ilovasi. // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 03.01.2020 y., 09/20/1059/4265-son.
2. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. – T.: Cho'lpon, 1994. – 182 b. – 62-63, 64 b.
3. Abu Ali ibn Sino. Tib qonunlari. Saylanma. 1-jild. – T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi, 1993. – 304 b.
4. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. – 222 b. – 78-81 b.
5. Abu Rayhon Beruniy. Feruza (Javohirlar haqida naql va hikoyatlar). – Toshkent: A.Qodiriy nomidagi nashriyot, 1993. – 96 b.
6. Artiqova M.B. Oilada o'smirlarni tadbirkorlik faoliyatiga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari: Ped.fan.nom. ... diss. – T.: 2008. –B. 155.
7. Ismailov, M. K. (2021). REFLECTIVE TECHNOLOGIES OF DEVELOPMENT OF SANOGEN THINKING IN STUDENTS. In НАУКА И СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ (pp. 167-170).
8. Ismailov, M. K. (2021). Talabalarda sanogen tafakkurni rivojlantirish komponentlari va uning pedagogik-psixologik xususiyatlari. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(8), 509-522.
9. Umarova X.A. Boshlang'ich ta'limda iqtisodiy bilimlarni o'rganishga yo'naltirilgan modulli texnologiyalarning didaktik asoslari: Ped.fan.nom.... diss. – T.: 2006. –B. 202.
10. Xudoyqulov X.J. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini tarbiyalashda iqtisodga oid tushunchalarni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari. Ped.fan.nom. ... diss. – T.: 2008. –B. 235.

**BOZOR MUNOSABATLARI SHAROITIDA BOSHLANG'ICH TA'LIM MENEJMENTIDA
INNOVATSION TA'LIM VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ZAMONAVIY
TENDENSIYALARI**

Baratboyev Bexzod Botirovich
QDPI "Huquq ta'limi" kafedrası dotsenti (PhD)

Annotatsiya. Bozor munosabatlarining globallasuvi sharoitida ta'lim tizimi oldida yangi vazifalar paydo bo'lmoqda. Boshlang'ich ta'lim menejmentida innovatsion ta'lim va raqamli texnologiyalarning integratsiyasi ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada ushbu sohadagi zamonaviy tendensiyalar, innovatsion texnologiyalar va raqamli vositalarning qo'llanilishi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Innovatsion ta'lim texnologiyalari, raqamli texnologiyalar, gamifikatsiya, interfaol o'qitish, menejment, elektron ta'lim resurslari, cun'iy intellekt, virtual va kengaytirilgan haqiqat, individual ta'lim, ta'lim platformalari, raqamli savodxonlik.

XXI asrda global iqtisodiyotning rivojlanishi natijasida ta'lim tizimida zamonaviy texnologiyalarning joriy qilinishi dolzarb masalaga aylandi. Bozor munosabatlari sharoitida ta'lim jarayoni nafaqat bilim berish vositasi, balki jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy barqarorligini ta'minlash mexanizmi sifatida qaraladi. Boshlang'ich ta'lim esa bu tizimning asosi bo'lib, o'quvchilarda asosiy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish bilan birga, innovatsion texnologiyalardan foydalanishning boshlang'ich nuqtasi hisoblanadi. Ushbu maqola bozor munosabatlari sharoitida boshlang'ich ta'lim menejmentida innovatsion yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va xorijiy tajribalar asosida zamonaviy tendensiyalarni tahlil qilishga bag'ishlangan.

Innovatsion ta'lim texnologiyalari o'quv jarayonining samaradorligini oshirish, o'quvchilarning bilim olishga qiziqishini kuchaytirish va ta'limni individuallashtirish imkonini beradi. Bunda menejmentning vazifasi ushbu texnologiyalarni tizimli joriy etish va ularning samaradorligini monitoring qilishdan iborat.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida interfaol usullarni qo'llash orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin. Masalan:

Muammo yechishga asoslangan o'qitish: O'quvchilarni real hayotiy vaziyatlarda qaror qabul qilishga o'rgatadi.

Guruhli faoliyat: Jamoaviy ish ko'nikmalarini rivojlantiradi va kommunikatsiya qobiliyatlarini oshiradi.

Gamifikatsiya va o'yinli o'qitish

Boshlang'ich sinflarda o'yin elementlaridan foydalanish ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Gamifikatsiya orqali o'quvchilar motivatsiyasini oshirish va ularda bilimga qiziqish uyg'otish imkoniyati mavjud.

Raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonida yangicha yondashuvlarni yaratmoqda. Bu texnologiyalar nafaqat dars jarayonini optimallashtirishga, balki ta'lim sifatini ham oshirishga xizmat qiladi.

Elektron darsliklar: Boshlang'ich ta'lim uchun mo'ljallangan elektron darsliklar o'quv materiallarini yanada qulay shaklda taqdim etadi.

Ta'lim platformalari: Google Classroom, Moodle va Microsoft Teams kabi platformalar masofaviy va aralash ta'limni tashkil etish imkonini beradi.

Sun'iy intellekt asosida ishlab chiqilgan tizimlar o'quvchilarning qobiliyatlarini baholash va individual yondashuvlarni shakllantirishda yordam beradi. Masalan, Learning Management System (LMS) orqali har bir o'quvchining o'zlashtirish darajasi monitoring qilinadi.

Virtual (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) texnologiyalari yordamida o'quvchilar murakkab mavzularni amaliy tarzda o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladi. Misol uchun, AR texnologiyalari orqali biologiya yoki geografiya fanlarida qo'shimcha ko'rgazmali materiallar taqdim etish mumkin.

Zamonaviy tendensiyalar

1. Raqamli infratuzilmani rivojlantirish

Dunyoning ko'plab mamlakatlarida raqamli ta'lim infratuzilmasi ustuvor yo'nalish sifatida rivojlanmoqda. Masalan, Janubiy Koreyada barcha maktablar yuqori tezlikdagi internet va zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlangan.

2. Ta'limni individuallashtirish

Ta'lim jarayonida har bir o'quvchining individual ehtiyojlarini hisobga olishga katta e'tibor qaratilmoqda. Masalan, Finlyandiya modelida o'quvchilar qiziqishlariga mos ravishda fanlarni tanlash va o'qish imkoniyatiga ega.

3. Raqamli savodxonlikni oshirish

Boshlang'ich ta'lim jarayonida raqamli savodxonlikka alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa o'quvchilarning zamonaviy texnologiyalardan ongli ravishda foydalanish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Finlyandiya ta'lim tizimi dunyoda eng innovatsion tizimlardan biri hisoblanadi. Boshlang'ich ta'limda ta'lim jarayoni bolalarning tabiiy qiziqishlariga asoslangan. Innovatsion o'qitish usullari o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

AQShda STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Math) yo'nalishi boshlang'ich ta'limda keng qo'llanilmoqda. Bu o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Janubiy Koreyada esa maktablar to'liq raqamli tizimga o'tgan bo'lib, dars jarayonlari elektron platformalar orqali olib boriladi.

Singapurda o'quv jarayonida loyihaviy yondashuv va masofaviy ta'lim texnologiyalariga alohida urg'u beriladi. Maktab o'quvchilari zamonaviy texnologiyalar yordamida amaliy mashg'ulotlarni bajarish imkoniyatiga ega.

O'zbekiston ta'lim tizimida xorijiy tajribalarni mahalliy sharoitlarga moslashtirish orqali boshlang'ich ta'lim sifatini oshirish mumkin. Bunda quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish muhim:

Mahalliy o'qituvchilarni raqamli texnologiyalardan foydalanishga o'rgatish uchun maxsus kurslar tashkil qilish.

Maktablarni yuqori texnologik vositalar va internet bilan ta'minlash.

Bolalar uchun milliy innovatsion ta'lim dasturlarini ishlab chiqish.

Xulosa. Boshlang'ich ta'limda innovatsion va raqamli texnologiyalarning qo'llanilishi ta'lim jarayonini samarador qilish bilan birga, o'quvchilarda ijodkorlik, analitik fikrlash va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Xorijiy tajribalarni o'rganish va milliy sharoitlarga moslashtirish orqali O'zbekiston ta'lim tizimida yangi bosqichga o'tish imkoniyati mavjud. Shu bilan birga, raqamli infratuzilmani rivojlantirish, o'qituvchilar malakasini oshirish va zamonaviy ta'lim usullarini joriy qilish ustuvor vazifalardan bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bahromov N., Hoshimov M. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Ta'lim nashriyoti, 2020.

2. Dewey, J. Experience and Education. New York: Macmillan, 1938.

3. Goncharov V. A. Sifrovizatsiya obrazovaniya: vyzovy i perspektivy. Moskva: Vysshaya shkola ekonomiki, 2019.

4. OECD. The Future of Education and Skills 2030. Paris: OECD Publishing, 2018.

5. Vogt V. Menedjment v obrazovanii: sovremennye podxody. Sankt-Peterburg: Piter, 2017.
6. Ministry of Education, Finland. Education in Finland – Innovations and Practicalities. Helsinki: MoE Finland, 2021.
7. UNESCO. ICT in Education Policy Toolkit. Paris: UNESCO, 2022.
8. Shodiev I., Yoqubov U. O'zbekiston ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Iste'dod nashriyoti, 2021.
9. Singhal, M. Gamification in Early Childhood Education. Springer, 2020.
10. Ahmedov J. Raqamli texnologiyalarning ta'limdagi roli. Toshkent: Fan, 2022.
11. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In *ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ* (pp. 15-17).

**O'QUVCHILARNI KASBIY IJTIMOYILASHUV FAOLIYATIGA TAYYORLASHNING DOLZARB
MUAMMOLARI**

Maxkamova Dilafruz Aliyevna

QDPI Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida mudiri

Annotatsiya. O'quvchilarni kasbiy ijtimoiylashuv faoliyatiga tayyorlash zamonaviy ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biridir. Bugungi kunda yoshlarning kasb tanlashdagi ongli yondashuvini shakllantirish, ularni mehnat bozoridagi talablar va o'rinlar bilan tanishtirish, shuningdek, ijtimoiy muhitga moslashuvchanlikni oshirish ta'lim muassasalarining asosiy vazifalaridan biriga aylanmoqda. Bu jarayonda o'quvchilarda kasbiy ko'nikma va kompetensiyalarni rivojlantirish, mehnatga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar. kasbiy ijtimoiylashuv, ta'lim tizimi, kasb tanlash, mehnat bozori, kompetensiya, kasbiy ko'nikmalar, yoshlarni tayyorlash, motivatsiya, amaliyot, nazariy ta'lim, zamonaviy muammolar.

Bugungi tezkor rivojlanayotgan jamiyatda o'quvchilarni kasbiy yo'nalishda tayyorlash va ularni kasbiy ijtimoiylashuv jarayoniga tayyorlash dolzarb masalalardan biriga aylandi. O'quvchilarning kasb tanlash jarayoni va kelajakdagi kasbiy hayotga tayyorlanishlari ularning ta'lim olish davridayoq shakllana boshlaydi. Ta'lim tizimi orqali o'quvchilar mehnat bozori talablariga moslashadi, o'z kasbiy malakalarini rivojlantirishga tayyorgarlik ko'radi va professional yo'nalishlarini belgilaydi. Ushbu maqola o'quvchilarni kasbiy ijtimoiylashuv faoliyatiga tayyorlashda qo'llaniladigan usullar, jarayonlar va texnologiyalarning ahamiyatini ko'rsatishga qaratilgan.

Kasbiy ijtimoiylashuv tushunchasi shaxsning kasb bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy rollarni, mahorat va malakalarni o'zlashtirish jarayonini ifodalaydi. Ushbu jarayon yoshlarning kelajakda professional faoliyatga kirib borishida muhim rol o'ynaydi. Kasbiy ijtimoiylashuv o'quvchilarning ma'lum bir kasb yo'nalishiga qiziqishlarini oshirish va kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirish orqali amalga oshiriladi.

Kasbiy qiziqish: Kasbiy yo'nalishning birinchi bosqichi sifatida o'quvchilarning turli kasblarga nisbatan qiziqishi shakllanadi. Bu jarayon orqali o'quvchilar o'z qiziqishlariga mos keladigan kasbni tanlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Kasbiy layoqat: O'quvchilarning ma'lum kasbiy faoliyat turlariga layoqat va qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish ushbu jarayonning muhim qismidir. Kasb tanlash jarayonida o'quvchilar o'z qobiliyatlarini aniqlab boradilar.

Mehnat bozoriga tayyorlanish: Kasbiy ijtimoiylashuvning yana bir muhim jihati – mehnat bozoriga tayyorlanishdir. O'quvchilar ta'lim olish jarayonida mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lish uchun kerakli malaka va bilimlarni o'zlashtiradilar.

Kasbiy ijtimoiylashuv faoliyatiga tayyorgarlik o'quvchilarning kelajakda jamiyatda o'z o'rnini topishiga katta yordam beradi. Bu jarayon ular uchun shaxsiy rivojlanish imkoniyatini taqdim etadi, o'ziga ishonchni oshiradi va ular uchun yangi yo'nalishlarni ochadi. Muvaffaqiyatli tayyorgarlik:

- O'quvchilarni kasb tanlash jarayonida mustaqil va maqsadli qaror qabul qilishga o'rgatadi.
- Kasbiy sohalarda o'z imkoniyatlarini baholashga va etishmagan jihatlarini aniqlashga yordam beradi.
- Mehnat bozorida muvaffaqiyat qozonish imkoniyatlarini oshiradi.

O'quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda qo'llaniladigan asosiy usullar va shakllar quyidagilardan iborat:

1. Kasbiy tayyorgarlik kurslari va mashg'ulotlari - Ta'lim muassasalarida o'quvchilarga kasbiy yo'nalish berish maqsadida kasbiy tayyorgarlik kurslari va mashg'ulotlari tashkil etiladi. Ushbu mashg'ulotlar o'quvchilarga o'z qiziqishlari va layoqatlariga mos kasbni tanlashda ko'maklashadi.

2. Loyihaviy ishlar va o'quv amaliyoti - o'quvchilarning kasbiy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu usul orqali o'quvchilar tanlagan kasb sohasida amaliy bilim va tajriba orttiradilar. Amaliy mashg'ulotlar ularga kasbiy faoliyat jarayonlari bilan yaqindan tanishishga imkon beradi.

3. Kasbiy yo'nalish tadbirlari - Ta'lim muassasalarida kasbiy yo'nalish tadbirlari (kasb tanishtiruvlari, konsultatsiyalar va seminarlar) o'quvchilar uchun kasb tanlash jarayonida muhim ahamiyatga ega. Bunday tadbirlar o'quvchilarga kasblar haqida batafsil ma'lumot berishga yordam beradi va ularga kasb tanlashda yo'l-yo'riq ko'rsatadi.

Ta'lim muassasalari o'quvchilarning kasbiy yo'nalishlarini aniqlashda va ularni kasbiy ijtimoiylashuv jarayoniga tayyorlashda katta rol o'ynaydi.

O'quvchilarga kasb tanlashda psixologik xizmatlar va maslahatlar ko'rsatilishi ularning kelajakdagi kasbiy yo'nalishlarini aniqlashda katta ahamiyatga ega. Psixologik xizmatlar yordamida o'quvchilar o'z qobiliyatlarini, qiziqishlarini va imkoniyatlarini aniq baholash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

O'quvchilarni kasbiy yo'nalish va ijtimoiylashuv jarayoniga tayyorlashda o'qituvchilar va ota-onalar muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar o'quvchilarga kasb tanlashda maslahat berishlari, ularni qiziqishlariga qarab yo'naltirishlari va o'qitish jarayonida ularning qobiliyatlarini rivojlantirishlari lozim.

Zamonaviy texnologiyalar va innovatsion usullar kasbiy ijtimoiylashuv jarayonini takomillashtirishda muhim rol o'ynaydi. Hozirgi kunda texnologiyalar ta'lim jarayoniga chuqur kirib borgan va ularning yordamida kasbiy tayyorgarlik yanada samarali bo'lib bormoqda.

Onlayn kurslar va dasturlar orqali o'quvchilar o'zlarini qiziqtirgan kasb yo'nalishida bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bunday kurslar ularga qo'shimcha bilimlar va amaliy ko'nikmalarni tezkor o'zlashtirish imkonini beradi.

Raqamli texnologiyalar yordamida o'quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda virtual amaliyot va simulatsiyalardan foydalanish katta samaradorlik beradi. Virtual amaliyot o'quvchilarni kasbiy faoliyat bilan yaqinroq tanishtirishga yordam beradi, ularni real ish sharoitlariga tayyorlaydi.

Xulosa va takliflar. O'quvchilarni kasbiy ijtimoiylashuv faoliyatiga tayyorlash ularning kelajakdagi kasbiy hayotda muvaffaqiyatli va samarali faoliyat ko'rsatishlari uchun muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim tizimida kasbiy yo'naltirilgan dasturlarni yanada kengaytirish va ularni innovatsion texnologiyalar bilan boyitish orqali bu jarayonni yanada samarali qilish mumkin. Shu bilan birga, ta'lim jarayonini amaliyot va nazariy bilimlar bilan uyg'unlashtirish kelgusida yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi. (2020). "Ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha davlat dasturi." Tashkent.

2. Oltinbekova, S. M. (2019). "Kasbiy ta'limda ijtimoiylashuv jarayonlari." O'zbekiston Milliy Universiteti.

3. Khalilov, K. N. (2018). "Ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar." Ta'lim, 3(1), 15-22.

4. Shokirova, Z. B. (2021). "O'quvchilarning kasbiy orientatsiyasini rivojlantirishda zamonaviy yondashuvlar." Ta'lim va tarbiya, 5(2), 50-55.
5. Mamatova, G. S. (2020). "Kasbiy ijtimoiylashuv va uning ta'limdagi o'rni." O'zbekiston ta'limi, 2(3), 75-82.
6. Махкамова Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
7. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).
8. Махкамова Д.А. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>
8. Махкамова Д.А. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSIONAL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf
9. Махкамова Д.А. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.

ABDURAUUF FITRATNING "OILA" ASARIDAGI FARZAND TARBIYASIGA OID QARASHLARI

Xushnazarova Ma'muraxon Nodirovna

Qo`qon Davlat Pedagogika Instituti dotsent (PhD)

Qodirova Nasibaxon Sobirjon qizi

Qo`qon Davlat Pedagogika Instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada farzand tarbiyasining Abdurauf Fitratning "Oila" asaridagi pedagogik qarashlari mazmuni, farzand tarbiyasida ota-onaning ro`li, er-xotin va farzandlarning o`zaro munosabati, oilaning jamiyatdagi o`rni, ma'naviy-axloqiy tarbiyaning insonlar komilligiga ta`siri hususida so`z boradi.

Kalit so`zlar: tarbiya, ta'lim, axloq, ma'naviy tarbiya, saodat, oilani boshqarish, yoshlarning tarbiyasi, ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические взгляды Абдурауфа Фитрата на воспитание детей, изложенные в его произведении "Семья". В статье затрагиваются роль родителей в воспитании, взаимоотношения между супругами и детьми, место семьи в обществе, а также влияние морально-этического воспитания на формирование человеческого совершенства.

Ключевые слова: воспитание, образование, этика, моральное воспитание, счастье, управление семьей, воспитание молодежи, формирование морально-этических качеств.

Abstract. This article discusses Abdurauf Fitrat's pedagogical views on child upbringing presented in his work "Family." The article focuses on the role of parents in upbringing, the relationships between husband and wife and children, the role of the family in society, and the impact of moral-ethical education on human perfection.

Keywords: upbringing, education, ethics, moral education, happiness, family management, youth upbringing, formation of moral-ethical qualities.

Kirish. "Ta'lim-tarbiya – bu bizning kelajagimiz, hayot-mamot masalasi", — **Shavkat Mirziyoyev.** O'zbekistonda yoshlar tarbiyasini zamonaviy asosda ilmiy-texnologik isloh qilish borasida olib borilayotgan ishlar uni bugungi kun ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ilmiy asoslangan tayanch kompetensiyalar, fazilatlar asosida shakllantirishni talab etmoqda. Tarbiyaga yangicha, tizimli yondashuv, bolada tayanch fazilatlarini kafolatli shakllantirishda oila, maktabgacha ta'lim, umumiy ta'lim, o'rta maxsus kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalari, mahallalarning ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarini to'liq yuzaga chiqarishni va ular orasida ilmiy-metodik uzviylikni yangi darajaga ko'tarishni taqozo etadi [1].

Abdurauf Fitratning axloqiy qarashlari va farzand tarbiyasidagi g'oyalari hamda fikrlari insonni keng mushohadaga chorlaydi. Allomaning bunday qarashlari, asosan, o'zining "Oila yoki oila boshqarish tartiblari" nomli asarida berilgan. Ushbu asar 1914 yilda yozilgan. Allomaning "Oila" asari o'z davrining mashxur va durdona asari hisoblangan. "Oila" asari o'sha davrdagi oilaviy munosabatlarni to'g'ri yo'lga solish hamda go'zal insoniy fazilatlarini oiladan boshlab shakllantirish xususidagi g'oyalarni o'zida mujassamlashtirgan asar hisoblanadi. U o'zgacha bir shiddatli uslubda yozilgan. "Har bir millatning saodati va izzati, albatta, shu xalqning ichki intizomi va totuvligiga bog'liq. Tinchlik va totuvlik esa, shu millatning oilalarining intizomiga tayanadi. Qayerda oila munosabatlari kuchli intizomga tayansa, mamlakat va millat ham shuncha kuchli va muazzam bo'ladi", darhaqiqat o'sha davrdagi ziyolilarimiz ilgari surgan g'oyalar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q.

Har qanday jamiyatda ham oila ijtimoiy taraqqiyot manbai va axloqiy tarbiya o'chog'i bo'lib kelgan. Shuning uchun ham insoniyat ulug'lari oilani nafaqat jamiyat, balki davlatchilik asoslarining qurilishida ham ilk maktab deb bilganlar. Milliy taraqqiyotga yuz tutgan m ustaqil

yurtim izda komil insonni tarbiyalash va huquqiy davlatchilik asoslariga poydevor qurish davrida 1998- yil — Oila, 2012-yil esa Mustahkam oila yili deb belgilanganligi bejiz emas. Nafaqat ijtimoiy va siyosiy, balki ma'naviy va ma'rifiy ahamiyatga molik ushbu holni professor Fitrat birgina islomiy oila timsolida anglatgan.

Asosiy qism: Taniqli ma'rifatparvar Abdulla Avloniyning “Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir” degan chuqur ma'noli so'zlari naqadar haqiqat ekanini bugun, har qachongidan ham yaxshi anglaymiz.

Barchamizga ma'lumki, **tarbiya** – aniq maqsadli hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishga, ularning ongini, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan tizimli jarayondir. Axloq esa ma'naviyatning tarkibiy qismi sifatida shaxs kamolotining yuqori bosqichi sanaladi. “**Axloq** (arab. xulqning ko'pligi; lot. moralis – xulq-atvor) – ma'naviy hayot hodisasi, ijtimoiy ong shakllaridan biri, ma'naviyat sohasiga oid tushuncha. Tarbiya masalasiga ham millatga buyuk foyda yetkazuvchi soha deb qaramoq va uni boshqalarga ishonib topshirib qo'yish oilaning ma'as'uliyatsizligidandir, degan zarur xulosaga keladi. Fitrat tarbiya haqidagi qadimiy fanlar asosida uni uch shaklda: badantarbiya, aqliy va axloqiy tarbiya deb anglatgan. Biroq ularni bir-biridan ajratib ham bo'lmaydi. Ular o'zaro shunday bog'liqdirki, biriga ziyon yetsa, boshqalarida ham nuqson paydo bo'ladi. Biriga foyda yetsa, boshqalari ham undan bahramand bo'ladi. Oiladagi oddiy mojaro va harakatlar bilan o'ralashmay, bolalarning aqliy, ya'ni fikriy tarbiyasi millatning niyati bilan uyg'un bo'lishi lozim. Axloqiy tarbiya kishi axloqini kamolga yetkazish, odamning fe'l-u xo'yi va harakatiga yaxshi fazilatlarini singdirish demakdir. Hayot binosini qurishda va uning taraqqiyotida avlod tarbiyasining rolini ta'kidlar ekan, Fitrat uch narsa: tansihatlik, sog'lom fikr va yaxshi axloq muhimligini ko'rsatadi.

Oila ma'naviy jihatdan yetuk bo'lsa, uning farovonligi, tinchligi, xotirjamligi ham mustahkam bo'ladi. Bugungi farovon hayotimiz ham, yorug' kelajagimiz ham ayollarga bog'liq. Agar xalqimiz bizdan rozi bo'lishini xohlasak, avvalo, mo'tabar onalarimiz, opa-singillarimiz uchun munosib turmush sharoitlari yaratishimiz kerak. Ona rozi bo'lsa, oila rozi bo'ladi, oila rozi bo'lsa, jamiyat rozi bo'ladi, – deb ta'kidlab o'tadi Shavkat Mirziyoyev.[2] Darvoqe, shu o'rinda, Fitratning “Oila” asarida keltirilgan: “Biz farzandlarimizni yaxshi xulq egalari etib tarbiyalashimiz lozim, ya'ni shunday qilishimiz lozimki, farzandlarimiz imonli, fidokor bo'lib ulg'ayib, o'z bolalarini islom taraqqiyotiga muvofiq tarbiyalab, din va dindoshlarini halokat va xarobalik jarligidan qutqarsinlar. Bu matlabga erishish uchun xotinlarimiz va qizlarimiz-millat onalari tarbiya va ilm olishlari lozim, axloq va bilimlarini kamolga yetkazishlari zarur”[3], – degan fikrlarni qayd etish lozimdir. Qolaversa, “Ayollarga ilm berish-jamiyatni ilmi, ma'rifatli va salohiyatli qilish” degan aqidani hayotga izchil tatbiq etishni taqozo etadi.[4] So'z o'rnida aytib o'tish joizki, ma'rifatparvar va taraqqiyparvar jadid Abdurauf Fitrat xotin-qizlarimizning o'qimishli bo'lishi kelajak avlodlarimizning nodon va johil, tarbiyasiz bo'lmasliklari hamda farzand tarbiyasidan xabardor bo'lishlari uchun zarurdir deb e'tirof etadi. Shuningdek, Fitrat, tarbiyani “oiladagi mushkul vazifa go'dak tavalludidan so'nggi er-xotin bo'yniga tushadigan farzand tarbiyasidir”[5], – deb ta'kidlaydi.

Fitrat ona Turkistonni ozod ko'rishni istaydi, buning uchun har bir turkistonlik oila, axloq, tarbiya va erk o'chog'i bo'lishi lozimligini anglaydi. Mutafakkir yangi oilani ana shu tartibda qurishga da'vat etadi. Har jihatdan sog'lom bo'lgan oila yetishtirgan farzandlargina millatni yuksakka ko'tara olishini, uni istibdoddan qutqarishini aytadi: “Bu dunyo kurash maydonidir. Bu maydonning quroli sog'lom jismu tan, aql va axloqdir. Lekin ana shu qurol-aslahamiz sinib, zang bosib chirib ketgan. Shunday qurollar bilan bu dunyoda bizga na saodat va na rohat bor”[6], – deb ta'kidladi u

Fitrat ota-onaning vazifasi o'z bolalarini yetuk kishilar qilib tarbiyalashlari zarurligi uqtiradi - bunda: 1) jismoniy tarbiya –salomatlik; 2) aqliy tarbiya -sog'lom fikrlilik; 3) axloqiy tarbiya -axloqi sano; ya'ni axloqiy poklikka e'tibor berish kerakligi ta'kidlanadi. Oilaning asosiy vazifasi yosh avlodni tarbiyalashdir. Bolalar axloqiy tarbiyasida avvalo o'zi yashayotgan atrof-muhit muhim ahamiyatga ega ekanligini alohida ta'kidlaydi. Olim ijtimoiy muhitning bola tarbiyasidagi ahamiyati juda katta ekanligini ko'rsatib beradi. U bolalarni suvga o'xshatadi: "Suv qaysi rangli idishda bo'lsa, o'sha rangda tovlangani kabi, bolalar ham qanday muhitda bo'lsalar, o'sha muhitning har qanday odat va axloqini qabul qiladilar. Axloqiy tarbiyaning eng buyuk sharti shundaki, bolalar ko'proq yaxshi va yomon ahvolini o'z uylaridan, ko'chadagi o'rtoqlaridan, maktabdagi o'quvchilardan qabul qiladilar". Bu fikrlari bilan aytmoqchimiz bola tarbiyasida faqatgina maktab emas balki avvalo oila va jamoatchilik shug'ullanishi to'g'risida va oilada axloq tarbiyasi doirasida ota-onaning o'rni beqiyos ekanligi haqida aytib o'tgan. Fitrat axloqi buzuk kishilarni maktabda muallimlik vazifasiga emas, balki maktab qorovulligiga ham yaqinlashtirmasliklarini juda to'g'iri harakat deb biladi. Yana u bolalar axloqiga zararli bo'lgan, yoshiga mos kelmaydigan kitoblarni bolalarning o'qishlariga ruxsat bermaslik kerak deydi. Chunki o'zi ta'kidlaganidek har qanday axloqida nuqsonlari bor inson o'z-o'zidan bola psixikasiga o'z ta'sirini o'tkazishi mumkin, shuning uchun iloji boricha unday insonlarni ta'lim dargohidan 600 uzoqroqda tutishi kerak. Va faqatgina uzoqda tutish bilan ish bitmaydi bunday tarbiyasida kamchiligi bor insonlar o'z ustida ishlashari va o'zlarini taftish qilishi uchun imkoniyat yaratish kerak. Fitrat bolaga beriladigan bilim uning yoshi va bilish darajasiga mos bo'lishi, bolaga qiyinlik qilmasligini, agar beriladigan bilim bolaga juda oson yo juda qiyinlik qilsa u bilim olishdan bezib qolishini uqtiradi.

Mamlakat rivojlanishi uchun avvalo tarbiyani oiladan boshlash kerak, oilada muhit qanday bo'ladigan bo'lsa ushbu muhit jamiyat uchun ham o'z ta'sirini o'tkazadi. Oila Fitratning talqinida uch muhim komponentdan iborat:

- 1)Er
- 2)Xotin
- 3)Farzandlar

Shu bilan birga oilada ayollarga munosabat haqida to'xtalib, Fitrat quyidagi rivoyatni ham keltiradi: "Oysha (r.a.) rivoyat qiladilar. Nabiy alayhissalom dedilar: "Eng komil mo'minlar xushhulq va oilasi bilan lutf ila munosabat qiladiganlardir. O'z xotinlariga mardikarim yaxshilik qiladi va mardilaim yomonlik". Fitrat nazarida mamlakat taqdiri va istiqboli barkamol farzandlarni tarbiyalash bilangina belgilanmaydi. Mazkur asarda millatning ma'rifatparvarligi ayollarga bo'lgan munosabatda ham yorqin namoyon bo'lishi qayta-qayta ta'kidlangan.

Shuningdek, u izzat-nafs, ayniqsa, iroda masalasiga alohida to'xtalib o'tadi. "Iroda va ixtiyor" sarlavhasi ostidagi kichik bobda Fitrat farzandni irodali qilib tarbiyalashga da'vat etadi, iroda tarbiyasining to'rt bandedan iborat qoida-bos-qichlarini taklif etadi. Bolani irodali qilib tarbiyalashda ota-onaning zo'ri emas, balki bolaga beriladigan muayyan erkinlik muhim ekanini ta'kidlaydi.

Xulosa: Bugungi globallashuv va sivilizatsiyalar integratsiyasi kuchaygan bir davrda jaded mutafakkirlari, jumladan Abdurauf Fitratning ma'naviy merosida ta'lim tarbiya masalalari talqiniga bag'ishlangan asarlarini o'rganish, ularga milliy va umuminsoniy qadriyatlar nuqtai nazaridan baho berish, bu asarlardagi hayotbaxsh g'oyalarni o'sib kelayotgan yosh avlod ongiga singdirish alohida ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, oilaning zimmasiga ulkan va zarur ijtimoiy vazifa yuklangandir. Bola tarbiyasi eng og'ir ijtimoiy vazifa ekanligi barchamizga ayondir. Ota va onaning shaxsiy va ijobiy namunasi solih va soliha farzandlarning kamolga yetishi uchun garovdir. Ostona hatlab tashqi dunyoga qadam qo'yilganida esa bolaga atrof-muhit va jamoatchilikning ta'siri sezilarli bo'ladi. Ta'lim muassasalari va mahalla-ko'y, umuman, ijtimoiy

muhit inson farzandini to hayotining so'ngi daqiqasigacha ta'qib qilib boradi. Shu boisdan, oilaviy munosabatlarda 359 shaxsning umummadaniy dunyoqarashini shakllantirishga erishish, nafaqat shaxsiy hayotda, balki, mamlakatimizda yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar va ularning taraqqiyoti jamiyatning ruhiy va ma'naviy takomilida ham muhim o'rin tutadi. Qayerda oila munosabati kuchli intizom va tartibga tayansa, mamlakat va millat ham kuchli va tartibli bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 10'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 1059-son Qarori 1-ilovasi. // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 03.01.2020 y., 09/20/1059/4265-son
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2021. – 464 bet
3. A.Fitrat. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020. – B. 112.
- 4.<https://uzlidep.uz/uz/news-of-uzbekistan/11547>
5. A. Avloniy. "Turkiy guliston yoxud axloq". T., "O'qituvchi". 1994

**MUSTAQIL FIKRLOVCHI YOSHLARNI TARBİYALASHDA TA'LIM JARAYONI VA OILANING
O'ZARO BOG'LIQLIGINI TA'MINLASH YO'LLARI**

Abdualilova Muxlisaxon Abduxalil qizi,
Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi
Yo'lchiyeva Sarvinoz Alpidin qizi,
Yozyovon tumani 40-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi o'qituvchisi

Ma'lumki, o'zbek xalqi azaldan o'zining bolajonligi, oilaparvarligi bilan ajralib turadi. Albatta farzandga mehr qo'yish, ularning qornini to'q, ustini but qilish o'z yo'li bilan, lekin bolalarimizni yoshlik chog'idan boshlab milliy tarbiya, axloq-odob, yuksak ma'naviyat asosida voyaga yetkazish biz uchun doimo dolzarb ahamiyat kasb etib kelgan. Bu masalaga e'tibor bermaslik nafaqat ayrim ota-onalar, balki butun jamiyat uchun juda qimmatga tushishini ham ko'pgina hayotiy misollarda ko'rish mumkin. Chunki insonning eng sof va pokiza tuyg'ulari, ilk hayotiy tushuncha va tasavvurlari birinchi galda oila bag'rida shakllanadi. Bolaning xarakterini, tabiati va dunyoqarashini belgilaydigan ma'naviy mezon va qarashlar-yaxshilik va ezgulik, olijanoblik va mehr-oqibat, or-nomus va andisha kabi muqaddas tushunchalarning poydevori oila sharoitida qaror topishi tabiiydir. Shuning uchun ham aynan oila muhitida paydo bo'ladigan ota-onaga hurmat, ularning oldidagi umrbod qarzdorlik burchini chuqur anglashhar qaysi insonga xos bo'lgan odamiylik fazilatlarini va oilaviy munosabatlarning negizini, oilaning ma'naviy olamini tashkil etadi. Ko'pyillik ilmiy kuzatish va tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson o'z umri davomida oladigan barcha informatsiyaning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrda olar ekan. Bugungi kunda "Farzandlarimiz bizdan ko'ra kuchli, bilimli, dono va albatta baxtli bo'lishlari shart!" degan hayotiy da'vat har birimizning, ota-onalar va keng jamoatchilikning ongi va qalbidan mustahkam o'rin egallagan. Hozirgi vaqtda mamlakatimiz aholisining 32 foizini yoki 10 millionini 30 yoshgacha bo'lgan yoshlarimiz tashkil etadi. Yoshlarimiz haqli ravishda Vatanimizning kelajagi uchun javobgarlikni zimmasiga olishga qodir bo'lgan, bugungi va ertangi kunimizning hal etuvchi kuchiga aylanib borayotgani barchamizga g'urur va iftixor bag'ishlaydi. Bu sohada olib borilayotgan keng miqyosli ishlarimizni, xususan, ta'lim-tarbiya bo'yicha qabul qilingan, umummilliy dasturlarimizni mantiqiy yakuniga yetkazishimiz zarur. Shu maqsadda Hukumatning, tegishli vazirlik va idoralar hamda butun ta'lim tizimining, hurmatli domlalarimiz va professor-o'qituvchilarning eng muhim vazifasi-yosh avlodga puxta ta'lim berish, ularni jismoniy va ma'naviy yetuk insonlar etib tarbiyalashdan iboratdir. Farzandlarimiz uchun zamonaviy ish joylari yaratish, ularning hayotda munosib o'rin egallashini ta'minlashga qaratilgan ishlarimizni yangi bosqichga ko'tarishni davrning o'zi taqozo etmoqda. Biz yoshlarga doir davlat siyosatini hech og'ishmasdan, qat'iyat bilan davom ettiramiz. Nafaqat davom ettiramiz, balki bu siyosatni eng ustuvor vazifamiz sifatida bugun zamon talab qilayotgan yuksak darajaga ko'taramiz.

Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz. Mamlakatimizda hattoki yetim bolalar va ota-onalarining vasiyligidan mahrum bo'lgan bolalarga ham g'amxo'rlik ko'rsatish O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining oila to'g'risidagi quyidagi moddasida ham alohida nazarda tutilgan.64-modda. Ota-onalar o'z farzandlarini voyaga yetgunlariga qadar boqish va tarbiyalashga majburdirlar. Davlat va jamiyat yetim bolalarni va ota-onalarining vasiyligidan mahrum bo'lgan bolalarni boqish, tarbiyalash va o'qitishni ta'minlaydi, bolalarga bag'ishlangan xayriya faoliyatlarni rag'batlantiradi.

Mustaqil fikrlovchi yoshlarda ta'lim jarayoni va oilaning o'zaro bog'liqligini ta'minlash uchun avvalo, oilada sog'lom ma'naviy muhitni shakllantirishning asosiy omillaridan biri bu yosh avlodning kitobga bo'lgan qiziqishini orttirishdan iboratdir. Hozirgi vaqtda bu dolzarb masala davlat ahamiyatiga ega bo'lgan asosiy vazifalardan biri desak mubolag'a bo'lmaydi. Shu vazifalardan kelib chiqqan holda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to'g'risida" gi PQ-3138-sonli qaroriga muvofiq tashkil etilib, yoshlar o'rtasida kitob mutoalasi va kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan "Yosh kitobxon" tanlovi Respublikamizdagi eng nufuzli tanlovlardan biri hisoblanadi. Tanlovni tashkil etishdan asosiy maqsad-bolalar va yoshlar o'rtasida kitob mutoalasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish, ularning intellektual salohiyati va ma'naviy saviyasini yuksaltirishdan iboratdir.

Yosh avlodni mustaqil fikrleydigan va intellektual salohiyatli qilib tarbiyalashda ta'lim tizimi va oiladagi muhit o'zaro bir-biri bilan bog'liq muhim jihatlardan biri hisoblanadi. Shu sababdan yosh avlodni tarbiyalashda har bir oilada "kutubxona" tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birgalikda bolaning komil inson sifatida shakllanib borishida doimiy ravishda maktab jamoasi va oila a'zolarining munosabatlari o'zaro bir-biriga bo'lgan ishonch asosiga qurilgan bo'lishi zarurdir. Zero, har birimiz bir aniq bir haqiqatni alohida esdan chiqarmasligimiz kerak, bu haqiqat shunday haqiqatki, biz o'zimizning mansabimiz, molidunyomiz yoki "dang'illama uy joyi" miz bilan emas, balki har tomonlama ta'lim va tarbiya topgan farzandimiz bilan baralla faxrlansak va g'ururlansak arziydi. Bu maqsadlarning zaminida albatta, kitob bilan do'st bo'lish har birimizning va har kunimizning shiori bo'lib qolishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Sh.Mirziyoyev. "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz" Toshkent, O'zbekiston-2018 yil.
- 2.I. A. Karimov"Yuksak ma'naviyat-engilmas kuch" Toshkent, Ma'naviyat-2008-yil.
- 3."O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi",Toshkent,O'zbekiston-2018-yil
- 4.A.Zunnunov,M.Xayrullaev, B.To'xliev, N.Hotamov"Pedagogika tarixi", Sharq, Toshkent-2000-yil.

IMPORTANCE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION

Mashrabjonov Ulugbek Azamjon o'gli

Teacher, KSPI

Abstract: Currently, as part of the implementation of the priority national project "Education", information technologies are being actively introduced into the educational process. The concentration of modern technical teaching aids contributes to the modernization of the educational process, activates the thinking activity of students, promotes the development of teachers' creativity, allows for distance learning, develops a system of continuous education, thereby increasing the effectiveness of the educational process. The latest information technologies in education allow for more active use of the scientific and educational potential of leading universities and institutes, attracting the best teachers to create distance learning courses, and expanding the audience of students.

Keywords: information technologies, individualization, educational process, quality of education, telecommunication, program.

Information technology (IT) in education is currently a necessary condition for the transition of society to an information civilization. Modern technologies and telecommunications allow changing the nature of the organization of the educational process, fully immersing the student in the information and educational environment, improving the quality of education, motivating the processes of perception of information and acquisition of knowledge. New information technologies create an environment of computer and telecommunication support for the organization and management in various fields of activity, including education. The integration of information technology into educational programs is carried out at all levels: school, university and postgraduate education.

Continuous improvement of the educational process along with the development and restructuring of society, with the creation of a unified system of continuous education, is a characteristic feature of education in Russia. The school reform carried out in the country is aimed at bringing the content of education in line with the modern level of scientific knowledge, increasing the effectiveness of all educational work and preparing students for activities in the context of the transition to an information society. Therefore, information technology is becoming an integral component of the content of education, a means of optimizing and increasing the effectiveness of the educational process, and also contributes to the implementation of many principles of developmental education.

The main areas of application of IT in the educational process of the school are:

- development of pedagogical software for various purposes;
- development of websites for educational purposes;
- development of methodological and didactic materials;
- implementation of management of real objects (educational bots);
- organization and conduct of computer experiments with virtual models;
- implementation of targeted search for information of various forms in global and local networks, its collection, accumulation, storage, processing and transmission;
- processing of experimental results;
- organization of intellectual leisure of students.

Integrated lessons with the use of multimedia are most widely used at the moment. Educational presentations are becoming an integral part of training, but this is only the simplest example of the use of IT.

Recently, teachers have been creating and implementing their own pedagogical software, which reflects a certain subject area, to one degree or another implements the technology of its study, and provides conditions for the implementation of various types of educational activities. The typology of pedagogical software used in education is very diverse: training; simulators; diagnostic; monitoring; modeling; gaming.

In the educational process of a higher educational institution, the study of IT involves solving problems at several levels:

- The use of information technology as a tool for education, knowledge, which is carried out in the course "Computer Science";
- Information technologies in professional activities, which is the focus of the general professional discipline "Information Technologies", which examines their theory, components, and methodology;
- Training in applied information technologies focused on a specialty, intended for organizing and managing specific professional activities, which is studied in the disciplines of specializations.

For example, the discipline "Information Technologies in Economics" and the synonymous "Information Technologies in Management" are part of the educational program for students majoring in economics. A modern economist should be able to make informed decisions based on information flows; in addition to traditional economic knowledge, a student should be familiar with the process of data processing and have the skills to build information systems.

Methodological materials for these disciplines are widely presented in print, in electronic versions, accompanied by various applications and application programs. It is quite difficult to understand such an abundance of proposed material on your own. If you take, for example, only the fact of how many sources are offered on the Internet: a list of recommended literature, interactive manuals and online textbooks, abstracts, etc. In response to a user's query "Discipline "Information Technologies in Economics", the Google.ru search engine returns about 400 thousand links.

Only a qualified specialist-teacher can help to understand the current situation and to master the educational material: he/she not only organizes independent work of students (abstracts, testing, tests and term papers), but in the conditions of the regulation of time for studying the discipline, he/she knows how to choose the most important aspects for study. At present, teachers, pursuing such goals, create original pedagogical software tools, implemented in multimedia and hypermedia form on CD and DVD disks, on websites on the Internet.

Postgraduate education is also focused on the implementation of IT: the curricula of postgraduate students and applicants of many scientific fields include disciplines related to the study and implementation of information technology in scientific and professional activities. At the Oryol State Institute of Arts and Culture, postgraduate students and applicants of all specialties study the discipline "Information Technology in Science and Education" already in the first year of postgraduate study. The purpose of this course is to teach students the basic methods and means of using modern information technologies in research and educational activities, to increase the level of knowledge of a novice scientist in the field of using computer technologies when conducting a scientific experiment, to organize assistance to a postgraduate student in his scientific research, in the design of articles, theses, reports and dissertations.

Increasing the level of computer training of students, increasing the number and expanding the variety of author's pedagogical software, the use of new information technologies in science and education in general are one of the main areas of improving secondary specialized, higher and postgraduate education in our country.

References:

1. Лаврушина Е.Г., Моисеенко Е.В. Преподавание информатики в вузе. <http://www.ict.nsc.ru>
2. Деденёва А.С., Аксютин А.А. Информационные технологии в гуманитарном высшем профессиональном образовании // Педагогическая информатика. Научно-методический журнал ВАК. № 5. 2006. С. 8-16.
3. З.Кукушин В.С. Современные педагогические технологии. Начальная школа. – Ростов н/Д., 2004.
4. Axmedova N. Диагностический инструментарий оценки уровня сформированности алгоритмической компетентности в процессе дифференциального обучения у будущих педагогов начальных классов. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi 2023/12/1, 747-75366
5. Axmedova N. Theoretical foundations of the differentiated approach in education. Procedia of Theoretical and Applied Sciences 2023/3/24. 86-9066
6. Axmedova N. Formation of practical and general reading skills of primary school students (in mathematics lessons). International Engineering Journal For Research & Development 2020/8/22, 1-4 vv.
7. Axmedova N. Multimedia education and its implimentasion primary school. Conferens of manegement of islamic education lidership in the era of revolution 2020/3/6.
8. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. International journal of discourse on innovation, integration and education, 2(2), 97-100.
9. Melieva N.N;Normatov A.A;Rahmankulova N.X;Umarova G.B; Mashrabjonov U.A. (2022). Компетентностный подход в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов в области икт. Международный журнал специального образования детей раннего возраста, 14(7).

O'QITISHNING ALGORITMIK XUSUSIYTLI METODLARI

Djumaev M.

Nizomiy nomidagi TDPU professori

Axmedova N.

QDPI katta o'qituvchisi

Algoritm nazariyasi – matematikaning yangi tarmog'idir. Bugungi kunda elektron hisoblash mashinalari nazariyasi, dasturlash nazariyasi va amaliyoti, shuningdek, matematika ham, bu nazariyaga tayanadi, matematik mantiq va kibernetika ham bu nazariyagasiz ma'lum ma'noda mavjud bo'may qoladi. Shu sabab o'laroq, u barcha fanlarga xizmat qilishga va uning yuziga, ob'ektiga ega bo'lishga tayyor bo'lgan mustaqil fan sifatida maydonga chiqdi. Algoritm nazariyasi – o'z nomi bilan algoritmni o'rganuvchi fandır.

Algoritm tushunchasi bir vaqtning o'zida juda oddiy va juda murakkab. Uning soddaligi shundaki, biz kundalik hayotda u bilan deyarli doimo birgamiz. Biroq, aynan ana shu xususiyat uning aniq fan tilida aniq ta'rif berishda qiyinchilik tug'diradi. "Algoritm" so'zi o'zbek matematigi Xorazmiy (Al-Xorazmiy) nomidan kelib chiqqan bo'lib, u miloddan avvalgi 1-asrda kasr tizimidagi sonlar bo'yicha to'rtta arifmetik harakatlar qoidalarini ishlab chiqqan. Evropada ushbu qoidalar to'plami "algoritm" deb nomlana boshladi, va muayyan tur masalalarni yechish qoidalarining umumiy nomi bo'ldi (nafaqat arifmetik harakatlar qoidalari).

XX asrning boshlarida algoritm tushunchasi matematik ob'ektga aylandi, (ilgari ular faqat ishlatilgan), elektron kompyuterlarning paydo bo'lishi esa uning qo'llanish sohasini mislsiz kengaytirdi. Elektron texnikaning va dasturiy metodlarning rivojlanishi algoritm avtomatlashtirishning zarur bosqichi ekanligini tushinishga yordam berdi.

Hozirgi vaqtda "algoritm" tushunchasi matematika sarhadlaridan allaqachon chiqib ulgurdi. Algoritm jarayonni boshqarish etaplarini o'z ichiga olgan aniq qoidalar ketma ketligi ekanligini hisobga olgan holda turli jabhalarda muvoffaqiyatli qo'llanmoqda.

Algoritmning ilmiy kontsepsiyasini shakllantirish muhim masala bo'lib, hozirgi kunda ham dolzarb bo'lib turibdi. U matematikaning mustaqil tarmog'i bo'lib ulgurgan bo'lsada, u hali, masalan sonlar nazariyasi yoki geometriya kabi emas. Algoritm nazariyasi hali yaralish bosqichida desak, adashmaymiz.

Algoritm faqat aqliy emas, balki umumiy faoliyat usullarining turlaridan biridir. Boshqacha qilib aytganda, "algoritm" tushunchasi nafaqat aqliy operatsiyalar orqali amalga oshiriladigan faoliyatga, balki amaliy, jismoniy harakatlar orqali amalga oshiriladigan faoliyatga ham tegishlidir. Bundan tashqari, algoritm texnika, ishlashini boshqarishi, kompyuter ishini tashkillashi ham mumkin. Ushbu ishda esa, biz asosan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining aqliy faoliyatining umumiy usullari bilan bog'liq bo'lgan hollarini ko'rib chiqamiz.

"Aqliy va jismoniy harakatlar (operatsiyalar) o'rtasidagi farq shundaki, jismoniy harakatlar haqiqiy jismoniy ob'ektlarni o'zgartiradi, "narsalar" ni o'zgartiradi, aqliy harakatlar bu narsalar haqida tasvirlar va tushunchalarni qayta shakllantiradi. Misol uchun, agar ma'lum bir hajmdagi geometrik shaklning (masalan, yog'ochdan qilingan) haqiqiy burilish jismoniy harakat bo'lsa, unda bu raqamning aqliy aylanishi aqliy harakatdir. Bu aqliy harakat moddiy narsa emas, balki uning tasvirining konvertatsiyasi ekanligini ko'rish oson: birinchi navbatda, ongda bir rasmning bir tasviri (bir tomoni "kuzatuvchi" ga aylantirilgan) va keyin boshqa bir rasm (boshqa tomon tomonidan unga teskari) bo'ldi. Ular turli xil tasvirlar. Shuni ta'kidlash kerakki, aqliy harakatlar nomoddiy ob'ektlarning konvertatsiyasi va ularning tasvirlari (ayniqsa, tushunchalar) bo'lsa - da, bu o'zgarishlar o'z mexanizmlari orqali-miyada amalga oshiriladigan moddiy

jarayonlardir. Bunday o'zgarishlarni amalga oshiradigan aqliy harakatlar ular yo'naltirilgan tasvirlar va tushunchalardagi haqiqiy o'zgarishlarni amalga oshiradigan harakatlardir. Odamlarda aqliy va jismoniy harakatlar alohida emas. Ko'pgina jismoniy harakatlar aqliy asosda amalga oshiriladi va ular tartibga solinadi; boshqa tomondan, aqliy harakatlar jismoniy asosda shakllantiriladi va faoliyat davomida ular bilan o'zaro hamkorlik qiladi va ularga tayanadi. Aqliy harakatlarning katta ahamiyati, xususan, ular orqali inson tashqi dunyo ob'ektlari bilan aqliy tajriba o'tkazishga qodir bo'lib, unga tegishli jismoniy harakatlarning haqiqiy amalga oshirilishidan oldin ushbu ob'ektlarga ta'sirining natijalari haqida ma'lumot olish imkonini beradi." [1. 40-bet]

"Algoritm" kontseptsiyasini batafsil tahlil qilish nafaqat fikrlash usullarining tabiatini tushunish, balki algoritmlarni o'rgatish, o'quvchilarning fikrlash jarayonlarini yanada to'liq boshqarish uchun algoritmlardan foydalanish uchun kerak. Algoritm odatda ma'lum bir sinfga (yoki turga) tegishli bo'lgan har qanday muammolarni hal qilish uchun ma'lum bir (har bir alohida holatda) elementar operatsiyalarning ketma-ketligini (bunday operatsiyalarning muayyan tizimidan) bajarish uchun aniq umumiy tushunchani anglatadi.

Algoritmning bu xarakteristikasi aniq matematik ta'rif emas, ammo shunga qaramay, ushbu kontseptsiyaning mohiyatini ochib berish juda aniq. algoritmning namunasi tabiiy sonlarni ajratishning taniqli usuli yoki ikkita tabiiy sonning umumiy eng katta bo'linmasini qanday topish mumkinligi haqida ko'rsatma bo'lishi mumkin. Oxirgi algoritm, masalan, quyidagi ko'rsatmalar tizimi shaklida shakllantirilishi mumkin:

x va y natural sonlarning eng katta umumiy bo'luvchisini topish uchun:

1. x va y natural sonlarning tub ko'paytuvchilarga yoyilmasini aniqlang ($x=\Pi x_i; y=\Pi y_j$) (bular ham o'z navbatida har bir son uchun alohida bir necha qadamlarga bo'linadi)

2. birinchi sonning eng kichik bo'luvchisini toping. ($\min x_i$)

3. ikkinchi sonning yoyilmasida birinchi sonning eng kichik yoyilmasiga teng bo'luvchi mavjudligini tekshiring. ($y_j=\min x_i$ mavjudmi?)

agar yo'q bo'lsa 4- qadamga o'ting.

agar ha bo'lsa 5-qadamga o'ting.

4. Birinchi sonning yoyilmasidagi eng kichik bo'luvchini ustiga chizing va 7-qadamga o'ting.

5. Ikkinchi sonning yoyilmasidagi mavjud birinchi sonning eng kichik bo'luvchini yozib oling

6. Bu eng kichik bo'luvchini ikkala sonning yoyilmasida ham ustiga chizing.

7. Birinchi sonning yoyilmasida ustiga chizilmagan birorta bo'luvchi qolganini tekshiring.

Qolmagan bo'lsa, (yo'q bo'lsa), 8-qadamga o'ting.

Qolgan bo'lsa, (ha bo'lsa), 2-qadamga o'ting.

8. Yozib olingan bo'luvchilarni ko'paytiring.

9. Algoritmni tugating.

Ajratib olingan bo'luvchilarning ko'paytmasi eng katta umumiy bo'luvchi bo'ladi.

Algoritmshdan o'qitishda unumli foydalanish va algoritmik bilimlarni o'rganish nafaqat davr talabi, dars samaradorligini oshirishning kuchli vositasi hamdir.

Adabiyotlar:

1. L.N. Landa. "Algoritmizatsiya v obuchenii. M.," "Prosvesheniye" 1960.
2. Dzhumaev M.I. Competence- based approach to teaching mathematics to primary school students according to the requirements in the national curriculum of Uzbekistan Science

and innovation. International Scientific Journal Volume 3 Issue 2 February 2024
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10694172>

3. Axmedova N.M. Диагностический инструментарий оценки уровня сформированности алгоритмической компетентности в процессе дифференциального обучения у будущих педагогов начальных классов. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi 2023/12/1, 747-75366

4. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In *ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ* (pp. 15-17).

KREATIVLIK-O'ZIGA XOS FIKRLASH SAN'ATI

Abdujalilova Muxlisaxon Abduxalil qizi,
Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi
Shomurodova Bibizahro Solijon qizi,
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Bu maqolada kreativlikning zamonaviy dunyodagi o'rni, biznesni yuritishdagi ahamiyati, ta'lim sohasidagi o'rni, kundalik hayotda ham kreativlikning muhim ekanligi yoritib berilgan. Maqolada kreativlikni rivojlantirish usullari, yoshlarda kreativlikni rivojlantirish zarurligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: kreativlik, yangiliklar, qiziquvchanlik, rivojlanish, ijodiy muhit, tajribalar, metod.

Аннотация: В этой статье объясняется роль творчества в современном мире, его значение в бизнесе, его роль в образовании, а также значение творчества в повседневной жизни. В статье акцентируются методы развития творческих способностей, необходимость развития творческих способностей у молодежи.

Ключевые слова: творчество, новости, любознательность, развитие, творческая среда, опыт, метод.

Kreativlik ko'pincha bilvosita bilim va tajribadan kelib chiqmasa-da, fikrni erkin ifodalash, yangi qirralarni kashf etish, va mavjud fikrlarning chegaralaridan chiqib, ulardan nari turishga qaratilgan faoliyatdir. Ingliz tilidagi "creative" so'zidan kelib chiqqan "kreativ" atamasi, yangilik va ijodiy fikrlashni ifodalaydi. Bu tushuncha odatda yangiliklar yaratish va original fikrlarni ilgari surishga moyil bo'lgan shaxslar va faoliyatlar uchun ishlatiladi. Kreativlik – bu yangi va foydali g'oyalarni yaratish qobiliyati. Yangilikka intiluvchi insonlar oddiy muammolarga ijodiy yondashadi va ular bu jarayonda odatdagi fikrlash doiralarini kengaytirishga harakat qilishadi. Stiv Jobsning ta'kidlashicha, "Kreativlik-bu oddiygina narsalarni bog'lay olish qobiliyatidir." Uning so'zlariga ko'ra, kreativ insonlar mavjud fikr va tajribalarni o'zaro bog'lash orqali yangi va kutilmagan natijalar yaratadi.

Kreativlik va ijodkorlik bir-birini to'ldiruvchi tushunchalardir. Kreativlik-bu yangi va original g'oyalarni ishlab chiqish qobiliyati bo'lsa, ijodkorlik bu g'oyalarni amalda qo'llashdir. Ya'ni, kreativlikdan olingan g'oyalarni san'at, adabiyot, musiqa, dizayn yoki boshqa shakllarda namoyish qilish-ijodkorlikning o'zidir. Shunday qilib, inson ijodiy faoliyat orqali yangi va original narsalarni yaratishi uchun avvalo kreativ bo'lishi, tasavvurini kengaytirishi, so'ngra bu g'oyalarni amaliyotga tatbiq etishi kerak.

Rivojlanish asrida yangiliklarga ehtiyoj katta ekanligi kreativlikni muhim omil deb belgilashga sabab bo'ladi. Ta'lim sohasida kreativlik o'qituvchilarda ijodkorlikni, talabalarda ijodiy qarashlarni ta'minlaydi. O'qituvchilar tomonidan qo'llaniladigan innovatsion dars usullari yoki talabalarning ijodiy loyihalari buning na'munasidir. Kreativlikni ta'lim jarayoniga tatbiq etish nafaqat o'qituvchilarning ijodkorligini oshiradi, balki talabalar fikrlash qobiliyatini kengaytiradi, ularning qiziqishini oshiradi va o'zlashtirish jarayonini yanada samarali qiladi. Shu sababdan, ta'lim sohasida kreativlikning rivojlanishi kelajakda yangi avlodning yangilik yaratish va muammolarni kreativ yondashuv orqali hal qilish qobiliyatlarini shakllantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Biznes sohasida esa kreativ yondashuv nafaqat startaplar yoki yirik kompaniyalarning noodatiy strategiyalari va muvaffaqiyatli loyihalarida katta yordam beradi, balki raqobatda ustunlikka erishishda, yangi bozorlarni zabt etishda va mijozlar bilan kuchli aloqalar o'rnatishda ham muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, kreativ yondashuv xodimlarning motivatsiyasini oshirish,

innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash va kompaniya madaniyatini rivojlantirishga ham katta hissa qo'shadi. Bu yondashuv kompaniyaning rivojlanishiga va bozorga moslashuvchanligini ta'minlashga yordam beradi. Edward de Bono: "Kreativ fikrlash bu ko'proq muammoni hal qilish usulidir. U sizni yangi imkoniyatlarga olib boradi va yangiliklar yaratadi."-, degan edi. Yangiliklar har bir sohada eng muhimdir.

Kreativlikning ta'lim va biznes sohalaridagi ahamiyatini anglab, uni rivojlantirish yo'llarini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Kreativ fikrlashni rivojlantirish mumkin va buni turli usullar orqali amalga oshirish mumkin. Birinchi navbatda, kitob o'qish kreativlikni rivojlantirishning asosiy vositalaridan biridir. Kitob o'qish miya faoliyatini oshiradi va yangi g'oyalarni shakllantirishga yordam beradi. Badiiy, ilmiy, falsafiy va boshqa mavzulardagi kitoblar inson dunyoqarashini kengaytiradi va kreativ fikrlash qobiliyatini oshiradi. Yangi narsalarni o'rganish esa miyaga yangi bog'lanishlar yaratishga yordam beradi. Misol uchun, yangi til o'rganish, musiqa asbobi chalishni o'rganish yoki yangi texnikalarni o'zlashtirish kreativ fikrlashni rivojlantiradi. Bundan tashqari, san'at va ijodiy faoliyat bilan shug'ullanish ham kreativlikni rivojlantirishda muhimdir. Chizish, yozish, musiqa yaratish yoki boshqa ijodiy faoliyatlar orqali o'zini ifodalash kreativ yondashuvlarni rivojlantiradi.

Mantiqiy fikrlovchi o'yinlar, masalan, shaxmat va Go, ham kreativlikni rivojlantirishda yordam beradi. Bu o'yinlar fikrlash qobiliyatini chuqurlashtiradi va muammolarni yechishning yangi usullarini o'rgatadi.

Kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun turli metodlar ham mavjud. Masalan, "Brainstorming" (Fikrlar yomg'iri) – bu turli fikrlarni to'plab, ularni tahlil qilish; "Mind Mapping" – bu fikrlarni vizual tarzda tasvirlash; "SCAMPER Metodi" – mavjud g'oyalarni qayta ishlash; "Reverse Thinking" – masalani teskari fikrlash orqali yechish; va "Storyboarding" (Hikoyaviy taxta) – hikoya tuzish orqali fikrlarni rivojlantirish uchun foydalidir.

Kreativlik individual darajada ham va jamoaviy darajada ham ahamiyatlidir. Shaxsiy hayotda kreativlik kishi uchun o'z maqsadlariga erishishda, yangi imkoniyatlarni topishda va o'ziga bo'lgan ishonchni oshirishda muhim omil bo'ladi. Bundan tashqari, kreativlik insonning intellektual rivojlanishiga xizmat qiladi, chunki yangi g'oyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish uchun doimo o'rganish va o'sish talab etiladi. Jamoada kreativlik esa o'ziga xos hamkorlik va sinergiyani yaratadi. Jamoaviy kreativlik har bir a'zo o'zining noyob tajribasi va bilimini umumiy maqsadga yo'naltirib, yangi g'oyalar va yechimlar ishlab chiqishga imkon beradi. Bundan tashqari, jamoaviy kreativlik ish muhitida motivatsiyani oshiradi, hamkorlikni kuchaytiradi va tashkilot ichida o'ziga xos madaniyat shakllanishiga yordam beradi. Umuman olganda, kreativlik nafaqat individual shaxs sifatida o'sishga, balki jamoalar va tashkilotlarning muvaffaqiyatli rivojlanishiga hissa qo'shadigan asosiy omildir. Bu ikki darajadagi kreativlikning o'zaro bog'liqligi ularning ahamiyatini yanada oshiradi.

U yangi g'oyalar yaratish, muammolarni o'ziga xos tarzda hal qilish va o'z imkoniyatlarini to'liq ochib berish imkonini beradi. Kreativlikni rivojlantirish orqali inson o'z sohasida yetakchilikka erishishi, innovatsion mahsulotlar yoki xizmatlar yaratishi va ijodiy yechimlar topishi mumkin. Bu esa, albatta, muvaffaqiyatli karyera va shaxsiy rivojlanishning asosiy omillaridan biridir.

U insonning dunyoqarashini kengaytiradi, yangi imkoniyatlarni ko'rish va o'zlashtirishga yordam beradi. Yangi g'oyalar va innovatsion yondashuvlar ko'pincha mavjud chegaralarni buzib, yangi yo'nalishlar va sohalarni kashf etishga olib keladi. Kreativ fikrlash insonni cheklovlardan xalos qiladi va global miqyosda yangilik yaratishga undaydi, bu esa yangi ufqlar va imkoniyatlar sari yo'l ochadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. De Bono, E. (1970). "Lateral Thinking: Creativity Step by Step". Harper & Row.
2. Catmull, E., & Wallace, A. (2014). "Creativity, Inc.: Overcoming the Unseen Forces That Stand in the Way of True Inspiration". Random House.
3. Pressfield, S. (2002). "The War of Art: Break Through the Blocks and Win Your Inner Creative Battles". Black Irish Entertainment LLC.
4. Kleon, A. (2012). "Steal Like an Artist: 10 Things Nobody Told You About Being Creative". Workman Publishing Company
5. Gladwell, Malcolm. "The Creative Power of Misfits." "The New Yorker", 13 Jan. 2014, www.newyorker.com/magazine/2014/01/13/the-creative-power-of-misfits.
6. Amabile, Teresa M. "Creativity Under Pressure." "Harvard Business Review", 1996, hbr.org/1996/09/creativity-under-pressure.
7. Burkus, David. "How to Cultivate Creativity in a Traditional Workplace." "Forbes", 24 June 2014, www.forbes.com/sites/davidburkus/2014/06/24/how-to-cultivate-creativity-in-a-traditional-workplace/.

MATEMATIKA DARSLARINI NOAN'ANAVIY SHAKLLARDA TASHKIL ETISH

Abdujalilova Muxlisaxon Abduxalil qizi,
Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi
Abdukarimova Zahroxon,
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Bilamizki, matematika insonning hayoti davomida eng zaruriy fan hisoblanadi. O'quvchi kelajakda qanday kasb egasi bo'lmasin matematikani chuqur bilsa, kasbining mutaxasisi bo'lib yetishadi. Maqolada yoshlarga va boshlang'ich sinf o'quvchilariga matematika darslarini qay usulda tashkillash to'g'risida so'z yuritamiz.

Kalit so'zlar: Tanqidiy fikrlash, standart fikrlash, o'yinlar orqali darsni tashkillashtirish, didaktik o'yinlar, zamonaviy ta'lim, ko'rgazmalilik.

Avvalo, yoshlar bizning kelajagimiz ekan, ya'ni kelajak hayot ularning qo'lida ekan biz ularga ta'lim sifatini eng yuqori darajada berib bormog'imiz lozim. O'quvchilarga yoshligidan boshlab hamma fanlarni mukammallashtirgan holda integratsiya orqali o'rgatishimiz maqsadga muvofiqdir. Agar o'quvchi matematika fanini chuqur egallasa fanlarni bir-biri bilan bemalol integratsiya qila oladi. Matematika boshqa fanlar bilan uzviy bog'liqdir. Ya'ni ta'lim jarayonida matematika muhim o'ringa ega. Aytishadiyu: "Matematika-fanlar otasi". Matematika orqali o'quvchining tahliliy, tanqidiy va mantiqiy fikrlash doirasi kengayadi, yuqori tezlik bilan qaror qabul qilishni, muammoga to'g'ri yondashishni, munozara muhokama qilishni o'rganadi. Hatto kunlik ishlarini ham bosqichma-bosqich reja orqali amalga oshira oladi. Matematika cheksiz fandir, bizga yuqorida aytib o'tilgandek imkoniyatlar berar biz yoshlarga bu fanni tez, samara va oson o'rganishlari uchun qanday va qanday usullar orqali o'rgatsak natijaga erishamiz? Ta'limni tashkil etishda juda ko'p yondashuvlar bor.

Aynan matematika darslarini tashkil etishda samarali ikki usullardan birini ko'rib chiqamiz. Masalan birinchisi o'yinlar orqali tashkillash. Ba'zilar o'yin orqali dars tashkillashga e'tiroz bildirishadi. Vaholanki, turli xil o'yinlar orqali dars olib borilsa o'quvchi zerikmaydi, ma'lumotlarni tez qabul qiladi, eslab qolishi ikki barobarga oshadi. Faqatgina mavzuga va fanga oid o'yinlarni to'g'ri tanlash kerak. Masalan didaktik o'yinlar orqali tashkillash mumkin.

Didaktik o'yinlarda o'quvchining aqli va jismoniy faolligi ham oshadi. Bu o'yinlar asosan zehinni o'stirish, tez hisoblash ko'nikmalarini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Didaktik o'yinlarda o'yinning vazifasi, maqsadi, harakati, qoidasi va yakuni bir nuqtada jamlanadi va 2 asosiy guruhlariga bo'linadi: syujetli-rolli va o'yin-mashqlar. Syujetli-rolli qismida o'quvchilardan faqat aqliy harakatgina emas, balki jismoniy harakat ham talab qilinadi. Ya'ni syujetli-rolli o'yinlar syujetlar asosiga quriladi va o'quvchilar orasida syujet taqsimlanadi. Masalan "To'p kimga beriladi", "Oxirgi o'quvchi" kabi o'yinlarda syujetlar o'quvchilarga bo'lib beriladi va hisob-kitoblar orqali o'yin yakunlanadi. Ya'ni o'quvchi bevosita jarayonda jismoniy harakatlar bilan qatnashadi. O'yin-mashqlarda esa faqat o'yin elementi kiritilgan bo'lib, topishmoq yoki o'yinning biror harakati olinadi. Bularga "Matematik estofeta", "To'rtburchakni to'diring" kabi o'yinlar kiradi. Bu o'yinlar kam vaqt talab qiladi, lekin ko'proq samarini syujetli-rolli o'yinlar beradi. O'yin-mashqlarni mavzuni takrorlash va o'tilgan mavzuni mustahkamlashda foydalanish maqsadga muvofiq.

Matematika darslarini tashkillashda yana bir zamonaviy usul bu STEAM hisoblanadi. STEAM atamasi ingliz tilida SCIENCE TECHNOLOGY ENGINEERING Art Math so'zlarining bosh harflaridir. Ya'ni STEAM +ART=STEAM. STEAM chap miya yarim shari funksiyalarini rivojlantiradi, ART esa o'ng miya yarim sharini funksiyalarini rivojlantiradi. Chap miya shariga o'qish, yozish, fikrlash, reaksiya bildirishlar kirsam, o'ng miya yarim shariga his-tuyg'ular,

ijodkorlik, kreativlik kabilar kiradi. STEAMning asosi nazariy va amaliy fanlarning uyg'unligiga asoslanadi. Ya'ni chap miya yarim shari orqali nazariy bilimlarni egallasak va o'ng yarim yarim shari orqali amaliy ko'nikma hosil qilamiz.

STEAMning afzalliklari quyidagilar:

- Tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini ochib beradi;
- O'quvchidagi yangi qirralarni kashf etadi;
- Faol muloqot va jamoiy ishlarni tashlashga yordam beradi;
- O'quvchilarni texnologik yangiliklarga tayyorlaydi;
- Mavzuga ijodiy va innovatsion yondashuvni ta'minlaydi;
- Eng asosiysi matematikaga qiziqish uyg'otadi.

STEAM ayni kunlarda chet el tajribalarida eng faol qo'llanayotga usullarda biridir. Bu usul matematik muammoni qo'ya bilish va uni hal etish kabi tushunchalarni ilgari suradi.

Xulosa qilib aytganda, inson qancha izlanmasin shuncha kamdir. Doimiy aqliy va jismoniy harakatdagi inson jamiyatda o'z o'rnini topa oladi. Aynan aqliy harakatning eng oliy bosqichi matematik bilimlarni egallashdir va kelgusi hayotda qo'llay olishdir. Olingan bilim qachon samarasini beradi, qachonki amaliyotda qo'llay bilsa. Shunday ekan matematik bilimlarni eng qulay usullar bilan yoshlarga o'rgataylik va mana shu bilimlar bilan ular kelgusi hayotlarini quradilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Minamatov, Y. E. U. (2021). APPLICATION OF MODULAR TEACHING TECHNOLOGY IN TECHNOLOGY. Scientific progress, 2(8), 911-913.
2. Minamatov, Y. E. O. G. L., & Nasirdinova, M. H. Q. (2022). APPLICATION OF ICT IN EDUCATION AND TEACHING TECHNOLOGIES. Scientific progress, 3(4), 738-740.
3. Minamatov, Y. E. O. G. L., & Yusupova, N. M. (2022). SMART TEXNOLOGIYALARDA TA'LIM JARAYONI. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2(6), 441-445.
4. Okhunov, M., & Minamatov, Y. (2021). Application of Innovative Projects in Information Systems. European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630), 11, 167-168.
5. Norbutaev, M. A. (2022). Create Computer Learning Games Taking Into Account the Psychophysiological Characteristics of the User. International Journal of Development and Public Policy, 2(6), 113-116.

KITOBXONLIK DARAJASINI OSHIRISH-INSON MA'NAVIYAT KO'ZGUSINI SAYQALLASH

Abdujalilova Muxlisaxon Abduxalil qizi,
Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi
Shomurodova Bibizahro Solijon qizi,
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar va kattalar savodxonlik darajasini oshirishga qaratilgan ishlar, bunga to'sqinlik qiluvchi omillar, shuningdek, raqamli va audio kitoblarning kitobxonlik madaniyati va ta'limga ta'siri haqida so'z yuritilgan. Zamonaviy texnologiyalarning ta'limga ijobiy va salbiy ta'siri haqida mulohazalar ham berilgan.

Kalit so'zlar: Savodxonlik , PISA dasturi , xalqaro baholash , trening , ta'lim , zamonaviy texnologiyalar , internet , ma'naviyat, audio kitoblar.

Komillik, ziyo, ma'rifatga erishish mutolaa bilan qo'lga kiritiladi. Kitob insonni tarbiyalashda eng yaqin do'st va bilim manbaidir. Kitob xalqimiz uchun aziz va muqaddas hisoblanadi. Kitob mutola qilish dunyoqarashni kengaytiradi, insonni barkamol shaxs sifatida shakllantiradi. XXI asrda zamonaviy texnologiyalar oldingi davrlardan farqli kompetensiyalarni talab qilmoqda. Mamlakat rivoji uchun aholi savodxonligi katta ahamiyatga ega. PISA kabi dasturlar o'quvchilarning bilimlarini hayotiy vaziyatlarda qo'llay olishini baholaydi.

O'zbekiston savodxonlik darajasiga ko'ra dunyoda yuqori o'rinlarda turadi. Lekin faqatgina o'qish va yozish yoki oddiy matematikani bilish bilan mamlakat rivojlanmaydi. Hozirgi axborot texnologiyalari asrida insonlarning bilimi jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sir qiluvchi muhim omil. Shu sababdan, ta'lim va ilm-fanni rivojlantirish eng asosiy masalalardan biridir. Yoshlar orasida kitobxonlikni rivojlantirish uchun madaniy-ma'rifiy tadbirlar o'tkazilmoqda.

Zamonaviy texnologiyalar kitobxonlikni oshirishning yangi yo'llarini ochib berdi. Raqamli kitoblar (e-book) va audio kitoblar insonlarga istalgan vaqtda va istalgan joyda bilim olish imkoniyatini yaratmoqda. Ushbu shakldagi kitoblar, ayniqsa, band bo'lgan insonlar uchun qulaydir, chunki ular kitoblarni tinglash yoki o'qish uchun qo'shimcha vaqt ajratishga hojat qoldirmaydi. Raqamli kitoblar o'zining ko'chma va oson saqlash xususiyati bilan an'anaviy kitoblarga nisbatan katta afzalliklarga ega.

Audio kitoblar esa ovoqli ta'lim vositasi sifatida yanada ommalashib bormoqda. Ular nafaqat ko'rish qobiliyati cheklangan insonlar uchun, balki mutolaa qilishni sevuvchi, ammo ko'p vaqtini transportda yoki ishda o'tkazuvchi kishilar uchun ham juda foydali. Audio kitoblar yordamida o'quvchilar kitoblarni tinglash orqali bilim oladilar va bu, o'z navbatida, kitobxonlik darajasini oshirishga yordam beradi.

Kitobxonlikni rivojlantirish uchun ommaviy tadbirlar muhim rol o'ynaydi. Bunday tadbirlar nafaqat o'qish odatini shakllantiradi, balki kitoblarni o'zaro baholash va ulashish uchun platforma yaratadi. O'zbekistonda kitob yarmarkalari, o'quvchi klublari, va "Kitobxonlik festivallari" kabi tadbirlar orqali o'quvchilarni kitobga qiziqtirishning turli usullari qo'llaniladi.

Kitob yarmarkalari — bu yerda kitobsevarlar turli xil kitoblarni topish, yangi adabiyotlar bilan tanishish va yozuvchilar bilan uchrashish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Bunday tadbirlar kitoblar bilan yaqindan tanishish, ularni muhokama qilish va o'zaro fikr almashish uchun ajoyib imkoniyatdir. Bu esa nafaqat kitobxonlar sonini oshiradi, balki kitobga qiziqishni kuchaytiradi.

O'quvchi klublari ham yoshlarning o'qish odatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu klublar doirasida ishtirokchilar o'qigan kitoblarini tahlil qilish, muhokama

qilish va ularning mazmuni haqida fikr almashishadi. O'quvchi klublari maktablar va kutubxonalarda tashkil etilib, bolalar va kattalarning kitoblar bilan do'st bo'lishiga yordam beradi.

Kitobxonlik festivallari esa keng ommaga mo'ljallangan yirik tadbirlar bo'lib, ularda kitob sevuvchilar bir joyda yig'ilishadi. Festival davomida kitoblarni mutolaa qilish, ularni baholash, shuningdek, turli ma'ruzalar, seminarlar va yozuvchilar bilan uchrashuvlar o'tkaziladi. Bunday festivallar yoshlar va kattalar uchun adabiyotga qiziqishni kuchaytirish va ularni yangi kitoblar bilan tanishtirish uchun ajoyib imkoniyatdir.

Bu kabi ommaviy tadbirlar kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda juda samarali bo'lib, yoshlarni kitobga jalb etishda katta yordam beradi. Shu orqali jamiyatda kitobning ahamiyati oshirilib, o'qish odatining keng tarqalishi ta'minlanadi.

Savodxonlik darajasi dunyo miqyosida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida katta rol o'ynaydi. Global savodxonlik ko'rsatkichlari xalqaro tashkilotlar, jumladan, UNESCO va PISA kabi dasturlar orqali muntazam ravishda baholanadi. Bu baholashlar savodxonlik darajasini aniqlash va uni oshirish bo'yicha xalqaro strategiyalarni ishlab chiqishda muhimdir.

Dunyo miqyosida savodxonlik darajasi turli mintaqalar va mamlakatlarda sezilarli darajada farq qiladi. O'rganishlar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda savodxonlik darajasi yuqori bo'lib, aksariyat aholisi o'qish va yozish qobiliyatiga ega. Biroq, rivojlanayotgan mamlakatlarda bu ko'rsatkichlar pastroq bo'lib, savodxonlikka erishish ko'plab to'siqlarga duch keladi.

UNESCO hisobotlariga ko'ra, butun dunyo bo'ylab 750 millionga yaqin odam hali ham savodsiz bo'lib, ulardan katta qismi ayollar va qizlar tashkil etadi. Bu ko'rsatkich rivojlanayotgan mamlakatlarda, ayniqsa, Afrika va Janubiy Osiyo mintaqalarida ancha yuqori. Bu muammolarni hal qilish uchun UNESCO va boshqa xalqaro tashkilotlar qator global tashabbuslar va dasturlarni amalga oshirmoqda.

PISA dasturi (The Programme for International Student Assessment) ham savodxonlikni baholashda muhim rol o'ynaydi. Har uch yilda bir marta o'tkaziladigan ushbu dastur o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy fanlar bo'yicha savodxonlik darajasini aniqlaydi. Bu dastur yordamida mamlakatlar o'rtasidagi ta'lim sifatidagi farqlar aniqlanadi va ularning ta'lim tizimlari samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Shu bilan birga, savodxonlikni oshirishda global darajada erishilgan yutuqlar ham mavjud. So'nggi yillarda qator mamlakatlarda, jumladan, O'zbekiston, Qozog'iston, va boshqa Markaziy Osiyo davlatlarida savodxonlik darajasi sezilarli darajada oshgan. Bu yutuqlar asosan ta'lim tizimlarining yaxshilanishi, zamonaviy texnologiyalarning ta'lim jarayonlariga joriy etilishi va davlat tomonidan ta'limga ajratilgan mablag'larning oshishi bilan bog'liq.

Savodxonlik dunyo bo'ylab ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Mamlakatlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik, savodxonlik darajasini oshirishga qaratilgan xalqaro dasturlar va innovatsion yechimlar bu jarayonda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, barkamol avlodni voyaga yetkazishda kitobning tarbiyaviy ahamiyati beqiyosdir. Mutolaa insonning ma'naviy olamini boyitadi va yuksaltiradi. Ommaviy tadbirlar va xalqaro tashabbuslar orqali kitobxonlikni oshirish va savodxonlik darajasini yuksaltirish, insonning komil shaxs sifatida shakllanishiga yordam beradi. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev aytganlaridek: "Kitob-bilim manbai, ma'naviyat manbai. Kitobxon xalq hech qachon kamsitilmaydi, hech qachon mag'lub bo'lmaydi."

Adabiyotlar ro'yxati:

1. UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2020). "Global Report on Adult Learning and Education". UNESCO Publishing.
2. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2019). "PISA 2018 Results: What Students Know and Can Do". OECD Publishing.
3. National Literacy Trust. (2021). "The impact of reading for pleasure and empowerment on children's literacy development".
4. Singer, L. M., & Alexander, P. A. (2017). Reading on paper and digitally: What the past decades of empirical research reveal. "Review of Educational Research", 87(6), 1007-1041.
5. Krashen, S. (2011). "Free voluntary reading". Libraries Unlimited.
6. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).
7. Johnson, D. (2013). "The Read-Aloud Handbook". 7th Edition. Penguin Books.
8. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2019). "Global Education Monitoring Report 2019: Migration, displacement and education". UNESCO Publishing.
9. World Bank. (2018). "World Development Report 2018: Learning to Realize Education's Promise". World Bank Group.

MATEMATIKA DARSLARINI NOAN'ANAVIY SHAKLLARDA TASHKIL ETISH

Abdujalilova Muxlisaxon Abduxalil qizi,
Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi
Abdukarimova Zahroxon,
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Bilamizki, matematika insonning hayoti davomida eng zaruriy fan hisoblanadi. O'quvchi kelajakda qanday kasb egasi bo'lmasin matematikani chuqur bilsa, kasbining mutaxasisi bo'lib yetishadi. Maqolada yoshlarga va boshlang'ich sinf o'quvchilariga matematika darslarini qay usulda tashkillash to'g'risida so'z yuritamiz.

Kalit so'zlar: Tanqidiy fikrlash, standart fikrlash, o'yinlar orqali darsni tashkillashtirish, didaktik o'yinlar, zamonaviy ta'lim, ko'rgazmalilik.

Avvalo, yoshlar bizning kelajagimiz ekan, ya'ni kelajak hayot ularning qo'lida ekan biz ularga ta'lim sifatini eng yuqori darajada berib bormog'imiz lozim. O'quvchilarga yoshligidan boshlab hamma fanlarni mukammallashtirgan holda integratsiya orqali o'rgatishimiz maqsadga muvofiqdir. Agar o'quvchi matematika fanini chuqur egallasa fanlarni bir-biri bilan bimalol integratsiya qila oladi. Matematika boshqa fanlar bilan uzviy bog'liqdir. Ya'ni ta'lim jarayonida matematika muhim o'ringa ega. Aytishadiyu: "Matematika-fanlar otasi". Matematika orqali o'quvchining tahliliy, tanqidiy va mantiqiy fikrlash doirasi kengayadi, yuqori tezlik bilan qaror qabul qilishni, muammoga to'g'ri yondashishni, munozara muhokama qilishni o'rganadi. Hatto kunlik ishlarini ham bosqichma-bosqich reja orqali amalga oshira oladi. Matematika cheksiz fandir, bizga yuqorida aytib o'tilgandek imkoniyatlar berar biz yoshlarga bu fanni tez, samara va oson o'rganishlari uchun qanday va qanday usullar orqali o'rgatsak natijaga erishamiz? Ta'limni tashkil etishda juda ko'p yondashuvlar bor.

Aynan matematika darslarini tashkil etishda samarali ikki usullardan birini ko'rib chiqamiz. Masalan birinchisi o'yinlar orqali tashkillash. Ba'zilar o'yin orqali dars tashkillashga e'tiroz bildirishadi. Vaholanki, turli xil o'yinlar orqali dars olib borilsa o'quvchi zerikmaydi, ma'lumotlarni tez qabul qiladi, eslab qolishi ikki barobarga oshadi. Faqatgina mavzuga va fanga oid o'yinlarni to'g'ri tanlash kerak. Masalan didaktik o'yinlar orqali tashkillash mumkin.

Didaktik o'yinlarda o'quvchining aqli va jismoniy faolligi ham oshadi. Bu o'yinlar asosan zehinni o'stirish, tez hisoblash ko'nikmalarini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Didaktik o'yinlarda o'yinning vazifasi, maqsadi, harakati, qoidasi va yakuni bir nuqtada jamlanadi va 2 asosiy guruhlariga bo'linadi: syujetli-rolli va o'yin-mashqlar. Syujetli-rolli qismida o'quvchilardan faqat aqliy harakatgina emas, balki jismoniy harakat ham talab qilinadi. Ya'ni syujetli-rolli o'yinlar syujetlar asosiga quriladi va o'quvchilar orasida syujet taqsimlanadi. Masalan "To'p kimga beriladi", "Oxirgi o'quvchi" kabi o'yinlarda syujetlar o'quvchilarga bo'lib beriladi va hisob-kitoblar orqali o'yin yakunlanadi. Ya'ni o'quvchi bevosita jarayonda jismoniy harakatlar bilan qatnashadi. O'yin-mashqlarda esa faqat o'yin elementi kiritilgan bo'lib, topishmoq yoki o'yinning biror harakati olinadi. Bularga "Matematik estofeta", "To'rtburchakni to'diring" kabi o'yinlar kiradi. Bu o'yinlar kam vaqt talab qiladi, lekin ko'proq samarini syujetli-rolli o'yinlar beradi. O'yin-mashqlarni mavzuni takrorlash va o'tilgan mavzuni mustahkamlashda foydalanish maqsadga muvofiq.

Matematika darslarini tashkillashda yana bir zamonaviy usul bu STEAM hisoblanadi. STEAM atamasi ingliz tilida SCIENCE TECHNOLOGY ENGINEERING Art Math so'zlarining bosh harflaridir. Ya'ni STEAM +ART=STEAM. STEAM chap miya yarim shari funksiyalarini rivojlantiradi, ART esa o'ng miya yarim sharini funksiyalarini rivojlantiradi. Chap miya shariga o'qish, yozish, fikrlash, reaksiya bildirishlar kirsam, o'ng miya yarim shariga his-tuyg'ular,

ijodkorlik, kreativlik kabilar kiradi. STEAMning asosi nazariy va amaliy fanlarning uyg'unligiga asoslanadi. Ya'ni chap miya yarim shari orqali nazariy bilimlarni egallasak va o'ng yarim yarim shari orqali amaliy ko'nikma hosil qilamiz.

STEAMning afzalliklari quyidagilar:

- Tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini ochib beradi;
- O'quvchidagi yangi qirralarni kashf etadi;
- Faol moloqot va jamoiy ishlarni tashillashga yordam beradi;
- O'quvchilarni texnologik yangiliklarga tayyorlaydi;
- Mavzuga ijodiy va innovatsion yondashuvni ta'minlaydi;
- Eng asosiysi matematikaga qiziqish uyg'otadi.

STEAM ayni kunlarda chet el tajribalarida eng faol qo'llanayotga usullarda biridir. Bu usul matematik muammoni qo'ya bilish va uni hal etish kabi tushunchalarni ilgari suradi.

Xulosa qilib aytganda, inson qancha izlanmasin shuncha kamdir. Doimiy aqliy va jismoniy harakatdagi inson jamiyatda o'z o'rnini topa oladi. Aynan aqliy harakatning eng oliy bosqichi matematik bilimlarni egallashdir va kelgusi hayotda qo'llay olishdir. Olingan bilim qachon samarasini beradi, qachonki amaliyotda qo'llay bilsa. Shunday ekan matematik bilimlarni eng qulay usullar bilan yoshlarga o'rgataylik va mana shu bilimlar bilan ular kelgusi hayotlarini quradilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Minamatov, Y. E. U. (2021). APPLICATION OF MODULAR TEACHING TECHNOLOGY IN TECHNOLOGY. *Scientific progress*, 2(8), 911-913.
2. Minamatov, Y. E. O. G. L., & Nasirdinova, M. H. Q. (2022). APPLICATION OF ICT IN EDUCATION AND TEACHING TECHNOLOGIES. *Scientific progress*, 3(4), 738-740.
3. Minamatov, Y. E. O. G. L., & Yusupova, N. M. (2022). SMART TEXNOLOGIYALARDA TA'LIM JARAYONI. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(6), 441-445.
4. Okhunov, M., & Minamatov, Y. (2021). Application of Innovative Projects in Information Systems. *European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630)*, 11, 167-168.
5. Norbutaev, M. A. (2022). Create Computer Learning Games Taking Into Account the Psychophysiological Characteristics of the User. *International Journal of Development and Public Policy*, 2(6), 113-116.
6. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.
7. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

**GLOBAL IJTIMOY VA IQTISODIY INQIROZLARNING BOSHLANG'ICH TA'LIM SIFATIGA
TA'SIRI**

Abdullayeva Nargiza Pulatovna

Qo'qon temir yo'l texnikumi

Annotatsiya. Ushbu maqolada global ijtimoiy va iqtisodiy inqirozlarning boshlang'ich ta'lim sifatiga bo'lgan ta'siri chuqur o'rganiladi. Inqirozlarning ta'lim tizimiga moliyaviy, psixologik va ijtimoiy ta'sirlari, shuningdek, bu ta'sirlarni kamaytirish uchun taklif qilinadigan yechimlar tahlil qilinadi. Ta'limga oid mavjud muammolarni hal qilishda xalqaro hamkorlik va innovatsion yondashuvlarning ahamiyati ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: global inqiroz, ijtimoiy inqiroz, iqtisodiy inqiroz, ta'lim sifati, migratsiya, pandemiya, ta'lim resurslari, psixologik ta'sir, davlat byudjeti, oilaviy xarajatlar, masofaviy ta'lim, o'qituvchilar yetishmovchiligi

XXI asrda global miqyosdagi ijtimoiy va iqtisodiy inqirozlar ko'plab davlatlarning barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Pandemiyalar, urushlar, iqtisodiy tanazzullar va tabiiy ofatlar nafaqat iqtisodiyotni izdan chiqaradi, balki ta'lim tizimini ham jiddiy sinovlarga duchor qiladi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida yuzaga kelgan muammolar bolalarning 82as hu rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Boshlang'ich ta'lim bolalarning fundamental bilimlari va ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu bosqichda ta'lim sifati past bo'lsa, bu kelgusidagi ta'lim bosqichlari hamda jamiyatning umuman rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, global inqirozlar ta'sirida boshlang'ich ta'lim sifatining pasayishi jiddiy e'tiborni talab qiladi.

Global inqirozlarning boshlang'ich ta'limga ta'sirini quyidagilarda ko'rishimiz mumkin.

5. Moliya va resurslar yetishmovchiligi

Global iqtisodiy inqirozlar natijasida davlatlarning byudjet daromadlari kamayadi. Bu esa ta'lim tizimiga ajratiladigan mablag'larning qisqarishiga olib keladi. Boshlang'ich ta'lim sohasi ko'pincha birinchi bo'lib iqtisodiy cheklovlarning ta'sirida qoladi. Quyidagi holatlar kuzatiladi:

Maktablarning infratuzilmasi yomonlashadi: Ta'mirlash ishlari va yangi maktablar qurilishi ortga suriladi. Natijada bolalar sifatli ta'lim olish uchun mos bo'lmagan sharoitlarda o'qishga majbur bo'ladi.

O'qituvchilar yetishmovchiligi: Moliyaviy qiyinchiliklar sababli ko'plab o'qituvchilar boshqa sohalarga o'tishga majbur bo'ladilar. Bu ta'lim sifatining pasayishiga olib keladi.

Texnologiya va o'quv materiallari yetishmasligi: Ko'plab maktablarda texnologik resurslar, masalan, kompyuterlar, internet va boshqa vositalar yetarli emas. Bu ayniqsa masofaviy ta'limga o'tishda katta muammo tug'diradi.

2. Bolalarning ta'limdan uzilishi

Iqtisodiy va ijtimoiy inqirozlar oilalarning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu ta'limga quyidagi yo'llar bilan ta'sir qiladi:

Bolalar mehnatiga jalb qilish: Qashshoq oilalar iqtisodiy ahvolini yaxshilash maqsadida bolalarini ishlashga majbur qilishadi. Bu holat ularning ta'limdan uzilishiga olib keladi.

Masofaviy ta'limdagi tengsizlik: Pandemiya davrida masofaviy ta'limga o'tishda texnologik resurslarga ega bo'lmagan oilalarning farzandlari ta'limdan ortda qolishdi.

6. Ruhiy va ijtimoiy muammolar

Inqirozlar davrida bolalar ruhiy bosim ostida bo'ladi. Bu ularning o'qish va rivojlanish qobiliyatlariga salbiy ta'sir qiladi. Masalan:

O'z-o'zini qadrlash darajasining pasayishi va stress sababli bolalarda o'quv faoliyati sustlashadi.

Oilaviy mojarolar va iqtisodiy qiyinchiliklar o'quvchilarning diqqatini ta'limdan chalg'itadi.

7. Gender tengsizligi

Ko'plab rivojlanayotgan davlatlarda qizlarning ta'limdan chetda qolishi inqiroz davrida yanada kuchayadi. Oilaviy majburiyatlar va ijtimoiy cheklovlar sababli qizlar maktabga bormasliklari yoki ta'limni erta tark etishlari mumkin.

Yechimlar va strategiyalar quyidagicha izohlanadi

8. Davlat va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish

Inqiroz davrida ta'lim tizimini qo'llab-quvvatlash uchun davlatlar va xalqaro tashkilotlar birgalikda ishlashlari zarur. Xalqaro tashkilotlar (UNESCO, UNICEF va boshqalar) inqirozdan aziyat chekayotgan hududlarda moliyaviy yordam va texnologik resurslar bilan ta'minlashi lozim.

2. Infratuzilmani rivojlantirish

Maktablar infratuzilmasini tiklash va yangi texnologiyalarni joriy qilish ta'lim sifatini oshirishning muhim qismidir. Bu jarayonda quyidagilar amalga oshirilishi kerak:

Uzoq hududlardagi maktablarni internet bilan ta'minlash.

Bolalar uchun bepul yoki arzon narxda ta'lim vositalari bilan ta'minlash.

9. Masofaviy ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish

Pandemiya kabi holatlarda masofaviy ta'limni samarali tashkil qilish uchun quyidagi choralar zarur:

Texnologik vositalarni keng joriy etish.

O'qituvchilarni masofaviy ta'limga moslash uchun qayta tayyorlash.

10. Mahalliy hamjamiyatlarni jalb qilish

Ta'limni qo'llab-quvvatlashda mahalliy hamjamiyatlarning roli katta. Mahalliy tashkilotlar maktablarni zarur resurslar bilan ta'minlashga yordam berishi va bolalarning ta'limdan uzilmasligini ta'minlashi mumkin.

11. Gender tengligini ta'minlash

Qizlarning ta'lim olish huquqini himoya qilish uchun maxsus dasturlarni ishlab chiqish zarur. Oilalar o'rtasida qizlarning ta'lim olishining ahamiyati haqida targ'ibot olib borilishi lozim.

Mazkur holatlar bo'yicha quyidagi amaliy misollarni ko'rishimiz mumkin.

Global inqirozlar paytida samarali yechimlar topgan mamlakatlar tajribasini tahlil qilish o'ziga xos yondashuvlarni rivojlantirishga yordam beradi. Masalan:

Ruanda: Mamlakat urushdan 83as hu inqiroz davrida xalqaro tashkilotlar yordamida boshlang'ich ta'lim tizimini tiklashga erishdi.

Bangladesh: Masofaviy ta'limni qo'llab-quvvatlash uchun radio va 83as hu83ctu dasturlardan samarali foydalanilgan.

Xulosa. Global ijtimoiy va iqtisodiy inqirozlar boshlang'ich ta'lim sifatiga jiddiy ta'sir qiladi. Bu ta'sirlarni yumshatish va ta'lim sifatini tiklash uchun xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, texnologik vositalarni keng joriy etish va mahalliy resurslarni safarbar qilish zarur. Ta'lim sifatini saqlash orqali kelajak avlodning muvaffaqiyati va jamiyatning rivojlanishi ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNICEF (2020). Global education monitoring report: Inclusion and education.
2. UNESCO (2021). Education in a post-pandemic world.
3. Maxkamova D.A. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
4. Maxkamova D.A. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>

5. Maxkamova D.A. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSIONAL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf

6. Maxkamova D.A. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.

7. Махкамова Д.А. Ўқувчиларни касбга йўналтиришда қўйиладиган интегратив методлар // Таълим ва инноватсион тадқиқотлар., 2023. - №12. – Б.218-222. (SJIF) 3.805 (2021)

8. Махкамова Д.А. Ўқувчиларни касбга йўналтиришнинг мақсади, вазифалари ва амалий механизмлари // Касб-хунар таълими., 2023. - №8. – Б.37-42. (SJIF) 0109

9. Махкамова Д.А. Individual maslahat" didaktik resurslarining o'quvchilarni kasbga yo'naltirish tizimiga tadbiq etish // Mug'allim hэм yzliksiz bilimlendirio', 2023. - №4. – Б.76-81. (SJIF) 01-044

10. Махкамова Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)

11. Махкамова Д.А. Umumta'lim maktablarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirishning metodik ta'minoti // Maktab ta'limi muammolar, izlanishlar, yechimlar №1. 2024.,- Б.146-153. (ISSN) 3060-4788

12. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).

13. Рахмонкулова, Н. К. Важность решения математических задач в начальных классах. *Международный журнал инновационных исследований в области науки, техники и технологий.*

INTERAKTIV O'QITISHNING METODOLOGIK PRINSIPLARI

Abduraximov Shoqosim Abduraxmonovich

Qo'qon DPI o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada interaktiv o'qitishning metodologik prinsiplari tahlil qilinadi. Interaktiv yondashuvning mohiyati, uning ta'lim jarayonidagi roli va samaradorligi muhokama etiladi. Mualliflar interaktiv metodlarning talabalarning faol ishtirokini ta'minlashdagi ahamiyatini ta'kidlab, zamonaviy o'qitish jarayonida ushbu usullardan foydalanish bo'yicha tavsiyalarni beradi.

Kalit so'zlar: Interaktiv o'qitish, metodologik prinsiplari, ta'lim samaradorligi, faol o'quv jarayoni, zamonaviy ta'lim usullari, talabalarning ishtiroki, o'qitish texnologiyalari.

Interaktiv o'qitish jarayoni an'anaviy (doska yonidagi) o'qitishdan farqli o'laroq bir qancha metodololok qirralar ustunligiga ega. Bu avvalom bor, ishtirokchilarning o'yin qoidalarini ishlab chiquvchi 85as hu85 va bir – biri bilan faol, emotsional tusdagi munosabatlariga asoslanadi.

Muallimning interaktiv o'qitish jarayonida ishning samarasi bir qancha shartlarga bog'liq :

Birinchi – o'quvchi imkoniyatlarining berilgan texnologik (o'yin, trening, mashq) maqsad va vazifalariga mutonosibligi. Tanlangan texnologiyaning maqsadiga qarab 85as hu85 u yoki bu vazifani bajaradi tashkilotchi-sardor, kommunikator yoki kelishmovchiliklarni bartaraf qiluvchi, fasilitator.

Ikkinchi – guruh ishtirokidagi o'zaro munosabatlarni hal etishdagi muallimning professional tajribasi. Buning uchun u dialog hamda mul'tilog, ya'ni turkumlashgan professional tajribasi. Buning uchun u diolog xamda mul'tilog, ya'ni turkumlashgan dialog san'atini egalagan bo'lishi zarur. Diolog ko'rinishidagi muloqat psixologiyada ahamiyatli hisoblanadi, chunki an'anaviy "sub'ekt-ob'ekt" munosabadiga zid ravishda "sub'ekt-sub'ekt" munosabatlarini ifodalaydi.

Dialog doimo har – hil fikrlar va ularni ko'rinishlarini, shuningdek, barcha interaktiv o'zaro aloqa katnashchilarining qo'yilgan muammoni birgalikda muhokama kilishini va yechimni topishni nazarda tutadi. Qatnashchilarning faolligi o'quvchilarning shaxsiyatiga emas, balki o'zaro muloqatga, qo'yilgan vazifaga yo'naltiriladi. Dialogdagina qatnashchilar qo'yilgan masalaga turli nuqtai-nazarlar orqali yondashish bilan bir birini o'zoro boyitishadi. Muallim va o'quvchilarning munosabatlaridagi teng xuquqlik, aks aloqa (joyida va ayni vaqtda) ning amalga oshirishi, katta yoshdagi o'quvchilar intilishlarining ro'yobga chiqarib, muammoning yagona izoxini talab etadigan umumiy kommunikativ va ma'no maydonini yaratadi. Zamonaviy muommolar tartibli tufayli ularni tushunishda 85as hu85 ma'nosini beradigan til zarur.

Bu hadiksirash tipik qiyinchiliklar tufayli kelib chiqan bo'lib, shaxsiyat va o'quv sharoitida sodir bo'ladigin munosabatlar stereotiplari bilan bog'liq bo'ladi va o'zoro aloqa o'yini qatnashchilarining avtoritar, zo'rma-zo'raki shablonlarga, manitor uslubiga, leksion va monologik muloqat janriga qaytishi ko'rinishida namoyon bo'ladi. Bo'nday qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun muallimning shaxsi o'zi o'iiin qoidalarini ishlab chiquvchi muallimlar va shaxsiy o'sish: peshqadamlilik, shaxslar aro munosabatlar, raqobat va b.q treninglarida qatnashishi lozim.

Rahbar va mutaxassislar, shuningdek, o'yin qoidalarini ishlab chiqaruvchi muallimlarning malaka oshirish va qayta tayyorlash amaliyotida quyidagi o'quv natijalarining ro'yhati keng tarqagan. Bularni o'quv maqsadi sifatida belgilash mumkun: tanishish (85as hu85ct); fanning ma'lum sohasiga tegishli asosiy tushunchalar va vazifalar bilan tanishish asosiy mazmuni o'zlashtirish (literasy): asosiy tushunchalar va vazifalarni tariflab berishga layoqatlilik; uddalomoq (fiterasy): asosiy tushunchalar va vazifalarni faninig ma'lum sohasiga samarali tatbiq

etish; to'liq egallash-mohirlik (mastery): fanning ma'lum sohasiga tegishli asosiy tushunchalar va vazifalarini samarali qo'llash hamda o'zgalarga bu masalada yordam berish. Yuqorida sanab o'tilgan o'quv maqsadlari turli-tuman interaktiv texnologiyalarda keng qo'llaniladi.

Интерактив mashg'ulotlar o'tkazishi jarayonida 86as hu86 tinglovchilarning intellektual uslublari, ma'naviy-axloqiy rivojlanishi va harakterologik xususiyatlarini saviyasi haqida ma'lumot oladi. Bu unga kerak bo'lganda tinglovchilarni psixologik-pedagogik korrektsiyalash va ularga psixologik yordam berishini amalga oshirishiga imkoniyat tug'diradi.

Shunday qilib, tinglovchilar interaktiv texnologiyalar yordamida rahbar va mutaxassislar real professional faoliyatiga mansub bo'lgan sotsial – psixologi va tipik boshqaruv muammolari yechimlarini topishga jalb qiladilar. Malaka oshirish va kadrlarni qayta tayyorlash kurslari qatnashchilari, turli boshqaruv va intellektual qurollarni (menedjer, metodist yoki aktiv tomoshabin va x.k) o'ynab, ularni o'zlashtiradi. Bu qatnashchilar turli vaziyatlarda ularning hati – harakatini xaqqoniy va maqsadga muvofiqligi bilan tanishadilar..

Yuqorida aytilganidan ma'lumki, interaktiv texnologiyalar tatbiq qilingan mashg'ulotlarda ma'lumotni o'zlashtirish an'anaviy o'qitishga qaraganda (bu to'g'rida ko'p izlanishlar natijalari guvohlik beradi) ancha samaralidir. Bu yerda bir paytning o'zida professional fikrlash diapazonining kengayishi, o'quvchilar ijodiy potentsialining rivojlanishi, odamlar bilan ishlash mahoratining egalanishi hamda sotsial tajribani orttirish sodir bo'ladi.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Белошистая, А.В. Формирование и развитие математических способностей дошкольников / А.В. Белошистая. – М. : Владос, 2003 – 400 б.

2. Блинова, Т.Л. Активизация познавательного интереса обучающихся в процессе обучения математике: учебное пособие / Т.Л. Блинова; Урал.гос. пед. Ун-т. – Екатеринбург, 2005.- 100б.

3. Божович, Л.И. Проблемы развития мотивационной сферы ребенка // Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Л.И.Божович, Л.В.Благонадежиной. - М. : 1972.- В. 7-44.

4. Выготский, Л.С. Умственное развитие детей в процессе обучения // 86as hu86c статей. – М. : Книга По Требованию, 2013.

5. Гилмуллина, Р.Ш. Дидактическая игра [Электронный ресурс]. – Режим доступа: obshche pedagogicheski etekhnologii / 2013/01/07/didakticheskaya-igra, 15.12.2017

6. Голованова Н. Ф. Общая педагогика: учебное пособие для ВУЗов. – С.-П.: Речь, 2005.

7. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.

8. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INTEGRATSIYA. O'QUVCHINI MUSTAQIL FIKRLASHGA
YO'NALTIRISHDA INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIMNING ROLI**

Abduraxmonov Umidjon Shoqosim o'g'li.

Qo'qon DPI o'qituvchisi

Temirova Muslima Muhibillo qiz

Qo'qon DPI talabasi

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich ta'limda integratsiyalashgan yondashuvning ahamiyati va o'quvchini mustaqil fikrlashga yo'naltirishdagi roli yoritilgan. Integratsiyalashgan ta'lim o'quv jarayonida turli fanlar va ko'nikmalarni uyg'unlashtirib, o'quvchilarni murakkab va ko'p qirrali muammolarni hal qilishga tayyorlaydi. Maqolada bu yondashuv orqali o'quvchilarning mantiqiy fikrlash, ijodkorlik, o'z-o'zini anglash va mas'uliyatli qaror qabul qilish kabi ko'nikmalarini shakllantirish usullari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: integratsiyalashgan ta'lim, boshlang'ich ta'lim, mustaqil fikrlash, mantiqiy fikrlash, ijodkorlik, o'z-o'zini anglash, o'quv jarayoni.

Boshlang'ich ta'lim uchun zarur va ustivor yo'nalishlaridan biri ta'lim mazmunining yangilanishi, darsni integratsiyalangan tajriba va g'oyalarga tayanib, zamonaviylashtirilgan, takomillashtirilgan hamda ilmiy-innovatsion texnologiyalar asosida o'tish zaruriyatini keltirib chiqardi. Chunki, dars ta'lim – tarbiya berishning asosiy o'zagidir. O'quvchining o'quv fanlarini chuqur o'rganib borishi davomida uning bilimi mustahkamlanadi, savodxonligi oshib boradi.

Integratsiyalangan yondashuv metodlari va usullariga quyidagilar kiradi: evristik suhbatlar, umumiy suhbatlar, ekskursiyalar, ijodiy ishlar, o'qitishning ko'rgazmali metodlari, mustaqil ishlar, o'qish, matematika darslarida og'zaki rasim chizish, tabiatshunoslik darslarida tabiat tasvirlarini ifodali o'qish, ona tili darslarida tabiatshunoslikka oid diktantlar, matnlar yozish.

Darhaqiqat, o'qitish maqsadidagi integratsiya – bu o'quvchini o'qitishni birinchi qadamlaridanoq olamni bir butunlikda va uni barcha elementlari o'zaro bog'liqligi haqida tasavvur berishdir.

Integratsiya – an'anaviy ta'lim vositasi; oldin mavjud turlangan bilimlar kesishuvida bilmaganlarni to'ldirib olish, ular orasidagi mavjud aloqani o'rnatish; o'qitishda mavjud bilimlarni yangilash bilan o'quvchining o'zlashtirish darajasini oshirish.

Tabiat va jamiyatda sodir bo'ladigan turli voqea hodisalarning, ular orasidagi aloqalalarning bir-biriga bog'liq holda rivojlanishini fanlararo aloqadorlik asosidagina tushunib yetish mumkin. Tabiat va jamiyat fanlarini alohida – alohida o'rganish ularga oid tarqoq bilimlarni shakllantirishga olib keladi. Bunday bilimlar tabiat va jamiyatning bir butunligi, insoniyatning tabiatda tutgan o'rni, insoniyat oldida turgan global muammolar mohiyatini to'g'ri tushinish va uni oqilona hal qilish uchun tizimli yondashuv zarurligi haqidagi tasavvurlar hosil bo'lishiga imkon bermaydi.

Boshlang'ich maktab fanlari doirasida integratsiyalashgan oqitish usullarining qo'llanilishi o'quvchi yoshlarning ijodiy tafakkurining shakllanishida, muloqot imkonining kengayishida, voqea – hodisalarga nisbatan baholashlari va qarashlarining shakllanishida, shuningdek, dars jarayonida vujudga kelgan qizg'in munozara va mantiqiy yechimlarning bevosita ishtirokchisi sifatida o'z faoliyatidan psixologik qoniqish hissini vujudga kelishi muhim ahamiyat kasb etadi. 1-4 sinf o'quvchilarida abstrakt tafakkur, mantiqiy fikrlash, tanqidiy baholash, qiyoslab tahlil qilish, integratsiya yani fanlararo aloqadorlikka oid bilimlarni takomillashtirishda boshlang'ich sinf darslarida “aqliy hujum”, “kichik guruhlarda ishlash”, “test”, “rolli o'yinlar”, “klaster”, “sahna” darslari, “o'yin”, “aql charxi”, “sarlavhasi mendan matni sendan” o'yini, “taqdimot va

muzyoralar”, “gapni oxiriga yetkaz”, “ijodiy mehnat” kabi turli sub’ektiv faollikni talab etuvchi usullar orqali ta’limni tashkil etilishi yuqori samara beradi.

Shuningdek, ta’limni didaktik o’yinlar ko’rinishida tashkil etilishi o’quvchilarda ijodiy tafakkurni, ichki faollikni, erkin muloqotga kirishish, o’z hulqini boshqarish, muloqot madaniyati va saviyasini o’zlashtirishiga kuchli ta’sir ko’rsatadi. Shaxs ma’naviyati, ruhiy olam ko’rinishlari uning muloqoti orqali namoyon bo’ladi. Sir emaski, bugungi kunda yoshlarni muloqot saviyasi, madaniyati, muloqot orqali hissiy holatlarini bayon eta olish imkoniyatida qo’pol nuqsonlar ko’zga tashlanadi. Bu muammo yechimi esa ularni ta’lim jarayonida o’z ustida ishlashlarini tashkil etish, o’zga shaxslarni va o’zini o’zgaralar qarashlari (refleksiya) bilan baholay olishlarini yuzaga keltirish orqali hal etish mumkin. Bundan tashqari ta’limda individual xususiyatlarni e’tiborga olgan holda va ichki imkoniyatlarga ko’ra turli usullarni qo’llanilishi, o’quvchilarni turli vaziyatlarda faollik ko’rsatishlarini talab etilishi ulardagi ochilmay qolgan imkoniyatlarni, zabt etilmagan yangi qirralarni kashf etilishiga turtki bo’ladi.

Jumladan, “Aqliy hujum” usuli mantiqiy fikrlashni, xotira, diqqat, idrok, hayol, nutq jarayonlari uzviyligini, tafakkur tezligi va nutqiy mahoratni mukammal darajasini namoyon etishni talab qiladi. Bundan tashqari hal etilayotgan muammo yechimiga qadar turli yondoshishlar, ta’riflar keng qamrovli fikr yuritishga, o’z aqliy salohiyatini qay darajada ekanligini baholay olishga sharoit yaratadi. Psixologik nuqtai nazardan, shaxs o’z qobiliyatlari va imkoniyatlarini qay darajada adekvat baholay olishi uni jamiyatda faollik ko’rsatishiga, shaxslararo munosabatlar tizimiga oson kirisha olishiga, ichki salohiyatidan oqilona, samarali foydalana olishiga zamin yaratadi. Bundan tashqari bir xillikka yo’g’rilgan ta’lim mazmuni shaxs xotirasida kam qo’zg’olishlar hosil qiladi va shu bilan birga tasavvurlar tizimida assotsiativ bog’lanishlar uzviyligi ham faol bo’lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Boshlang’ich ta’limni integratsiyalash. -Toshkent. 2011. B.182.
2. Omonov H.T. Olamning umumiy ilmiy manzarasini yaratishda fanlar integratsiyasi va differentsiatsiyasining roli // Ta’lim tizimida ijtimoiy-gumanitar fanlar. -2007. - № 3. B.437.
3. Nuriddinova M.I. Tabiatshunoslikni o’qitish metodikasi. - O’quv qo’llanma.T., 2005.
4. Shirinboyev Sh. Tabiatshunoslik darslarida ekologik tarbiya// “Boshlang’ich ta’lim”. - 1993. - №5-6. B.319.
5. Norbo’tayev X.B., Shoyqulova N. Fanlararo ekologik tarbiya. Uslubiy qo’llanma. – Toshkent: “DIZAYN-PRESS”, 2012. B.106.
6. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.
7. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION YONDASHUV

Abduraxmonov U. Sh.

Qo'qon DPI o'qituvchisi

Valijonova Z. A.

Qo'qon DPI talabasi

Annotatsiya. Annotatsiya: Mazkur maqola boshlang'ich ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarning ahamiyati va qo'llanilish usullarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Bugungi kunda ta'lim tizimidagi zamonaviy tendensiyalar, jumladan, raqamli texnologiyalar, interaktiv metodlar va pedagogik yangiliklar boshlang'ich sinf o'quvchilarining ta'lim sifatini oshirishga yordam bermoqda. Maqolada innovatsion yondashuvlarning boshlang'ich ta'limdagi roli, ta'lim samaradorligini oshirishga ta'siri, shuningdek, o'qituvchilarning o'z faoliyatida zamonaviy vositalardan foydalanish zarurati kabi masalalar muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: pedagogika, innovatsion pedagogika, boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, pedagogik jarayon, innovatsion muhit, innovatsion jarayon.

Innovatsion muhit – bu pedagogik jamoada, umuman ta'lim muassasasida shunday ijodiy, samimiy, do'stona sharoit tug'diradiki, unda o'qituvchi o'zini erkin his qiladi, jamoada ichki intilish, moddiy, ma'naviy qiziqish yuqori darajada bo'ladi. U muhitda o'qituvchi ijodiy fikr yuritishga, ishlashga tayyor bo'ladi.

“Innovatsion ta'lim” deganda odatda o'quv jarayoniga yangi (foydali) elementlar olib kirish tushuniladi. Shuning uchun ta'lim tizimida innovatsiya o'zgartirish bilan bevosita bog'liq. Bunday o'zgartirishlar ta'lim tizimining: maqsadiga, mazmuniga, metod, texnologiyasiga, tashkil etish shakli va boshqaruv tizimiga; 89as hu89ct faoliyatdagi o'ziga xoslik va o'quv-bilish jarayonini tashkil etishga; ta'lim darajalarini nazorat qilish va baholash tizimiga; o'quv-metodik ta'minotiga; tarbiyaviy ishlar tizimiga; o'quv reja va o'quv dasturlariga; o'quvchi va o'qituvchi faoliyatiga bog'liq.

Yangilik tarixiy aspektda nisbiylik ahamiyat kasb etadi. Yangilik aniq tarixiy xarakterga ega, ya'ni o'z vaqtdan oldin paydo bo'lishi mumkin, o'z vaqtida me'yor bo'lishi yoki eskirishi ham mumkin.

Birinchi klassifikatsiya (guruh) – yangiliklarni kiritish, maktab va oliy tizimda sodir bo'ladigan 89as hu89ct jarayonga aloqadorligi bilan asoslanadi. Ushbu jarayonni tushunishga tayanib, quyidagi ko'rinishdagi yangilik xillarini ajratish mumkin: ta'lim maqsadi va mazmuniga; 89as hu89ct jarayon metodikasi, vazifalari, usullari, texnologiyalarga; ta'lim va tarbiyani tashkil etish shakllari va vositalari; rahbariyat, pedagog va o'quvchilar faoliyatiga.

Ta'lim tizimiga ikkinchi klassifikatsiya (guruh) – yangilikni kiritish masshtabi (hajmi) belgisiga asoslanadi. Bu erda quyidagi o'zgarishlarni ajratish mumkin: bir-birlari bilan bog'liq bo'lmagan 89as h va alohida (bir tomonlamalilik); kompleks, o'zaro bir-biri bilan bog'liq; butun maktab va oliy tizimni qamrab oluvchi, tizimli.

Uchinchi klassifikatsiya (guruh) – innovatsion imkoniyatlarga qarab amalga oshiriladi. Bu holatda e'tiborga olinadi:

-ta'lim dasturlari, o'quv rejalar, tuzilmalarni takomillashtirish, ixtirochilik, - ko'rinishlarni o'zgartirish bilan bog'liq ma'lum va qabul qilinganlarni modifikatsiyalash;

-kombinatorlikka (o'zgartirishlar) xos yangilik kiritish; radikal o'zgartirishlar.

Ta'lim tizimida yangiliklar kiritish mazmuni va yo'nalishlari masalasini o'rganishga kirishishdan oldin “Pedagogik tizim” va “Pedagogik tizimda yangiliklar kiritish” tushunchasini aniqlab olaylik.

Pedagogik jarayon bilamizki, 90as hu90ct tizim asosida yo'lga qo'yiladi. Pedagogik tizim – bu tashkil etuvchilarning birlashtirilgan majmui bo'lib, ular o'zgarishlarda ham barqarorligicha qolaveradi. Agarda o'zgarishlar (yangilik kiritish) qandaydir mumkin bo'lgan chegaradan oshib ketsa, tizim buziladi, uning o'rniga yangi boshqa hususiyatli tizim yuzaga keladi.

Pedagogik tizim – elementlarning juda mustahkam birlashuvidir. Har qanday 90as hu90ct tizimning tuzilishi hozirgi davrda quyidagi elementlar yig'indisidan iborat bo'lib, ular o'zaro bog'liq holda quyidagi ko'rinishga ega: o'quvchi; tarbiyaning maqsadi; tarbiya mazmuni; tarbiya jarayoni; o'qituvchilar (yoki TTV – ta'limning texnik vositalari); tarbiyaviy ishlarning tashkiliy shakllaridan iborat bo'ladi.

Ko'rilgan tizimni mukammal tarkibiy tuzilish emas deb hisoblashga asoslarimiz bor. Ko'rsatib o'tilganlarga qo'shila olmaydiganlar 90as hu90ct tizimning muhim tarkibiy qismlari, shuningdek, “natijalar”, “o'quv tarbiyaviy jarayonni boshqarish”, “texnologiya”lardan iborat, deb ham hisoblashlari mumkin.

Shu bilan birga topshiriqni baholash darajasining o'zidayoq, texnolog ma'lum jarayonlar hamda hodisalarga tayanadi. Ma'lum jarayonlar muvaffaqiyat ifodasining dalili sifatida foydalaniladi, ajoyib xodisalar natijalari esa yangi sabab va formula manbalari sifatida amalga oshiriladi. O'quv texnologiyalarni loyihalashtirish metodik “tajribalarni umumlashtirishdan” farqli “mumkin emas” xulosasini bermaydi. Texnolog uchun bu faqatgina vaqt va harajatlar masalasidir. Texnolog faqatgina yaxshi ma'lum, tekshirib ko'rilgan, asoslangan, shubha qilinmaydigan fikrlarga asoslanadi. Texnolog tajribalar o'tkazmay, aniq ko'zlangan natijalar bilan ish olib boradi. Texnologiya variantlikka yo'l qo'ymaydi uning asosiy vazifasi -aniq kafolatlangan natija olishdir, u har doim ham asosiy echimida oddiydir. Asosiy echimni tushunish qolgan hammasini, o'zaro zarur elementlar tizimi, tartibining mazmunini ochib beradi. Texnologiyadan hech bir qismini olib tashlab bo'lmaydi, u erda ortiqchasi bo'lmaydi, bo'lishi mumkin ham emas. Bu juda murakkab holat, har ikkinchi o'qituvchi izlash – tadqiqotchilik tartibida ish olib boradi 90as hu bilan bolaning maktabdagi hayoti natijasining noaniqligini kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Boshlang'ich ta'limni integratsiyalash. -Toshkent. 2011. B.182.
2. Omonov H.T. Olamning umumiy ilmiy manzarasini yaratishda fanlar integratsiyasi va differentsiatsiyasining roli // Ta'lim tizimida ijtimoiy-gumanitar fanlar. -2007. - № 3. B.437.
3. Nuriddinova M.I. Tabiatshunoslikni o'qitish metodikasi. - O'quv qo'llanma.T., 2005.
4. Shirinboyev Sh. Tabiatshunoslik darslarida ekologik tarbiya// “Boshlang'ich ta'lim”. - 1993. - №5-6. B.319.
5. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).
12. Norbo'tayev X.B., Shoyqulova N. Fanlararo ekologik tarbiya. Uslubiy qo'llanma. – Toshkent: “DIZAYN-PRESS”, 2012. B.106.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION JARAYONNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Abduraxmonov Umidjon Shoqosim o'g'li.

Qo'qon DPI o'qituvchisi

Musayeva Shohista Habibulla qizi

Qo'qon DPI talabasi

Annotatsiya. Annotatsiya: Mazkur maqola boshlang'ich ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarning ahamiyati va qo'llanilish usullarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Bugungi kunda ta'lim tizimidagi zamonaviy tendensiyalar, jumladan, raqamli texnologiyalar, interaktiv metodlar va pedagogik yangiliklar boshlang'ich sinf o'quvchilarining ta'lim sifatini oshirishga yordam bermoqda. Maqolada innovatsion yondashuvlarning boshlang'ich ta'limdagi roli, ta'lim samaradorligini oshirishga ta'siri, shuningdek, o'qituvchilarning o'z faoliyatida zamonaviy vositalardan foydalanish zarurati kabi masalalar muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: pedagogika, innovatsion pedagogika, boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, pedagogik jarayon, innovatsion muhit, innovatsion jarayon.

Ma'lum jarayonlar muvaffaqiyat ifodasining dalili sifatida foydalaniladi, ajoyib xodisalar natijalari esa yangi sabab va formula manbalari sifatida amalga oshiriladi. O'quv texnologiyalarni loyihalashtirish metodik "tajribalarni umumlashtirishdan" farqli "mumkin emas" xulosasini bermaydi. Texnolog uchun bu faqatgina vaqt va harajatlar masalasidir. Texnolog faqatgina yaxshi ma'lum, tekshirib ko'rilgan, asoslangan, shubha qilinmaydigan fikrlarga asoslanadi. Texnolog tajribalar o'tkazmay, aniq ko'zlangan natijalar bilan ish olib boradi. Texnologiya variantlikka yo'l qo'ymaydi uning asosiy vazifasi -aniq kafolatlangan natija olishdir, u har doim ham asosiy echimida oddiydir. Asosiy echimni tushunish qolgan hammasini, o'zaro zarur elementlar tizimi, tartibining mazmunini ochib beradi. Texnologiyadan hech bir qismini olib tashlab bo'lmaydi, u erda ortiqchasi bo'lmaydi, bo'lishi mumkin ham emas. Bu juda murakkab holat, har ikkinchi o'qituvchi izlash – tadqiqotchilik tartibida ish olib boradi 91as hu bilan bolaning maktabdagi hayoti natijasining noaniqligini kuchaytiradi.

Har doim, ayniqsa "aniq" fanlar deb nomlanuvchi yo'nalish vakillari orasida pedagoglarni harakterlari uchun koyib turuvchilar topiladi va ular har galgidek pedagogika tizimi modellarini reviziya qilish va moderizatsiyalashdan boshlaydilar. Endi quyida pedagogika tizimida sodir bo'ladigan jarayonlarni ba'zi prinsipial harakteristikalarida to'xtalib o'tamiz. Pedagogik tizimining har bir aniq modifikatsiyasi ko'zlangan natijaga erishishi aniq hususiyat va imkoniyatlarga ega degan qoidadan kelib chiqamiz. Bu imkoniyatlar tizimining aniq hususiyatlari bilan qat'iy belgilab qo'yilgan. Bu tarzda biz ta'lim va tarbiyaviy jihatdan ko'zlangan daraja va sifatga erishmoqchi bo'lsak, unda shunga mos 91as hu91ct tizim haqida o'ylashimiz kerak va uning ishlashi 91as hu91ct jarayonning kerakli yo'nalishi va intensivligini ta'minlashi zarur. Buning natijasi, o'quv-tarbiyaviy jarayonning yanada yuqoriroq samaradorligi, har doim 91as hu91ct tizimni takomillashtirish oqibatidir. Bu juda murakkab muammo, ularni ishlab chiqishga dunyoda endi kirishilmoqda. Hozirgi, umumiy ko'rinishga juda ko'p ko'rinishli ko'rsatgich, "harajat" va "natija"larni to'plash mumkin bo'lmoqda va ushbu muammoning foydaliligini aniqlash esa uni iqtisodiy nuqtai nazardan hal qilish imkonini beradi. Intuitiv va sub'ektiv baholarni juda oson noto'g'ri deyish mumkin va bu erda vaziyatdan chiqish faqatgina fikrlarni to'plashdan iborat bo'ladi.

Yana biron-bir 91as hu91ct tizim tuzilishiga nazar tashlaylik, u "yomon" va "yaxshi" 91as hu91ct tizim uchun ham birdir. Uning uchun o'qituvchi ham birdir. Uni o'qituvchi, o'quvchilar munosabatigacha soddalashtiramiz. Bu munosabatlar ilgari o'rganilgan edi va umumiy xulosa ma'lum: deyarli 50% o'qituvchidan, 50% esa o'quvchiga bog'liq. Bundan kelib chiqadiki, masalan:

eng yomon 92as hu92ct tizimning samaradorligi, aytaylik o'qituvchi, umuman hech qanday harakatlarni amalga oshirmagan holda, ammo tizim ishlasa 50% dan kam bo'lmaydi. An'anaviy 92as hu92ct tizimning foydali harakat koeffitsenti 60% dan oshmaydi deb hisoblanadi. Bu esa maktab tarbiyalanuvchilarining faqatgina yarmidan ozgina ko'prog'i dasturni to'la o'zlashtira oladi deganini bildiradi.

Yana bir muhim fikr, tizimning umumiy nazariyasidan ma'lumki tizimni baravariga bir necha parametrlar bo'yicha yaxshilash mumkin emas. To'g'ri yo'l yangilikni asta-sekin, uning foydaliligiga ishonch hosil qilib, har tomonlama tekshirib ko'rib, 92as hu ishlarni o'ylab kiritishdan iborat. Tajribalar shuni ko'rsatadiki har bir yaratilgan yangilik oldiniga albatta ilgariyisidan ham yomon ishlaydi. Chunki bu jarayonni o'rganish, moslashish, sustkashlikni yengish kerak.

Pedagogik tizimni takomillashtirishning asosiy yo'llari ikkita: 92as hu92ct va ekstensiv. Intensiv rivojlanish 92as hu92ct tizimni ichki imkoniyatlar xisobiga, ekstensiv yo'l esa qo'shimcha kuchlar jalb etish – ya'ni, vositalar, asbob-uskunalar, texnologiyalar xisobiga takomillashtirishni ko'zda tutadi. G'arb maktablari ekstensiv yo'l bilan 92as hu92ct mahsulotni yangi 92as hu92ctua texnologiyalar, vaqtni turli xil o'quv faoliyatlariga taqsimlash, sinfdagi differentsiatsiya va individuallashtirish hisobiga oshirish bilan rivojlanib bormoqda. Shu bilan 92as hu92ct mahsulot sifati yaxshilanmoqdaki, bu savol aniqligicha qolmoqda: ko'pchilik mustaqil ekspertlar bunga ishonchsizlik bildirmoqdalar. Bu holatdan chiqish yo'li "O'zaro bog'liqlikdagi innovatsiya (yangiliklar)" deb ataluvchi, 92as hu92ct va ekstensiv yo'llarni birlashtirishga imkon beruvchi 92as hu92ct tizim rivojlanishi hisoblanadi. Bu pedagogikaning foydalanish imkoniyatlarini chuqur tekshirishni talab qiladi, bu esa ular turli ko'rinishdagi turli harakterli va turli darajadagi 92as hu92ct tizim tashkil etuvchilari uchrashgan nuqtada namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Boshlang'ich ta'limni integratsiyalash. -Toshkent. 2011. B.182.

2. Omonov H.T. Olamning umumiy ilmiy manzarasini yaratishda fanlar integratsiyasi va differentsiatsiyasining roli // Ta'lim tizimida ijtimoiy-gumanitar fanlar. -2007. - № 3. B.437.

3. Nuriddinova M.I. Tabiatshunoslikni o'qitish metodikasi. - O'quv qo'llanma.T., 2005.

4. Shirinboyev Sh. Tabiatshunoslik darslarida ekologik tarbiya// "Boshlang'ich ta'lim". - 1993. - №5-6. B.319.

5. Norbo'tayev X.B., Shoyqulova N. Fanlararo ekologik tarbiya. Uslubiy qo'llanma. – Toshkent: "DIZAYN-PRESS", 2012. B.106.

6. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.

7. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

**UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA O'QUVCHILARNING MATEMATIKAGA KOGNITIV
QIZIQISHLARINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYASI**

Abduraxmonov Umidjon Shoqosim o'g'li

Qo'qon DPI o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola umumta'lim maktablarida o'quvchilarning matematikaga bo'lgan kognitiv qiziqishlarini rivojlantirish uchun zamonaviy 93as hu93ct texnologiyalardan foydalanish masalalariga bag'ishlangan. Maqolada matematikani o'qitish jarayonida interaktiv metodlar, didaktik o'yinlar, multimedia vositalari, hamda boshqa ilg'or texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarda mavzuga nisbatan chuqur qiziqish va ijodiy yondashuvni shakllantirish yo'llari yoritilgan.

Kalit so'zlar: umumta'lim maktabi, matematika, kognitiv qiziqish, zamonaviy 93as hu93ct texnologiya, interaktiv metodlar, multimedia vositalari, didaktik o'yinlar,

Bugungi kunda umumta'lim maktablarida o'quvchilarning matematikaga bo'lgan qiziqishini oshirish ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Kognitiv qiziqish – bu o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan ehtiyojini, muammolarni mustaqil ravishda hal qilish ko'nikmasini shakllantiradi. Mazkur maqolada matematikaga kognitiv qiziqishni rivojlantirishda zamonaviy 93as hu93ct texnologiyalarning o'rni va ularning samaradorligi muhokama qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning matematikaga nisbatan qiziqishini shakllantirish va ularni mustaqil fikrlashga yo'naltirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Kognitiv qiziqish – bu o'quvchilarning mavzu bilan chuqurroq tanishishga intilishi va bilimlarni mustaqil o'zlashtirishga bo'lgan motivatsiyasi. Ushbu tadqiqotda sifatli va miqdoriy tadqiqot metodlaridan foydalanilgan. Dastlab, zamonaviy 93as hu93ct texnologiyalarning matematikaga qiziqishni oshirishdagi samaradorligini aniqlash maqsadida o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasida so'rovnomalar o'tkazildi. Keyin esa, matematikaga qiziqishni rag'batlantiruvchi texnologiyalar, masalan, loyiha usuli, kognitiv o'yinlar, multimedia taqdimotlari va ijodiy topshiriqlarni qo'llashning ta'siri tahlil qilindi. O'quvchilarning bilim olishdagi faoliyati va qiziqish darajasini baholash uchun kuzatish va savol-javob usullaridan ham foydalanildi. Birinchi bosqichda o'quvchilarning matematikaga qiziqishini baholash maqsadida testlar o'tkazildi va so'rovnomalar tarqatildi. Keyingi bosqichda esa, sinov darslari orqali turli 93as hu93ct texnologiyalarning samaradorligi tekshirildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy 93as hu93ct texnologiyalar o'quvchilarning matematikaga qiziqishini oshirishda samarali ekanligini isbotladi. Loyiha usulini qo'llash o'quvchilarda mavzuni chuqur o'zlashtirish va muammoli vaziyatlarda yechim 93as hu93 qobiliyatini kuchaytirgan. Kognitiv o'yinlar va multimedia taqdimotlari esa, dars jarayonini yanada qiziqarli qilib, o'quvchilarning e'tiborini jalb qilishga yordam bergan. O'quvchilarning qiziqishi va faoliyati oshishi ularning bilim natijalariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatdi. O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy 93as hu93ct texnologiyalar, xususan, kooperativ ta'lim, loyiha usuli va multimedia vositalari o'quvchilarning matematikaga qiziqishini oshirishda samarali ekan. Sinov darslarida ko'rsatilgan interaktiv taqdimotlar va muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan o'yinlar o'quvchilarda matematikaga nisbatan ijobiy munosabatni kuchaytirgan. Loyiha usuli orqali esa, o'quvchilar mustaqil ravishda o'z bilimlarini qo'llab, jamoada ishlash va ijodiy yondashuv ko'nikmalarini rivojlantirgan. Bu natijalar matematikada o'zlashtirish darajasi va qiziqishning oshishiga sabab bo'ldi.

Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, matematikaga kognitiv qiziqishni rivojlantirish uchun zamonaviy 93as hu93ct texnologiyalarni qo'llash juda muhimdir. Loyiha usuli va kognitiv o'yinlar orqali o'quvchilar mustaqil va tanqidiy fikrlashga undaladi, bu esa ularning matematik bilimlarni amaliyotda qo'llashga qiziqishini oshiradi. Multimedia taqdimotlari, interaktiv darslar va ijodiy

topshiriqlar esa, o'quvchilarning darsga qiziqishini yanada oshiradi, ular bilimlarni mustahkamlash imkonini beradi. Shu bilan birga, o'qituvchilarga ushbu texnologiyalarni qo'llashda metodik qo'llanmalar va tayyorgarlik berilishi zarurligi qayd etiladi. Matematikaga kognitiv qiziqishni rivojlantirishda turli 94as hu94ct texnologiyalar alohida ahamiyatga ega. Loyiha usuli o'quvchilarni muammolarni yechishga jalb etish bilan ularning mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvlarini oshiradi. Multimedia materiallari yordamida esa, darslarni interaktiv va qiziqarli qilish orqali o'quvchilarni mavzuga jalb qilish osonlashadi. Shu bilan birga, o'quvchilarning o'zaro muloqoti va jamoaviy faoliyatini rag'batlantiruvchi kooperativ ta'lim usullari ham ijobiy natijalar berishi kuzatildi. Umumta'lim maktablarida o'quvchilarning matematikaga bo'lgan kognitiv qiziqishini rivojlantirish zamonaviy 94as hu94ct texnologiyalarning samarali qo'llanilishi bilan bog'liq. Loyiha usuli, kognitiv o'yinlar va multimedia vositalari kabi yondashuvlar o'quvchilarning matematikaga nisbatan qiziqishini oshirib, ularni mustaqil va tanqidiy fikrlashga rag'batlantiradi. Mazkur texnologiyalarni keng ko'lamda joriy etish orqali ta'lim samaradorligini oshirish va o'quvchilarda matematikaga bo'lgan qiziqishni rivojlantirish imkoniyati mavjud.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Белошистая, А.В. Формирование и развитие математических способностей дошкольников / А.В. Белошистая. – М. : Владос, 2003 – 400 б.
2. Блинова, Т.Л. Активизация познавательного интереса обучающихся в процессе обучения математике: учебное пособие / Т.Л. Блинова; Урал.гос. пед. Ун-т. – Екатеринбург, 2005.- 100б.
3. Божович, Л.И. Проблемы развития мотивационной сферы ребенка // Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Л.И.Божович, Л.В.Благонадежиной. - М. : 1972.- В. 7-44.
4. Выготский, Л.С. Умственное развитие детей в процессе обучения // 94as hu94c статей. – М. : Книга По Требованию, 2013.
5. Гилмуллина, Р.Ш. Дидактическая игра [Электронный ресурс]. – Режим доступа: obshche pedagogicheski etekhnologii / 2013/01/07/didakticheskaya-igra, 15.12.2017
6. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).
7. Рахмонкулова, Н. К. Важность решения математических задач в начальных классах. *Международный журнал инновационных исследований в области науки, техники и технологий.*

TA'LIMNI BAHOLASHDA INNOVATSION YONDASHUV. PIRLS BAHOLASH DASTURI

Abduraxmonov U.Sh.
Qo'qon DPI o'qituvchisi
Umarjonova S. A.
Qo'qon DPI talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqola Ta'limni baholashda innovatsion yondashuvlarni joriy qilish va baholash jarayonlarini rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan. Maqolada PIRLS baholash dasturi orqali xalqaro baholash ko'rsatkichlariga asoslangan ta'lim jarayonini takomillashtirish usullari haqida so'z yuritiladi. Innovatsion baholash usullari yordamida ta'lim sifatini monitoring qilishning ahamiyati va bu yondashuvni amalga oshirishdagi asosiy yo'nalishlar ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: innovatsion yondashuv, ta'limni baholash, PIRLS baholash dasturi, savodxonlik darajasi, xalqaro baholash, ta'lim sifati, monitoring.

Maktabda ta'lim olayotgan har bir bola iqtidorini, individual imkoniyatlarini va boshqa qator shaxsiy sifatlarini batafsil o'rganmay, tahlil qilmay turib mazkur o'quvchi kelajagini pedagogik jihatdan to'g'ri baholab bolmaydi. O'quvchilarning faolligini ta'minlashda bugungi kunda psixologik xizmat tizimi tomonidan bartaraf qilinishi lozim bo'lgan qator muammolar mavjud. Bolalarni ruhiv 95as hu95ctual tayyorgarligi asosida maktabga qabul qilish shunday masalalardan biridir. Keyingi paytda olti, 95as yoshga kirgan barcha bolalarni yoppasiga maktabga qabul qilish an'anaga avlangan. Psixologlar esa hech qachon ishni bunday tartibda hal etishga yo'l qo'ymagan bo'lar edilar. Sababi, har bir bola ham aqliy, ham jismoniy jihatdan o'ziga xos individual imkonivatlarga ega: ba'zi bolalar olti, 95as, hatto sakkiz yoshga to'lsalar-da, talimni boshqa tengdoshlari qatori o'zlashtirishga tayyor bo'lmaganlar. Biz esa ularni maktab rejasiga. Ba'zan esa ota-onasining xohishiga qarab maktabga qabul qilaveramiz. Mashg'ulotlarga esa bolalarni majburan olib boramiz. Natijada bola ruhiv jihatdan turli kasalliklarga yo'liqishi mumkin. Bu esa bolaning aqliy va 95as hu95ctual jihatdan tabiiy rivojlanishi ildiziga ataylab bolta urish demakdir. Bunday holatlarga zudlik bilan barham berish, ya'ni har bir maktab ta'limiga ilk bor qadam qo'ygan 95as hu maxsus va mukammal ishlab chiqilgan psixologik testdan o'kazish va uning natijalari asosidagina maktabga qabul qilish haqida mas'uliyat bilan o'ylashimizga to'g'ri keladi.

Maktabda baholash ham psixologik mezonlar asosida amalga oshirilishi kerak. Psixologik-pedagogik adabiyotlardan ma'lumki, boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun eng birinchi maqsad – bu yaxshi baho olish 95as hu baho orqali o'z «men»ligini ilk bor his etish, ota-onasi va kattalar hurmatiga sazovor bo'lishdir. Shuning uchun o'quvchilar yaxshi baho olishga intiladilar. Lekin ko'p hollarda baholash mezonining buzilishi o'quvchi ruhiyatiga, ayni paytda, shaxs sifatidagi taraqqiyotiga salbiy ta'sir etmay qolmaycli. Shuning uchun boshlang'ich sinf o'quvchilarida baholashning psixologik mezonlari chuqurroq o'vlab ko'rilishi kerak.

PIRLS ([inglizcha](#): Progress in International Reading Literacy Study') — bu turli mamlakatlarda boshlang'ich sinfda tahsil oluvchi o'quvchi yoshlarning matnni o'qish va tushunish darajalari sifatini baholab beruvchi xalqaro baholash tizimidir.

Tadqiqot davriy ravishda – har besh yilda bir marta o'tkaziladi va hozirgacha besh marta: 2001, 2006, 2011, 2016 va 2021-yillarda o'tkazilgan.

PIRLS o'qish ta'limini takomillashtirish uchun dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish imkoniyatini beradi.

PIRLS xalqaro tadqiqoti boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qib tushunish ko'nikmalarini qay darajada rivojlanganligi haqidagi ma'lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradigan, o'qish va o'qitishni yaxshilashda ta'lim sohasidagi davlat siyosatiga xizmat qilishi

mumkin bo'lgan tahlillarni taqdim etadi. Hozirgi vaqtda PIRLS ta'rifiga ko'ra, o'qish savodxonligi jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ulardan foydalanish, shuningdek, matnlardan turli shakllarda ma'no hosil qila olish qobiliyati hamdir.

Tadqiqot doirasida asosiy e'tibor tushunishni namoyon qilishdan o'zlashtirilgan ma'lumotlarni qanday qilib yangi loyihalar va vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatlarini namoyon qilishga qaratilgan.

O'quvchi bu jarayonning faol qatnashuvchisi bo'lib, ma'no yaratadi, matn ustida mushohada yuritadi va samarali o'qish strategiyalarini ongli ravishda tanlab qo'llaydi. Har bir matn turi odatiy shakl va qoidalarga amal qilgan holda o'quvchiga matnni sharhlashga yordam beradi. Har qanday matn turli shaklga ega bo'lishi mumkin. Bular an'anaviy kitoblar, jurnallar, hujjatlar va gazetalar, shuningdek, raqamli ko'rinishdagi yozma shakllarni ham o'z ichiga oladi.

PIRLS tadqiqotida o'qish savodxonligining darajalari quyidagicha tavsiflanadi:

Eng yuqori daraja (625 ball va undan yuqori) – O'quvchilar matnni yaxlit o'zlashtira oladi va ayni paytda uning alohida qismlarini bir-biri bilan bog'liq holda tushunadi. Muallifning g'oyasini izohlashda o'z fikrini asoslash uchun matnga tayana oladi.

Yuqori daraja (550 ball) – O'quvchilar matnning ahamiyatli xabarlarini tushunadi, matnga asoslanib o'z xulosalarini chiqaradi, matn mazmuniga ham, shakliga ham baho bera oladi, uning ayrim til xususiyatlariga e'tibor qarata oladi.

O'rta daraja (475 ball) – O'quvchilar matndan axborot topa oladi, matn shakli va tilining ba'zi xususiyatlaridan foydalanib, matnga asosan o'z xulosalarini chiqaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Boshlang'ich ta'limni integratsiyalash. -Toshkent. 2011. B.182.

2. Omonov H.T. Olamning umumiy ilmiy manzarasini yaratishda fanlar integratsiyasi va differentsiatsiyasining roli // Ta'lim tizimida ijtimoiy-gumanitar fanlar. -2007. - № 3. B.437.

3. Nuriddinova M.I. Tabiatshunoslikni o'qitish metodikasi.- O'quv qo'llanma.T., 2005.

4. Shirinboyev Sh. Tabiatshunoslik darslarida ekologik tarbiya// "Boshlang'ich ta'lim". - 1993. - №5-6. B.319.

5. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).

6. Norbo'tayev X.B., Shoyqulova N. Fanlararo ekologik tarbiya. Uslubiy qo'llanma. – Toshkent: "DIZAYN-PRESS", 2012. B.106.

SODDA GAPLARNI TIZIMLI O'RGATISH TAJRIBASIDAN

Sh.Akramov,
QDPI dotsenti, f.f.n.

Bugungi ta'lim-tarbiya jarayonini zamon talablariga mos ravishda amalga oshirishning eng zarur omili har bir darsning o'quvchilar uchun o'ziga xos quvonch doirasiga, har bir ta'lim dargohining esa shodlik maskaniga aylanishida ko'rinadi.

Dars ruhiyati obrazlar va tasvirlar, qiziqarli ko'rgazma, iboralar o'quvchilarni his-tuyg'ulari orqali bilishga, tafakkur qilishga, go'zallikni ko'ra olishga, dunyoga bo'lgan munosbatini shakllantirishga imkon yaratadi, o'quvch dunyoqarashini, tafakkurini, mustaqil fikrlash qobiliyatini tarbiyalaydi. Biroq hozirgi kunda amalda mavjud va qo'llanib kelinayotgan maktab va oliy ta'lim darslik hamda o'quv qo'llanmalari ta'limning biz yuqorida ta'kidlagan nazariy tomonlari haqida ta'lim oluvchilarga to'laqonli ma'lumot beryaptimi?- degan haqli savolni o'rta qo'yadi. Ha, beryapti deyish mumkin, ammo tom ma'noda talab darajasida emas. Ya'ni bu bo'yicha darslik-qo'llanmalar yetarli darajada ishlab chiqilmagan, mavjudlari ham ayrim mutaxassislar qo'lida xolos. Bunday vaziyatda tarbiyalanuvchi nimani o'rganadi? Oliy ta'limdagi ayrim substansiyonal talqinlar maktab yoki litsey darsliklaridan umuman o'rin olmagan. Zero, oliy ta'limga qadar tilshunoslikning yangi nazariy qarashlari chuqur bo'lmasa-da, yosh xususiyatlariga monand holda elementar ma'lumotlar sifatida uzluksiz ta'limning quyi bosqichlarida kurtak yozishi lozim. Buning uchun esa *gap markazi, kengaytiruvchi, gap kengaytiruvchisi, so'z kengaytiruvchisi, modal kengaytiruvchi, gap bo'lagi, [Pm], shaxs-son, zamon, tasdiq-inkor, mayl, gap markazi, kesim, kesimlik kategoriyasi, kesimlik shakllari, mustaqil kesimlik shakli, nomustaqil kesimlik shakli, grammatik shakllangan gap, semantik-funksional shakllangan gap, kesimning tuzilishi, ega, egali gap, egasiz gap, atov gap, semantik-funksional shakllangan gap, grammatik shakllangan gap, egasi ifodalangan gap, egasi ifodalanmagan gap, yig'iq gap, yoyiq gap, ixcham gap, (sarlavhali gap)* singari sintaksisning muhim tomonlari haqidagi ilmiy nomlanmalar ostidagi bilimlar darsliklardan o'rin olishi, oliy ta'limda buning yanada takomillashgan shakllari o'rganilib, mutaxassisda kompetentlikni hosil qilishi zarur.

Sodda gaplarni o'rganishda quyidagilarni o'quvchiga tushuntirish va uni tushunganlik darajasini aniqlashtirish zarur deb hisoblaymiz. Jumladan, bir so'zli sintaktik qurilmalar birgina mustaqil ma'noli so'z bilan shakllanadi va so'z-gap, nominativ, atov, vokativ gaplarni, shuningdek, *Boraman, Keldim. Kuz.* Tarzidagi gaplarni o'z ichiga oladi.

Ikki so'zli sintaktik qurilmalar o'z xarakteriga ko'ra: sodda so'z birikmasidan (*ovqat yemoq, kitob o'qimoq* kabi) va sodda gapdan (*Dars boshlandi, Bahor keldi* kabi) tashkil topadi.

Ko'p so'zli sintaktik qurilmalar ikkidan ortiq mustaqil so'zning birikishidan iborat bo'ladi: *g'uj-g'uj bo'lib turgan yetita xira yulduz* (murakkab birikma). *Halol mehnat qilish-eng yaxshi odat.* (yoyiq gap)

Albatta, $\phi\rho\phi\delta\phi\tau$ sintaksisning markazi gap haqidagi ta'limot deb kelingan. Har bir gap bir tugal fikrni bildiradi, lekin gapdagi fikr tugalligi nisbiydir: ayrim gaplarning mazmuni yakka olinganda aniq, to'liq bo'lmaydi. Gap boshqa sintaktik birliklardan predikativlik belgisi orqali farqlanadi. Predikativlik gapning shakllar tizimidagi qismlarga ajralmaydigan grammatik ma'nosidir.

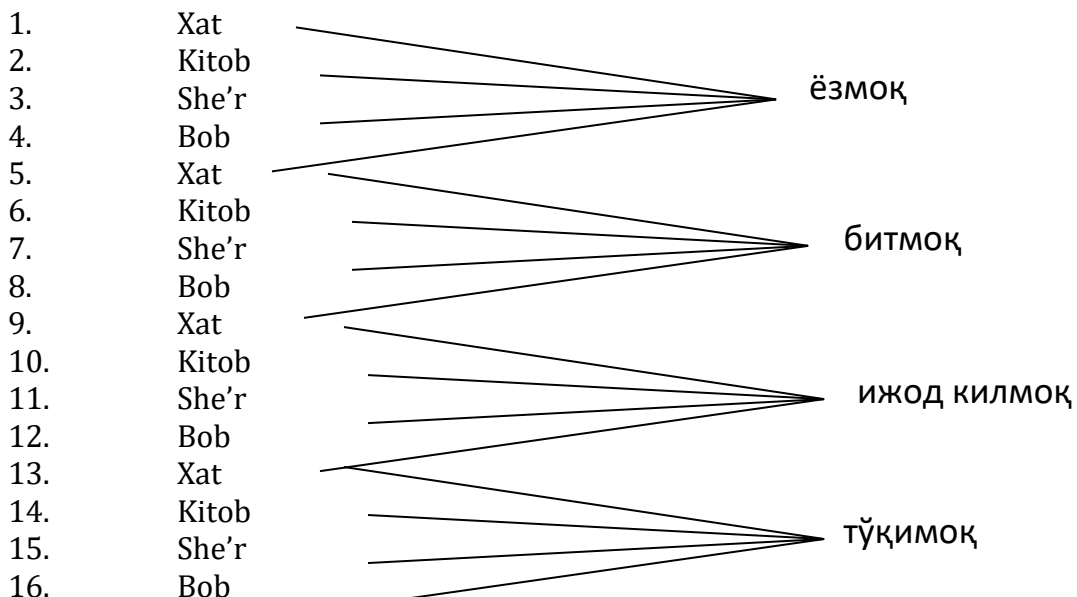
Tilshunos A.G'ulomovning fikriga ko'ra, predikativlik gapga xos bo'lgan kategoriyadir. Predikativlikni kesim ko'rsatadi va shu bois bu hodisa modallik, shaxs – son, zamon kategoriyalari yig'indisidan tashkil topadi. Predikativlik gapning asosi bo'lib, u tasdiq – inkor, modallik(mayl), shaxs, son kategoriyalari sintezidan iborat.

Gapning predikativlik belgisi modallik tushunchasi bilan bevosita bog'liqdir.

Modallik – gap umumiy mazmunining ob'ektiv borliqqa munosabatidir.

Sintaktik kategoriyalar ko'pincha morfologik vositalar bilan bog'liq holda o'rganilshi an'anaga, odatga aylangani sir emas va ayni vaqtda gapning so'zlardan tuzilishini va so'zning gap ichida haqiqiy hayotiga ega bo'lishi, nutq ichida qo'llanilishini hisobga olsak, sintaksisning leksika bilan mustaxkam bog'liqligi anglashiladi.

Lisoniy birliklarning kengayish imkoniyatlari deyilganda, shu birliklar ichki imkoniy(mazmun va vazifa rejasida) qobiliyatlarning nutqda muayyan tarzda namoyon bo'lib, boshqa lisoniy birliklar bilan xususiy aloqalarga kirisha olishi tushuniladi. Bunday kengayish natijasida lisoniy birlikda mujassamlangan imkoniyat nutqda oydinlashadi. Shuning uchun lisoniy birliklarning kengayish imkoniyati lisoniy hodisa bo'lib, bu birlikning imkoniyatlari ham so'zlovchi xotirasidan o'rin oladi. Bu imkoniyatlarning voqelanishlari sof nutqiy yoki xususiy ko'rinish kasb etadi. Masalan, *yozmoq* fe'li ma'lum turdagi harakatni bajarish natijasida yozma ko'rinishdagi ma'lum bir manbaning (ob'ektning) yaratilishini ifodalaydi va shuning uchun bu fe'l- leksema lisoniy imkoniyat sifatida yozma manbalarni anglatuvchi *xat, kitob, hikoya, shye'r, misra* kabi so'zlar bilan birikish qobiliyatiga egadir. Aynan shu lisoniy qobiliyat nutqda voqelanganda *xat yozmoq, kitob yozmoq, sh ye'r yozmoq* kabi rang-barang nutqiy hodisalar – so'z birikmalari hosil bo'ladi. Yozmoq leksemasida yozma manba (yoki uning qismlari) nomlari bilan bog'lanish imkoniyat sifatida yashiringan bo'lsa, *xatn i yozmoq, kitobni yozmoq* kabi nutqiy hosilalarda bu lisoniy imkoniyat muayyan nutqiy shaklda voqelanadi, yuzaga chiqadi. *Yo z m o q* leksemasining yozma manbalarni ifodalovchi turli so'zlar bilan birikish imkoniyatlari doirasi keng bo'lsa ham xatni yozmoq hosilasida bunday imkoniyatlardan atigi bittasigina hodisalanagan. Xullas, har bir muayyan nutq sharoitida o'zaro sintagmatik munosabatlarga kirisha oladigan paradigmatic qatorlardan atigi bitta o'zigina boshqa qatordagi uzvlarning bittasi bilan muayyan sintagmatik munosabatga kirisha oladi. Buni to'rt uzvli ikki paradigmatic qator misolida ko'rsatish mumkin. Bu paradigmatic qatorlardagi har bir uzv ikkinchi qatordagi uzvlarning har biri bilan birikib 16 tur so'z birikmasini bera oladi:

Bu so'z birikmalaridan faqat dastlabki paradigmada keltirilgan "**yozmoq**" yozma manbalarni ifodalovchi so'zlar bilan kengaya olsa, qolganlari (bitmoq, ijod qilmoq, to'qimoq) o'ziga xos kengaytiruvchilarga ega bo'ladi.

Lisoniy birliklarning kengayish qobiliyati nafaqat ularning ma'noviy imkoniyatlari, balki grammatik shakllari bilan ham aloqadordir. Chunki faqat leksemalargina emas, grammatik shakllar ham kengayish imkoniyatini vujudga keltiradi. Jumladan, egalik qo'shimchalari o'zlari

qo'shilib kelgan ot yoki otlashgan so'z anglatgan narsa-buyum, voqea-hodisaning ma'lum shaxs va songa mansubligini ko'rsatish bilan birga belgisi yoki belgisiz qaratqich kelishikli ot aniqlovchi yordamida kengaya oladi: Mening ismim. Salim... (uning)...-i/-si. Kabi. Bundan ko'rinadiki, morfologik shakllarda ham kengayish, boshqacha aytganda, mazmuniy sintagmatik munosabat imkoniyati sifatida mavjud va ularni "oldinga ishora qiluvchi vositalar" (ya'ni, egalik, shaxs, son, nisbat qo'shimchalari) va "keyingi ishora qiluvchi vositalar" (kelishik, ravishdosh, -dagi,-niki kabilar) sifatida tushuntirish foydadan xoli bo'lmaydi.

Lekin erkin aloqaga kiruvchi unsurlar boshqaruv unsurlaridan muhim belgisi bilan farq qiladi. Boshqaruv aloqasining yuzaga chiqishida hokim qismning mazmuniy-grammatik xususiyati, uning kategorial belgisi asosiy rol o'ynaydi. Hokim qismning kategorial xususiyati tobe qismning shaklini hamda uning hokim qism bilan bog'lanish xarakterini oldindan belgilaydi. Masalan, Mashinada keldim qurilmasida tobe qismning (mashinada) vosita kelishigida kelishi hokim qismning umumiy kategorial ma'nosi (fe'l kategoriyasiga mansubligi) va xususiy kategorial ma'nosi (o'timsizlik, nisbat va hok.) bilan oldindan belgilangan.

Erkin aloqada hokim qismning umumiy kategorial ma'nosi ham, xususiy grammatik ma'nosi ham tobe qismni boshqaruv shaklida kelishini talab etmaydi. Rahmat (yordamingizga rahmat), sovg'a (bolalarga sovg'a, bolalardan sovg'a, bolalarda sovg'a), xat (akamdan xat, akamga xat, akamda xat) kabi so'zlar o'zlari uchun izchil bir shaklni talab etmaydi. Bunday so'zlarning jo'nalish, o'rin, chiqish kelishiklaridagi so'zlar bilan erkin bog'lanaverishi ularning muayyan kelishik shaklidagi so'zlarni boshqarishini emas, balki bu shakllarga nisbatan betarafligini ko'rsatadi. «Menga ruxsat», «qardoshlarga salom» tipidagi birikmalar ko'makchi fe'lning tushib qolishidai hosil bo'ladi: menga ruxsat bering, qardoshlarga salom ayting'. Tobe qism (menga, qardoshlarga) boshqaruvchi fe'lning kategorial va xususiy grammatik ma'nolari talab etgan shaklni olgan. Boshqaruvchi fe'lning tushib qolishi esa boshqaruv munosabatiga ham barham bergan va tilshunoslikda elliptik yoki kantamihatsiya hodisalarini voqelanishiga sabab bo'lgan.

Yuqorida ko'rsatilgan tipdagi barcha birikmalarda tobe qismning shakli hokim qismning umumiy kategorial ma'nosi va xususiy grammatik ma'nosiga bog'liq bo'lmaydi. Demak, bunday tipdagi aloqa alohida tipni – erkin aloqani tashkil etadi.

Sodda gap sirasiga xos bunday hodisalarni ilmiy asosda bosqichma-bosqich ta'lim tizimiga joriy etish va o'rganish vaqti keldi deb hisoblaymiz.

Adabiyotlar:

1. Akramov SH. O'zbek tilining gap qurilishida to'ldiruvchi va hol(WPm) valentlik aspektida. ND. Toshkent.1997. 48-b.
- 2.Maxmudov N., Nurmonov A. O'zbek tilining nazariy grammatikasi (sintaksis). -Toshkent: O'qituvchi, 1995. - 232 b. №5. -B.64-66.
- 3.Nurmonov A., Mahmudov N. va boshqalar. O'zbek tilining mazmuniy sintaksisi. 26—113-betlar
4. Raxmankulova, N., & Mirzanazarova, S. (2022, January). DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI UYGOTISH VOSITASI. In *International journal of conference series on education and social sciences (Online)* (Vol. 2, No. 1).

NOALGORITMIK TURDAGI KO'RSATMALAR HAQIDA

Axmedova N.M.

QDPI katta o'qituvchisi

Hoshimova Ruxshona

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 201 guruh talabasi

Algoritmik usullardan farqli o'laroq, noalgoritmik usullar bajaruvchining harakatlarini bir qiymatli bo'lmagan holda to'liqsiz determinatsiyalaydi. Noalgoritmik usullarni o'z ichiga olgan ko'rsatmalar bir yoki bir nechta noaniqlik darajasiga ega va bir xil vaziyatda bajaruvchilarning (yoki bitta bajaruvchining) turli harakatlarga olib keladi. Bunday holatda, masalan, quyidagi holatlar bo'lishi mumkin: 1) ko'rsatmalar kiritilgan buyruqlar hech qanday natijaga olib kelmaydi (faollashtirmaydi), chunki ommaviylik xususiyatlariga ega emas; 2) ko'rsatmalar kiritilgan buyruqlarning har birini (yoki kamida bittasini) boshlang'ich holatdagi ob'ektlarning turli xil o'zgarishlariga olib keladigan turli harakatlar orqali amalga oshirilishi mumkin. Shu bilan birga, o'z navbatida, turli holatlar bo'lishi mumkin, masalan: a) ushbu ko'rsatmani bajarish mumkin bo'lgan aniq harakatlar berilmagan; b) ushbu ko'rsatmani bajarishingiz mumkin bo'lgan aniq harakatlar berilgan va bajaruvchi ulardan birini tanlashi mumkin va hokazo.

Noalgoritmik turdagi ko'rsatmalarga bir nechta misolini keltiraylik.

1-misol.

Tasavvur qilaylik, ba'zi matematik muammolarni hal qila olmagan o'quvchi uni hal qilish uchun nima qilish kerakligi haqida quyidagi ko'rsatmalarga ega edi:

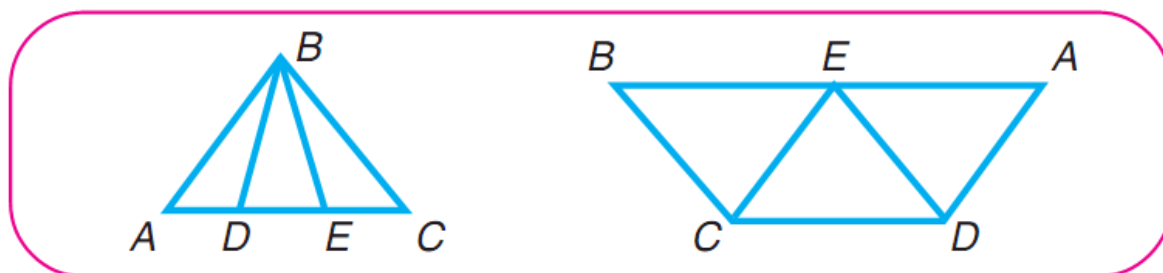
1. masala shartini diqqat bilan o'qing;
2. ma'lumotlarning qanday bog'langanligiga e'tibor qarating;
3. ushbu berilganlarga asosanib barcha xulosalarni chiqaring.

Bu ko'rsatmalar algoritm bo'lmaydi, chunki bu erda ko'rsatilgan operatsiyalar elementar va ommaviy emas. Shuning uchun o'quvchi ko'pincha masalani yecha olmaydi, shartni diqqat bilan o'qishni bilmaydi, qanday qilib o'ylash kerakligini, qanday xulosalar chiqarish kerakligini bilmaydi (tushunmaydi), va hokazo. Ushbu ko'rsatmani algoritmgga aylantirish uchun har bir buyruq o'quvchining qanday bajarilishini biladigan va bajarishi mumkin bo'lgan oddiy boshlang'ich buyruqlarga ajratilishi kerak. Shundagina ko'rsatmalar zarur operatsiyalarni faollashtiradi va masalani yechishni ta'minlaydigan fikrlash jarayonini keltirib chiqarishi mumkin.

2-misol.

Geometrik tushunchalarni o'rganishda ba'zan o'quvchiga bu tushunchalarni o'zlashtirish uchun shunday ko'rsatmalar beriladi: "rasmning tanlangan elementini boshqa elementlar bilan taqqoslang va uning xususiyatlari haqida xulosalar chiqaring". Ushbu turdagi ko'rsatmalar noalgoritmikdir, chunki turli o'quvchilar uni turli yo'llar bilan bajarishlari mumkin, tanlangan elementini turli xil elementlar bilan taqqoslaydi va buning natijasida turli xulosalar chiqaradilar.

Masalan: Rasmda tasvirlangan shakllarning nomini ayting:

Har qaysi shaklda nechta uchburchak bor? (N.U.Bikbayeva, E.Yangabayeva, K.M.Girfanova 4-sinf matematika darsligi. „O'qituvchi“ nashriyot-matbaa ijodiy uyi 2017y. B: 18)

Keltirilgan masalani yechish algoritmini tuzishda ko'rsatmalar 3-ob'ekt sonini hisoblashga kelganda natijasiz uziladi. (darslikdagi sxema bo'yicha unday emas).

O'quvchi "1ta xaltachaning massasi bir xil", "Bir varaqning bahosi – bir xil" ifodalarning ma'nosini ko'rsatma sifatida tushunishda qiyinchilikka uchraydi.

Agar biz ushbu yo'riqnomada ko'rsatilgan barcha operatsiyalar yetarli elementar ekanligini va unga murojaat qilgan odamlar ushbu operatsiyalarni qanday amalga oshirishni bilishlarini tan olsakda, bu yo'riqnoma bari bir algoritmik bo'lmaydi, chunki unda noaniq ko'rsatma mavjud - " kitobni 5 raqami bilan tugaydigan sahifasini oching". Ushbu ko'rsatma yordamida turli xil odamlar turli sahifalarni ochishlari mumkin va turli harakatlar bajarib, turli natijalarga erishadilar. Ya'ni, faoliyat jarayoni butunlay deterministik emas: 3 -buyruq noaniqlikka ega, chunki u turli yo'llar bilan amalga oshirilishi mumkin.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, noalgoritmik usullar masalani yechish jarayonida ijrochining barcha harakatlarni to'liq aniqlab bermagan (to'liq determinatsiya qilmagan) holda undan harakatlar ketma-ketligini mustaqil topish va mustaqil qaror qabul qilish muammolarini hal qilishni talab qiladi. Bu erda mustaqil faoliyat tushunchasi, shaxsning o'zi (bu ma'noda algoritmgga muvofiq harakat qilish ham mustaqil) harakatlarni amalga oshirish ma'nosida emas, balki qanday qilib harakat qilish kerakligi haqida tayyor ko'rsatma bo'lmagani holda u o'zi harakatlarni kashf etishi, ularni topishi, harakat to'g'riligi haqida qaror qabul qilishi tushuniladi.

Algoritm kontseptsiyasidan foydalanib, mustaqil faoliyatni tegishli ko'rsatmalar bilan deterministik bo'lmagan yoki to'liq deterministik bo'lmagan faoliyat sifatida tavsiflash mumkin.

Turli xil noalgoritmik usullarni hisobga olgan holda, harakatlar ko'rsatmalarining noaniqligi darajasi turli holatlarda turlicha bo'ladi, degan xulosaga kelish mumkin. Misol uchun, ko'rsatmada noaniq(yoki bir ma'noli bo'lmagan) faqat bitta buyruq bo'lsa (bu holda, to'liq deterministik emas, shuning uchun jarayonning mustaqil yoki ijodiy qismi, ehtimol, faqat bitta qadamdan iborat bo'lishi mumkin). Boshqa holat, agar bir nechta yoki hatto ko'rsatmalarning aksariyati noaniq bo'lishi. Bunday holda, ko'p qadamlar mustaqil yoki ijodiy bo'ladi. Har bir qadamning xarakteri va determinizm darajasi ham bir xil bo'lmasligi mumkin. Bu shuni anglatadiki, tegishli qadamni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan mustaqillik yoki ijodkorlik darajasi ham bir xil emas.

Shunday qilib, agar ko'rsatmada bir nechta buyruqlar bajarilishi mumkin bo'lgan ko'plab operatsiyalar ko'rsatilgan bo'lsa, unda bunday operatsiyalarning majmuidan kerakli operatsiyani tanlash aniqlanmagan va tanlov xotiradan amalga oshirilishi kerak bo'lgan holatdan ko'ra osonroq bo'ladi (bu erda algoritm "xotira"ga kiritilgan holat istisno etiladi). Yuqori darajadagi noaniqlik darajasida kerakli operatsiyani topish noaniqlik darajasi pastroq bo'lgan holatdan ko'ra qiyinroq kechadi, chunki noaniqlik darajasi yuqori bo'lganda tanlash sohasi ham katta bo'ladi. Shunday qilib, ko'rsatmaning noaniqligi darajasi, ushbu ko'rsatmani amalga oshirish uchun zarur bo'lgan "mustaqillik darajasi" ko'rsatkichlaridan biri bo'lishi mumkin.

Algoritmlik usullar bilan bir qatorda noalgoritmik xarakterdagi usullarning muammolarni hal qilish jarayonida ishlab chiqish va ulardan foydalanish zarurati qanday?

Buning sababi shundaki, ko'plab masalalarni yechishda ishlatilishi kerak bo'lgan barcha shartlar va operatsiyalarni, operatsiyalar ketma-ketligini, ba'zi operatsiyalarning muayyan shartlar bilan bog'liqligi kabi hollarni oldindan bilish mumkin emas. Algoritmni qurish esa, bunday shartlar va operatsiyalarning to'liq tizimini tanlashni o'z ichiga oladi. Ko'plab masalarni yechish nafaqat ma'lum bilim va muayyan vaziyatga ta'sir o'tkazish usullarini qo'llash, balki, bilmaganlarni o'rganish, kashfiyot qilish hamdir. Buning sababi shundaki, ko'plab masalalarni yechishda hamma narsani oldindan hisobga olish, ularni yechish algoritmlarini avvaldan qurish

mumkin emas. Shuning uchun ijrochining (bajaruvchining) qismah yo'naltirgan va uning harakatlarini to'liq determanatsiya qilmagan holda yechimga yondashishning ayrim usullarinigina ko'rsatish mumkin. Bunday usullardan foydalanadigan ijrochi (bajaruvchi), masalani yechish jarayonida vaziyat talab etayotgan va yechish jarayonining o'zida kashf etiladigan algoritmik ketma ketlikni aniqlashi kerak bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Landa L.N. Algorithms and teaching. "Prosveshcheniye" publishing house Moscow 1966.

2. Axmedova N.M. Диагностический инструментарий оценки уровня сформированности алгоритмической компетентности в процессе дифференциального обучения у будущих педагогов начальных классов. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi 2023/12/1, 747-75366

3. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.

DASTURLASHTIRILGAN VA ALGORITMIK O'QITISH

Axmedova N.M.

QDPI katta o'qituvchisi

Ismoilova Mushtariy

Boshlang'ich ta'lim 202-guruh talabasi

Dasturlashtirilgan ta'lim - bu o'quv qurilmasi (o'quv mashinasi yoki dasturlashtirilgan darslik) orqali amalga oshiriladigan dasturlashtirilgan material bilan o'rganish. Bu bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish jarayonini boshqarishni optimallashtirish masalasini hal qiladi.

Dasturlashtirilgan ta'limning paydo bo'lishi B.F. Skinner ning nomi bilan bog'liq. U 1954 yilda o'qituvchilar jamoasini ushbu jarayonni boshqarish orqali o'qitish samaradorligini oshirishga chaqirgan edi.

Dasturlashda boshqaruv toifasi markaziy hisoblanadi. O'rganish aniq boshqariladigan jarayon sifatida amalga oshiriladi, chunki o'rganilayotgan material kichik, oson hazm bo'ladigan bo'laklarga bo'linadi. Ular talabaga assimilyatsiya qilish uchun doimiy ravishda taqdim etiladi. Materialning har bir qismini o'rganib chiqqandan so'ng, assimilyatsiya darajasini tekshirish kerak. Agar u o'zlashtirilsa, ular keyingisiga o'tishadi. Bu o'rganishning "qadamlari": taqdimot, assimilyatsiya, tekshirish.

Dasturlashtirilgan ta'limning tuzilishi quyidagicha:

O'qituvchi (darslik, kompyuter)	O'quvchi
Materialning birinchi dozasini etkazib di	Axborotni qabul qiladi
Materialning birinchi dozasini va uni day ishlashni tushuntiradi	Birinchi dozani assimilyatsiya qilish icha operatsiyalarni bajaradi
Nazorat savollarini beradi	Savollarga javob beradi
Agar javob to'g'ri bo'lsa, materialning nchi dozasini taqdim eting. Agar yo'q bo'lsa - ni tushuntiradi, birinchi doz bilan ishlashga adi	Materialning keyingi dozasiga o'tadi. Agar b noto'g'ri bo'lsa, birinchi dozani o'rganishga adi

Dasturlashtirilgan o'qitish izchillik, qulaylik, tizimli va mustaqillikning didaktik printsiplariga asoslanadi. Ushbu tamoyillar dasturlashtirilgan ta'limning asosiy elementi bo'lgan o'quv dasturi davomida amalga oshiriladi. O'rgatuvchi dastur buyurtmalarining tartiblangan ketma-ketligini taqdim etadi. Dasturlar chiziqli, tarmoqlangan, aralashgan bo'ladi. Dasturlashning xronologik birinchi shakli asosida - chiziqli, - deydi B.F. Skinner, o'quvni rag'batlantirish va javob berish o'rtasidagi bog'liqlikni o'rnatish kabi xulq-atvori tushunchasi yotadi. O'quvchining ushbu mashg'ulot shaklidagi to'g'ri qadami mustahkamlanib, dasturning keyingi bosqichiga o'tish uchun signal bo'lib xizmat qiladi.

Tarmoqlangan dasturlash (N. Crowder) chiziqli dasturlashdan qadamning ko'pligi (va takrorlanishi) tanlovi bilan farq qiladi. Bu nafaqat xatosiz harakatga, balki o'qituvchining (va o'quvchining o'zi) xatoni keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan sababni tushunishiga qaratilgan. Shunga ko'ra, tarmoqlangan dasturlash o'quvchining aqliy harakatini talab qiladi. To'g'ri javobni tasdiqlash - bu nafaqat ijobiy mustahkamlash, balki teskari aloqa hamdir.

(amal qilish qonuniga muvofiq). Tarmoqlangan dastur matnga berilgan savolga ko'plab javoblarni o'z ichiga olgan katta matn bo'lishi mumkin. "Ramka" doirasida berilgan batafsil

javoblar bu erda to'g'ri deb baholanadi yoki rad etiladi va har qanday holatda ham ular to'liq tortishuvlar bilan birga keladi. Agar javob noto'g'ri bo'lsa, talabdan asl matniga qaytishi, o'ylab topishi va boshqa yechim topishi so'raladi. Agar javob to'g'ri bo'lsa, unda javob matnida quyidagi savollar taklif etiladi va hokazo.

1970-yillarning boshlarida dasturlashtirilgan ta'lim L. N Landa asarlarida yangi sinchkovlik oldi. U Ushbu jarayonni algoritmlashtirishni taklif qilgan.

Algoritmik o'rganish bilan ta'lim algoritmlari mashg'ulot mazmunida ajralib turadi. Algoritmida, L.N. Land ga ko'ra, soddaligi tufayli hamma tushunadigan va bajaradigan elementar harakatlar (operatsiyalar) ketma-ketligini belgilaydigan qoida mavjud. Algoritm - bu harakatlar, ularning qaysi biri va qanday bajarilishi haqida ko'rsatmalar tizimi (retseptlar).

Shunday qilib, algoritmik jarayon - bu ob'ekt bilan harakatlar tizimi. Algoritmilar talabalar uchun assimilyatsiya mavzusi va yangi bilimlarni o'zlashtirish uchun qanday harakatlar va qanday ketma-ketlikda bajarilishi kerakligini ko'rsatadigan o'quv vositasi bo'lib xizmat qiladi. Algoritmilar o'rganish afzalliklaridan biri bu jarayonni rasmiylashtirish va uning modelini namoyish etish imkoniyatidir, chunki algoritmilar o'quv va o'qitish faoliyatining bosqichma-bosqich dasturidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. L.N. Landa. Algoritmizatsiya v obuchenii, M. "Prosvetshenie" 1966
2. B.F. Skinner. Bixeviorizm, <https://soznanie.club/book/biheviorizm-b-f-skinner-b-f-skinner - sobranie-proizvedeni>
3. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).
4. Рахмонкулова, Н. К. Важность решения математических задач в начальных классах. *Международный журнал инновационных исследований в области науки, техники и технологий*.
5. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ALGORITMIK KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH HAQIDA

N.Ahmedova

QDPI BTM kafedrası katta o'qituvchisi

Ismoilova A

Buvayda tumani 17 -maktab o'qituvchisi

Boshlang'ich sinflar matematikasini o'qitish metodikasining algoritmik ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan qismida an'anaviy ravishda o'rganiladigan barcha matematik, yani, miqdoriy, sonli, fazoviy, vaqtga oid, geometrik tasavvurlardan foydalanish kerak. Shuningdek, Davlat Ta'lim Standartiga muvofiq, boshlang'ich sinflarda matematik ta'lim dasturining mazmuniga quyidagi boshlang'ich matematik tushunchalarni shakllantirishni ta'minlashi ham kiradi: shakl, hajm, miqdor, son, qism va butun, makon va vaqt, sabab va oqibat.

"Chiziqli algoritmlar" moduli algoritmik ko'nikmalarni shakllantirishning birinchi bosqichidir, bu bosqichda bolalar:

- miqdoriy, raqamli tasvirlarni va hisoblash to'g'risida g'oyalarni o'zlashtirishda - ob'ektlarning o'xshashligi va farqlanish belgilarini ajratib ko'rsatish, moslamalarni birlashtirish, guruh qismlarini ajratib ko'rsatish, ob'ektlar guruhlarini juftlashtirish asosida taqqoslash, hisoblash, yonma-yon turgan raqamlarni taqqoslash va aniqlikka tayanib, tartibli sanashni amalga oshiradi,

- miqdorlarni o'zlashtirishda - to'g'ridan-to'g'ri taqqoslash usulidan foydalanib, fazodagi kattaliklar (uzunlik, kenglik, balandlik) bo'yicha ob'ektlarni taqqoslanadi, o'sib borish (kamayib boruvchi) tartibda ketma-ket qatorlar tuziladi;

- geometrik tasvirlarni o'zlashtirishda - bir xil hajmdagi qarama-qarshi figuralarni (tekis: kvadrat, to'rtburchak, aylana; hajmli: kub, silindr, konus, prizma, piramida) farqlash, ularning xususiyatlarini nomladi;

- fazoviy tasavvurlarni o'zlashtirishda - fazoviy munosabatlarni o'rnatadi (old tomonda - orqada - o'rtasida, o'ngda - chapda, uzoq - yaqin, yuqorida - pastda, avval, keyin), to'g'ri yo'nalishda harakat qilish, ob'ektlarning o'ziga nisbatan ("o'zidan" yo'nalish) pozitsiyasini aniqlanadi.

Ushbu bosqichda "algoritm", "qoidalar", "reja" atamaları kiritilmagan.

Ushbu yoshda bolaning matematik material bo'yicha chiziqli algoritmlarni bajarish ko'nikmalarini shakllantirish zarur.

Shuningdek, bu yoshdagi bolalar quyidagi ko'nikmalarni rivojlantirishlari kerak:

Matematik masalalarni echishda chiziqli algoritmlarni bajarish;

Aktivit faoliyatning maqsadini saqlab qolish;

O'qituvchining yordami bilan chiziqli algoritmli faoliyatni nazorat qilish va tuzatish;

Chiziqli algoritmning bajarilishini sodda tilda tasvirlab berish

Ushbu bosqichda kichik yoshdagi bolalarning yosh xususiyatlariga muvofiq, matematik masalalarni echishda algoritmik ko'nikmalarni shakllantirish jarayonida harakat algoritmlarining to'liq indikativ asosidan foydalaniladi.

"Chizqli algoritmlar" moduli chiziqli algoritmlar haqida turli xil bilimlarni birlashtiradi. Ushbu modulda matematikani o'qitish jarayonida va kundalik ishlarda maqsadga erishish uchun vazifani bajarish, matematik masalani echish jarayonida algoritm paydo bo'lishi muammosi ko'rib chiqiladi. Shunday qilib, asosiy tushunchalarni aniqlashtirish, chiziqli algoritmlar bilan tanishish o'qituvchi tomonidan berilgan topshiriqni yoki o'yin qoidasini qanday bajarish kerakligini tahlil qilish, muhokama qilish paytida yuz beradi.

Rejalashtirish quyidagilarni o'z ichiga oladi: matematik masalani hal qilishning chiziqli algoritmini bajarishda maqsadni anglash va uni saqlash, faoliyatni alohida bosqichlarga, bosqichlarga bo'lish. Amalga oshirish - bu algoritm harakatlarining qat'iy belgilangan tartibida ketma-ket bajarilishi demakdir.

Matematik kontseptsiyalarni rivojlantirish o'yinlari jarayonida algoritmik ko'nikmalarni shakllantirish bo'yicha ishlar to'rt bosqichdan iborat: maqsadni belgilash, rejalashtirish, rejani amalga oshirish, aks ettirish.

Birinchi qadam-maqsadni belgilash bosqichi. Bunga o'yin faoliyatiga psixologik e'tiborni yaratish, darsga tayyorligini tekshirish, ushbu darsning o'yin faoliyatining mazmunli asoslarini aniqlash va ularning kichik yoshdagi bolalarning avvalgi tajribasi bilan bog'liqligi kiradi.

Dars mavzusi tasodifan paydo bo'lmasligi, o'qituvchi tomonidan majburlanmasligi uchun avvaliga bola tanish bo'lgan vaziyatda harakat qilishi, so'ngra yangi, bola hal qilishi kerak bo'lgan muammoli vaziyatni yaratishi kerak.

Ikkinchi bosqich-rejalashtirish bosqichi. Ushbu bosqich vaziyatni tahlil qilishni, dialog tarzida yetakchi materialni muammoli bayonini, qiyinchilikdan chiqish bo'yicha muammoli dialogni, muammoli vaziyatdan chiqish uchun taxmin va farazlarni o'z ichiga oladi. O'quvchilar o'qituvchi yordamida nutqda qiyinchiliklardan chiqish yo'lini tuzatadilar, o'qituvchi bolalar variantlarini tuzatadi va tekshirilishi kerak bo'lgan yangi algoritm paydo bo'ladi. Uchinchi bosqich-rejani amalga oshirish bosqichi. Kichik yoshdagi bolalar o'yin vaziyatiga qaytadilar va yangi vaziyatlarni hisobga olgan holda o'ynashadi, matematik masalani hal qilish uchun yangi algoritmni qo'llashadi. O'qituvchi, agar kerak bo'lsa, to'g'ri harakatni ko'rsatib, bolalarni tuzatadi (buning uchun algoritmning to'g'ri bosqichlari bilan maslahat kartalaridan foydalanishingiz mumkin). O'qituvchi bolalarga o'z harakatlarini nutq bilan, bolalarning harakatlarini izoh bilan hamroh bo'lishiga yordam berishi kerak. O'qituvchi bolalar algoritmni qanday eslashlarini tekshiradi. Algoritm qadamlari bilan chizilgan, qo'llanma bilan ishlash, ko'rsatish, kartalar bilan ishlash bo'lishi mumkin. To'rtinchi bosqich - refleksiya bosqichi. O'qituvchi har bir o'quvchi tomonidan erishilgan natijani etalon bilan taqqoslashni tashkil qiladi, nazorat va baholash, agar kerak bo'lsa, bajarilgan vazifani tuzatish jarayoni amalga oshadi. Kichik yoshdagi bolalarda algoritmik ko'nikmalarni shakllantirish maqsadida matematikani o'qitish modeli ushbu ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan vositalarni aks ettiradi. "O'qitish vositalari bu ma'lumot manbalari, qoida bo'yicha, bu turli tabiatdagi modellar to'plamidir".

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Landa L.N. Algorithms and teaching. "Prosveshcheniye" publishing house Moscow 1966.

2. Axmedova N.M. Диагностический инструментарий оценки уровня сформированности алгоритмической компетентности в процессе дифференциального обучения у будущих педагогов начальных классов. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi 2023/12/1, 747-75366

3. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION, 2(2), 97-100.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY FANNI O'QITISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Umaraliyeva Baxtilaxon Raxmonali qizi

Qo'qon davlat pedagogika instituti v v b dotsenti

E-mail: rn2639579@gmail.com

O'zbekistoning mustaqillikka erishishi munosabati bilan ta'lim tizimida ham muhim o'zgarishlar sodir bo'ldi. Ta'lim tizimining mazmuni va tuzilishida tarkibiy o'zgarishlar amalga oshirildi. Ayrim o'quv fanlari dasturdan olib tashlandi, ayrimlarining mazmuni o'zgartirildi, ayrim fanlar yangidan yaratilib, o'quv tizimiga joriy qilindi.

O'quvchilarni har tomonlama tarbiyalashning asosi ularda dunyoqarashni shakllantirishdan iborat. Bu vazifani boshlang'ich sinflarda amalga oshirishda Tabiiy fan muhim o'rin tutadi. Bu predmetni o'rganish kichik yoshdagi o'quvchilarning shaxsiy tajribasini boyitadi, atrofimizdagi jonli va jonsiz tabiatda yuz berayotgan hodisa va jarayonlar to'g'risida bilimlar to'plashga imkon beradi.

Tabiiy fan - tabiat haqidagi fanlar tizimi, tabiiy fanlar majmui. Tabiiy fan bolalarni har tomonlama tarbiyalashning mazmuni va metodlarini ochib beruvchi pedagogik fandır. U pedagogikada ishlangan tadqiqotlarga asoslanadi va o'z fanini o'qitish mazmuni hamda xususiyatlarini hisobga olgan holda uning metodlaridan foydalanadi.

2021- yildan boshlab, 1- sinf o'quvchilari yangi o'quv predmeti - «Tabiiy fan» ni o'rgana boshladilar. Bu o'quvchilar bilan ilk mashg'ulotlardan boshlab, ya'ni savod o'rgatishning alifbe davridayoq o'qituvchi o'quvchilar e'tiborini o'z joyidagi tabiat obyektlarini o'lkashunoslik yo'nalishida kuzatishlariga qaratadi. Kuzatishlar ikkinchi yarim yillikda o'qish va nutqni rivojlantirish bilan parallel holda olib boriladi.

Tabiiy fanni yaxshi bilish boshlang'ich maktab o'quvchilariga o'qitishni to'g'ri tashkil qilish imkonini beradi. Metodika o'qituvchini *Tabiiy fanni o'qitish nazariyasi* bilan qurollantirib, o'qitish mahoratini oshiradi. Tabiiy fan o'qitish asoslarini, uning uchun xos bo'lgan shakl, metod va uslublarini, o'quvchilarning bilish faoliyatlarini o'rganishdan iboratdir. Shu bilan - birga o'quvchilar o'z o'lkasining tabiati va qishloq xo'jaligi xususiyatlarini yaxshi bilgan bo'lishi, o'quvchilar bilan ish olib borishda foydalanib borishi kerak.

Shunday qilib, tabiiy fanning maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarini bugungi kun talablari asosida yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llab fan to'g'risida nazariy va amaliy bilim berishdan iboratdir. Fanning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. O'quvchilarga tabiiy fan haqida eng zarur ilmiy-nazariy bilimlar berish.
2. Boshlang'ich sinflarda tabiiy fan fanini ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi vazifalarini yoritib berish.
3. O'quvchilarga tabiiy fan bazasida zamonaviy pedagogik texnologiyalar haqida bilim berish.
4. O'quvchilarni boshlang'ich sinflarda tabiiy fanni o'qitishning turli uslublari va yo'llari bilan tanishtirish.
5. O'quvchilarda mazkur fandan o'qitishning turli tashkiliy shakllarini, usullarini, zarur ko'rgazmali qurollarni to'g'ri tanlash malakalarini hosil qilish.
6. Maktab tabiiy fan darslarining ekologik va tabiatni muhofaza qilish jihatlarini ko'ra bilishga o'rgatish.
7. O'quvchilarni buyuk mutafakkirlarimizning inson va uni o'rab turgan tabiat bilan aloqalariga bag'ishlangan asarlari ularning dunyoqarashlari bilan tanishtirish. Shuningdek, tabiatga bag'ishlangan hikoya, maqollar, ruboiylar, she'rlaridan tabiiy fan darslarida foydalanishga o'rgatish.

Bundan tashqari Tabiiy fan o'qitishning umumpedagogik va xususiy metodlari, darsni to'g'ri tashkil etish tarixi va istiqbolli rejalar tuzish, darsdan tashqari tadbirlarni tashkil etish usullarini o'rganish kabi masalalar ham ushbu fanning asosiy masalalaridan hisoblanadi.

Pedagogik fan sifatida tabiiy fan didaktika bilan chambarchas bog'langan. O'quv materialini tanlash va uni sinflar bo'yicha taqsimlashga bo'lgan talablar didaktika bilan izohlanadi, ular xususiy metodik masalalarni hal qilishda, o'qitish metodlarini tanlashda, shuningdek o'quvchilarning o'quv faoliyatlarini har xil ko'rinish va shakllarda tashkil qilishda ham yetakchidir. Metodik uslublarni faqat har bir o'quvchi psixologiyasini, yoshi va rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holdagina to'g'ri tanlash mumkin.

Tabiiy fan, shuningdek, fiziologiya, anatomiya, gigiyena, botanika, zoologiya, geografiya, meteorologiya, matematika, falsafa va psixologiya bilan chambarchas bog'liqdir. Shaxsning kamol topishi va rivojlanishi uning ayrim ishlarni, munosabatni, xarakterni o'z ichiga olgan faoliyat jarayonida boradi. Bunda u yoki bu faoliyat turining — o'qish, mehnat, o'yin, muloqotlarning dalillari (motivlari) alohida ahamiyatga egadir. Muloqot dalillari har qanday darsning tarkibiy qismi bo'lishi kerak. Uni o'qituvchi hisobga olmasa, tabiat to'g'risidagi bilimlar imkoniyatini pasaytirib yuboradi. Tabiat bilan turli tashkil qilingan muloqot kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida go'zallikni his etishni boyitadi va chuqurlashtiradi, ularda o'z harakati va ishini o'zi baholay olish qobiliyati rivojlanadi, bu xislatlar xulq-atvorning odobiy hamda ahloqiy me'yorlarini anglash, atrofdagilarga nisbatan mas'uliyat hamda burchni tarbiyalash uchun zarurdir. Tabiat bilan muloqot jarayonida do'stlariga, kattalarga xurmat va mexr-munosabat vujudga keladi.

Boshlang'ich maktabda tabiiy fan tabiat hayotidagi ayrim tabiiy hodisalar va o'simliklar, xayvonlar hamda odamning tashqi xususiyatlari bilan tanishtirishdangina iborat emas. Tabiiy fanni o'qitish jonli va jonsiz tabiatning har-xil ob'ektlari o'rtasidagi, jonli tabiat bilan odamlar mehnati o'rtasidagi o'zaro aloqalarni kichik yoshdagi maktab o'quvchilari tushuna oladigan shaklda ochib berishi, jonajon tabiatga muxabbatni, uning boyligini asrab-avaylash va ehtiyotlik bilan foydalanish kabi tuyg'ularini tarbiyalashi kerak. Boshlang'ich sinf tabiiy fan dasturi tabiat hodisalarining keng doirasini qamrab oladi, shu munosabat bilan ba'zan o'rganilayotgan xodisalar bilan o'zaro bog'liq holda kuzatishlar olib borish qiyin bo'ladi. Shuning uchun ham tabiatni dastlab o'rganish uchun ob'ektlar tanlashda quyidagilarni: o'quvchilarning yosh xususiyatlarini, o'rganilayotgan mavzuning tushunarli bo'lishini, uning ta'limiy va rivojlantiruvchi ta'sirini, o'lkashunoslik material bo'lishini, olingan bilimlarni maktab jonli tabiat burchagi va o'quv-tajriba uchastkasidagi ishlar bajarilishida foydalanish imkoniyatini hisobga olish zarur.

Tabiiy fanning muhim vazifasi — har bir sinf uchun yakka tartibda dastur ishlab chiqishdir. Umuman o'quv predmetining mazmuni maktab dasturi bilan belgilanadi, u tabiiy fanning rivojlana borishi bilan o'zgarib va takomillashib boradi.

Tabiiy fanning ta'lim hamda tarbiyaviy vazifalarining bajarilishi uchun xilma-xil o'qitish metodlari va o'quv jarayonini tashkil qilishning har xil shakllaridan foydalanish kerak bo'ladi. Barcha ta'lim va tarbiyaviy vazifalarning bajarilishi metodlarning turli tanlanishiga bog'liq. Tabiatdagi mustaqil kuzatishlarsiz kichik yoshdagi o'quvchilarda kuzatuvchanlikni rivojlantirib bo'lmaydi, tirik organizmlarni bevosita o'rganmasdan turib o'simlik va hayvonlar hayotini tushunib bo'lmaydi, o'simliklarni o'stirish va xayvonlarni parvarish qilish bo'yicha amaliy ishlar bajarilmasdan qishloq xo'jalik mehnatining amaliy, o'quv ko'nikmalarini hosil qilib bo'lmaydi. Tabiiy fan o'qitish jarayoni faqat o'qituvchinigina emas, balki o'quvchilar faoliyatini ham o'z ichiga oladi. O'qitishning natijasi dasturda mo'ljallangan mavzu puxta o'zlashtirilgan bo'lishi kerak. Shuning uchun ham o'qitish metodlari va o'quvchilarni tashkil etish shakllarini o'rganish ularning mavzuni o'zlashtirib olish jarayonini o'rganish bilan birga boradi. Shug'ullaniladigan har qanday metodning ahamiyatini, o'quvchilarning mavzuni o'zlashtirganligini, ularda zarur tasavvur

va tushunchalarning shakllantirilganligini tarbiyaviy natijalarni aniqlamasdan turib bilib bo'lmaydi. Faqat shu ma'lumotlarga asoslanib, har qanday metodni to'g'ri baholash mumkin.

O'qitish jarayonida o'quvchilar bilimini hisobga olishni turli tashkil etish va uning asosida har bir o'quvchi natijalarini va umuman o'qitishni baholash muhimdir, o'qitish metodlari to'g'risidagi masalani ishlab chiqish bilan mashg'ulotlarning o'quv jihozlari to'g'risidagi masalalar ham chambarchas bog'liqdir, chunki o'quv qurollari va boshqa jihozlar tabiiy fanning tasavvurlari va tushunchalarni shakllantirishning asosi hisoblanadi.

Tabiiy fan, shuningdek o'qitishning moddiy bahosi — tabiatshunoslik xonasi, tirik tabiat burchagi, o'quv-tajriba uchastkasi, geografiya maydonchasi, o'qitishning texnik vositalarini tashkil etish va foydalanish masalalarini ham qarab oladi, ularsiz tabiiy fanni o'qitishni to'g'ri olib borish mumkin bo'lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. M. Nuritdinova. "Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi" Toshkent, O'qituvchi 2005-yil.
1. 2. Umaraliyeva, B. R. "Educational importance of teaching geography in secondary schools." International journal of social science & interdisciplinary research issn: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.12 (2022): 348-350.
2. 3. Umaraliyeva. B. R. "Yordamchi maktab o'quvchilarida geografiya fani orqali tarbiyani shakllantirishda sharq mutafakkirlarining tarbiya to'g'risidagi qarashlaridan foydalanish masalalari" Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi 2023 yil 519-523b
4. Umaraliyeva Baxtilaxon Raxmonali qizi "THE ROLE OF THE CORNER OF LIVING NATURE IN NATURAL SCIENCE CLASSES" JournalNX-Amultidisciplinary Peer Reviewed Journal ISSN No: 2581 - 4230 Impact factor: 8.155: 66-69 b.
5. Umaraliyeva B.R. "YORDAMCHI MAKTAB O'QUVCHILARIDA GEOGRAFIYA FANI ORQALI TARBIYANI SHAKLLANTIRISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARINING TARBIYA TO'G'RISIDAGI QARASHLARIDAN FOYDALANISH MASALALARI" NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTNOMASI 2023-yil 1-son 519-523b.
6. Umaraliyeva B.R. "BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY FAN O'QUVCHILARIDA TABIIY FANNI O'QITISH ORQALI TARBIYANI SHAKLLANTIRISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARINING TARBIYA TO'G'RISIDAGI QARASHLARIDAN FOYDALANISH MASALALARI". NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTNOMASI 2024-yil 3-son 1241-1245 b.
7. Umaraliyeva Baxtilaxon Raxmonali qizi Sohobjonova Madinaxon Saydullo qizi "BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY FAN TUSHUNCHALARINI SHAKLLANTIRISH" "ILM-FAN MUAMMOLARI MAGISTRANTLAR TALQINIDA" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi MATERIALLARI TO'PLAMI Qo'qon 2024 2-qism 581-583 b.
8. Boshlang'ich sinf "Tabiiy fan" darsliklari.

**BO'LAJAK PEDAGOGLARNING ANTIKORRUPSION KOMPETENTLIGINI «HALOLLIK
VAKSINASI» ASOSIDA RIVOJLANTIRISH**

Isroilov G'olib Rashidovich

Qo'qon davlat pedagogika instituti erkin tadqiqotchisi

Annotatsiya: mazkur maqolada bo'lajak pedagoglarning antikorrupsion kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati va uni amalga oshirishda «halollik vaksinasi» g'oyasining samaradorligi tahlil qilinadi. Antikorrupsion kompetentlikni shakllantirish pedagoglarga kasbiy faoliyatlarida halollik va adolatlilikka rioya qilish, korrupsiya holatlariga qarshi immunitet hosil qilish imkoniyatini beradi. Maqolada antikorrupsion tarbiya va ta'lim jarayonida amalga oshirilishi kerak bo'lgan usullar, interaktiv yondashuvlar va axloq kodekslarining ahamiyati yoritilgan. Shunday qilib, «halollik vaksinasi» yosh pedagoglarning shaxsiy va kasbiy faoliyatida halollikni ta'minlashning muhim vositasi sifatida ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: bo'lajak pedagoglar, halollik vaksinasi, axloq va etika, korrupsiyaga qarshi kurash, halollik, axloqiy tarbiya, korrupsiyaga qarshi kurash, pedagogik ta'lim, axloqiy tarbiya, qonunchilik, korrupsiyaga qarshi immunitet.

Bo'lajak pedagoglar.

**РАЗВИТИЕ ANTIKORРУПЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ
НА ОСНОВЕ «ВАКЦИНЫ ЧЕСТНОСТИ»**

Исроилов Голиб Рашидович

Независимый научный сотрудник

Коканского государственного педагогического института

Аннотация: в данной статье анализируется важность развития антикоррупционной компетентности будущих педагогов и эффективность идеи «вакцины честности» при ее реализации. Формирование антикоррупционной компетентности дает педагогам возможность соблюдать честность и справедливость в своей профессиональной деятельности, формировать иммунитет против коррупции. В статье подчеркивается важность методов, интерактивных подходов и этических кодексов, которые должны быть реализованы в процессе антикоррупционного образования и обучения. Таким образом, «вакцина честности» показана как важное средство обеспечения честности в личной и профессиональной деятельности молодых педагогов.

Ключевые слова: будущие педагоги, вакцина честности, мораль и этика, борьба с коррупцией, честность, нравственное воспитание, борьба с коррупцией, педагогическое образование, нравственное воспитание, законодательство, иммунитет от коррупции, будущие педагоги

**DEVELOPMENT OF ANTI-CORRUPTION COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS BASED
ON THE "INTEGRITY VACCINE"**

Isroilov Golib Rashidovich

Independent researcher of the Kokand State Pedagogical Institute

Abstract: this article analyzes the importance of developing anti-corruption competence of future teachers and the effectiveness of the idea of the "honesty vaccine" in its implementation.

The formation of anti-corruption competence gives teachers the opportunity to observe honesty and fairness in their professional activities, to form immunity against corruption. The article emphasizes the importance of methods, interactive approaches and ethical codes that should be implemented in the process of anti-corruption education and training. Thus, the "honesty vaccine" is shown as an important means of ensuring honesty in the personal and professional activities of young teachers.

Keywords: future teachers, honesty vaccine, morality and ethics, fight against corruption, honesty, moral education, fight against corruption, pedagogical education, moral education, legislation, immunity from corruption.

Future teachers

Kirish

Hozirgi zamon jamiyatida korrupsiya global muammolardan biriga aylangan bo'lib, uning salbiy ta'siri nafaqat iqtisodiy rivojlanishga, balki ijtimoiy adolat va inson qadriyatlariga ham putur etkazadi. Ayniqsa, ta'lim sohasida korrupsiyaning oldini olish va uni yo'q qilish alohida ahamiyatga ega, chunki bu sohadagi halollik jamiyat kelajagining tamal toshidir. Shu sababli, bo'lajak pedagoglarning antikorrupsion kompetentligini shakllantirish ularning professional tayyorgarligida asosiy jihatlardan biri bo'lishi lozim.

Maqolada bo'lajak pedagoglarning antikorrupsion kompetentligini rivojlantirish uchun «halollik vaktsinasi» g'oyasi asosidagi yondashuvning afzalliklari ko'rib chiqiladi. Ushbu yondashuv bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy faoliyatida korrupsiyaga qarshi immunitetni shakllantirishga qaratilgan.

«Halollik vaktsinasi» tushunchasi

«Halollik vaktsinasi» — bu yosh pedagoglarda axloqiy va professional nuqtai nazardan halollik va adolatlikni tarbiyalashga qaratilgan pedagogik konsepsiyadir. Vaktsina tushunchasi bu erda faol va tadrijiy ravishda antikorrupsion immunitet shakllantirishni anglatadi. Ya'ni, pedagoglarni tayyorlash jarayonida ularda halollik, axloq va qonunchilik qoidalariga qat'iy rioya qilishga bo'lgan xohish va ko'nikmalarni mustahkamlashdan iborat.

Bo'lajak pedagoglarda antikorrupsion kompetentlikni shakllantirish yo'llari

1. **Ma'lumot va bilimlar berish:** Bo'lajak pedagoglarga korrupsiyaning salbiy ta'siri, uning jamiyat va ta'lim tizimiga zararlari to'g'risida keng qamrovli bilimlar berish muhimdir. Ular korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy va axloqiy asoslari bilan tanishtirilishi, ushbu bilimlarni o'z professional faoliyatida qo'llay olishi lozim.

2. **Halollik qadriyatini shakllantirish:** Pedagogik ta'lim jarayonida halollik va adolat me'yorlariga rioya qilish alohida o'rin egallashi kerak. «Halollik vaktsinasi» asosida pedagoglarni halollikning muhimligi, uning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni haqida chuqur bilimga ega bo'lishga yo'naltirish muhim ahamiyatga ega.

3. **Tanqidiy fikrlash va axloqiy muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish:** Bo'lajak o'qituvchilar tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lishi va hayotiy muammolarni hal qilishda axloqiy qarorlar qabul qilish ko'nikmalariga ega bo'lishi zarur. Bu ularga kasbiy faoliyatida korrupsiya holatlarini aniqlash va unga qarshi turish imkonini beradi.

4. **Interaktiv usullardan foydalanish:** Antikorrupsion tarbiyani amalga oshirishda interaktiv metodlar, masalan, rol o'yinlari, simulyatsiyalar, keys-stadi kabi yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Bunday mashg'ulotlar talabalarni haqiqiy hayotdagi holatlarga tayyorlaydi va korrupsiyaga qarshi turish ko'nikmalarini shakllantirishda yordam beradi.

5. **Etika kodeksi va qoidalarini o'rgatish:** Bo'lajak pedagoglar axloq kodekslari bilan tanishtirilishi, ularga amal qilishni o'rganishlari zarur. Bu ularga kasbiy faoliyatida halollik va shaffoflikka rioya qilish uchun asosiy me'yorlardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Antikorrupsion kompetentlikning natijalari

Antikorrupsion kompetentlikni rivojlantirish bo'lajak pedagoglarga quyidagi yutuqlarni beradi:

- **Huquqiy bilimlar va axloq me'yorlariga amal qilish:** Ular korrupsiyaga qarshi qonunchilikka amal qilish, o'z huquq va majburiyatlarini to'g'ri tushunish imkoniyatiga ega bo'ladi.
- **Ijtimoiy mas'uliyat:** Pedagoglar jamiyatda va ta'lim tizimida adolat va halollikni qo'llab-quvvatlashda faol ishtirok etadi.
- **Mustaqillik va tanqidiy fikrlash:** Ular o'z kasbiy faoliyatida korrupsiya holatlarini oldindan ko'ra oladi va ularga qarshi tegishli choralar ko'ra oladi.

Nazarimizda, «halollik vaksinasi» inson qalbiga igna bilan emas, iymon nuri orqali o'tib, uning vijdonini poklaydi. Har qanday insonga qondan va ona suti orqali «halollik vaksinasi» singib boradi. Demak, inson halol bo'lishi uchun uning iymoni butun bo'lishi lozim. Har bir odam o'z ishini halol bajarsa, u «halollik vaksinasi» bilan emlangan bo'ladi. Ana shunday immunitetni shakllantirish vazifasi avvalo ota-onalar, maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim muassasalari xodimlari, shuningdek, xalqimizning ziyoli, ma'naviyatli qismi zimmasiga yuklanadi. Iymonli odam harom luqma, birovning haqini eyishdan, harom ishlar qilishdan tiyiladi, chunki uning vijdoni pokligi bunga yo'l qo'ymaydi. Va albatta, u ota-onasi, qarindosh-urug'lari, xalqi va Vatani uchun fidoyilik bilan halol mehnat qiladi, halol luqma topib, farzandlariga ediradi. Biroq yaqin vaqtgacha «halollik vaksinasi» bilan emlanmagan odamlar poraxo'rlikka, tanish-bilishchilikka berilib ketishi natijasida korrupsiya holatlariga yo'l qo'yishdi. Bu holat, barcha sohalarida bo'lgani kabi, ta'lim muassasalariga kirib kelishi kechirilmas va achinarli holat sanaladi. Oliy ta'lim muassasalarida tanish-bilishchilik, tog'a-jiyanchilik asosida o'qishni bitirib, diplom olgan mutaxassis, yana shu asosda ishga joylashib ham olardi. Ilmni puxta egallamagan «mutaxassis»dan nimani ham kutish mumkin. Bundaylar ishlaydigan soha oqsaydi, rivojlanish bo'lmaydi», oxir-oqibatda jamiyatni botqoqlikka qarab tortadi.

Korrupsiyaga qarshi kurashda rahbar kadrlarda va davlat hizmatchilarida yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirish dolzarb vazifalardan biridir. Chunki korrupsiyaviy munosabatlar davlat hizmatlari yoki rahbar kadrlar bilan kasbiy munosabatlarda ko'proq yuzaga keladi. Shu bilan birga korrupsiya hizmat vakolatini sui'stimol qilish orqali yuzaga kelsa, rahbar kadrlar va davlat hizmatchilarida yuksak axloqiy fazilatlar, xususan, halollik, vijdonlilik va mas'uliyatni oshirish orqali kurash yo'llarini kengaytirish kerak bo'ladi.

Korrupsiyaviy xavfsizlikni shakllantirishda halollik muhim ahamiyatga ega sifatlardan biri hisoblanadi. Chunki davlatda kuchli nazorat tuzilmasi va qat'iy jazolash mexanizmi ishlab tursada, yukmak axloqiylik shakllanmagan, halol hizmatchilar mavjud bo'lmagan sohada korrupsiyaviy munosabtlar namoyon bo'laveradi. Halollik ijtimoiy taraqqiyotning har bir bosqichida kuchli qadrlangan insoniy fazilatlardan hisoblanadi. Barcha dinlarda ham insonlarni birinchi navbatda halol bo'lishga davat etiladi. Shunday ekan, halollikning negizi bo'lgan pok vijdon bilan ish yuritish zaruratini jamiyatimizning har bir qatlami ongiga joylash muhim vazifalardan biridir. Lekin Arastuning fikrlaridan kelib chiqsak, halollik amaliy o'rnak bo'lish orqali shakllanishi kelib chiqadi. Ya'ni oilada, jamoada va jamiyatning har bir sohasida halollikning qay darajada namoyon bo'lishi ijtimoiy muhitda ushbu fazilatni qay darajada qadrlanishiga bog'liq. Oilada ota-onaning halollikka bo'lgan munosabat va vijdonan ish yuritish tamoyillari albatta farzandiga ta'sir ko'rsatadi.

Halollik kategoriyasi o'z ichiga adolat, vijdon, insof, or-nomus, diyonat kabi fazilatlarni qamrab oladi. Umuman olganda, halol inson avvalo vijdonli, insofli adolatli va dinu-diyonatli bo'ladi. Inson vijdonli bo'lib, halol bo'lmasligi aslo mumkin emas. Yoki adolatli insonni qattiqqo'l bo'lsa ham halol deb tariflash mumkin bo'ldai. Axloqshunoslik nuqati nazaridan ham insondagi

fazilatlar bir birini talab qiladi va bir biri bilan chambarchas bog'langan bo'ladi. Asosiy ahloqiy mezoniy tushuncha bo'lgan muhabbatning inson qalbida mavjudligi, insonni inson sifatida qadrlash istagi har bir insonda fazilatlarini shakllantiradi.

Mashhur mutafakkir Erix Fromm vijdonli insonda barcha fazilatlar mujassam bo'lishini ta'kidlaydi. **Chunki «vijdon** - bu, insonning o'zi tomonidan qo'yilgan kuzatuvchidir. U insonni o'ziniki deb hisoblaydigan istak va maqsadlarga muvofiq ravishda harakat qilishga undaydi». Shunday ekan halollik fazilatini falsafiy tahlil qilishda unga bog'liq bo'lgan tushunchalarga ham tadqiq etish maqsadga muvofiq bo'ladi. Mashhur mutafakkir Farobiy adolatlikni xayrli narsalar, ya'ni moddiy boyliklar, hurmat, ehtirom, martabalar, salomatlik va boshqalarni to'g'ri taqsimlanishida deb biladi. Har bir kishi ulardan o'ziga tegishlisini olishi adolatlik bo'ladi. Shuningdek u adolatlikni mkhribonlik bilan bog'lab, fazilatli shahardagi mehribonlik, avvalo, fazilatli ishlarda va fikrlarda ko'rinmog'i kerakligini ta'kidlaydi. Yassaviylik tariqatining asoschisi Ahmad Yassaviyo'zining «Hikmat» asarida insonning bu dunyoda yashashidan maqsadi, halol va pok bo'lishi, nafsning quliga aylanmasligi, nodonlik va johillik, zulm va istibdod, adolatsizlik, takabburlik, yolg'onchilik, ta'magirlik kabi illatlarga salbiy munosabatda bo'lishi kerakligini yozadi.

Xulosa. «Halollik vaktsinasi» asosida bo'lajak pedagoglarning antikorrupsion kompetentligini rivojlantirish ta'lim tizimida halollik va adolatlikni ta'minlashga yo'naltirilgan muhim strategiyadir. Bu yosh o'qituvchilarga faqat kasbiy ko'nikmalarni emas, balki jamiyatda yuqori axloqiy va huquqiy me'yorlarga rioya qilishga tayyor bo'lgan faol va mas'uliyatli shaxslar bo'lish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Rashidovich, I. G. (2022). THE ROLE OF FOLK PEDAGOGY IN EDUCATION IN THE SPIRIT OF PHILANTHROPY. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(12), 1310-1313.
2. Rashidovich, Israilov Galib. "THE ROLE OF FOLK PEDAGOGY IN EDUCATION IN THE SPIRIT OF PHILANTHROPY." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.12 (2022): 1310-1313.
3. Khaitov, B. S. (2022). METHODS FOR IMPROVING THE INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE OF THE HEAD OF A GENERAL EDUCATION INSTITUTION DURING THE EDUCATIONAL PROCESS. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(12), 928-931.
4. Khaitov, Bekzod Shukhratovich. "IMPROVING THE SYSTEM OF WORK WITH PARENTS OF SCHOOLCHILDREN IN THE ACTIVITIES OF DIRECTORS OF GENERAL EDUCATION SCHOOLS." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.1 (2023): 396-400.
5. Khaitov, B. S., & Babaeva, N. M. (2021). Problematic situations in higher authority administration and ways to improve of dealing with them. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 974-977.
6. Shuxratovich, X. B. (2024). ROLE OF PROBLEM EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN TEACHING PEDAGOGICAL SCIENCES. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES*, 5(07), 17-20.
7. Shuxratovich, X. B. (2024). DEVELOPMENT OF ANALYTICAL AND CRITICAL THINKING SKILLS OF FUTURE EDUCATORS IN A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT. *American Journal of Philological Sciences*, 4(07), 28-33.
8. Хаитов, Бекзод. "Creating an electronic educational environment in educational institutions in conditions of digitalization of education." *Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире* 1.3 (2022): 267-271.
9. Khasanovna, R. N. METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. 51 *ТЕХНОЛОГИИ СОЦИАЛЬНО-ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ (SEL) В ПРОФИЛАКТИКЕ БУЛЛИНГА УЧАЩИХСЯ* БЫЛИНА ВЕРА ВЛАДИМИРОВНА, 52, 15.

ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОГО МЫШЛЕНИЯ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Кадирова Д. Н.

Преподаватель КГПИ

Фозилова М, Кашматова

Студенты 1 курса направления дошкольного образования

Формирование инновационного мышления у детей дошкольного возраста — важная задача для педагогов и родителей, поскольку именно в этот период закладываются основы креативности, любознательности и способности к решению нестандартных задач. Вот несколько подходов и методов, которые могут помочь в этом процессе:

1. Игровые методы:

- Ролевые игры: Позволяют детям экспериментировать с разными ролями и сценариями, развивая их воображение. Вот несколько примеров ролевых игр, которые подойдут для детей дошкольного возраста:

1. Магазин: Дети могут разыгрывать сценки, где один играет роль продавца, а другие — покупателей. Можно использовать игрушки или продукты, чтобы создать настоящую атмосферу магазина.

2. Семья: Дети могут принимать на себя роли разных членов семьи (мама, папа, брат, сестра) и разыгрывать повседневные ситуации, такие как приготовление пищи, уборка или игры.

3. Врач и пациент: Один ребенок играет роль врача, а другой — пациента. Это позволяет детям познакомиться с медициной и развивать навыки общения.

4. Школа: Дети могут разыгрывать уроки, где один из них будет учителем, а остальные — учениками. Это поможет им адаптироваться к школьной жизни и научиться работать в коллективе.

5. Путешествие: Дети могут изображать путешественников, пробуя разные виды транспорта (самолет, поезд, автобус) и исследующих различные страны или города. Можно использовать карты или атласы для большей интерактивности.

6. Кафе или ресторан: Дети могут играть роли официантов и посетителей, заказывая блюда и обслуживая друг друга. Это развивает навыки общения и учит правилам вежливости.

7. Профессии: Ребята могут попробовать себя в различных профессиях, таких как пожарный, полицейский, строитель, учитель и т.д., разыгрывая тематические сцены из жизни.

Эти ролевые игры не только развлекают детей, но и способствуют развитию их креативности, социальных навыков и способности к сотрудничеству.

- Конструктивные игры: Использование конструкторов и моделей для создания новых объектов развивает пространственное мышление и выполнение задач.

Конструктивные игры — это отличный способ развивать у детей дошкольного возраста пространственное мышление, креативность и навыки решения задач. Вот несколько примеров конструктивных игр:

1. Строительство из кубиков: Дети могут использовать деревянные или пластиковые кубики для создания различных конструкций, таких как дома, башни или мосты. Это помогает развивать координацию и понимание основ архитектуры.

2. Конструкторы (например, LEGO): С помощью конструкторов дети могут собирать модели по инструкциям или создавать свои собственные уникальные конструкции. Это развивает мелкую моторику и воображение.

3. Песочница: Игра в песочнице с формочками и лопатками позволяет детям строить замки, дороги и другие объекты. Это не только развивает творческие способности, но и способствует физическому развитию.

4. Модели из бумаги: Дети могут создавать модели из бумаги, вырезая и складывая фигуры. Это может быть оригами или простые бумажные конструкции, что развивает терпение и внимание к деталям.

5. Строительство из природных материалов: Использование палочек, камней, шишек и других природных материалов для создания различных объектов. Это помогает детям учиться работать с разными текстурами и формами.

6. Конструкторы с магнитами: Игрушки с магнитными элементами позволяют детям создавать трехмерные конструкции, что развивает их пространственное восприятие и понимание геометрии.

8. Пазлы: Сборка пазлов помогает детям развивать логическое мышление и пространственное восприятие, а также учит их терпению и настойчивости.

Эти игры не только увлекательны, но и способствуют развитию важных навыков, которые будут полезны детям в будущем.

Важно помнить, что развитие инновационного мышления — это процесс, требующий терпения и времени. Поддержка со стороны взрослых и создание благоприятной образовательной среды играют ключевую роль в этом процессе.

Исходя из вышеизложенного приведем основные выводы о значении и подходах к этому процессу:

1. Ранняя адаптация к новшествам: Дети, развивающие инновационное мышление в дошкольном возрасте, легче адаптируются к новым условиям и технологиям в будущем. Это формирует основу для их успешной жизни в быстро меняющемся мире.

2. Развитие креативности: Инновационное мышление позволяет детям находить нестандартные решения, использовать свое воображение и экспериментировать, что является ключевыми компонентами креативности. Через творческие игры и проекты они учатся мыслить вне рамок.

3. Проблемное обучение: Важным аспектом формирования инновационного мышления является применение проблемного обучения, когда дети работают над реальными задачами или проектами, что развивает их аналитические способности и критическое мышление.

4. Стимулирование любознательности: Создание обучающих ситуаций, в которых дети могут задавать вопросы и искать ответы, способствует развитию их интереса к окружающему миру и улучшению навыков исследования.

5. Развитие социальных и эмоциональных навыков: Инновационное мышление связано с умением работать в команде, коммуницировать и управлять своими эмоциями, что крайне важно для успешной социализации в будущем.

6. Открытость к ошибкам: Поощрение детей к экспериментированию и принятию неудач как важной части процесса обучения позволяет им развивать уверенность в своих силах и учиться на собственных ошибках.

В целом, создание среды, способствующей формированию инновационного мышления у детей дошкольного возраста, требует комплексного подхода, включающего разнообразные виды деятельности, поддержку креативности и активное участие

взрослых. Это не только увеличивает шансы детей на успешное будущее, но и формирует у них позитивное отношение к обучению и самосовершенствованию.

Библиография

1. «СМЫШЛЁНЫШИ» Методическое пособие для педагогов дошкольных образовательных учреждений. муниципальное бюджетное дошкольное образовательное учреждение детский сад № 48 «Дружная семейка» городского округа Тольятти, Россия, 2018

2. Кадирова, Дилдора Наджатбековна. "CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN." Актуальные научные исследования в современном мире 11-8 (2020): 19-22.

3. Kadirova, D. "MECHANISMS FOR THE FORMATION OF SOCIAL CONSCIOUSNESS IN PRESCHOOL CHILDREN." ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 8.071 12.10 (2023): 28-35.

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANIB O'QISH DARSLARI
SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI**

Akbarova Munira Shavkatovna

QDPI o'qituvchisi, f.f.b.f.d., PhD;

Muhammadjonova Nurjahon Muhammadjon qizi

QDPI, 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda o'qish darslarini tashkil etishda interfaol metodlardan foydalanish hamda ularni qo'llash orqali o'quvchilarning faolliklarini oshirishga erishish usullari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: interfaol metodlar, "Insert" metodi, "Blis-o'yin" metodi, "Rezyume" metodi, "Charxpalak" metodi.

Hozirgi davrda zamonaviy maktab oldiga qo'yilgan asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarni tarbiyalash hamda jamiyatda o'z o'rnini topishga ko'maklashish va unga yetarli darajada foyda beradigan bilimlar bilan qurollantirishdan iborat. Bu muammoni hal etishning muhim yo'nalishlaridan biri o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini o'stirish, ularda bilim olishga qiziqish, mustaqillik va ijodkorlikni rivojlantirish, ma'naviyatini shakllantirishni ko'zda tutadigan o'qitish metodlari hamda o'quv-metodik materialni ishlab chiqish va tatbiq etishdan iboratdir. Shu sababli o'quv jarayonining tuzilishi, uning metodlari va tashkiliy shakllarini doimo takomillashtirish, o'quv topshiriqlarining bajarilish usullarida yangi elementlarni kiritib borish zaruriyati paydo bo'ladi. O'quvchilar faolligini oshirishda metodlarni to'g'ri tanlab, bilish faoliyatini oqilona boshqarish yordamida erishiladi.

Dars jarayonida "Aqliy hujum", "Kichik guruhlarda ishlash", "Charxpalak", "Insert", "Blis-o'yin", "Rezyume" kabi interfaol metodlardan o'rinli foydalanish, dars samaradorligini oshiradi.

"Insert" strategiyasi metodi.

Insert – o'quv jarayonida o'quvchilarning olgan bilimlarini mustaqil tahlil qilish va anglash imkoniyatini beradigan vositadir. Maqsadi: o'quvchilarni matnni oxirigacha o'qib, mazmuni anglab, qayta hikoya qilishga o'rgatish. Vazifasi: faol bo'lmagan o'quvchilarni darsga qatnashishlarini ta'minlash hamda qo'shimcha ma'lumotlarga ega bo'lish. O'quvchi matnni "Insert" strategiyasi metodidan o'rganilganda quyidagi jadvaldan "Oltin kuz" mavzusida foydalanish mumkin. 7 "V" bilganlarimni tasdiqlaydi "+" yangi axborot "-" bilganlarimga zid keladi "?" meni o'ylantirib qo'ydi "Oltin kuz" deb atalishini bilaman. Chunki kuz faslida tabiat oltin tusga kiradi... Tuyoqli jonivorlar haqida ma'lumotga ega bo'ldim. Ko'kqarg'alar ham issiq o'lkalarga uchib ketar ekan. Tuyoqli jonivorlarga nimalar kiradi?

"Rezyume" texnologiyasi murakkab, ko'p tarmoqli, mumkin qadar muammoli mavzularni o'rganishga qaratilgan. Texnologiyaning mohiyati shundan iboratki, bunda bir yo'la mavzuning turli tarmoqlari bo'yicha axborot beriladi. Ayni paytda ularning har biri alohida nuqtalardan muhokama etiladi. Masalan, ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik va kamchiliklari, foyda va zararlari belgilanadi. Maqsadi: o'quvchilarni erkin, tanqidiy fikrlashga, jamoa bo'lib ishlashga, izlanishga, fikrlarni jamlab taqqoslash uslubi yordamida mavzudan kelib chiqqan holda uning muammosini, yechimini topishga o'rgatish. Vazifasi: o'quvchilarni kerakli xulosa yoki qaror qabul qilishga, jamoaga o'z fikri bilan ta'sir o'tkazishga, uni ma'qullashga, shuningdek, berilgan muammoni yechishda, mavzuga umumiy tushuncha berishda o'tilgan mavzulardan egallagan bilimlarni qo'llay olishga o'rgatadi. Masalan: o'quvchilar Yayra Sa'dullayevaning "Yordam berdi" hikoyasi qahramonlari Farida va Shohidaning ijobiy hamda salbiy tomonlarini tavsiflab beradilar.

"Blis-o'yin" texnologiyasi. Ushbu texnologiya o'quvchilarga harakatlar ketma-ketligini to'g'ri tashkil etish, mantiqiy fikrlash, o'rganayotgan predmeti asosida ko'p, xilma-xil fikrlar va

ma'lumotlardan kerakligini tanlab olishni o'rgatishga qaratilgan. Maqsadi: ushbu usul orqali o'quvchilarga tarqatilgan qog'ozlarda ko'rsatilgan harakatlar ketma-ketligini avval yakka 8 tartibda mustaqil ravishda belgilab, so'ngra o'z fikrini boshqalarga o'tkaza olish yoki o'z fikrida qolish, boshqalar bilan hamfikir bo'la olishga o'rgatish. Vazifasi: o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, shu bilan bir qatorda, o'zgalar fikrini hurmat qilishga o'rgatadi. "Blis-o'yin" texnologiyasi quyidagicha tashkil qilinadi. O'quvchilarga alohida-alohida tarqatma materiallar beriladi. Ular tomonidan yakka tartibda bajarilishi kuzatiladi. O'quvchilar tarqatilgan qog'ozlarda ko'rsatilgan vazifani mustaqil bajaradilar, so'ngra guruhlarda tahlil qiladilar. O'quvchilar tarqatma materialdagi tartibsiz berilgan javoblar to'g'risiga mos savollar raqamini belgilab chiqadilar. Bu vazifani bajarish uchun 10 daqiqa vaqt beriladi. So'ngra o'quvchi javobi bilan to'g'ri javob o'qituvchi yoki guruhlar tomonidan taqqoslanib, tahlil qilinadi. "Blis-o'yin" texnologiyasidan har bir mavzuni mustahkamlash jarayonida foydalanish mumkin. Masalan: "Sohibqiron Temur bobo" mavzusida "Blis-o'yin" texnologiyasi qo'llanilgan.

"Charxpalak" metodi o'quvchilarni o'tilgan mavzularni yodga olish, mantiqan fikrlab, berilgan savollarga mustaqil ravishda to'g'ri javob berish va o'z-o'zini baholashga o'rgatish hamda qisqa vaqt ichida o'qituvchi tomonidan barcha o'quvchilarning egallagan bilimlarini aniqlashga qaratilgan. Maqsadi: o'tilgan mavzularni o'quvchilar tomonidan o'zlashtirish darajasini aniqlash, bilim, ko'nikma va malakalarini yanada mustahkamlash. Vazifasi: o'quvchilarni ijodiy fikrlash, hozirjavoblik, yakka va guruhlarda ishlashga o'rgatadi, shuningdek kerakli fikrlarni tanlay olish ko'nikmasini rivojlantiradi. Demak, ilg'or pedagogik va interfaol metodlardan foydalanish o'quvchining o'rganish jarayonini jadallashtiradi, mustaqil fikr yuritish, axborot manbalari murakkab muammoli vaziyatlarni mustaqil hal etish, o'rtoqlarining fikrini tahlil qilib, asoslangan xulosalar chiqarish, munozarada ishtirok etish, boshqa shaxslar bilan muloqotga kirishishga o'rgatadi.

O'quv jarayonida o'quvchilarga shaxs sifatida qaralishi, pedagogik texnologiyalar hamda zamonaviy metodlarning qo'llanilishi o'quvchilarni mustaqil, erkin fikrlashga, izlanishga, har bir masalaga ijodiy yondashishga, mas'uliyatni his qilishga, "O'qish savodxonligi" fanini o'rganishga qiziqishlarining ortishiga, umuman, bilim olish uchun intilishga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Boymurodova G., Sattorova X., Muslimova Sh., Karimova F., Saydaliyeva G., Kabilova Z. O'qish: 3-sinf. O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma – T.: "Sharq", 2016. – 176 b.
2. Shavkatovna, A. M. (2023, November). BOSHLANG'ICH SINFLARDA ERTAKLARNING TURLARI BILAN ISHLASH. In *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (Vol. 2, No. 12, pp. 34-39).
3. Shavkatovna, A. M. (2023, November). BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA ERTAKLARNING TUTGAN O'RNI. In *Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities* (Vol. 2, No. 12, pp. 158-162).
4. Shavkatovna, A. M. (2023, November). BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI ERTAK JANRI BILAN TANISHTIRISH. In *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (Vol. 2, No. 12, pp. 29-33).
5. Shavkatovna, A. M. (2023). UNUSUAL COMPOUNDS AS A FACTOR INCREASING THE LINGUOPOETIC VALUE OF THE LITERARY TEXT. *JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 9(5), 311-315.
6. Shavkatovna, A. M. (2023). Unusual Compounds: Oxymoron and Occasionalism. *Open Access Repository*, 9(7), 148-150.

7. Shavkatovna, A. M. (2023, November). OKSYUMORON–BADIY, LINGVOPOETIK VOSITA. In *Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities* (Vol. 2, No. 12, pp. 153-157).
8. Shavkatovna, A. M. (2023, November). G'AYRIODATIY BIRIKMALAR VA ULARNING BADIY MATNDA QO'LLANILISHI. In *Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities* (Vol. 2, No. 12, pp. 163-167).
9. Shavkatovna, A. M. (2023). UNUSUAL COMBINATIONS IN THE INTERPRETATION OF PROFESSOR NIZOMIDDIN MAHMUDOV. *Open Access Repository*, 9(11), 137-140.
10. Shavkatovna, A. M. (2023, November). SINESTETIK METAFORA VA GAYRIODATIY BIRIKMALAR. In *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (Vol. 2, No. 12, pp. 40-44).
11. Shavkatovna, A. M. (2023, November). SINESTEZIYA VA GAYRIODATIY BIRIKMALAR. In *Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities* (Vol. 2, No. 12, pp. 148-152).
12. Shavkatovna, A. M. [G'ayriodatiy birikmalar badiiy matnning lingvopoetik qiymatini oshiruvchi omil sifatida](#). Муаллим ҳам узликсиз билимлендириў. Илимий-методикалық журнал, 28-32
13. Raxmankulova N., Mirzanazarova S. DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI UYGOTISH VOSITASI //International journal of conference series on education and social sciences (Online). – 2022. – T. 2. – №. 1.
14. Rakhmonkulova N. K. The Importance of Solving Mathematical Problems in Primary Grades //International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology.
15. Rahmankulova N. X. Formation of a Scientific Worldview in Children of Primary School Age //World of Science: Journal on Modern Research Methodologies. – 2023. – T. 2. – №. 3. – S. 41-46.

**BOSHLANG'ICH SINIF ALIFBE DARSLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR
QO'LLANILISHINING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI**

Mamatkulova O'lmasoy Abarovna

Buvayda tumani 15-umumta'lim maktabi o'qituvchisi

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar barcha sohalarda, shu jumladan ta'lim tizimida ham jadal rivojlanmoqda. Ushbu texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada samarali qilish, o'quvchilarni qiziqtirish va ularning bilim olish jarayoniga chuqurroq jalb qilish imkonini beradi. Boshlang'ich sinflarda, ayniqsa, alifbe darslarida raqamli vositalardan foydalanish zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biridir. Alifbe darslari bolalarning o'qish va yozishni o'rganishdagi birinchi bosqichi hisoblanadi va bu jarayonda raqamli texnologiyalar bolalarning qiziqishini oshirish, diqqatini jalb qilish hamda bilimlarni mustahkamlashga xizmat qilishi mumkin. Ushbu maqolada alifbe darslarida raqamli texnologiyalarning o'rni, ularning zamonaviy tendensiyalari va ta'lim jarayoniga ta'siri haqida so'z yuritiladi.

Asosiy qism

1. Raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonidagi roli

Ta'lim sohasida raqamli texnologiyalar o'qitishning yangi metodlarini joriy etish va o'quv jarayonini yanada qiziqarli qilish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda ularning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim vositalarini tanlash juda muhimdir.

Raqamli texnologiyalar o'quv jarayonini:

Vizual va eshitish materiallari yordamida boyitishga,

Interaktiv muhitni yaratishga,

Bolalarning mustaqil faoliyatini rivojlantirishga,

O'qituvchilarga innovatsion yondashuvlarni qo'llashga imkon berishga yordam beradi.

Boshlang'ich sinflarda alifbe o'rgatish jarayonida o'quvchilarning e'tiborini jalb qilish va ularni faol o'quv jarayoniga jalb qilish uchun interaktiv usullardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, elektron resurslar, mobil ilovalar, multimedia vositalari va boshqa raqamli texnologiyalar bugungi ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanmoqda.

2. Zamonaviy tendensiyalar

Boshlang'ich sinf alifbe darslarida raqamli texnologiyalardan foydalanishning bir necha zamonaviy tendensiyalari mavjud. Quyida ularning eng muhimlari haqida ma'lumot beriladi:

a) Interaktiv dasturlar va mobil ilovalar

Bugungi kunda bolalarning savodxonligini rivojlantirishga mo'ljallangan ko'plab interaktiv dasturlar va mobil ilovalar ishlab chiqilgan. Ushbu ilovalar orqali bolalar harflarni tanib olish, ularni talaffuz qilish va yozishni o'rganishlari mumkin. Masalan:

"Duolingo ABC" bolalar uchun harflarni tanib olish va so'zlarni o'rganishda qiziqarli mashqlarni taklif etadi.

"ABC Kids" ilovasi bolalarning e'tiborini jalb qilish uchun o'yin usullaridan foydalanadi.

Bunday ilovalar bolalarning darsdan keyingi vaqtlarda ham mustaqil ravishda bilim olishiga imkon yaratadi.

b) Gamifikatsiya (o'yinlashtirish)

Gamifikatsiya ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilish uchun o'yin elementlarini qo'llashni nazarda tutadi. Alifbe darslarida bolalarning harflarni o'rganish jarayonida ballar to'plash, mukofotlar olish va boshqa o'yin elementlari bolalarning faolligini oshiradi. Masalan:

Har bir harfni to'g'ri yozish uchun mukofot ballar tizimini joriy qilish.

Elektron o'yinlar orqali harflar va so'zlarni o'rgatish.

Bu usul bolalarning ta'lim jarayonidagi ishtirokini oshirib, o'rganish jarayonini qiziqarli qiladi.

c) Virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalari (VR va AR)

Virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) texnologiyalari alifbe darslarida innovatsion usul hisoblanadi. Masalan, AR yordamida:

Harflarni uch o'lchamli shaklda ko'rsatish.

Harfga mos ob'ektlarni bolalarga ko'rsatish (masalan, "A" harfi – AR orqali "Apple" tasviri bilan bog'lanadi).

Bunday texnologiyalar bolalarning vizual tasavvurini kengaytiradi va dars jarayonini jonli va qiziqarli qiladi.

d) Elektron doskalar va multimedia vositalari

Interaktiv doskalar yordamida o'qituvchi alifbe darslarini o'quvchilarga qulay va tushunarli qilib tashkil etishi mumkin. Bu doskalar orqali harflarni yozish, ularni o'qish va ularning talaffuzini ko'rsatish mumkin. Shuningdek, audio va video materiallar yordamida o'quvchilarning e'tiborini jalb qilish imkoniyati mavjud.

e) Bulut texnologiyalari orqali ta'lim materiallariga kirish

Bulut texnologiyalari yordamida o'qituvchilar o'quv materiallarini onlayn platformalarda saqlashi va bolalar bilan ulashishi mumkin. Masalan, Google Classroom, Microsoft Teams yoki boshqa platformalar orqali o'quvchilar harflarni yozish va o'qishni mustaqil ravishda mashq qilishlari mumkin.

3. Afzalliklari va kamchiliklari

a) Afzalliklari

Raqamli texnologiyalarning boshlang'ich sinf alifbe darslarida qo'llanishi bir qator muhim afzalliklarni taqdim etadi:

Qiziqishni oshiradi: Interaktiv va multimedia vositalari yordamida bolalarda o'qish va yozishga bo'lgan qiziqish kuchayadi.

Individuallashtirilgan yondashuvni ta'minlaydi: Har bir o'quvchi o'z tezligida harflarni o'rganishi va mustaqil mashq qilishi mumkin.

Vizual va eshitish materiallari orqali bilimlarni mustahkamlaydi: Raqamli vositalar yordamida bolalar harflarni ko'rib, eshitib va yozib o'rganish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

Bolalar faolligini oshiradi: O'yin usullari va mukofotlash tizimi o'quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi.

b) Kamchiliklari

Biroq, raqamli texnologiyalardan foydalanishda bir qator muammolar ham yuzaga kelishi mumkin:

Texnik ta'minot yetishmovchiligi: Barcha maktablar raqamli texnologiyalar bilan to'liq ta'minlanmagan.

O'qituvchilarning yetarli tayyorgarligi yo'qligi: Ayrim o'qituvchilar raqamli vositalardan foydalanish bo'yicha yetarli bilim va ko'nikmaga ega emaslar.

Bolalarni texnologiyalarga haddan tashqari bog'lab qo'yish xavfi: Raqamli vositalardan ortiqcha foydalanish bolalarda texnologiyalarga qaramlikni yuzaga keltirishi mumkin.

Xulosa qilib quyidagilarni aytishimiz mumkin. Boshlang'ich sinf alifbe darslarida raqamli texnologiyalardan foydalanish zamonaviy ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Bu texnologiyalar darslarni qiziqarli, interaktiv va samarali qilish imkonini beradi. Shuningdek, bolalarning o'quv jarayonida faol ishtirok etishi va bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishi uchun imkoniyat yaratadi.

Biroq, raqamli vositalardan foydalanishda muvozanatni saqlash, ularning ta'lim maqsadlariga xizmat qilishini ta'minlash muhim hisoblanadi. O'qituvchilar va ta'lim tizimi vakillari raqamli vositalardan oqilona foydalanishni ta'minlash uchun quyidagi masalalarga e'tibor qaratishlari lozim:

1. Texnologiyalarni pedagogik maqsadga yo'naltirish

Raqamli vositalar faqat bolalarni qiziqtirish uchun emas, balki ularning o'quv ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish uchun ishlatilishi kerak. Darsda ishlatiladigan dasturlar va platformalar o'quvchilarni mustaqil o'rganishga undashi va ularga qo'shimcha imkoniyatlar taqdim etishi muhimdir.

2. O'qituvchilarning malakasini oshirish

Raqamli texnologiyalarni samarali qo'llash uchun o'qituvchilar muntazam ravishda trening va seminarlar orqali yangi vositalar bilan tanishtirilib, ularning qo'llanish usullarini o'rganishlari kerak. Shu orqali o'qituvchilar dars jarayonini yanada samarali tashkil etish imkoniga ega bo'ladilar.

3. Texnologiyalarni optimallashtirish va muvozanatni saqlash

Dars jarayonida raqamli vositalardan foydalanish bilan birga an'anaviy metodlarni ham inobatga olish muhimdir. Bolalarning qo'lda yozish, kitobdan o'qish va boshqa amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish uchun texnologiyalar va an'anaviy usullar uyg'unlashtirilishi lozim.

4. Texnologiyalarga bog'lanishning oldini olish

Bolalarning raqamli texnologiyalarga haddan tashqari bog'lanib qolishini oldini olish uchun dars vaqti qat'iy rejalashtirilib, bolalarga ekrandan uzoqroq bo'lish va boshqa faoliyatlar bilan shug'ullanishga imkon berish zarur.

Boshlang'ich sinf alifbe darslarida raqamli texnologiyalarni qo'llash ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda katta ahamiyatga ega. Ushbu vositalar yordamida bolalarning qiziqishini oshirish, bilimlarni mustahkamlash va o'quv jarayonini yanada qiziqarli qilish mumkin. Shuningdek, bu texnologiyalar o'qituvchilarga individual yondashuvni ta'minlash imkoniyatini beradi.

Ammo raqamli vositalardan foydalanishda ularning o'quvchilarga salbiy ta'sirini kamaytirish, an'anaviy usullar bilan uyg'unlashuvini ta'minlash va texnologiyalardan maqsadli foydalanish zarur. Shuning uchun ta'lim tizimida texnologiyalarni joriy etish jarayonida o'qituvchilarni malakali tayyorlash, texnik ta'minotni kuchaytirish va bolalar psixologiyasini inobatga olish bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshirish lozim.

Shunday qilib, alifbe darslarida raqamli texnologiyalarni qo'llash nafaqat zamon talabi, balki ta'lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim shartidir. Ta'lim jarayonida texnologiyalardan oqilona foydalanish bolalarning kelajakdagi bilim olish jarayoniga mustahkam poydevor yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov A. "Boshlang'ich ta'limda innovatsion yondashuvlar". Toshkent, 2022.
2. Qosimova S. "Raqamli texnologiyalar va ta'lim: imkoniyatlar va istiqbollar".
3. Azizov R. "Boshlang'ich sinflarda o'qitishning zamonaviy metodlari". Toshkent, 2021.
4. Махкамова Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
5. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.
6. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В

ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

7. Махкамova Д.А. Methodological provision of directing students to profession in high schools // *Semiconductor Optoelectronics*, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>

8. Махкамova Д.А. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, *International Journal of Early Childhood Special Education*. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSIONAL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf

9. Махкамova Д.А. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, *Modern didactic career guidance resources*. Vol 8, Issue 11, of *JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, Nov 2022. -P. 232-234.

ZAMONAVIY BOSHLANG'ICH TA'LIMINING DOLZARB MUAMMOLARI

Mashrabjonov Ulug'bek Azamjon o'g'li
QDPI, o'qituvchisi

Annotatsiya: Boshlang'ich ta'lim maktab ta'limining barcha keyingi bosqichlaridan ajratib turadigan o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bu davrda ta'lim faoliyati asoslari, kognitiv qiziqishlar va motivatsiya shakllanadi. Zamonaviy boshlang'ich ta'lim mazmunining o'ziga xos xususiyati natijadir: ta'limning ushbu bosqichi oxirida talaba nafaqat ma'lum bilimlar to'plamini, balki ko'nikmalarni ham egallashi kerak.

Kalit so'zlar: kognitiv, motivatsiya, integratsiya, pozitsiya, uzluksizlik.

Abstract: Primary education has its own characteristics that distinguish it from all subsequent stages of school education. During this period, the foundations of educational activities, cognitive interests and motivation are formed. A distinctive feature of the content of modern primary education is the result: at the end of this stage of education, the student must acquire not only a certain set of knowledge, but also skills.

Key words: cognitive, motivation, integration, position, continuity.

Hozirgi vaqtda olimlar, amaliy o'qituvchilarning ko'plab tadqiqotlari ta'lim muammolari va uni takomillashtirish yo'llarini izlashga bag'ishlangan. Maktab amaliyotiga innovatsiyalar tobora ko'proq kiritilmoqda, ularning mohiyati ta'lim maqsadlarini qayta ko'rib chiqish, yangi ta'lim texnologiyalarini ishlab chiqish, o'quvchilarning yutuqlarini baholashni qayta ko'rib chiqishdir. Vaholanki, maktabning rivojlanishi, uning yangilanishi ta'lim jarayoniga kiritilayotgan yangiliklarga emas, balki o'qituvchi, ota-onalar, o'quvchilarning maktabga munosabatiga ham bog'liq. Psixologlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, atrof-muhitga bo'lgan munosabatning xususiyatlari ko'p jihatdan shaxsning ushbu muhitdagi faoliyatining tabiati va darajasini belgilaydi. Bunday holda, muhim narsa haqiqatan ham, obyektiv ravishda mavjud bo'lgan bog'liqlik emas, balki bu bog'liqlikning subyektiv in'ikosi, ya'ni bu bog'liqlik shaxs tomonidan qanday idrok etilishi, baholanishi va boshdan kechirilishligi bilan ahamiyatli hisoblanadi.

Boshlang'ich maktab ta'limning birinchi bosqichi bo'lib, u yerda bolalar keyingi rivojlanish uchun zarur bo'lgan asosiy bilim va ko'nikmalarga ega bo'ladi. Bu yoshda bolalar o'qish, yozish va oddiy matematik muammolarni hal qilishni o'rganadilar. Shuningdek, ular jamoa bo'lib ishlashni o'rganibgina qolmay, o'zlarining ijtimoiy va hissiy qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Boshlang'ich maktab barcha bolalar uchun qulay va sifatli bo'lishi kerak. Bu jarayon o'quvchilarda ta'limning keyingi bosqichlarida muvaffaqiyatli ta'lim olishlari uchun asosdir. Davlat va jamiyat har bir bolaning sifatli ta'lim olishi uchun teng imkoniyatlarga ega bo'lishi uchun boshlang'ich sinflarda munosib sharoit yaratishi kerak. Biroq, bu jarayonni qiyinlashtiradigan bir qator muammolar ham mavjud:

- pedagogik kadrlar yetishmasligi muammosi;
- uzluksizlik muammosi;
- kichik maktab o'quvchilarining salomatligi;
- qishloq maktablarining quyi sinflarida o'qitish muammolari;
- iqtidorli bolalarni o'qitish muammosi va boshqalar.

Maktabgacha ta'lim va boshlang'ich talim o'rtasidagi uzviylik masalasi ta'limning murakkab va hal etilmagan muammolaridan yana biri hisoblanadi. Bugungi kunda uzluksizlik tizimini tashkil qilish javoblardan ko'ra ko'proq savollarni tug'diradi va bu o'quv dasturlarida uzviylikning yo'qolishi bilan bog'liq. Bolalar ko'pincha boshlang'ich maktabga butunlay boshqacha tayyorgarlik darajasida keladi, bu o'quv jarayoniga ta'sir qiladi, shu bilan birga

bolalarning moslashish jarayonini murakkablashtiradi. Maktabgacha va boshlang'ich maktab ta'limining uzluksizligi maktabgacha va boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarni tarbiyalashning yetakchi yo'nalishlari o'rtasidagi qarama-qarshiliklarni bartaraf etish, shuningdek, dastur va usullarni integratsiyalashgan holda tashkil etishdan iborat.

Kichik maktablar alohida e'tibor va ularning muammolariga nostandart yechimlarni talab qiladi. Ma'lumki, qishloqda maktab yo'qolsa, qishloqning o'zi ham yo'qoladi. "Ta'lim to'g'risida"gi qonunda kichik hajmdagi maktablar o'quvchilar sonidan qat'iy nazar moliyalashtirilishi e'lon qilingan edi, biroq o'qituvchilarning to'lovlarini "jon boshiga" moliyalashtirishga o'tgandan so'ng maktablarni tugatish jarayoni faollashdi. Axir, bunday mablag' bilan ta'minlangan qishloq maktabi o'zini oqlay olmaydi. Qishloqdagi kichik maktablarning muammolarini matbuot va televideniya tez-tez muhokama qilish zarur.

Bolalar salomatligi muammosi ayniqsa dolzarbdir. Bolalar maktabga kirganlarida va maktabda o'qiyotganlarida, ular miyaga ta'sir qiluvchi surunkali kasalliklar mavjudligidan aziyat chekmoqda. Rossiya Federatsiyasi Sog'liqni saqlash vazirligining ma'lumotlariga ko'ra, maktab bitiruvchilarining atigi 10 foizi sog'lom, 60-70 foizi ko'rish qobiliyati zaif, 60 foizi yomon holatda va 30 foizi surunkali kasalliklarga ega. Natijalar boshlang'ich maktabda sog'lom turmush tarziga bo'lgan munosabatning noto'g'ri shakllanishiga bog'liqligini aks ettirgan. Boshlang'ich maktabda bola ko'p narsaga moslashishi va ko'nikishi kerak, chunki o'qish - bu mutlaqo yangi faoliyat turi. Noto'g'ri ovqatlanish, boshlang'ich sinflarda jismoniy faollikning pasayishi va yangi dasturni tushunishdagi qiyinchiliklar bolaning yomon o'qish qobiliyatiga hamda turli kasalliklarning rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Bolalarning boshlang'ich ta'limda muvaffaqiyatli ta'lim olishi uchun muayyan muntazam standartlar ishlab chiqilgan bo'lib, ularga rioya qilish ham oila, ham maktabga bog'liq.

Boshlang'ich ta'limdagi eng tashvishli muammolardan biri - sog'lig'ida muammoli bolalar, jumladan, imkoniyati cheklangan bolalar sonining ko'payishidir. Nogiron bolalar - sog'lig'i alohida ta'lim va tarbiya shartlaridan tashqari ta'lim dasturlarini o'zlashtirish imkoniyatini istisno qiladigan bolalar bilan ishlashni nazarda tutadi. Malakali pedagog kadrlar tayyorlash va pedagog kadrlar malakasini oshirish bo'yicha tegishli ishlarni olib borish masalasi tug'iladi. Bir nechta o'qituvchilar bir vaqtning o'zida ikkita toifadagi bolalarni o'qitishga tayyor, bu nafaqat darsga qo'shimcha tayyorgarlik, qo'shimcha dars rejasini ishlab chiqish va ko'rgazmali qurollarni yaratish, balki ularga o'quv materialini to'g'ri va samarali yetkazish qobiliyatini ham yuklaydi.

Nogiron bolalar uchun individual mashg'ulotlar o'tkazilishi kerak, bu shuningdek, ularning nogironlik toifasiga mos keladigan individual o'quv dasturini ishlab chiqishni o'z ichiga oladi. Bunday dasturni yaratish ko'pincha sog'liq muammolarining namoyon bo'lishidagi ko'p sonli o'zgarishlar tufayli qiyin. Agar maktabda bir nechta "maxsus" talabalar bo'lsa, ularning har biri uchun alohida dastur ishlab chiqiladi.

Iqtidorli bolalarni boshlang'ich sinflarda o'qitish muammosi ham mavjud. G'ayrioddiy aqliy qobiliyatga ega bo'lgan bolalar ularni boshqa bolalardan ajratib turadigan o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ular turli tushuncha va pozitsiyalarni tezda anglay oladilar; mulohaza yurita oladi va tushuntirishlar beradi. Bu o'quvchilar boshqa bolalarga qaraganda tezroq o'rganishlari mumkin, agar o'rganish sur'ati o'quvchining ehtiyojlariga javob bermasa, ularning rivojlanishi va ehtiyojlariga ta'sir qilishi mumkin. Shunday qilib, boshlang'ich maktab ta'limning eng muhim bosqichlaridan biridir. Bolaning boshlang'ich maktabda ta'lim olish davrida uning keyingi rivojlanishi va shaxsiyatini amalga oshirish belgilanadi. Boshlang'ich maktab keyingi ta'lim uchun asosdir. Boshlang'ich ta'lim tizimida qator muammolar mavjud bo'lsa-da, ularni hal etish yo'llarini izlash kerak. Hayotiy qadriyatlar o'zgarimoqda, bularning barchasi zamonaviy ta'limga talablarni oshiradi, chunki bu shaxsiy rivojlanish va kelajakdagi muvaffaqiyatlar uchun asosdir.

Adabiyotlar:

1. Примерная основная образовательная программа образовательного учреждения. Начальная школа / сост. Е.С. Савинов. Изд. 4-е, перераб. М., 2012.
2. Радченко А. Ф. Семья и родительство как основа государственной стабильности // Педагогика. 2012. N 6.
3. Кукушин В.С. Современные педагогические технологии. Начальная школа. – Ростов н/Д., 2004.
4. Axmedova N. Diagnosticheskiy instrumentariy ocenki urovnya sformirovannosti algoritmicheskoy kompetentnosti v processe differentsialnogo obucheniya u budushix pedagoqov nachalnyx klassov. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi 2023/12/1, 747-75366
5. Axmedova N. Theoretical foundations of the differentiated approach in education. Procedia of Theoretical and Applied Sciences 2023/3/24. 86-9066
6. Axmedova N. Formation of practical and general reading skills of primary school students (in mathematics lessons). International Engineering Journal For Research & Development 2020/8/22, 1-4 вв.
7. Akhmedova NM. Algorithmic line in training for the formation of algorithmic competence in future primary school teachers. International Journal of Pedagogics 2024/6/11. Tom 4, №6. 42-45pp
8. Axmedova N. Multimedia education and its implimentasion primary school. Conferens of manegement of islamic education lidership in the era of revolution 2020/3/6.
9. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. International journal of discourse on innovation, integration and education, 2(2), 97-100.
10. Melieva H.H;Normatov A.A;Rahmankulova N.X;Umarova G.B; Mashrabjonov U.A. (2022). Компетентностный подход в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов в области икт. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA DIALOGIK NUTQ MADANIYATINI
YUKSALTIRISHGA QARATILGAN INTERFAOL METODLAR**

Maxkamova Dilafruz Aliyevna

QDPI Boshlang'ich ta'lom metodikasi kafedrasini mudiri

Odilova Shahnozxon Valiyorjon qizi

Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada dialog tushunchasiga umumiy ta'rif berilgan. Shu bilan birga boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik nutq madaniyatini yuksaltirish va rivojlantirish uchun yangi interfaol metodlar ham keltirilgan. Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini oshirish uchun yurtimizda olib borilayotgan keng ko'lamlı chora-tadbirlar haqida atroflicha yoritilgan.

Kalit so'zlar: Kommunikatsiya, nutq madaniyati, dialogik nutq, interfaol metod, intervyu, verbal va noverbal muloqot texnikasi.

Yurtimizda ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar va o'zgarishlar ta'lim sifatini oshirish, xorijiy tajribalarni e'tiborga olgan holda ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, xususan, o'quvchilarni erta, boshlang'ich sinfdan boshlab, muloqot madaniyatiga moslashtirish, ta'lim-tarbiyaning bir qancha usullari va metodlaridan foydalanib ish olib borilishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston respublikasini yanada rivojlantirish va yuksaltirish bo'yicha harakatlar strategiyasida, jismonan sog'lom, ruhan va aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat'iy hayotiy nuqtaiy nazarga ega yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirish kabi muhim vazifalar belgilab qo'yilgan. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik munosabat madaniyati nutq o'stirish usullarini shakllantirish va hamkorlikka asoslangan o'qitish metodikalarini takomillashtirish dolzarb ahamiyatga ega hisoblanadi.

Boshlang'ich sinflarda dialogik munosabatlar madaniyatini yuksaltirish orqali ijtimoiy munosabatlar mustahkamlanishi va o'zaro bir-birlariga bo'lgan hurmatning ortishini ko'rishimiz mumkin. Yurtimizdagi asosiy e'tibor ta'lim va tarbiyaga qaratilgan bo'lib, uning negizida bolaning dialogik munosabati va nutq madaniyatini shakllantirish ham asosiy vazifalardan biri deb hisoblanmoqda. Shuningdek, dialogik munosabatlar madaniyatining o'ziga xos vazifalari ham bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

1. Mustaqil fikrlashni shakllantirishga intilishni qo'llab-quvvatlash.
2. Intellektual shaxsni rivojlantirish.
3. Kommunikativ tanlovni amalga oshirish.

Kommunikativ tanlov – odamlarning muloqot qilish jarayonida tanlovlar va turli xil qarorlar qabul qilishidir. Bu jarayon, asosan, suhbatda yoki muhokamada ishtirok etayotgan shaxsning fikrlarini, xis-tuyg'ularini ifoda etish va ularga javob berish usullarini o'z ichiga oladi. Kommunikativ tanlov muloqotning maqsadlari, konteksti hamda ishtirokchilarning o'zaro aloqalariga qarab o'zgarishi mumkinligi haqida aytib o'tish zarur. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik munosabat madaniyati turlicha shakllangan bo'lib, ularni har biri bilan individual ishlashga va darsni qismlarga bo'lgan holda o'quv faoliyatini tashkil etish imkoniyatiga ega emas. Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik munosabat madaniyatini shakllantirishning muqobil variantlarini aniqlash talab etiladi.

Dialog – ikki insonning o'zaro axborot almashishi, bir-birlarini bilish va anglashlari natijasida yuzaga keladigan maroqli suhbat jarayoni hisoblanadi. Dialogik jarayonda natijaga erishish uchun o'zaro muloqotning hamma jihatlari birday namoyon bo'lishi kerak. Masalan,

axborot almashish yoki sinfdoshlarini muloqotga yo'naltirish va boshqarish, mavzu doirasida ijodiy fikrlash kabilar kiradi.

Mazkur dialogik munosabat tushunchasi nisbatan keng bo'lib, faqatgina axborot almashinuvini anglatmaydi, balki, o'zaro munosabatga kirishga subyektlarning o'z-o'zini o'zgartirishlarini ham ifoda etadi.

Dialogik munosabatlar madaniyatining o'ziga xos jihati inson o'z hayotining mazmunini anglashi va uni qabul qilishi bilan tavsiflanadi. Shuning uchun ham dialogik munosabatlar madaniyati o'quvchilarni o'z-o'zini anglashi, baholashi va takomillashtirishiga imkon beradi. Dialogik munosabatlar o'quvchilarning intellektual layoqatlarini ro'yobga chiqarishga xizmat qiluvchi hodisa hisoblanadi. O'quvchi dialogik munosabat orqali shaxsning barqarorligi, fikrni shakllantiruvchilik va mavjud xususiyatlarni namoyon qilishlikni o'rganib boradi. Shu maqsadda dialogik munosabat madaniyatini o'quvchilarga boshlang'ich sinfdan o'rgatib borish maqsadga muvofiq bo'ladi. Ularning intilishlarini qo'llab-quvvatlash va mustaqil fikrlashga o'rgatish ham nazardan chetda qolmasligi zarur.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogga asoslangan munosabatlar madaniyatini shakllantirishning bir necha bosqichlarini ko'rishimiz mumkin. Bulardan:

1. Tanishtiruv o'yinlari;
2. Turli xil intervyular;
3. Verbal va noverbal muloqot texnikasi;
4. Didaktik o'yinlar;
5. Muammoli va ijodiy topshiriqlar;
6. Mashqlar;
7. Treninglar kabilar mavjud.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik munosabat madaniyatini rivojlantirish uchun interfaol metodlarning o'rni juda katta. Bulardan foydalanish esa boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik munosabat madaniyatini rivojlanishiga yordam beradi. Masalan-rolli o'yinlar.

Ishtirokchilar ya'ni o'quvchilar uchun rollar tayinlanadi va shu rollarni ijro etishni boshlashadi. Shu tartibda butun bir asarning eng asosiy qismlari namoyish etiladi. Bu metoddan ko'zlangan maqsad, o'quvchilar ma'lum bir asarni yoki hikoyani sahna ko'rinishi orqali tushunadi va obrazlarni tasavvur qila oladi. Shuningdek, dialogik munosabat madaniyatining rivojlanganini ko'rishimiz mumkin.

Keyingisi esa-Miya hujumi. Bu metodda o'quvchilar uchun yechish kerak bo'lgan masala yoki hal qilinishi kerak bo'lgan muammo o'rta tashlanadi. Shunda o'quvchilar o'z fikrlarini kengroq tushuntirib beradilar. So'ngra, o'quvchilar o'rtasida dialogik nutq paydo bo'ladi.

Xulosa qilib shuni aytish joizki, bugungi kunda yurtimizda zamonaviy ta'lim va milliy tarbiyaga, shu bilan birga o'quvchilarda o'zaro dialogik nutq madaniyatini shakllantirish uchun ko'plab o'zgarishlar va yangiliklar qilinmoqda. Bunday islohotlarni amalga oshirishdan maqsad yosh avlodni kelajakda yetuk va barkamol shaxs qilib tarbiyalash va shaxsiy rivojlanishi davomida o'zining zamonaviy dunyoqarashi, erkin fikriga ega bo'lishi nazarda tutilgandir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolmatova Z.A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik munosabatlar madaniyatini shakllantirishda o'qituvchi mavqeining ahamiyati.

// Xalqta'limi. -Toshkent, 2015. -№ 6. - B.34—40. (13.00.00, №17)

2. Xolmatova Z.A. Uquvchilar orasida dialogga asoslangan o'zaro munosabatlar madaniyatini shakllantirish yo'nalishlari. // Maktab va hayot. - Toshkent, 2015. -№6.- B.19-22. (13.00.00, №4)

3. Xolmatova Z.A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik munosabatlar madaniyatini shakllantirish maqsadlari va vazifalari

orasidagi uzviylik va uzluksizlik. // Uzluksiz ta'lim jurnali. - Toshkent, 2016.-№ 1. - B. 15-22. (13.00.00, № 9)

4. Махкамova Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)

5. Махкамova Д.А. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>

6. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.

7. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

8. Махкамova Д.А. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSIONAL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf

9. Махкамova Д.А. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.

O'QUVCHILARNI KASBGA YO'NALTIRISHNING IJTIMOY-PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Maxkamova Dilafruz Aliyevna

QDPI Boshlang'ich ta'lom metodikasi kafedrasini mudiri
Sodiqova (Nuraliyeva) Yulduzxon Muhammadjon qizi
Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

Yoshlarni to'g'ri kasb tanlashlari va o'z sohasining yetuk mutaxassislari bo'lishlarida kasblarning inson oldiga qo'yadigan talablarini bilish muhimdir. Shuningdek, hayot sifatini oshirishda soha egasining o'zi bajarayotgan faoliyatidan qanchalik darajada qanoat hosil qilishi, o'z hayotidan mamnunlik darajasi ham muhim ekanligi asoslangan.

Mutaxassislik esa bitta kasb ichida tor doiradagi faoliyat turidir. Masalan, tarix o'qituvchisi, matematika o'qituvchisi, stomatolog, kardiolog, pediatr, quruvchi-muhandis, loyihalovchi-muhandis, injener-konstruktor, badiiy libos dizayneri va hokazo. Barcha kasb-hunarga yo'naltirilgan ishlarni o'rganishda shunday xulosalarni chiqarish mumkin. Ya'ni, kasbiy ma'rifat (kasbiy axborot) o'quvchiga kasblar olamida "kompas" vazifasini bajaradi:

- aksariyat hollarda o'quvchilar ommaviy va nufuzli bo'lgan kasblarni tanlashga intiladilar;
- ayrim hollarda o'quvchilarning kasblar haqidagi bilim va tajribalari yuzaki bo'lib, uning yaqqol ko'zga tashlanuvchi, tashqi belgilari hamda xususiyatlariga tayanib qolishadi;

- kasbiy muvaffaqiyat zahirida mashaqqatli mehnat yotishi haqidagi ularning bilimlari ko'p hollarda tor va sayoz bo'ladi;

- o'quvchilarni kasb-hunarga samarali yo'naltirish uchun ular albatta kasblar olami haqida muayyan bir tasavvurlarga ega bo'lishlari, ya'ni shu bugungi kungacha yer yuzida mavjud bo'lgan kasb-hunar va mutaxassisliklar, lavozim o'rtasidagi farqlar, ularning paydo bo'lish hamda yo'qolib ketish sabablarini bilishlari lozim.

Tadqiqotchi M.Mansurov ba'zi rivojlangan mamlakatlarning o'quvchilarni kasbga yo'naltirish bo'yicha tajribalari yuzasidan quyidagi xulosaviy fikrlarga kelgan:

1. AQSh da o'smirlarga o'z hayot yo'lining mehnat yo'nalishini tanlashga yordam beruvchi byurolar tashkil qilgan. Bu XX asrning boshlariga to'g'ri kelib, bunda byurolar faoliyati: birinchidan, yoshlarni turli kasblarning mazmun-mohiyati bilan tanishtirish; ikkinchidan, tanlanilayotgan kasbga qo'yilayotgan asosiy talablarni shakllantirish (ifodalash); uchinchidan, maktab o'quvchilarining qobiliyatlarini o'rganish kabilarni qamrab olgan. Natijada ushbu yo'nalishdagi faoliyat yanada takomillashib, 17 yoshdan kichik bo'lgan yoshlarning kasb tanlashiga maslahatxonalar va kasb tanlashga amaliy-ko'rsatmaviy ko'mak beruvchi muassasalar ochilgan.

2. Germaniyada kasbga yo'naltirish ishlarining muayyan tizimi XX asr boshlarida sezilarli darajada yuzaga chiqdi. Buni Germaniyadagi kasbga yo'naltirish va maslahat to'g'risidagi qonun qabul qilinishidan ham ushbu sohaga qanday e'tibor berilganligini bilsa bo'ladi va hattoki bu mamlakatda ushbu tizimni amalga oshirish mezonlaridan iborat bo'lgan nizom tasdiqlangan.

3. Rossiyada XX asrning dastlabki kunlaridanoq kasbga yo'naltirish ishlari boshlab yuborildi. Bularni quyidagi holatlardan yaqqol sezish mumkin: Moskvada o'qituvchilar uyining Pedagogika muzeyida turli tipdagi maktab o'qituvchilarining kasb tanlashiga oid qator izlanishlar olib borildi; qaysi kasblarga qanday ehtiyojlar borligi tashxis qilina boshlandi; o'qituvchilarning o'z o'quvchilarini kasbga yo'llashda qanday sabablar muhim ekanligini aniqlash ishlari tadqiq qilina boshlandi; 1927-yilda Sankt Peterburgda kasbiy maslahat byurosi tashkil etildi va boshqalar.

4. Markaziy Osiyo davlatlarida ham kasb-hunarning deyarli barcha turlari bilan xalqlar shug'ullanib kelganlar. Ma'lumki, bizning o'tmish ajdodlarimizdan qanchadan-qancha buyuk

olimlar, shoirlar, donishmandlar, tabiblar, xalq ustalari, rassomlar, haykaltaroshlar kabilar yetishib chiqqan va ularning boy ilmiy hamda ma'naviy meroslari bugungi kunimizda ham ma'naviyatimiz va madaniyatimizni gullab-yashnashida o'z ahamiyatini yo'qotmasdan kelmoqda.

Ma'lumki, har qanday jamiyatning ravnaqi, ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy barqarorligi, fuqarolarining aqliy va axloqiy salohiyatini yuksak darajada rivojlanganligiga bog'liq. Kasbiy shakllanish jarayonining dastlabki va ayni damda o'ta muhim bosqichi bo'lajak kasbni tanlash, ya'ni aniq bir kasbiy qarorga kelishigacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Ma'lumki, o'quvchilarning kasb tanlashga tayyorgarlik darajasi, faqatgina yosh xususiyatlariga bog'liq emas, u ma'lum yoshga kelib o'z-o'zidan shakllanib qolmaydi. O'quvchilarning kasb tanlashga pedagogik-psixologik bilim, ko'nikma, malakalar, shuningdek, jamiyatning ta'siri orqali tayyorlash va tarbiyalash lozim. Mazkur jarayonda shaxsdan kasbga doir bilimlarga ega bo'lish talab qilinadi. Shuning uchun ham o'quvchilarni kasblar olamiga doir bilimlar bilan qurollantirish hamda amaliy ko'nikma va malakalarni hosil qilish lozim. Buning uchun kasblarga doir qo'llanmalar, tarqatma materiallar bilan ta'minlash lozim. Shundagina kasb tanlash jarayonida yuzaga keladigan turli qiyinchilik, ziddiyat, to'siqlarni oldini olgan holda o'quvchi-yoshlarni ongli ravishda kasbga yo'llash imkoniga ega bo'lamiz.

Umumta'lim maktabida o'quvchilarni kasbga yo'naltirish mazmuni, o'quvchilarning turli kasblarga qiziqishlarini aniqlab, ularning qiziqishlariga mos keladigan kasblar haqida ma'lumot olish, ularning o'zlashtirishini va ijodiy yondashuvlarini rag'batlantirishga qaratilgan darslik va mashqlardan iborat bo'lishi mumkin. Mazmun shakllari ko'p bo'lib, ular shuningdek, qo'shma fanlar, ijodiy mashqlar, mahsulotlarni ishlab chiqish, ma'rifiy va amaliy mashqlar, yangiliklar va boshqa ko'plab turli kasblarga oid mavzular bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, o'quvchilarga kasblar, kasbiy faoliyat va kasbda muvaffaqiyatga erishganlarga doir yangiliklar, maqolalar va turli kasb haqida ma'lumotlar taqdim etish o'quvchilarning qiziqishlari ortishiga yordam beradi.

XULOSA. Har bir inson hayotida kasbiy faoliyat muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar farzandlarining ilk qadamlaridanoq uning kelajagi to'g'risida o'ylab qolishadi. Farzandlarining qobiliyat va qiziqishlarini kuzatish orqali ularning kasbiy kelajagini aniqlashga harakat qiladilar. Ko'pgina maktab bitiruvchilari kelajakda kim bo'lsam ekan? – degan savolni o'z oldilariga qo'yib, kasb tanlash muammosiga duch kelishadi. Natijada o'quvchilar tomonidan mutaxassisliklar tasodifan tanlanadi. Hech qanday maxsus tayyorgarlikka ega bo'lmasdan yoki kasbiy kelajagini tushunib yetmasdan maktab bitiruvchilarining bir qismi darhol ishga joylashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 10-11-sinflari o'quvchilarini kasb-hunarga tayyorlash chora-tadbirlari to'g'risida" (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 2 avgustdagi 425-sonli Qarori. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 03.08.2022 y., 09/22/425/0712-son)
2. Abdurahmonov F.R., Abdurahmonova Z.E., Kasb psixologiyasi. -T.:2018. 143-b.
3. Abdullayeva R.M. REQUIREMENTS FOR CHOOSING A PROFESSION. International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)
4. Davletshin M. (2002). Umumiy psixologiya. TDPU.
5. Matyoqubovna, A. R. (2022). YOSHLARNI TO'G'RI KASB TANLASHGA YO'NALTIRISH IJTIMOY VOQELIK SIFATIDA. BARQARORLIK VA YETAKCHITADQIQOTLAR ONLAYNILMIY JURNALI, 2(11), 436-438.
6. Махкамoвa Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)

7. Махкамova Д.А. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>

8. Махкамova Д.А. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSIONAL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf

9. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).

10. Махкамova Д.А. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.

BOSHLANG'ICH TA'LIM TALABLARI TAYANCH KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH

Maxkamova Dilafruz Aliyevna

QDPI Boshlang'ich ta'lom metodikasi kafedrasini mudiri

Jo'rayeva Farangiz Mirzavali qizi

Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya. O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy taraqqiyotining demokratik-huquqiy, fuqarolik jamiyatini qurish yo'lidan dadil bormoqda. Iqtisodiy, madaniy-marifiy, xalq ta'limi sohalarida islohotlar va yangilanish jarayonlari bosqichma-bosqich, izchillik amalga oshirilmoqda. Zero, jamiyatning taraqqiyoti, uning rivojlangan mamlakatlar qatoridan munosib o'rnini egallashi bugungi kunda ta'lim olayotgan yoshlarning ma'naviy salohiyati, keng dunyoqarashi va chuqur ilmiy, mustaqil fikrlashiga bog'liq.

Kalit so'zlar: kompetensiya, kognitiv kompetensiya, analiz qilish, intellekt, mantiqiy fikrlash, kooperativ o'qitish, kommunikativ ko'nikma, individual yondashuv.

Boshlang'ich ta'lim – ta'lim jarayonining eng muhim bosqichi bo'lib, unda bolalar nafaqat bilim, balki hayot uchun zarur bo'lgan ko'nikma va kompetensiyalarni ham o'zlashtiradilar. Bugungi kunda o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarini shakllantirish masalasi ta'lim tizimida dolzarb mavzu hisoblanadi. Tayanch kompetensiyalarini shakllantirish, o'quvchilarning kelajakda muvaffaqiyatli hayotga tayyor bo'lishini ta'minlash, ularga ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishda yordam berish uchun zarurdir.

Tayanch kompetensiyalar – bu har bir shaxsning ta'lim jarayonida o'rganishi, rivojlantirishi kerak bo'lgan asosiy bilim, ko'nikma va qobiliyatlar yig'indisidir. Ular bilim olishda, o'zgaruvchan sharoitlarga moslashishda, o'rganish va ijodkorlikda muvaffaqiyatni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Tayanch kompetensiyalarni rivojlantirishda quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim:

Kognitiv kompetensiyalar: Fikr yuritish, analiz qilish, sintetik yondashuvni rivojlantirish. Bu kompetensiyalar bolalarga mustaqil fikrlash va qarorlar qabul qilishda yordam beradi.

Kommunikativ kompetensiyalar: Muloqot qilish, fikrni aniq ifodalash, tinglash va muhokama qilish. Kommunikativ ko'nikmalar o'quvchilarga jamiyatda o'z o'rnini topish va ijtimoiy aloqalar o'rnatishda yordam beradi.

Shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalar: Emotsional intellekt, jamoada ishlash, boshqalar bilan muloqotda bo'lish va empatiya. Bu kompetensiyalar shaxsning o'zini anglashiga, o'zini boshqarishiga va jamiyatda muvaffaqiyatli integratsiyalashishga imkon beradi.

Metakognitiv kompetensiyalar: O'rganish jarayonini boshqarish, o'z-o'zini tahlil qilish va o'rganishning samarali usullarini tanlash. Bu kompetensiya o'quvchilarga o'z bilimlarini kengaytirish va o'rganish jarayonini optimallashtirishga yordam beradi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichida tayanch kompetensiyalarini shakllantirish, o'quvchilarning nafaqat akademik muvaffaqiyatlarini, balki ularning hayotdagi ijtimoiy faoliyatlarini ham yaxshilaydi. Ta'lim jarayonida ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish o'quvchilarning mustaqil va samarali ishlashiga, jamoada faol ishtirok etishiga, shuningdek, muammolarni hal qilishda innovatsion yondashuvlarni qo'llashiga yordam beradi.

Kognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish: O'quvchilarni analitik fikrlash, mantiqiy xulosa chiqarish va muammolarni hal qilishda o'rgatish muhimdir. Masalan, matematik va tabiiy fanlar darslarida mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish orqali bolalar murakkab vaziyatlarni tezda hal qilishni o'rganadilar.

Kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish: Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, yozma va og'zaki nutqni yaxshilash, fikrni aniq ifodalash –

ularning kelajakdagi ijtimoiy hayoti uchun zarurdir. O'quvchilarda fikrni bayon qilish va muhokama qilish ko'nikmalarini shakllantirish uchun guruh ishlari, debatlar, muammoli vaziyatlarni yechish mashg'ulotlarini o'tkazish samarali bo'ladi.

Shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish: Jamoaviy ishlar va o'zaro hamkorlikni o'rganish, ijtimoiy qadriyatlar va mas'uliyat hissini rivojlantirish, bolalar uchun muhim ahamiyatga ega.

Ularni doimiy ravishda ijtimoiy vaziyatlarda ishtirok etishga va muammolarni jamoa bilan hal qilishga undash lozim.

Metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish: O'quvchilarni o'rganish jarayonini baholash va o'z-o'zini tahlil qilishga o'rgatish zarur. Bu o'z navbatida, o'quvchilarga o'z xatolaridan o'rganish va kelajakda yanada samarali ishlash imkonini yaratadi.

Tayanch kompetensiyalarini shakllantirishda samarali pedagogik yondashuvlarni qo'llash muhimdir. Bunga quyidagilar kiradi:

Faol o'qitish uslubi: O'quvchilarga faollik va kreativlikni rivojlantirishga imkon beruvchi uslublar, masalan, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish, o'quvchilarning mustaqil faoliyatini tashkil etish.

Individual yondashuv: Har bir o'quvchining o'ziga xos ehtiyojlarini inobatga olish, uning rivojlanish darajasiga mos bo'lgan topshiriqlar va faoliyatlarni tashkil etish.

Kooperativ o'qitish: O'quvchilarni guruh bo'lib ishlashga, bir-birlariga yordam berishga va jamoaviy fikr almashishga undash.

Xulosa. Boshlang'ich ta'limda tayanch kompetensiyalarini shakllantirish bolalar uchun nafaqat bilim olish, balki kelajakda muvaffaqiyatli hayot uchun muhim tayyorgarlikdir. Ta'lim jarayonida kognitiv, kommunikativ, shaxsiy va ijtimoiy, hamda metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish orqali o'quvchilarni jismoniy, intellektual va ijtimoiy jihatdan taraqqiy etishiga yordam berish mumkin. Shu sababli, boshlang'ich ta'limda kompetensiyalarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratish, har bir bolaning kelajakda muvaffaqiyatli va mas'uliyatli shaxs bo'lib shakllanishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Sultonova G.A. Pedagogik mahorat. –Toshkent:TDTU, 2005
- 2.Yigitaliyeva Sh.I. Konsept va uning lingvistikadagi talqini 2023
- 3.Yigitaliyeva Sh.I. O'zbek tilida yaxshilik konsepti va uning xalq maqollarida ifodalanish xususiyatlari 01-704.Qo'qon DPI.Ilmiy habarlar
- 4.Yigitaliyeva Sh.I. Yaxshilik konseptiningbilvosita ifodalanishi .Mug'allim
- 5.Boshmanova D (2023). Nizomiddin Mahmudovning lingvistik qarashlari.Qo'qon DPI .Ilmiy habarlari
4. Махкамова Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
5. Махкамова Д.А. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>
6. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).
7. Махкамова Д.А. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. <https://www.int->

[jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSIONAL+ORIENTATION 1446/?download=true&format=pdf](https://jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSIONAL+ORIENTATION+1446/?download=true&format=pdf)

8. Махкамова Д.А. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHDA INTEGRATSION
TEXNALOGIYALAR**

Maxkamova Dilafruz Aliyevna

QDPI Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasini mudiri

Mehmonova Dilbarxon Ziyodjon qizi

Qo'qon davlat pedagogika instituti,

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti talabasi,

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishning mazmuni va mohiyati, maktab va oila hamkorligi, fanlarning o'zaro integratsiyasi, mehnat tarbiyasi va uni o'quvchilarga singdirish haqoda so'z boradi.

Kalit so'zlar: Kasb, hunar, o'quvchi, pedagog, maktab, oila, integratsiya, mehnat, tarbiya, Bizga ma'lumki, kasb tanlash har bir insonning kelajak poydevorini qurishda asosiy ko'priki vazifasini o'taydi. Ayniqsa o'quvchi yoshlarda, chunki kattalar ham aynan o'quvchilik davridan biror kasb-hunarga bo'lgan qiziqishlarini hosil qilgan. Shuning uchun o'quvchilarni yoshligidan kasbga yo'naltirish kelajakda ular biror kasbning haqiqiy egasi bo'lishlari uchun katta o'rin tutadi.

Shu o'rinda kasbga yo'naltirish o'zi nima va u o'quvchilar bilan qanday olib boriladi kabi savollarga javob izlaymiz. Kasbga yo'naltirishga yoshlarning kasbni erkin va mustaqil egallashining ilmiy-amaliy tizimi sifatida qarash lozim. U har bir shaxsning ham individual xususiyatlarini, ham xalq xo'jaligi manfaatlarini nuqtai nazaridan mehnat resurslarini to'laqonli ta'minlash, bozor iqtisodiyoti munosabatlari zaruratini hisobga olish kerak. O'quvchilar shaxsini shakllantirishning omili sifatidagi mehnat tarbiyasining samaradorligini oshirishga kasb tanlash ishlarining puxta o'ylab tashkil qilinishi katta rol o'ynaydi. Har bir o'quvchining oldida o'zi yoqtirgan kasbni tanlash uchun keng imkoniyatlar bor. Bu imkoniyatlar tomon o'quvchini yo'naltirish va bu orqali biror natijaga erishish pedagogning vazifasidir.

Hozirgi kunda o'quvchilarni kasbga yo'naltirishda atrof-muhit, ishlab chiqarish va yangi islohotlarga ham bog'liq. Chunki o'quvchi qachon atrof-muhitni yaxshi bilsagina, unda shu bilan bog'liq biror kasb yoki hunar haqida tasavvur hosil bo'ladi. Buning natijasida esa bolada kasb-hunarga nisbatan qiziqish ortadi. Ishlab chiqarish sohasida ham huddi shunday. Biz o'quvchiga ishlab chiqarish haqida qanchalik ko'p ma'lumot berib, uni qiziqitira olar ekanmiz, unda bu sohada ma'lumot va qiziqish shunchalik ko'p ortib boraveradi. Bu faqat birgina soha bilan chegaralangan emas. Jamiyatda insoniyat uchun foydali hisoblangan jamiyki kasblarni biz o'quvchiga shunday singdirishimiz mumkin.

O'quvchilarni kasbga yo'naltirishdan asosiy maqsad nima?

O'quvchilarni kasbga yo'naltirishning asosiy maqsadi har bir o'quvchiga individual ravishda kasb yoki mehnat faoliyati sohasini asosli va to'g'ri tanlashda yordamlashishdir. O'quvchilarni kasbga yo'naltirish umumta'lim maktabi ishining tarkibiy qismidir. Ma'lumki, agar kasb to'g'ri tanlangan bo'lsa, inson uchun mehnat quvonch, ijodiy ilhom manbayiga aylanadi, bu esa inson uchun ham, jamiyat uchun ham foydalidir. Kasb tanlashga yo'llash butun pedagoglar jamoasi tomonidan xalq etiladigan umum maktab vazifasi hisoblanadi. Shu bilan birga, bu ishda mehnat ta'limi alohida o'rinni egallaydi. O'quvchilarni kasb tanlashda asosiy omillar ota-ona, muhit va ta'lim-tarbiyadir. Kasb tanlashning asosiy vazifasi o'quvchilarni fan asoslari, politexnik mehnat va malakalari bilan qurollantirishdan, ularni mehnat va ijtimoiy faoliyatga, kasblarni ongli ravishda tanlashga, moddiy va ma'naviy boyliklarni ishlab chiqarishda ishtirok etishga tayyorlashdan iboratdir. Bu borada ota-onalar bilan ishlash o'rni ham alohidadir. Chunki bolani kasbga yo'naltirish vazifasi faqat maktab va pedagoglarning bo'ynida emas. Agar o'quvchilar maktabdan kerakli bilimlarni olib borishsa-yu, uyda, ota-ona hamkorligida uni

mustahkamlashmasa, bu bilimlarning foydasi kutilgan natijani bermasligi mumkin. Kasb tanlashda ham huddi shunday. O'quvchi maktab tomonidan to'g'ri yo'naltirilib, ota-onasi u bilan ishlamas, kasb yoki hunar tanlashda o'quvchida ikkilanish yoki umuman qat'iyatsizlik paydo bo'lishi mumkin. Bu masalani oldini olish uchun esa, maktab ya'ni o'qituvchilar ota-onalar bilan hamkorlikni to'g'ri yo'lga qo'ygan bo'lishlari kerak. O'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash sohasida oldiga qo'yilgan maqsadlarni amalga oshirish uchun quyidagi eng muhim vazifalar hal etilish lozim: Ularning qiziqishlari, mayli va qobiliyati, psixofiziologik imkoniyatlari, jismoniy tayyorligi va salomatligi o'rganilishi; Ularning kasblar haqidagi bilimlarini kengaytirishga doir tadbirlar o'ylab ko'rilishi; Tanlangan mehnat sohasidagi amaliy faoliyatning tashkil etilishi bu o'quvchilarning kasbga qiziqishlarini rivojlantirish va mustahkamlashga yordam beradi; Maktabni bitirib chiqayotgan yoshlarning kasbga qat'iy qiziqishlarini tarkib toptirish va mustahkamlashda yordam ko'rsatish, ishlab chiqish sharoitlariga ko'nikishiga doir tadbirlar belgilanishi kerak.

O'quvchilarni kasbga yo'naltirishda, albatta, ularning qiziqishlari yetakchi vazifa bajaradi. Biror kasbga o'quvchini majburlab o'rgatib bo'lmaydi. Buning uchun ularning qiziqishlari, jismoniy yoki ruhiy holati, qobiliyati, salomatligi kabilarni ham ko'zdan qochirmaslik lozim. Bularning barchasi o'quvchi kasbini to'g'ri tanlashda o'qituvchi esa uni kasb-hunarga to'g'ri yo'naltirishida asosiy o'rin tutadi.

Shu mazmunda o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda integratsion g'oyalar haqida gapirsak. Integratsiya o'zi nima? Bu so'z lotincha *Integratio – tiklash, to'ldirish, integer – butun* so'zidan olingan. Ya'ni bizning sohamizga taqqoslaganda bir necha fanlarning o'zaro aloqasi, yaqinlashuvi demakdir. Boshlang'ich ta'limda fanlarning integratsiyasi muhim, chunki fanlar faqat xususiy bilimlarnigina aks ettiradi. O'quvchi borliqni yaxshiroq anglashi uchun esa, unga chegaralanmagan (umumiy) bilimlar zarur. Masalan, hozirgi boshlang'ich sinflar uchun "tabiiy fan" darsligi. Bu fanda nafaqat tabiiy omillar, ba'zi qismida tarbiyaga bog'liq o'rinlarni yoki iqtisodiy sohaga oid o'rinlarni ham uchratishimiz mumkin. Bu esa o'quvchini dunyoqarashini kengaytirishga va jamiyatning muammo hamda yutuqlarini osonroq tushunishga yordam beradi. Kasb-hunar tanlashda ham shuni ko'zda tutishimiz mumkin. Biz fanlar yoxud kasb-hunar o'rtasida o'zaro aloqa o'rnatmas ekanmiz, o'quvchi biror narsani tub mohiyatini va jamiyatda bizga nima uchun kerak bo'lishini tushuntirishimiz, anglatishimiz shunchalik qiyin kechadi. Tabiiyki, bu dars sifatiga ham ta'sir o'tkazmay qolmaydi. O'qituvchi o'quvchilarning turli o'quv predmetlarini, mehnat darslarida, mehnat faoliyatining xilma-xil turlarini egallash malakalarini shakllantirar ekan, maktab yoshlarini ijodiy mehnat qilishga tayyorlash uchun da'vat etganligini e'tiborga olish kerak. O'quvchining mehnatga munosabati tarzini belgilaganda ikkita asosiy shartdan kelib chiqish kerak:

- o'quvchida mehnat faoliyatining u yoki bu turiga nisbatan individual qobiliyatlar mavjudligini hisobga olishni:

- ishtiyoq bilan, ijodiy mehnat qila olish ko'nikmasi mavjudligiga ahamiyat qaratishni.

Agar o'quvchi topshiriqni osongina emas, ayni paytda ishtiyoq bilan, iloji boricha yaxshiroq natijalarga erishish istagi bilan bajargan taqdirdagina faoliyatining muayyan turiga barqaror munosabat haqida gapirish mumkin. Demak, o'quvchining mehnatga munosabatini faqat muntazam kuzatishlar negizidagina belgilash mumkin. Xulosa o'rnida shuni ayta olamanki, o'quvchilarni mehnatga o'rgatishda va kasb-hunarga yo'naltirishda o'quvchining bir qancha xususiyatlarini hisobga olish va u yoki bu mavzuni qiziqarli va hayotiy qilib yetkazib berishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi. (2020). "Ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha davlat dasturi." Tashkent.

2. Oltinbekova, S. M. (2019). "Kasbiy ta'limda ijtimoiylashuv jarayonlari." O'zbekiston Milliy Universiteti.
3. Khalilov, K. N. (2018). "Ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar." Ta'lim, 3(1), 15-22.
4. Shokirova, Z. B. (2021). "O'quvchilarning kasbiy orientatsiyasini rivojlantirishda zamonaviy yondashuvlar." Ta'lim va tarbiya, 5(2), 50-55.
5. Mamatova, G. S. (2020). "Kasbiy ijtimoiylashuv va uning ta'limdagi o'rni." O'zbekiston ta'limi, 2(3), 75-82.
6. Махкамova Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
7. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).
8. Махкамova Д.А. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>
8. Махкамova Д.А. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. <https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSIONAL+ORIENTATION 1446/?download=true&format=pdf>
9. Махкамova Д.А. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA MANTIQUIY MASALALAR YECHISH VA
KONIKMASINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI**

Maxkamova Dilafruz Aliyevna

QDPI Boshlang'ich ta'lom metodikasi kafedrasini mudiri

Mo'minova Mohinabonu Sherzodjon qizi

Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola boshlang'ich sinf o'quvchilariga matematika darslarida mantiqiy masalalar yechishni o'rgatish hamda o'quvchilarning mantiqiy fikirlashini rivojlantirish borasidagi chora-tadbir haqida gap boradi.

KALIT SO'ZLAR: matematika ,dunyoqarash , analiz ,analogiya, sintez , taqqoslash ,umumlashtirish ,tafakkur , qobiliyat, jamoa , jamiyat, tadqiqot, loyi

Davlatimiz rahbari Sh.Mirziyoyev o'z nutqida takidlaganidek "Avvalo maktablarda o'quv yuklamasi va darslar sonini qayta ko'rib chiqish, o'quvchilarni faqat yodlashga emas, balki fikirlashga chorlaydigan metodika yaratish zarur. Bu borada Finlyandiya tajribasi misol qilib keltirdi. Ushbu mamlakat umumiy savodxonlik, tabiiy fanlar va matematika bo'yicha dunyoning eng ilg'orlaridan biri hisoblanib boshlang'ich talimga alohida urg'u qaratadi. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik savodxonlikni oshirib borish, mantiqiy masalalar yechish va mantiqiy fikirlashga o'rgatish asosiy vazifa sanaladi"

Maktabga ilk qadam qo'ygan bolajonlar uchun har bir fan o'zga bir olamdek go'yo. Matematika fani ham bolalar tomonidan xuddi shunday kutib olinadi. Bu fanga qiziqtirish va mehr uyg'otish esa o'qituvchining mahoratiga bog'liq. Matematika fanini barcha fanlar bilan o'zaro bog'lagan holda olib borish O'quvchilarda dunyoni kengroq tasavvur qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Bunda mantiqiy masalalar yechishning ahamiyati katta. Bolalar mantiqiy masalalar yechish orqali o'ylab tahlil qilishni o'rganadi. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni mantiqiy masalalar yechishga o'rgatish uchun amaliy usullardan ko'proq foydalanish kutilgan samarani beradi. Bu o'quvchilarning mantiqiy ko'nikmalarini rivojlantirish va ularni yechish orqali hayotiy muammolarini mustaqil hal qila olishida yordam beradi. Bundan tashqari, amaliy mashqlar, o'yinlar va qiziqarli misollar o'quvchilarni fanga qiziqishini oshiradi. O'quvchilarning mantiqiy tushunchalarini tashqi dunyo bilan bog'lab chiqish o'qituvchida yuksak mahorat talab qiladi va bu orqali ularning mantiqiy fikrlash qobiliyati asta-sekin o'sib boradi. Har qanday masalani yechishdan avval o'quvchilar tasavvurida uni shakllantirish lozim.

Matnli masalalar boshlang'ich sinflar matematika kursi mazmunining asosini tashkil qiladi va ularni yechish jarayonida qo'llaniladigan aqliy faoliyat usullari: analiz, sintez, taqqoslash, analogiya, umumlashtirish, abstraktsiyalash va konkretlashtirish o'quvchilarning mantiqiy tafakkur qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shu sababli Davlat ta'lim standarti talablari asosida umumiy o'rta ta'lim maktablarida boshlang'ich ta'lim matematika o'quv dasturida matnli masalalar turlari kengaytirilib, ularning tarkibiga mantiqiy va kombinatorik masalalar kiritildi. Boshlang'ich sinf matematika kursiga mantiqiy masalalarning kiritilishini ikki yo'l orqali ochish mumkin:

a) bu masalalarni yechish o'quvchilarning aqliy rivojlanishiga ijobiy ta'sir o'tkazib, ulardan o'z fikrini mantiqiy izchillik asosida ifodalash ko'nikmalarini tarkib toptirishi bilan izohlanadi;

b) bu masalalarni yechishda hisoblashlarni bajarish umuman kerak bo'lmasligi yoki yordamchi rol o'ynab, faqat arifmetikaga doir ma'lumotlar bilan chegaralanishi orqali izohlanadi.

Mantiqiy masalalar o'quvchilarning mantiqiy qarashlarini rivojlantirishda va ularni to'g'ri va oson usulda yechish tajribalarini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ularning ahamiyatlari quyidagi maqsadlarga ajratiladi:

1. Mantiqiy qarashni rivojlantirish: Mantiqiy masalalar o'quvchilarni muammolarni yechishda mantiqiy qarashlar bilan fikrlashga o'rgatadi. Bu ularning mantiqiy va tushunchaviyko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

2. Muammoni hal qilish va tahlil qilish qobiliyati: Mantiqiy masalalar o'quvchilarga muammolarni tahlil qilish va ularni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishda yordam beradi. Bu ularni muammolarni tartibga solish va loyihalashga o'rgatadi.

3. Ishbilarmonligi va jamiyatda qatnashish qobiliyati: Mantiqiy masalalar o'quvchilarga jamiyatda ishbilarmonlik qobiliyatini qo'llash va boshqa bolalar bilan birga ishlash qobiliyatini rivojlantirishda yordam beradi. Bunda o'quvchilar bir- biriga qanday yordam bera olishlarini va o'z fikrlarini boshqa o'quvchilarga qanday yetkaza olishlarini ko'rsatishadi. Jamoaviy ishlash qobiliyati osib boradi.

4. Jismoniy va mantiqiy koordinatsiyalarni rivojlantirish: Mantiqiy masalalar yechilish orqali o'quvchilar jismoniy va mantiqiy koordinatsiyalarni rivojlantirishadi. Ular darslar jarayonida mantiqiy masalalar yechish amaliyotini organadilar.

5. Ko'p tomonlama fikrlash va yaratish qobiliyati: Mantiqiy masalalar ko'p tomonlama fikrlash va yaratish qobiliyatini rivojlantirishda yordam beradi. O'quvchilarda o'zlarining masala muammolari uchun yechimlar yaratib, ko'proq izlanishga undaydi. Yangicha uslubdagi mantiqiy masalalar yechish o'quvchilarni matematika fanini chuqurroq o'rganish uchun ilhomlantiradi. Yaratuvchanlik qobiliyati o'sgan sayin bir masalani bir necha usullar orqali ya'ni o'ziga qulay qilib olgan holda yechishi mumkin bo'ladi.

O'quvchilar bilan matematika darsini turli o'yin va metodlar bilan olib borish juda samarali hisoblanadi. Ularni matematika darsligidan tashqari turli mantiqiy masalalarni yechishga o'rgatib borish miyaning tez ishlashini ta'minlaydi, aql- idrok va kognitiv qobiliyatni rivojlantiradi hamda o'quvchilar dunyoqarashini kengaytiradi. O'quvchilar har bir masalaga o'z bilim darajasi va dunyoqarashidan kelib chiqib tashhis qo'ya boshlaydi. O'quvchilarga matematik muammolarni hal qilish orqali quyidagilarni o'rgatish mumkin:

- 1) fikrlarni umumlashtirish va ular ichidan muhimlarini ajratish;
- 2) tahlil qilish va tizimlashtirish;
- 3) qonuniyatlarni aniqlash va sabab munosabatlarini o'rnatish;
- 4) xulosa va natijalar chiqarish;
- 5) mantiqiy, strategik va abstrakt o'ylash.

Boshlang'ich sinflarda matematika dars jarayonida o'qituvchi har bir yangi mavzuni turli metodlar orqali, ko'rgazmali va ko'rsatmali qurollardan foydalangan holda olib borishi va axborot kommunikatsion vositalardan foydalanishi maqsadga muvofiq bo'ladi. O'quvchilar og'zaki nutqini o'stirish uchun ularga jamoaviy topshiriq berib turish kerak. Masalan, masala tuzish va uni yechish topshirig'ini beramiz, bunda o'zi tuzgan masalani boshqa guruhga o'qib beradi va boshqa guruh masalasini jamoa bo'lib yechadi. Bir masalani bir necha usullar bilan yechish mumkinligini o'rganadi va o'zaro axborotalmashadi. Mantiqiy masalalar yechishga o'rgatishda amaliy usullardan foydalanish o'zgaruvchan va samarali bo'lishi muhimdir. Mantiqiy masalalar yechishda quyidagi tartibni o'rganish foydali bo'ladi:

a) masalani tushunish: bir mantiqiy masalani o'qib, masalaning tushunarli bo'lishi va mavzusini tushunishga yordam beradi. Masalani tushunish, uni yechish uchun yo'nalishni aniqlashda muhimdir.

b) masalani tahlil qilish: masalani qanday yechish kerakligini tahlil qilish lozim. Bu masalani o'z ichiga olgan savollarni tushunish, ularni ajratish va ularning hal qilish yo'llarini aniqlashni o'z ichiga oladi.

c) qadriyatli o'zlashtirish: masalani yechish uchun qadriyatli o'zlashtirish va tahlil qilishni boshlash, masaladagi muammolar va ularning bir-biriga qanday bog'liqlikka ega bo'lishi kerakligini tushunish uchun qadriyatli o'zlashtirishning ko'rsatilishi muhimdir.

d) yechimni qidirish: masalani yechish uchun yechimni izlash. Bu qadamda, masalani o'qib, muammolarni tahlil qilish va ularni hal qilish uchun qanday yo'llar borligini tushunish lozim.

e) yechimni sinab ko'rish: topilgan yechimni sinab ko'rish. Bu masalani yechishda qat'iy yechimni aniqlashni va uni sinab ko'rishni o'z ichiga oladi.

f) natijani tekshirish: topilgan yechimni sinab ko'rganimizdan so'ng, natijani tekshirish. Bu to'g'ri javobga ega bo'lishimizni ta'minlash uchun muhimdir. Bu tartibni bolalarga yetkazishda ularning fikrlash qobiliyati va dunyoqarashidan kelib chiqqan holda orgatish o'qituvchida yuksak mahorat talab qiladi.

O'z ishining yetuk mutaxassisi bo'lgan fan o'qituvchisi turli metodlar orqali o'quvchilarga ta'sir o'tkazib o'zlashtirish jarayonini tezlashtiradi va tez orada kutilgan samaraga erishadi. Mantiqiy masalalar yechishda tartibni saqlash, masalani tushunish, tahlil qilish, yechimni izlash va sinab ko'rish jarayonida o'quvchilarga yordam beradi va ularni masalani o'rganish va hal qilish jarayonidagi kamchilik va yutuqlarini ko'rib chiqad.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROYHATI

1. "O'zbekiston-2030" strategiyasi.// www.ziyonet.uz
2. Mamadjanova M. Mantiqiy, kombinatorik va nostandart masalalar/ o'quv qo'llanma. - Toshkent, 2020
3. Rozikov U., Mamatova N. Matematika va turmush. -Toshkent, 2020
4. Tojiboyeva G., Shanasirova Z., Xo'jayev A. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi. - Toshkent, 2021
5. Maxmudova D., Siddiqov Z., Yusupova A. Matematika o'qitish metodikasi. - Toshkent, 2022
6. Odeldjanovna, S. S. (2019). IMPROVEMENT OF MECHANISMS OF PREPARATION OF UNIVERSITY STUDENTS FOR PEDAGOGICAL ACTIVITY. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* Vol, 7(12).
7. Содиков, У. Ж. (2021). ЯНГИ УЗБЕКИСТОН ШАРОИТИДА ПЕДАГОГИКА ФАНИНИНГ ТАРАККИЁТИ ВА ИННОВАЦИЯЛАР. In *Academic research in educational sciences*, 2 (NUUConference 1) (pp. 41-47).
8. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.
9. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TAFAKKURNING RIVOJLANISHI.

Maxkamova Dilafruz Aliyevna

QDPI Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası mudiri

Muhammatova Madina

Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

Tafakkur-inson aqliy faoliyatining yuksak shakli. Sezgi idrok va tasavvurlar orqali bevosita bilib bo'lmaydigan narsa va hodisalar tafakkurda ongli ravishda aks etadi. Tafakkur ham boshqa psixik protseslar kabi bolalarda yoshligidan boshlab taraqqiy eta boshlaydi. Bola tug'ilishi bilanoq tafakkur qilish imkoniyatiga ega bo'lmaydi. Bola tug'ilishi bilanoq insondir u insonlar jamiyatida yashaydi, insonlar bilan munosabatda bo'ladi, ularning tasirida o'sadi. Boladagi tafakkur asta sekinlik bilan bilimli va tajribani ortishi yashash sharoiti va oladigon ta'lim tarbiyasining ostida osib boradi. Makabgacha yoshning xususiyati shundan iboratki ushbu davrda aynan umumiy rivojlanish ta'minlanadi natijada kelajakda har qanday ijtimoiy bilim ko'nikma malaka va faoliyatning turli ko'rinishlarini egallash uchun poydevor yaratiladi. Tafakkur bolaning bog'cha yoshidagi davrda juda tez rivojlana boshlaydi. Bolalar turmush tajribasining ko'payishi va nutqning nisbatan o'sganligi bolalarning juda ko'p erkin va mustaqil harakatlar qilish imkoniyatiga ega bo'lishlari bunga sabab bo'ladi. Bolalar o'zlarining mustaqil harakatlari davomida atrofdagi turli xil narsalar bilan bevosita taqqoslash analiz qilish umumlashtirish kabi fikr qilish jarayonlarini vujudga keltiradi. Bola asta sekin yoshi orta borgani sayin narsalar orasidagi o'xshashlik tomonlarni payqay boshlaydi so'ngra o'xshash narsalarni umumlashtiradi. Masalan: 6-7 oylik bola yolg'iz qolgan paytida stol oldiga emaklab kelib dasturxonni tortib o'ziga kerakli narsani oladi va boshqa narsalarni ham shu yol bilan olishga harakat qiladi. Bolalar kattalar yordamida bilim va tushunchalarni eslab qoladilar. Bollarda tafakkur 1 -yoshga to'lgandan so'ng nomoyon bo'la boshlaydi. Bir yoshdan o'tib tili chiqqach o'ziga yaqin narsalarni nima uchun kerakligini tushunadigon bo'lib qoladilar. 2-yosh bola tafakkurining eng ko'zga tashlangan davr hisoblanadi. Bu yoshdagi bolalar idrok qilayotgan narsalarni aks ettira olmaydi. Bu yoshdagi bolalar narsalarni umumlashtirganda ko'zga tashlanib turgan tashqi belgilarga asoslanadi. Masalan: 1;5yoshli bola olmani koptokni yumaloq sharni umumlashtirib olma deydi. Bog'cha yoshidagi bolalarda ko'rgazmali-obrazli tafakkur asosan 3-yoshdan 5-yoshdagi bolalarda paydo bolgan bo'ladi. Bu yoshdagi bolalarda tafakkurning amaliy harakatlar bilan alohasi avvalgidek to'g'ri va bevosita bo'lmaydi. Bog'cha yoshidagi bolalar faqat ko'rgamali obrazlar bilan fikr yuritadilar va uncha tushunchaga ega bo'lmaydilar. Bog'cha yoshidagi bolalarda tushunchalarning yo'qligi shveysariyalik psixolog J. Piagetning quyidagi tajribasida juda yaqqol namoyon bo'ladi. 5-yoshdagi bolalarga xamirdan qilingan mutlaqo bir xil hajm jihatan teng 2ta soqqa ko'rsatiladi. Bolalar uni teng deb hisoblaydi. Bolalar ko'z oldida bitta soqqa ezib non shakliga keltiriladi. Endi bolalar non shaklidagi soqqada xamir ko'p deb hisoblaydilar. Bolalarning ko'rgazmali-obrazli tafakkurlari hali ularning idroklariga bevosita to'la bo'ysunadigon boladi. Ularning ko'rgazmali-obrazli shaklda o'tadigon tafakkurlari bolalarni soqqaga qaraganda non shaklidagi xamir ko'proq degan xulosaga olib keladi. Shuning uchun ular narsa va hodisalarning jism va predmetlarning ko'zga yaqqol tashlanib turuvchi alomatiga xususiyatiga tashqi belgisiga e'tibor qiladilar. Lekin ularning ichki bog'lanishlari o'zoro munosabatlarini bildirib keladigon muhim asosiy sifatlariga ahamiyat bermaydilar. Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda mantiqiy tafakkur rivojlana boshlaydi. 6-7 yoshdagi bolalarda mantiqiy tafakkur taraqqiyotining barcha imkoniyatlari yuzaga kelgan bo'ladi. Birinchidan bu yoshdagi bolalarda nutq yetarli darajada rivojlangan va tushunchalar tarkib topa boshlagan boladi. Bolalar obrazlardan tasavvurlardan foydalaymay mustaqil ravishda so'zlar orqali tafakkur qila olishlari uchun ular voqealidagi

narsa va hodisalarning eng muhim xususiyatlarini aks ettiradigan tushunchalarni o'zlashtirishlari kerak. Bolalarda avval so'zlar bilan ifodalangan tasavvurlar tarkib topadi. Lekin bu tasavvurlar o'z-o'zidan tushunchaga aylanib qolmaydi. Tushunchalarni tarkib topirishda bu tasavvurdan foydalanish mumkin. Tushunchalar va ularga asoslangan mantiqiy tafakkur shakllari bolalarning turli sohalarga doir bilim asoslarini o'zlashtirish jarayonida tarkib topa boshlaydi. Bolalarning savollariga doimo ahamiya bilan qarash kerak. Bola o'z savoliga javob topa olmasa yoki katta odamlar uning savoliga ahamiyat bermasalar unda qiziquvchanlik sinchiqovlik susaya boshlaydi. Bolalarning savoliga javob berish qiyin chunki ular o'zlari hali mutlaqo tushunmaydigan narsalar va hodisalar haqida savol beraveradilar. Masalan: Bulutlar nega yuradi, Osmondagi yulduzlar nima uchun kunduzi ko'rinmaydi va yana turli xil savollar. Tarbiyachi bolalarning son-sanoqsiz savollariga ularning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda javob berishi va tushuntirishi lozim. Odatda har qanday tafakkur jarayoni biron narsaga tushuna olmaslik, biron narsadan taajublanish, hayron qolish natijasida hosil bo'ladi. Juda ko'p ota-onalar va ayrim tarbiyachilar bolalar ortiqcha savol bersalar, (ularni ko'p mahmadona bo'lma!) (sen bunday gaplarni qayerdan olding) deb jirkib berishadi. Bola bir necha marta ana shunday pand yegandan so'ng, kattalarga savol bermaydilar, ayrim murakkab narsalarni o'zlari bilganicha yoki afsonalardagi kabi xato tushunadigan bo'lib qoladilar. Bola beradigan savollari juda qiziqqligini bir necha sabablari bor.

- 1) Bolalar tevarak-atrofdagi narsa va hodisalarni qanday bo'lsa shundayligicha yani yaxlit holda xuddi rasmdagidek aks ettiradilar.
- 2) Narsa va hodisalar o'rasidagi bog'liqlik va sababiylikni chuqur analiz va sintez qila olmaydilar.
- 3) Ularda turli tabiat va jamiyat hodisalariga doir ilmiy tushunchalar tarkib topmagan va yechilmagan boladi.
- 4) Bolalarda ularning turmush tajribasi juda oz boladi.

Bolalar juda qiziquvchan bo'ladilar. Ular hodisalarning sababini bilishga, hamma narsaning siridan xabardor bo'lishga intiladi. Bu ularning bilish jarayoni bilan bog'liq bo'lgan qiziqishlaridir. K.D.Ushinishkiy ayganidek: (Qiziqish bu tola fikrlashdir). Bolalar tafakkurini o'stirishda anashu qiziqishlardan ham foydalanish lozim. Qiziqish bolalarning bilimlarini chuqurlashtiradi. Maktabgacha davrda yosh bolalarning tafakkuri tez rivojlanib, o'sib borar ekan, uni yanada taraqqiy ettirish va rivojlantirish hozirgi kunda bolalar muassasalari oldiga turgan eng muhim vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. F.I.XAYDAROVA N.I XALILOVA. Umumiy psixologiya Darslik Toshkent 2009.
2. Z.Nishonova va boshqalar Bolalar psixologiyasi va psixadiagnostikasi darslik. TOSHKENT 2017.
3. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.
4. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

TEXNOLOGIYA DARSLARIDA STEAM

Maxmudova D.A.

QDPI BTM kafedrası o'qituvchisi

Hozirgi kunda yangiliklar, texnologik innovatsiyalar, ma'lumotlar oqimining o'sib borishi hayotning barcha jabhalarida to'rtinchi texnologik inqilobni yuzaga keltirmoqda. Shaxsning qiziqishlari va jamiyatning talablari o'zgarmoqda. Kundalik hayotni ilmiy-tadqiqot, texnika taraqqiyoti konsepsiyalari bilan ta'limning integrativ yondashuvini STEAM ta'limini joriy etadi. Maqsad - ta'lim berish orqali butun dunyo taraqqiyoti va iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlashda maktab, jamoatchilikni jalb qilib, ilmiy savodxonlik, raqobatbardoshlikni targ'ib qilishga qaratilgan.

Bugungi kunda butun dunyo maktab o'quvchilarini robototexnika, modellashtirish, konstruksiyalashtirish, programmalashtirish, 3D-loyihalashtirish va boshqa ko'plab yangiliklar qiziqirmoqda. Bunday qiziqishlarni amalda sinab ko'rish uchun yanada murakkabroq bilim, ko'nikma, malakalarni egallash va kompetensiyalarni shakllantirish zarur bo'ladi. Bu o'rinda nafaqat bilish va uddalay olish, balki tadqiqot olib borish va ixtiro qilish talab etiladi. STEAM ta'limi DTS asosida beriladigan bilim, ko'nikma va malakalarning ilmiy jihatdan qanday qilib kundalik hayot bilan bog'liqligini ko'rsatish orqali sinfdagi dars mashg'ulotlari va maktabdan tashqari ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'quv tadqiqotlarini o'tkazish, tajribalarni bajarib ko'rish, loyihalashtirishga yo'naltirilgan ijodkorligini tarbiyalash, yangiliklar yaratishga bo'lgan qiziqishlarini rivojlantirishga qaratilgan.

Texnologiya o'quv predmeti o'quvchilarda texnik ijodkorlikni, qobiliyatni, tafakkurni rivojlantirish, dars jarayonida tabiiy, metall va metallmas materiallarga texnologiya asosida ishlov berish usullarini o'rgatish orqali kasb-hunarga yo'naltirishni yanada kuchaytirish, hunarmandchilik asoslari, ishlab chiqarish va ro'zg'orshunoslik asoslari, elektrotexnika ishlari, elektronika asoslari, ijodiy loyiha tayyorlash texnologiyasi, kasb-hunarga yo'llash bo'yicha o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini hayotda qo'llay olish layoqatini shakllantirishni ko'zda tutgan. O'quv predmetini o'qitish orqali o'quvchilarning texnik ijodkorlik qobiliyati, kreativ ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Mavzu materiali bilan qanchalik integratsion tushuntirilsa, u o'quvchilarga shunchalik qiziqarliroq tuyuladi. Texnologiya darslarida har bitta mavzu uchun taqdimot qilinadi, ko'rgazmalarning yasalishiga va yaratilishiga oid videolavhalar tashkillashtiriladi, ba'zi metodlarni kompyuter texnologiyalari orqali amalga oshirish mumkin.

Ijodkorlik - bu yangi g'oyaga asoslangan moddiy va ma'naviy boyliklarni yaratishdir. Ijodiy faoliyat tufayli hayotimiz yanada qulay va qiziqarli bo'lib bormoqda. Sizni o'rab turgan barcha buyumlar, jihoz va uskunalar ijodkor insonlar tomonidan yaratilgan texnik vosita va texnologiyalarning mahsuli hisoblanadi.

Ular mehnati natijasida ulkan samolyotlar, zamonaviy avtomobillar, katta imkoniyatlarga ega kompyuterlar va biz uchun qadrli boshqa ne'matlar yaratilgan. Ta'lim sohasidagi ilmiy-pedagogik adabiyotlarda texnologiya, pedagogik texnologiya, texnologik yondashuv, ta'limni texnologiyalashtirish, texnologik tayyorgarlik haqida so'z yuritilib, ularga turlicha talqin va ta'riflar beriladi. Avvalo «texnologiya» so'zining ma'nosini bilish maqsadga muvofiq. «Texnologiya» so'zining grek tilidan tarjimai tayyor mahsulot, buyumlar olish maqsadida ishlab chiqarishning mos keladigan qurilma va jihozlari bilan xom-ashyo va materiallarini ishlov berish usullari majmuasini tizimlashtiruvchi fanni anglatadi. Shuning uchun bo'lsa kerak, ba'zida uni «texno» - hunar yoki san'at, «logos» fan deb, buyum olish uchun xom-ashyolarga ishlov berish san'ati haqidagi fan sifatida e'tirof etishadi. Shu nuqtai nazardan bo'lsa kerak,

Yevropa mamlakatlarida, jumladan Germaniya va Rossiya maktablarida «Texnologik ta'lim» o'quv predmetini «Texnologiya», «Texnologik ta'lim» deb yuritiladi.

Hozirgi kunda yangiliklar, yuqori texnikaviy -texnologik innovatsiyalar, ma'lumotlar oqimining o'sib borishi hayotning barcha jabhalarida to'rtinchi texnologik inqilobni yuzaga keltirmoqda. Shaxsning qiziqishlari va jamiyatning talablari o'zgarmoqda. Kundalik hayotni ilmiy-tadqiqot, texnika taraqqiyoti konsepsiyalari bilan ta'limning integrativ yondashuvini STEAM ta'limini joriy etadi. Ilgari mehnat darslarida qizlar faqat fartuk tikishni, o'g'il bolalar yog'ochga va metallga ishlov berishni, tasviriy san'at va chizmachilik darslarida rasm va chizmalar, qalam bilan qo'lda chizishni o'rganishgan bo'lsa, hozirga kunda buning o'zi yetarli bo'lmay qoldi. Bugungi kunda butun dunyo maktab o'quvchilarini robototexnika, modellashtirish, konstruksiyalashtirish, programmashtirish, 3D-loyihalashtirish va boshqa ko'plab yangiliklar qiziqirmoqda. Bunday qiziqishlarni amalda sinab ko'rish uchun yanada murakkabroq bilim, ko'nikma, malakalarni egallash va kompetensiyalarni shakllantirish zarur bo'ladi. Bu o'rinda nafaqat bilish va uddalay olish, balki tadqiqot olib borish va ixtiro qilish talab etiladi. STEAM ta'limi DTS asosida beriladigan bilim, ko'nikma va malakalarning ilmiy jihatdan qanday qilib kundalik hayot bilan bog'liqligini ko'rsatish orqali sinfdagi dars mashg'ulotlari va maktabdan tashqari ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'quv tadqiqotlarini o'tkazish, tajribalarni bajarib ko'rish, loyihalashtirishga yo'naltirilgan ijodkorligini tarbiyalash, yangiliklar yaratishga bo'lgan qiziqishlarini rivojlantirishga qaratilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sanaqulov X.R., Xodiyeva D.P. Satbayeva. Mehnat va uni o'qitish metodikasi. Darslik. – T.: TDPU.2015-yil.
2. www.pedagog.uz
3. www.ziyonet.uz
4. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. 2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).
5. Raxmankulova, N., & Mirzanazarova, S. (2022, January). DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI UYGOTISH VOSITASI. In *International journal of conference series on education and social sciences (Online)* (Vol. 2, No. 1).

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA DIDAKTIK O'YINLAR

Maxmudova D.A.

QDPI BTM kafedrası o'qituvchisi

Ta'lim jarayoni – kishilik jamiyatining barcha erishgan yutuqlari, yangiliklari va kelgusi taraqqiyotining asosiy omili hisoblangan. Shu bois, ta'lim jarayoni imkoniyatining kengligi va o'ta xushyorlik bilan amalga oshirilishi isbot talab qilinmaydigan haqiqatdir. Aynan, ta'limga oid shart – sharoitlarni mukammalroq shakllantirish uchun bir qator izlanishlar muhimligi yaqqol namoyon bo'lmoqda. Ta'lim va tarbiya uzviyligi shaxs ma'naviyatiga yaratuvchilik faoliyatini baxsh etadi, kelajak avlodning barcha yaxshi imkoniyatlari unda namoyon bo'ladi, kasb-kori, mahorati, uzluksiz takomillashadi, katta avlodlarning dono tajribasi anglab olinadi va yosh avlodga meros sifatida shakllanadi, takomillashadi.

Maktab-dunyo imoratlarining eng mustahkamidir. Zero, bu imorat mustahkamligi uning poydevori hamda poydevor ustiga qo'yilajak tamal toshiga bevosita bog'liq. Muqaddas tamal toshi mustahkam bo'lishi boshlang'ich sinflarda beriladigan ta'lim va tarbiya negizida shakllanib, sayqallanib boradi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarining savodxonligi, nutq boyligi va tafakkurini shakllantiruvchi ona tili darslari mukammalligi, bolaga borilayotgan ta'lim Davlat ta'lim standarti talabalari bilan uyg'unligi, o'quvchi iqtidori va intellektini rivojlantirish bugunning dolzarb masalasidir. O'quvchi ma'naviy dunyosi, tafakkuri, nutq boyligi shakllanishida boshlang'ich sinflar ona tili darslarining to'g'ri tashkil etilishi, mazmunan keng qamrovli bo'lishi muvaffaqiyat garovidir.

Shu boisdan, boshlang'ich sinflarda beriladigan bilimlar har jihatdan chuqur tahlil etilishi, o'quvchini qiziqitira olishi va albatta har bir dars o'yin elementlarini o'z ichiga olgan xolda bolaga ma'naviy-estetik ozuqa bera olishi shartdir. Ona tilini o'rganish orqali o'quvchilarning zehni, tafakkuri, madaniyati og'zaki va yozma nutq ko'nikma, malakalari rivojlanadi.

Shaxsdagi intellektual zakovat yaxshi tashkil etilgan talim-tarbiya jarayonidagina uyg'onishi, taraqqiy etishi va albatta shaxs kamolotini belgilashi mumkin. Mamlakatimiz ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan uzviylik va uzluksizlik tamoyili o'quvchilar aqliy qobiliyatini to'xtovsiz rivojlanishini taqozo etadi. O'quvchining kamoloti so'zsiz o'qituvchining pedagog mahoratiga bog'liqdir. Bugungi kun o'qituvchisi darslik bilan chegaralanib qolmasdan, har bir dars uchun yangi usullarni kashf etishi, o'z o'quvchisi kelajagi uchun jon kuydirishi, uning ertasini xis eta olishi muhimdir.

Fan va texnika shiddat bilan takomillashib borgani sayin bolaning qirq besh daqiqali dars jarayonidagi faoliyatini ta'minlash birmuncha murakkab tus olmoqda. Shu bois o'quvchilarga turli ko'rgazmalar va didaktik o'yinlar orqali ta'lim berish ularning nutqi o'sishini, tafakkur doirasi kengayishini ta'minlaydi. Dars qiziqarli o'tishi, mavzularni o'quvchi tushunishi va tasnif eta olishi bir muncha oson kechadi, o'qituvchi ma'lum yutuqlarga erishadi. O'quvchining mavzuni tushunishi osonlashadi, bevosita didaktik o'yin orqali yangi mavzuni tez va oson o'zlashtiradi, zerikishining oldi olinadi, fikriy izchillikka erishadi.

Bolalar o'yinlar, o'qish va mehnat faoliyatlarida rivojlanib, sayqal topib boradi. Fikr-inson oldida juda sodda bo'lsada, biror muammo sababli paydo bo'ladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyaning asosiy talablaridan biri har bir dars jarayonida turli mazmunli, dars mohiyatini ochib beruvchi o'quvchilarni zerikarli tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantira oladigan o'yinlar orqali ularning mustaqil fikrlash qobiliyati va qiziqishlarini shakllantira borishni maqsad qilib qo'yadi.

Bola o'ynab rivojlanadi, undagi shartli reflekslar birinchi va ikkinchi signallar tizimi doimiy ravishda organizm atrof-muhit bilan o'zaro faoliyati va tarbiyaning hal qiluvchi ta'siri paytida

tashkil etilgan pedagogik jarayon sifatida shakllanadi. Shaxsning shakllanishi va rivojlanish jarayoni insonning ijtimoiy tajribasini o'zlashtirish jarayoni hamdir.

Tarbiya oldindan ma'lum maqsadga yo'naltirilgan bo'lib, bolaning ulg'ayishida muhim ahamiyat kasb etadi. Jamiyatdagi tajribani o'zlashtirishda hal qiluvchi xolat bolaning faolligi, tashqi muhit bilan o'zaro munosabat doirasiga bog'liq. Shuning uchun o'yin impravizatsion (tayyorgarliksiz) holatida fikrni erkin namoyon qilishdir. Bizga ma'lumki, bolalar hayoti turli-tuman faoliyatlar bilan to'la va bu faoliyatning asosiy turini o'yinlar tashkil qiladi. Tevarak atrofdagi voqelikdan-da qiziqroq voqelik ham o'yindir, chunki u aynan bola uchun tushunarli-ki, unda bolaning o'zi yaratgan voqelik jonlangan.

Bolalarning o'yin faoliyati ilk maktabgacha yoshdanoq paydo bo'lib, o'z taraqqiyotida oddiy taqlid qilishdan murakkab rolli o'yinga qadar bo'lgan yo'lni bosib o'tadi; bu o'yin dastlab kishilarning predmetlar bilan bog'liq faoliyatini, ijtimoiy xulq-atvor normalari va qoidalarini aks ettiradi.

Didaktik o'yin-tarbiyalashning, muvaffaqiyatli ta'lim jarayonini amalga oshirishning bosh omilidir. Shu bois, ta'lim-tarbiya muassasalarida asosiy muammolarni ishlab chiqishda o'yin tarbiyaviy hamda ta'limiy imkoniyatga ega muhim vosita sifatida qaraladi. Didaktik o'yin har bir bola faoliyati kabi o'z qonuniyatlari doirasida rivojlanib boradi va bu o'yin o'sib kelayotgan yosh organizm uchun zaruriy ehtiyoj sifatida namoyon bo'lib, unda bolaning tashkilotchilik ko'nikmalari tarbiyalanadi, erkin fikrlash, mustaqillik, odillik, do'stlik hislatlari yuzaga keladi.

Eng asosiysi, o'qituvchi ma'lum yutuqlarga erishadi. O'quvchining mavzuni idrok etishi osonlashadi va zerikishining oldi olinadi va albatta, fikriy izchillik bolalar o'yinlari, o'qish va mehnatlarida rivojlanib, sayqal topib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Saidahmedov N. Pedagogik mahorat va pedagogic texnologiya. Toshkent. 2003yil.
2. E. Abdurahmonova. O'yin vositasida o'quvchilar bilimini mustahkamlash. Toshkent. "O'qituvchi" 1985yil.
3. O'. Yo'ldoshev. Pedagogika sxema va jadvallarda. Toshkent, 2011yil.
4. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).
5. Рахмонкулова, Н. К. Важность решения математических задач в начальных классах. *Международный журнал инновационных исследований в области науки, техники и технологий*.

TA'LIMGA INNOVATSION YONDASHUV

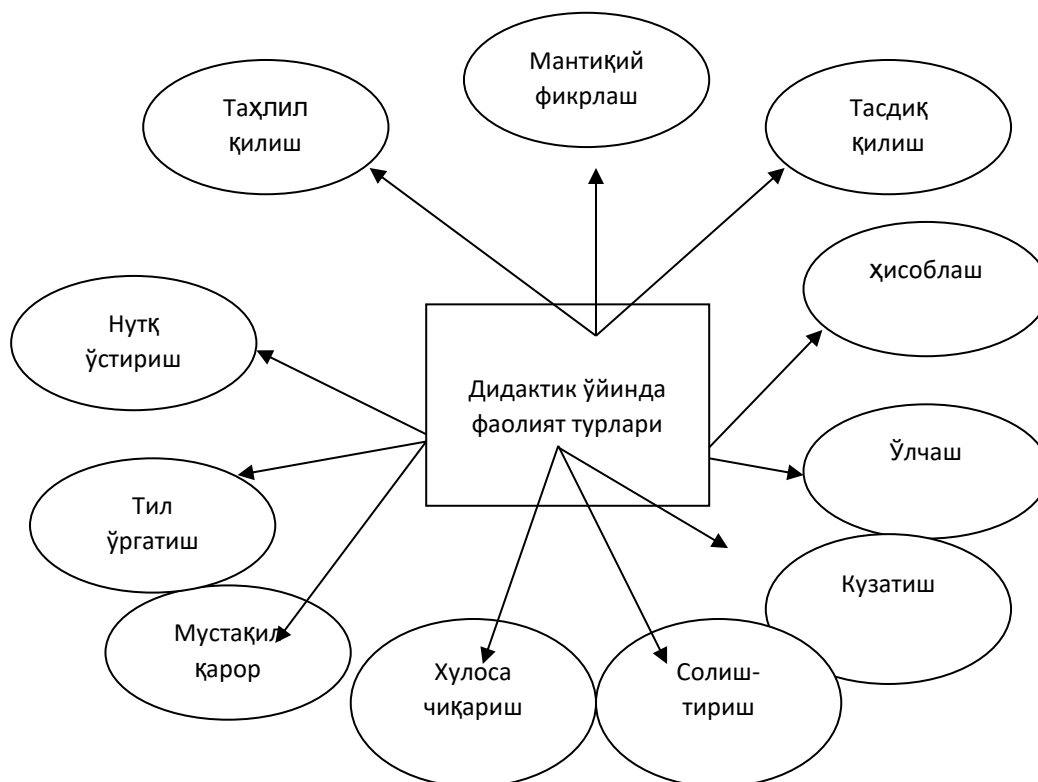
Maxmudova D.A.

QDPI BTM kafedrası o'qituvchisi

Bolalar hayoti rang – barang faoliyat va voqelik dunyosida bevosita aks etib boradi. Bunda mazmunli didaktik o'yinlar mustaqil faoliyat qoidalari asosida tashkillansa, u o'quvchini pirovard natijasida chuqur bilish olishga, mazmuni mukammal va oson tushunishga, fan asoslarini mahorat bilan egallashga undaydi. Shuning uchun bola hamisha, hatto muhim faoliyat bilan mashg'ul bo'lgan paytda ham o'yin bilan shug'ullanishi zarur. Didaktik o'yinlar bolalar hayoti va faoliyatini uyushtirish, uni shakllantirish, bilish doirasini kengaytirish maqsadida foydalanib borilsa, u juda muhim ta'lim va tarbiya asosi hisoblanadi.

Didaktik o'yin qoidali va tizimli tarzda bola shaxsiga to'g'ri ta'sir etishi va mazmuni to'liq tushunishi, ko'nikma va malakalarini mukammal rivojlantirishi uchun qo'shimcha tarzda kattalarning va o'rtoqlari, ayniqsa o'qituvchining talabchanligi katta ahamiyat kasb etadi.

Didaktik o'yinda quyidagi faoliyat turlari shakllanadi:

Didaktik o'yinlar yo'nalishlari bo'yicha besh turkumga ega :

1.Nazariy o'yinlar. Bu o'yinlar orqali bolalar mavzuni ilmiy asosda oson va sodda tushunchalariga imkon yaratiladi.

2.Amaliy o'yinlar. Bu o'yinning asosiy mazmunida o'quvchi amaliy mashqlarni o'yinlar orqali tushunib borishga, uning faol ishtirokchisiga aylanishiga e'tibor beriladi.

3.Jismoniy o'yinlar. Yosh shaxsning jismoniy barkamolligi, aqliy, ruhiy sog'lom bo'lishi, bola organizmi har tomonlama rivojlanishida jismoniy o'yinlar muhim ahamiyatli sanaladi.

4.Rolli o'yinlar. Bu o'yinda bolalar o'zlarini ma'lum bir rolni, yoki biror kasb egasi rolini, uning vazifasini bajarayongandek his etadilar. Bolalarda o'yin orqali mustaqillik, ongli harakatlar yuzaga keladi.

5.Ishchanlik o'yinlari. Bu o'yinning mazmuniga ko'ra bolaning mehnat ko'nikmalarini hosil qilishga, ijodiy fikrini amalga oshirishga yo'l beriladi. Ishonchlilik o'yinlari asosan ikki xis bo'ladi. Ular ijodiy va qoidali o'yinlar tarzida tashkil etiladi.

Ijodiy o'yinlarda bolalar o'zlari o'yinning mazmun-mohiyatini to'la anglaydilar, va bu ijodiy o'yinlarning asosiy qismini qiziqarli rolli o'yinlar tashkil etadi. Dramatik o'yinlar ham ijodiy o'yinlar sarasiga kiradi, u hikoya va ertaklardagi voqea ta'sirini ifodalashdan iborat bo'lib, unda badiiy qahramonlar tasvirlanadi. Natijada o'quvchilarning nutqi tasirchanligi, harakat tezligi bo'ladi. Bu qoidali o'yinlar xarakter xususiyatiga ko'ra didaktik va harakatli o'yinlar deb tasniflanadi. Shunday ekan, biz qaysi bir didaktik o'yinga murajaat qilmaylik, uning intiqosi sifatida bolaning aqliy qobiyati, mantiqiy tafakkuri, nutqiy ko'nikmasini, so'z boyligining oshishi, bolaning erkin fikrlashi, zehni har bir darsni mustaqil o'zlashtira olishiga ijobiy ta'sir eta olishini kuzatamiz.

Didaktik o'yinlar qiziqarli o'tishini ta'minlovchi muhim shartlardan biri uning o'z mazmun mohiyatiga ko'ra o'yin tarzida o'tishi va dars mashg'ulotiga o'xshab qolmasligidir. Binobarin bu didaktik o'yinda quvnoqlik, xursandlilik, ko'tarinkilik, ruhini hosil qilib, bolaga ijobiy xislar kamol topishiga bevosita zamin yaratadi. Didaktik o'yinni mufafaqiyatli tashkil qilinishida bolalarning bajariladigan o'yinda faol bo'lishi, qiziqishlarini ta'minlash muhim omil hisoblanadi, shuningdek didaktik o'yinlarni hal qilishda pedagogning tashkilotchilik qobiliyati qo'l keladi. Mahoratli o'qituvchi didaktik o'yinlar asosida nafaqat o'quvchilar bilimini mustahkamlaydi, balki ular bilimini yanada boyitadi va yangi-yangi o'yinlar loyahasini tuzishga harakat qiladi, ta'lim-tarbiya samaradorligiga erishadi.

Mohir pedagog ta'limga o'yin texnikasini to'g'ri qo'llashi uchun quyidagi komponentlardan foydalanishlari zarur:

1. Tashkiliy shakl;
2. Didaktik jarayon;
3. O'qituvchi darajasi;

Shuningdek, didaktik o'yinda ishtirokchilar tarkibi, ishtirokchilar soni, o'quv jarayoni va vaqt me'yori hisobga olinadi.

Didaktik o'yinlar bevosita o'quvchini o'zini namoish etishga tafakkur doirasining kengayishiga, har qaysi mashq topshiriqlarini zo'r qiziqish bilan bajara olishga undaydi. Bolada ham tarbiyaviy, ham ta'limiy sifatlar shakllanishiga imkon yaratadi. Jumladan: ziyraklik, topqirlik, chaqqonlik, xushyorlik, bilimdonlik, qat'iylik, chidamlilik, matonat, ijodkorlik, mustaqillik kabilar. Bu sifatlarni tarbiyalashda albatta didaktik o'yinlardan tizimli foydalanish qo'l keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Saidahmedov N. Pedagogik mahorat va pedagogic texnologiya. Toshkent. 2003yil.
 2. E. Abdurahmonova. O'yin vositasida o'quvchilar bilimini mustahkamlash. Toshkent. "O'qituvchi" 1985yil.
 3. T.S. Usmonxo'jayev, M.M. Rahimov, A.N. Abdiyev. O'zbek xalq harakatli o'yinlari. Toshkent. "O'qituvchi" 2004 yil.
 4. O'. Yo'ldoshev. Pedagogika sxema va jadvallarda. Toshkent, 2011yil.
 5. Usmonova N. "Ta'limdagi ilg'or texnologiyalar. Toshkent, 2008 yil.
- НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

BOSHLANG'ICH SINFLAR DARSLARINI IJODIY TASHKILLASHTIRISH OMILLARI

Maxmudova D.A.

QDPI BTM kafedrası o'qituvchisi

Inson borliqning bir bo'lagi sifatida undagi har bir voqelikka o'ziga xos mulohaza bilan yondashsa, ko'rgan, eshitgan voqealarini ziyraklik bilan mushohada qilsa, o'qish qobiliyatiga ega bo'lsa, ijodiy fikrlasa, uning tafakkuri, qarashlarida yangilik samara berishi muqarrar. Mohir pedagog esa bu borada o'yin texnologiyalaridan oqilona foydalanib, o'z o'quvchisining bilim, ko'nikma va malakasi to'g'ri shakllanishiga, uning intellektual salohiyati oshishiga salmoqli xissa qo'sha oladi.

Bolalar tarbiyasi, ta'limi rivojlanishida, ularni kelgusi hayotga psixologik jihatdan tayyorlash vositasi sifatida o'yin muhim ahamiyatga ega¹⁶. Bundan tashqari o'yin madaniyat unsuri sifatida jamiyatdagi barcha madaniyatlar bilan birgalikda rivojlanadi, ular bolalar va o'smirlarni tarbiyalashning foydali vositasidir. U hamma vaqt ma'lum maqsadga yo'naltirilgan va turli-tuman ko'rsatmalar hamda rang-barang mavzudagi faoliyatni ifodalaydi.

O'yin juda hissiyotga boy faoliyat turi bo'lib, shu sababli ham u bolalar va yoshlarning tarbiyaviy ishlarida jiddiyligni talab etadi. Bolaning o'sishi va rivojlanishi bilan o'yinning mazmuni o'zgaradi, o'yin faoliyati dastlabki bosqichlarda oddiy bo'lsa, keyinchalik u bosqichma-bosqich boyib, takomillashib boradi.

O'yinli faoliyatning psixologik mexanizmi shaxsning o'zligini namoyon qilishi, hayotda o'z o'rnini belgilashi, o'zini-o'zi boshqara olishi va o'z imkoniyatiga tayanish kabi fundamental ehtiyojlarga asoslanishi xususida bir qancha mutaxassis olimlar o'z fikrini bildirib borganlar.

Jumladan, D.N.Uznadze: o'yinga o'zgacha ta'rif berib, shunday g'oyani ilgari suradi, ya'nikim, "o'yin bu-shaxsga xos bo'lgan ta'sirli psixik xulq shaklidir", - deb ta'riflaydi.

A.N.Lyontev esa – o'yin shaxs xayoloti mahsuli, unda shaxs hayol qilgan, lekin amalga oshirishi mushkul bo'lgan qiziqishlarining hayolan voqelik sifatida erkin yuzaga kelishi ekanligini ta'riflaydi. L.S.Vgodskiy -: "o'yin – bolaning ichki ijtimoiy dunyosi, ijtimoiy buyurtmalarini o'zlashtirish vositasidir", - deb ta'kidlaydi.

Xususan, hozirgi psixologlarning ta'kidlashicha, o'yin psixologiyasi orqali shaxsni ham aqliy, ham jismoniy, ham ruhiy chiniqtirishdan tashqari uning bilim doirasini kengaytirishi, ko'nikma va malakalari mustahkam shakllanishiga asos bo'lishini isbot talab qilmaydigan aksioma darajasida tahlil etadilar.

O'yin texnologiyalari maftunkorlik, kommunikativlik, o'z imkoniyatlarini amalga oshirish, davolovchi, tashxis, millatlararo muloqot va ijtimoiylashuv kabi qator vazifalarni amalga oshiradi.

O'yin va o'yin texnologiyasi o'zaro kurash, musobaqalashish va raqobat shaklini yuzaga keltirgani uchun bola qiziqishini kuchaytirib, erkin ijod maydonini yuzaga keltiradi.

O'yin turli maqsadlarga qaratilgan bo'ladi. Ular didaktik, tarbiyaviy faoliyatni rivojlantiruvchi va ijtimoiylashuv maqsadida aks etib boradi.

Shuningdek, o'yin texnologiyalari quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

-o'quvchi faoliyatini faollashtirishga asoslanadi;

-o'quv faoliyatiga musobaqa elementlari kiritiladi;

-o'quv faoliyati o'yin qoidalariga bo'ysundiriladi;

-o'quv materiali o'yin vositasida qo'llaniladi;

-didaktik maqsad o'yin topshirish sifatida qo'yiladi;

-didaktik vazifalarni bajarish o'yin natijasi bilan bog'lanadi.

-mustaqil ta'lim sifatida o'quv predmetini, bo'limni, mavzuni, tushunchani o'zlashtirishni nazarda tutadi;

- umumiy texnologiya elementlari sifatida qo'llaniladi;
- o'yin-dars, yoki uning qismi sifatida tashkil etiladi;
- sinfdan tashqari ishlarda o'yin texnologiyasidan keng foydalaniladi.

Boshlang'ich ta'lim darslarida bunday o'yinlarni to'g'ri tashkillansa, ta'lim-tarbiya samaradorligi yuksaladi va o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlari yanada boyib borishiga keng imkoniyat yaratiladi. Zero: Eskinini o'zlashtirgan va yangini tushunishga qodir pedagoggina haqiqiy tarbiyachi bo'la oladi. (Konfutsiy).

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Saidahmedov N. Pedagogik mahorat va pedagogic texnologiya. Toshkent. 2003yil.
2. E. Abdurahmonova. O'yin vositasida o'quvchilar bilimni mustahkamlash. Toshkent. "O'qituvchi" 1985yil.
3. T.S. Usmonxo'jayev, M.M. Rahimov, A.N. Abdiyev. O'zbek xalq harakatli o'yinlari. Toshkent. "O'qituvchi" 2004 yil.
4. O'. Yo'ldoshev. Pedagogika sxema va jadvallarda. Toshkent, 2011yil.
5. Usmonova N. "Ta'limdagi ilg'or texnologiyalar. Toshkent, 2008 yil.
6. <http://www.uqituvchi.uz>
7. <http://www.ziyonet.uz>
8. <http://www.mtrk.uz>
9. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).
10. Рахмонкулова, Н. К. Важность решения математических задач в начальных классах. *Международный журнал инновационных исследований в области науки, техники и технологий.*

“BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ONA TILINI O'QITISH”

Mo'minova Zulfizar Abdumajidovna

Buvayda tumani 15-umumta'lim maktabi o'qituvchisi

Ona tili ta'limi har bir xalqning madaniyati, tarixiy yodgorliklari va milliy ruhiyatini saqlab qolishning asosiy omillaridan biridir. Boshlang'ich ta'lim jarayonida ona tilini o'qitish bolalarning intellektual rivojlanishiga, shaxs sifatida shakllanishiga va jamiyatga integratsiyasiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda ona tilini o'qitishning ahamiyati, metodikasi, rivojlanishi, muammolari va kelajak istiqbollari haqida batafsil tahlil etiladi.

1. Boshlang'ich ta'limda ona tilining o'rni

Boshlang'ich ta'lim - bolalarning ta'lim olish jarayonida asosiy bosqichdir. Bu davrda bolalar o'z ona tilini o'rganib, uning asosiy strukturalarini, nutqiy ko'nikmalarini va muloqot madaniyatini egallaydi. Ona tili ta'limining muhimligi bir qator jihatlarga bog'liq:

1.1. Ma'naviy va madaniy ahamiyat: Ona tili, avvalo, millatning ruhiyatini, uning tarixini va madaniyatini ifodalaydi. Bolalar ona tilida o'qib-o'rganganida, ularning madaniyati va an'analariga bo'lgan hurmatlari kuchayadi.

1.2. Kognitiv rivojlanish: Til bolalarning fikrlash va mantiqiy tushunish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Ona tilini o'rganish jarayonida bolalar ob'ektlar, voqealar va tushunchalar o'rtasidagi munosabatlarni anglashni o'rganadilar.

1.3. Emotsional rivojlanish: Ona tilida muloqot qilish bolalarda o'z his-tuyg'ularini ifoda etish, boshqalar bilan muloqot qilish va ijtimoiy o'zaro aloqalarni mustahkamlash qobiliyatini shakllantiradi.

2. Ona tilini o'qitish metodikasi

Ona tilini o'qitish jarayoni bir qator metod va usullarni talab etadi. O'qituvchilar bu metodlarni qo'llash orqali talabalarning til ko'nikmalarini rivojlantirishlari mumkin.

2.1. Traditsion metodlar: Ushbu metodlar asosan darsliklar va o'quv materiallariga asoslanadi. Bu usullar bolalar o'rtasida passiv o'rganishni ta'minlaydi, bu esa ko'proq ma'lumotni qabul qilish va takrorlashga qaratilgan.

2.2. Interaktiv usullar: Interaktiv usullar, masalan, guruhli ish, munozara va rolli o'yinlar, bolalarni faol qatnashishga undaydi. Bu usullar bolalarning tilni faol o'zlashtirishiga yordam beradi va ular o'rtasida muloqotni rivojlantiradi.

2.3. Innovatsion texnologiyalar: Zamonaviy texnologiyalarni, masalan, multimediyali darsliklar, o'yinlar va onlayn platformalar yordamida tilni o'qitish jarayoni yanada samarali bo'ladi. Bu usullar bolalarning qiziqishini oshiradi va ta'lim jarayonini qiziqarli qiladi.

3. Ta'lim jarayonida ona tilining rivojlanishi

Ta'lim jarayonida ona tilini o'qitish uchun muayyan qoidalarga amal qilish zarur. Ushbu jarayonda o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida hamkorlik muhimdir.

3.1. Bolalar uchun ona tilini rivojlantirish: Bolalar ona tilini o'rganish jarayonida doimiy ravishda rag'batlantirilishi kerak. Bu, ularning o'z fikrlarini, his-tuyg'ularini va g'oyalarini ifoda etishlariga yordam beradi.

3.2. Lingvistik rivojlanish: Ona tilining grammatik qoidalari, so'z boyligi va nutq madaniyati bolalarning til ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar bu jihatlarga e'tibor berishlari lozim.

3.3. O'qituvchilarning roli: O'qituvchilar bolalarga namuna ko'rsatish, ularning qiziqishini uyg'otish va o'z bilimlarini oshirishda muhim rol o'ynaydilar. Ularning malakasi va pedagogik ko'nikmalari ta'lim jarayonining samaradorligiga ta'sir qiladi.

4. Boshlang'ich ta'limda ona tilini o'qitishdagi muammolar

Ona tilini o'qitish jarayonida bir qator muammolar yuzaga kelishi mumkin. Bu muammolarni hal etish uchun tegishli choralar ko'rish zarur.

4.1. Ta'lim tizimidagi muammolar: Ta'lim tizimida mavjud bo'lgan kamchiliklar, masalan, darsliklarning sifati, o'qituvchilarning malakasi va ta'lim resurslarining yetishmasligi ona tilini o'qitishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

4.2. O'qituvchilarning malakasi: O'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi va ona tili o'qitish metodikalariga oid bilimlari ta'lim jarayonining muvaffaqiyati uchun zarurdir. Ularning malakasini oshirish uchun doimiy seminarlar va treninglar o'tkazilishi zarur.

4.3. O'qituvchilarning qiziqishi: O'qituvchilarning ona tiliga qiziqishi kam bo'lishi, o'z navbatida, ularning o'qitish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchilar o'qituvchilarning qiziqishini oshirish uchun qiziqarli va amaliy faoliyatlarni tashkil etishlari lozim.

5. O'zbek ona tilini o'qitishning xususiyatlari

O'zbek ona tilini o'qitish jarayoni bir qator xususiyatlarga ega bo'lib, ularni e'tiborga olish zarur.

5.1. O'zbek tilining o'ziga xosliklari: O'zbek tili turkiy tillar guruhiga mansub bo'lib, o'ziga xos fonetika, grammatik va leksik xususiyatlarga ega. O'zbek tilini o'qitishda ushbu xususiyatlarni hisobga olish zarur.

5.2. O'zbek tilida adabiyot va madaniyat: O'zbek tilida boy adabiyot va madaniyat mavjud. O'qituvchilar bu resurslardan foydalanib, bolalarga o'z ona tillariga bo'lgan qiziqishlarini oshirishlari mumkin.

5.3. O'zbek tilida o'qitish uchun kerakli resurslar: O'zbek tilini o'qitish uchun darsliklar, multimedia resurslari va o'yinlar muhim ahamiyatga ega. Ular bolalarning qiziqishini oshirish va ta'lim jarayonini jonlantirishda yordam beradi.

6. Global va mahalliy tajribalar

Ona tilini o'qitish bo'yicha global tajribalar va mahalliy yondashuvlar o'zaro bog'liqdir.

6.1. Xalqaro tajribalar: O'zbekistonning ta'lim tizimida boshqa davlatlarning tajribalarini o'rganish va qo'llash muhimdir. Boshqa davlatlarning muvaffaqiyatli metodlarini o'zlashtirish orqali ta'lim jarayonini yaxshilash mumkin.

6.2. O'zbekiston kontekstidagi o'zgarishlar: O'zbekistonda ona tilini o'qitish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar, yangi ta'lim dasturlari va o'qitish metodlari ta'lim jarayonini samarali qilishga qaratilgan.

6.3. O'zbekistonning ta'lim tizimida ona tilini o'qitishning o'ziga xosligi: O'zbekistonda ona tilini o'qitish jarayonida mavjud bo'lgan an'analar, qadriyatlar va o'ziga xos xususiyatlar ta'lim jarayonining samaradorligiga ta'sir qiladi.

7. Kelajak istiqbollari va tavsiyalar

Ta'lim jarayonida ona tilini o'qitishni rivojlantirish uchun bir qator tavsiyalar mavjud.

7.1. Ta'lim jarayonini takomillashtirish bo'yicha takliflar: Ona tilini o'qitish jarayonida yangi metodlar va yondashuvlarni joriy etish muhimdir. O'qituvchilar uchun doimiy ravishda malaka oshirish seminarlarini o'tkazish, ularni zamonaviy pedagogik metodologiyalar bilan tanishtirish lozim. Shuningdek, ona tilida o'qitishda innovatsion texnologiyalarni faol qo'llash bolalarning qiziqishini oshiradi va o'qitish jarayonini samarali qiladi.

7.2. O'qitish metodologiyasidagi yangiliklar: O'qitish jarayonida integratsiyalashgan yondashuvlarni, masalan, boshqa fanlar bilan bog'liq o'qitishni joriy etish bolalarning umumiy bilimlarini kengaytiradi. O'qituvchilar o'qituvchilarni o'z fikrlarini ifoda etishga va nutq madaniyatini rivojlantirishga undaydigan mashqlarni qo'llashlari lozim. Bolalarga muammoli vaziyatlar orqali mustaqil fikrlash qobiliyatlarini oshirish va ijodiy yondashuvni rivojlantirishda yordam berish zarur.

7.3. Innovatsion texnologiyalar va ularning ta'limda qo'llanilishi: Zamonaviy texnologiyalar, masalan, onlayn ta'lim platformalari, interaktiv darsliklar va multimedia vositalari ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. O'qituvchilar bu resurslarni foydalanish orqali o'quvchilarni faollashtirish va ta'lim jarayonini innovatsion shakllarda olib borishlari mumkin. Bulardan tashqari, onlayn resurslar orqali bolalar uyda ham o'z ona tillarini rivojlantirishlari mumkin.

Xulosa

Boshlang'ich ta'limda ona tilini o'qitish jarayoni nafaqat til o'rganish, balki bolalarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Ona tilini ta'limda o'qitish, madaniyat va tarixni saqlab qolishning asosiy vositasi hisoblanadi. O'qituvchilar, ta'lim tizimi va jamiyat birgalikda bolalarning ona tilini muvaffaqiyatli o'zlashtirishlariga yordam berishlari zarur. Ta'lim jarayonini takomillashtirish uchun muammolarni hal qilish, innovatsion yondashuvlarni joriy etish va ona tilini o'qitish metodikasini yangilash zarurdir.

Ona tilining ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyatini to'g'ri anglash, ularni samarali o'qitish metodlari bilan birlashtirish, o'quvchilarning qiziqishini oshirish va ta'lim jarayonini zamonaviy talablarga muvofiq o'zgartirish, bu jarayonda eng muhim vazifadir. O'qituvchilar, ota-onalar va jamiyat o'rtasidagi hamkorlik bolalarning ona tilini o'zlashtirishini va ularning shaxsiy rivojlanishini ta'minlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurazqov, A. (2020). Ona tilini o'qitish metodikasi. Tashkent: O'qituvchi.
2. Anvarov, N. (2021). Boshlang'ich ta'limda ona tilining o'rni. Tashkent: Fan.
3. Xudoyberdiyeva, S. (2019). Innovatsion ta'lim texnologiyalari. Tashkent: Ilm-ziyo.
4. Махкамова Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
5. Махкамова Д.А. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>
6. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.
7. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).
8. Махкамова Д.А. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSIONAL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf
9. Махкамова Д.А. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.

NUTQINI O'STIRISH

Nizomiddinova Dildora Nosirovna

Qo'qon DPI Boshlang'ich ta'lim nazariyasi kafedrası katta o'qituvchisi

Tel:90 304 73 10

dnizomiddinova@list.ru

Bugungi kunda ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar maktab ta'limi tizimini ham keng miqyosda isloh qilishni, maktablarda o'quv adabiyotlar, darsliklar, uslubiy qo'llanmalar va metodikalarni qayta ko'rib chiqishni hamda dunyo mamlakatlarida qo'llanilayotgan samarador tajribalarni amaliyotda qo'llashni asosiy masala qilib qo'ydi. Yaqin besh yillikda maktab ta'limi tizimida amalga oshirilgan o'zgarishlar hamda ta'lim davomiyligini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar o'quvchilarga boshlang'ich sinflardan o'q sifatli va yaxshi bilim olish imkonini yaratib bermoqda. Inson va jamiyat uchun zarur bo'lgan bilimlar miqdori tez sur'atlar bilan o'sib borayotgan zamonaviy sharoitda, o'quvchilar endi faqat ma'lum miqdordagi bilimlarni o'zlashtirishi bilan cheklanib bo'lmaydi. O'quvchilarda ularning bilimlarini to'ldirishga bo'lgan ehtiyoj va qobiliyatni rivojlantirish juda ham muhim. Bu vazifani hal qilishning shartlaridan biri jamiyatdagi har bir shaxs nutqining rivojlanganligidir. Tilni o'zlashtirish insonning kognitiv faoliyatida muhim rol o'ynaydi. O'quvchi yetarlicha til tayyorgarligisiz, nutqiy malakasiz barcha fanlarni muvaffaqiyatli o'zlashtira olmaydi. Tilni o'rganishning amaliy tomoni ayniqsa alohida masala: o'quvchilarda kattalar nutqini idrok etish va tushunish, to'liq, matnni yetarlicha tez va ongli o'qish nafaqat baland ovozda, balki jimgina, shuningdek, nutq va yozish orqali, ya'ni og'zaki va o'z fikrlarini, his-tuyg'ularini yozma ravishda ifodalash qobiliyatlarini shakllantirish zarurdir.

Bolalar nutqini o'stirishga yordam beradigan eng muhimi texnologiyaga yo'naltirilgan turdagi innovatsion metodlar bo'lib bu **ko'rgazmali texnologik vositalardan foydalanish**dir. Bolalarga texnologiya vositalari elektron doskalar, kartinalar, qisqa videolarni proyektorda namoyish etish va boshqa texnik vositalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. O'quvchilarga mashg'ulotlar davomida darsliklarni to'ldirish uchun audio-vizual materiallarni qo'shing. Bu modellar, lentalar, filmlar, rasmlar, infografika yoki boshqa aqlni xaritalash va miya xaritasi vositalari bo'lishi mumkin. Bunday vositalar ularning tasavvurini rivojlantirishga va o'sishiga yordam beradi. Ushbu usullar nafaqat tinglash qobiliyatini rivojlantiradi, balki tushunchalarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Agar o'qituvchi texnologiyani yaxshi bilsa, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun ajoyib slayd-shou yoki prezentatsiyalar yaratish uchun foydalanish mumkin bo'lgan bir qator aqlli ilovalar ham mavjud.

Ijodkorlikni rag'batlantirish uchun turli vositalardan foydalanish o'quvchilardagi yosh ongni hayajonga soladigan va ularning qiziqishini uyg'otadigan o'yinlar yoki vizual mashqlar shakllarda bo'lishi mumkin. Bu har bir yosh o'quvchining ijodiy qobiliyatini aniqlash va ijodiy hissalarini rag'batlantirish uchun vaqt sinovidan o'tgan usuldir.

Ochiq savollar berish metodi. Boshqa bir usul o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytirish uchun o'qituvchilar ochiq savollarni berish orqali sinfda jonli munozaralarni rag'batlantirishlari kerak. O'quvchilar o'zlarining bilimlari asosida birlashtiruvchi elementlarni birlashtirishlari, shuningdek, yechimni birlashtirish uchun ma'lumotlarni taqdim etishlari mumkin, keyin ular dalillar yordamida qo'llab-quvvatlashlari mumkin. Bu o'quvchilarga nafaqat o'z ovozi topishga, balki o'z fikrlarini ifoda etishga va o'z fikrlarini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

Yuqoridagi kabi boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishda yangi va o'ziga xos innovatsion metodlardan foydalanish kelajakda har bir o'quvchining intellektual imkoniyatlarini oshirib, sifatli kadrlar zahirasi shakllanishi uchun yetarlicha shart-sharoitlar yaratadi. Olingan tajribalarni

qo'llay bilish, ushbu metodlarning natijadorligini muntazam monitoring qilish, kamchiliklarni bartaraf etish yo'llarini toppish va shu orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini o'stirishda mukammal tizimni shakllantira olish oldimizda turgan eng muhim vazifalardan biri bo'lishi lozim.

Adabiyotlar:

1. Nizomiddinova, D., & Vasilakhon, I. (2020, June). ABOUT COMBINED TOPONYMS IN THE FORM " OT+ VERB" AND " VERB+ OT". In *Archive of Conferences* (Vol. 1, No. 1, pp. 128-129).
2. Nosirovna, N. D. (2022). ABOUT SOME ANTHROPOONYMS OF FERGANA VALLEY. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(12), 1124-1131.
3. Nosirovna, N. D. (2022). Regarding the Study of the Simple Names of the Fergana Region According to the Morphological Structure. *INTERNATIONAL JOURNAL OF INCLUSIVE AND SUSTAINABLE EDUCATION*, 1(5), 82-85.
4. Nosirovna, N. D. (2022). Anthropotonyms are a priceless treasure of our language, a monument of our history. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)*, 3(02), 16-19.

BA'ZI POZITSION VA NOPOZITSION SANOQ SISTEMALARI.

Adxam Normatov-
QDPI o'qituvchisi
Nabijonova Durdonaxon
talaba
Yunusova Maxfiratxon
talaba
Ergasheva Ozoda
talaba
Tojimamatova Feruza
talaba

Sanoq sistemalari tuzilishiga ko'ra, odatda, ikki turli bo'ladi: pozitsion va nopozitsion.

Berilgan sonning yozuvidagi belgilar egallagan o'rniga qarab turli xil manoni anglatasa, bunday sanoq sistemasi *pozitsion sanoq sistemasi* deyiladi.

Masalan, 0, 1, 2, ..., 9 dan iborat raqamlar deb ataluvchi belgilar yordamida yozilgan sonlar o'nlik sanoq sistemasida yozilgan sonlar deyiladi va u pozitsion sanoq sistemasidir. Masalan,

a) 1101 — bu yerda o'ngdan birinchi o'rinda turgan bitta raqami bitta birlikni bildirsa, 3-o'rinda turgan 1 raqami bitta yuzlikni, 4-o'rinda turgan 1 raqami bitta minglikni anglatadi.

Odatdagi 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 raqamlari yordamida sonlarni yozish hindistonliklar tomonidan joriy qilingan.

Shunday sanoq sistemalari ham borki, unda bir xil raqamlar sonning yozuvida qaysi o'rinda joylashishidan qat'i nazar, doim bir xil ma'noni anglatadi. Bunday sanoq sistemalari *nopozitsion sanoq sistemalari* deb yuritiladi. Rim sanoq sistemasi nopozitsion sanoq sistemasiga misol bo'ladi.

I, II, III, V, X, L, C, D, M kabi belgilar yordamida yozish rimliklar tomonidan kiritilgan bo'lib, sonlar I — bir, II — ikki, IV- to'rt, VI — olti, XI - o'n bir, XL — qirq, XC — to'qson va hokazolar ko'rinishda yozilgan.

Masalan, XXXIX — o'ttiz to'qqiz, bunda, X belgi barcha o'rinlarda o'nni, I belgi esa birni anglatadi. Rim sanoq sistemasida kichik qiymat bildiruvchi belgi katta qiymatli belgidan oldin (chapda) yozilsa, sonning qiymati belgilar qiymatlarini ayirib topilgan, agar belgilar qiymatlari chapdan o'ngga kamayib borish tartibida yozilsa, son qiymati belgilarning qiymatlarini qo'shib topilgan. $XXIII = 10 + 10 + 1 + 1 + 1 = 23$.

Qadimgi Bobil, Misr, Yunoniston va Rusda ham nopozitsion sanoq sistemalari qollangan. Grek va slavyan qadimgi sanoq sistemalarida raqamlar alifbo harflari bilan belgilangan, masalan 1 dan 9 gacha sonlar birinchi 9 ta harf bilan, 10, 20, ..., 90 keyingi 9 ta harf bilan, 100, 200, ..., 900 sonlari esa undan keyingi 9 ta harf bilan belgilangan. Son yozuvini so'zdan farqlash uchun tepasiga belgi — «titlo» qo'yilgan.

**MASALAN, VAVILONLIK MATEMATIK 137 SONINI BUNDAY TASVIRLAGAN :
137=2·60+17. ALBETTA BU SON BELGILAR - UCHBURCHAKLAR VA PONALAR BILAN
YOZILGAN.**

**GAP SHUNDAKI, QADIMGI VAVILONLIKLAR YOZISH UCHUN LOYLI
TABLICHKALARDAN UCHBURCHAKLI PONALAR BOSIB CHIQARGANLAR. KEYIN BU**

TABLICHKALARNI QURITGANLAR VA OLOVGA TUTIB KUYDIRGANLAR. SONLARNI YOZISH UCHUN PONALARNING HOLATLARIDAN FOYDALANILGAN: VERTIKAL HOLAT – UCHI BILAN PASTGA VA GORIZONTAL HOLAT – UCHI BILAN CHAPGA QARATILGAN. BUNDA ∇ BELGI BIR VA OLTMISHNI, < BELGI – O'NLIKNI BILDIRGAN BOSHQA SONLAR BU BELGILAR VA QO'SHISH AMALI BILAN TASVIRLANGAN.

MASALAN, 6 SONI BUNDAY TASVIRLANGAN: ∇∇∇
∇∇∇

∇∇∇

199 SONI BUNDAY: ∇∇∇ < ∇∇∇. **OXIRGI YOZUV SONINING OLTMISHLI**
∇∇∇

SISTEMADAGI YOZUVIDIR: 60+60+60+10+9=3· 60+19. BIROQ QADIMGI VAVILONDA PAYDO BO'LGAN SONLAR YOZUVI KAMCHILIKLARGA EGA EDI: UNDA KATTA SONLARNI BELGILASH QIYIN EDI: SANOQ SISTEMASINING ASOSINI – 60 SONINI BELGILASH UCHUN MAXSUS BELGI YO'Q EDI, BU ESA BA'ZI YOZUVLARNI TURLICHA O'QISHGA OLIB KELAR EDI. OLTMISHLI SANOQ SISTEMASINING VUJUDGA KELISHIDA AYLANANI 360 TA TENG BO'LAKKA BO'LISH, SHU BILAN BIRGA YILNI 360 KUNGA BO'LISH ASOS QILIB OLINGAN, DEGAN TAXMIN MAVJUD. BU SANOQ SISTEMASINING QOLDIQLARI SHU KUNGACHA SAQLANIB KELGAN: AYLANANI 360° GA BO'LISHGA YANA BURCHAKLARNI GRADUS, MINUT VA SEKUNDLAR BILAN O'LCHASHNI KO'RSATISH MUMKIN. QADIMGI MISRLIKLAR O'NTALAB HISOBLAGANLAR. ULARDA MAXSUS BELGILAR FAQAT XONALARNI – BIRLAR, O'NLAR, YUZLAR, MINGLAR VA BOSHQALARNI BELGILASH UCHUN ISHLATILGAN. BIRDAN TO'QQIZGACHA BO'LGAN SONLAR TAYOQCHALAR YORDAMIDA YOZILGAN.

1-I, 10-∩, 100 - ⊂, 1000 - 1

MASALAN, 132 SONINI MISRLIKLAR QUYIDAGICHA: ⊂ ∩ ∩ ∩ I I

1234 SONINI ESA BUNDAY : 1 ⊂ ⊂ ∩ ∩ ∩ I I I I

KO'RINISHDA AYRIM HOLATLARDA TEKIS QATOR QILIB O'NGDAN CHAPGA YOKI USTUN QILIB YUQORIDAN PASTGA QARAB YOZILGAN.

MASALAN, 65 SONINI IIIII ∩ ∩ ∩ ∩ ∩ ∩ YOKI ∩ ∩ ∩ ∩ ∩ ∩ IIIII KO'RINISHDA HAM YOZGANLAR. YOZUVLAR ASOSAN PAPIRUSLARDA BO'YOQLAR BILAN BAJARILGAN. BA'ZAN YOZISH UCHUN TOSH, DARAXT, TERI, HOLST, SOPOL SINIG'IDAN FOYDALANILGAN.

Nopozitsion sanoq sistemalari katta sonlarni yozish va ular ustida amal bajarish uchun noqulay bo'lgan. Shuning uchun ham matematikada pozitsion sanoq sistemalari muhim o'rin tutadi. Chunki bu sistemada son yozuvida maxsus xona birliklari tushunchasi bor bo'lib, istalgancha katta sonlar bir nechta belgi yordamida yoziladi.

IX asrning mashhur olimlaridan biri o'zbek (Xorazm) matematigi Muhammad ibn Muso al-Xorazmiydir. Uning «Kitob al-jabr» nomli kitobi fanga algebra nomini berdi. Bu kitobda arifmetik masala va tenglamalarning yechilish qoidalari bayon qilingan. Al-Xorazmiy o'zining boshqa kitobida Hindistonda kashf qilingan hind arifmetikasini, ya'ni o'nli sanoq sistemasini yoritdi. Uch yuz yil keyin, ya'ni XII asrda u lotin tiliga tarjima qilindi va bu kitob butun Yevropa xalqlari uchun arifmetikadan birinchi darslik bo'lib qoldi. Natijada Yevropa mamlakatlarida Arab davlatida yashagan muallif yozgan kitob bo'yicha o'nli sanoq sistemasi o'rganilgani uchun o'nli sistemadagi arab raqamlari deyila boshlandi. Bu esa

noto'g'ridir. XII asrdan boshlab Garbiy Yevropada uzoq davom etgan turg'unlikdan so'ng matematikaga qiziqish uyg'ondi, bunga savdo-sotiqning kengayishi sabab bo'ldi.

Rus fanining rivojlanishida Leontiy Filippovich Magniskiy tomonidan yozilgan «Arifmetika sirech nauka chislitel'naya» kitobi muhim rol o'ynadi. Bu kitob Pyotr I davrida 1703-yilda slavyan tilida nashr qilindi, ammo undagi hamma hisoblashlar o'nli sanoq sistemasida bajarilgan edi. Bu kitob uzoq vaqt barcha ilm kishilari uchun eng zarur kitob bo'lib qoldi, chunki bu kitobda nafaqat matematikaga oid materiallar, balki astronomiya, navigasiya va boshqa fanlarning ba'zi bir bo'limlari haqida ma'lumotlar bor edi.

References

1. Normatov Adxam Abdullayevich. (2023) MULOHAZALAR VA ULAR USTIDA AMALLAR. INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2022

2. A. Normatov. ABOUT THE IMPORTANCE AND PLACE OF MATHEMATICAL PROBLEMS IN MATHEMATICS LESSONS. JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal.

3. Normatov, A. (2022). Text problems. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(11), 341-347.

4. Normatov, A. (2022). APPLICATIONS OF THE DERIVATIVE. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(12), 1161-1164.

5. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.

6. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

7. Normatov, A. (2022). About the emergence of geometry. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(7), 268-274.

8. AA Normatov, RM Tolipov. [SOME PROBLEMS OF COMBINATORICS AND THE IMPORTANCE OF EULER-VENN DIAGRAMS IN SOLVING THEM](#). *Semiconductor Optoelectronics* 42 (2), 1412-141

TO'PLAM HAQIDA

A.Normatov, QDPI o'qituvchisi
Zohidova Muxlisa-talaba
Sadraliyeva Gulasal-talaba
Sobirova Saodat-talaba

To'plam tushunchasi matematikaning asosiy tushunchalaridan biri bo'lib, u ta'riflanmaydi va misollar yordamida u to'g'risida tasavvur hosil qilinadi. To'plam deganda predmetlar, ob'ektlarni biror xossasiga ko'ra birgalikda qarashga tushuniladi.

Masalan, hamma natural sonlarni birgalikda qarash, natural sonlar to'plami hosil bo'ladi. Bir talabalar uyida yashovchi talablarni birgalikda qarash bilan shu talabalar uyidagi talabalar to'plamini hosil qilamiz. To'g'ri chiziqda yotuvchi hamma nuqtalarni bitta butun deb qarash shu to'g'ri chiziqdagi nuqtalar to'plamini, maktabdagi o'quvchilarni birgalikda qarash o'quvchilar to'plamini beradi va h.k. Hayotda to'plamlar alohida nomlanadi: auditoriyadagi talabalar to'plami - guruh, harflar to'plami - alfavit, qushlar to'plami - gala, qo'ylar to'plami - poda va h. k. To'plamni tashkil etuvchi ob'ektlar – bu to'plamning elementlari deb ataladi. Masalan, yuqoridagi misollardagi o'quvchilar, talabalar, natural sonlar mos to'plamlarining elementlari hisoblanadi. To'plamlar odatda, lotin alfavitining katta harflari bilan, ularning elementlari esa alfavitning kichik harflari bilan belgilanadi. A to'plam a, b, c, d, e, f elementlaridan tuzilganligi $A = \{a, b, c, d, e, f\}$ ko'rinishda yoziladi. To'plam bir qancha elementlardan iborat bo'lishi mumkin, $a \in A$ yozuv a elementni A to'plamga tegishligini bildiradi. $a \notin A$ yozuv a elementni A to'plamga tegishli emasligini bildiradi, yoki mantiq belgisidan foydalangan holda $\neg(a \in A)$ ko'rinishda yozishimiz mumkin. Agar $a \in A$ bo'lsa, u holda a element A to'plamga tegishli deyiladi.

To'plamning quvvati, yoki cardinal son tushunchasi to'plam elementlari sonini bildiradi. Har qanday n elementli A to'plam elementlari soni $|A|=n$ kabi belgilanadi. Bizning misolimizda $|A|=6$. Chekli to'plamning elementlar soniga to'plam quvvati deyiladi va $n(A)$ kabi belgilanadi. Masalan, $A = \{a, b, c, d, e, f, g\}$ to'plamning quvvati $n(A) = 7$ ga, $B = \{a\}$ to'plamning quvvati $n(B) = 1$ ga, $C = \{b, d, f\}$ to'plamning quvvati $n(C) = 3$ ga, $D = \{a, g\}$ to'plamning quvvati $n(D) = 2$ ga, bo'sh to'plamning quvvati $n(\emptyset) = 0$ ga teng. Cheksiz to'plamlarning quvvati transfinit sonlarda ifodalanadi. Quvvatlari teng bo'lgan to'plamlar teng quvvatli to'plamlar deyiladi. Masalan, $A = \{a, b, c\}$ va $C = \{b, d, f\}$ to'plamlar teng quvvatli. $n(A) = n(C) = 3$.

To'plam elementi, ya'ni a element A to'plamning elementi ekanligi $a \in A$ ko'rinishda yoziladi va “ a element A to'plamga tegishli” “ a element A to'plamning elementi”, “ a element A to'plamda mavjud” yoki “ a element A to'plamga kiradi” deb o'qiladi.

Agar a element A to'plamga tegishli bo'lmasa, $a \notin A$ yoki $a \bar{\in} A$ ko'rinishda yoziladi.

Masalan, A — juft natural sonlar to'plami bo'lsin, u holda $2 \in A$, $5 \notin A$, $628 \in A$ va 729

$\notin A$ bo'ladi.

Bo'sh to'plam. Chekli va cheksiz to'plamlar.

To'plamni tashkil etuvchi elementlar soni chekli yoki cheksiz bo'lishi mumkin. Birinchi holda chekli to'plamga, ikkinchi holda esa cheksiz to'plamga ega bo'lamiz. Masalan: $A = \{a\}$,

$B = \{a, b\}$, $C = \{a, b, s\}$ to'plamlar chekli bo'lib, ular mos ravishda bitta, ikkita va uchta elementlardan tuzilgan. Quyidagi $A = \{1, 2, 3, \dots, n, \dots\}$, $B = \{2, 4, 6, \dots, 2n, \dots\}$ to'plamlar cheksiz to'plam.

Bitta ham elementga ega bo'lmagan to'plam bo'sh to'plam deb ataladi va \emptyset bilan belgilanadi.

Masalan, $x^2 + 4 = 0$ tenglamaning haqiqiy ildizlari to'plami, oydagidagi daraxtlar to'plami, dengiz tubidagi quruq toshlar to'plami bo'sh to'plamlardir.

Izoh. A to'plamda faqat har bir a elementi o'z-o'ziga teng, lekin har qanday ikkita boshqa-boshqa a va b elementni tengmas deb hisoblaymiz, bundan A to'plamning har bir elementi bu to'plamda bir martagina olinganligi (bir martagina uchraganligi) ma'lum bo'ladi. a elementning o'z-o'ziga tengligi $a = a$ ko'rinishda, a va b elementlarining har xilligi $a \neq b$ ko'rinishda belgilanadi.

Agar A to'plamning a elementi B to'plamning b elementiga teng, ya'ni $a = b$ desak, bundan bitta element ikkala to'plamda har xil harflar bilan belgilanganligini tushunamiz.

References

1. Normatov Adxam Abdullayevich. (2023) MULOHAZALAR VA ULAR USTIDA AMALLAR. INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2022

2. A. Normatov. ABOUT THE IMPORTANCE AND PLACE OF MATHEMATICAL PROBLEMS IN MATHEMATICS LESSONS. JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal.

3. Normatov, A. (2022). Text problems. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(11), 341-347.

4. Normatov, A. (2022). APPLICATIONS OF THE DERIVATIVE. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(12), 1161-1164.

5. Normatov, A. (2022). About the emergence of geometry. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(7), 268-274.

6. AA Normatov, RM Tolipov. [SOME PROBLEMS OF COMBINATORICS AND THE IMPORTANCE OF EULER-VENN DIAGRAMS IN SOLVING THEM](#). *Semiconductor Optoelectronics* 42 (2), 1412-1417

6. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In *ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ* (pp. 15-17).

7. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.

TO'PLAMDAGI MUNOSABAT

Normatov A-QDPI o'qituvchisi
Xojiqurbonova K -QDPI 2-kurs talabasi
Xamroyeva M- QDPI 2-kurs talaba
Yunusova S- QDPI 2-kurs talaba
Ummataliyeva M- QDPI 2-kurs talaba

$X \times Y$ dekart ko'paytmaning istalgan G_f qism to'plami X va Y to'plamlar orasidagi binar moslik deyiladi. To'plamlar bir biriga teng bo'lsa, u holda bunday moslikka to'plam elementlari orasidagi binar munosabat deyiladi. Natural sonlar to'plamini qaraganda sonlar orasidagi turli bog'lanishlarni ko'ramiz. Masalan, 9 soni 7 sonidan katta, 11 soni 8 sonidan 3ta ko'p, 5 soni 4 sonidan keyin keladi va hokazo.

Xuddi shunga o'xshash, geometriyada figuralarning tengligi va o'xshashligi, to'g'ri chiziqlarning parallelligi va perpendikulyarligi kabi holatlar qaraladi.

Masalan: $X = \{4;5;6\}$ to'plamda 1 ta ko'p munosabatini qarajak, "5 soni 4 sonidan 1 ta ko'p", "6 soni 5 sonidan 1 ta ko'p". Shu to'plamda katta munosabat ini qarajak "5>4", "6>4", "6>5". Shunga o'xshash kichik munosabatini qarajak "4 soni 5 sonidan 1 ta kam", "5 soni 6 sonidan 1 ta kam".

Keltirilgan misoldagi "1 ta ko'p" munosabat uchun $\{(5;4), (6;5)\}$ to'plam, "katta" munosabati uchun $\{(5;4), (6;4), (6;5)\}$ to'plam, "kichik" munosabati uchun $\{(4;5), (5;6)\}$ to'plamlarga ega bo'lamiz. Bu to'plamlar esa elementlari $X = \{4;5;6\}$ to'plam elementlaridan hosil qilingan sonlar juftliklari to'plami bilan aniqlanadi. Boshqacha aytganda, bu to'plamlar $X = \{4;5;6\}$ to'plam Dekart ko'paytmasining elementlaridan tashkil topgan qism to'plamlardir, ya'ni

$$X \times X = \{(4;4), (4;5), (4;6), (5;4), (5;5), (5;6), (6;4), (6;5), (6;6)\}:$$

Bundan ko'rinadiki, ko'rib o'tilgan munosabatlar $X \times X$ Dekart ko'paytmaning qism to'plami bilan aniqlanar ekan.

$X \times X$ to'plamning istalgan G qism to'plami X to'plam elementlari orasidagi munosabat deyiladi. Binar munosabatlar lotin alfavitining bosh harflari P, K, R, S... bilan belgilanadi.

Boshqacha aytganda, X to'plam elementlari orasidagi munosabat deb $R = (X \times X, G_R)$ juftlikka aytiladi, bu yerda $G_R \subset X \times X$.

Agar X to'plamda berilgan R munosabatda $a \in X$ elementga $b \in X$ element mos kelsa, "a element b element bilan R munosabatda" deyiladi va aRb deb yoziladi, bu yerda $(a; b) \in G_R$.

Xususiy holda teng to'plamlar orasidagi moslik X to'plam elementlari orasidagi binar munosabat deyiladi. X odamlar to'plami bo'lsa, unda "do'st bo'lmoq", "bitta shaharda yashamoq", "qarindosh bo'lmoq" kabi munosabatlar bo'ladi. Sonlar orasida "teng", "katta", "kichik", "karrali", "katta emas", "bo'luvchisi" kabi munosabatlar, geometrik shakllar to'plamida "tengdoshlik", "parallellik", "perpendikularlik" va boshqa munosabatlar haqida gapirish mumkin.

Matematikada binar munosabatlar $a = b$, $a < b$, $a > b$, $a \neq b$, $a \parallel b$, $a \perp b$ kabi belgilar orqali berilgan.

Z butun sonlar to'plamida $aRb \Leftrightarrow m \mid (a - b)$ munosabatni qaraylik. Ma'lumki, a va b butun sonlarini m natural soniga bo'lishda bir xil r ($0 < r \leq m$) qoldiq hosil bo'lsa, a va b sonlari m modul bo'yicha taqqoslanadigan (teng qoldikli) sonlar deyiladi va $a \equiv b \pmod{m}$ ko'rinishda belgilanadi.

a soni b soniga m modul bo'yicha taqqoslanishini ifodalovchi $a \equiv b \pmod{m}$ bog'lanish taqqoslama deb o'qiladi.

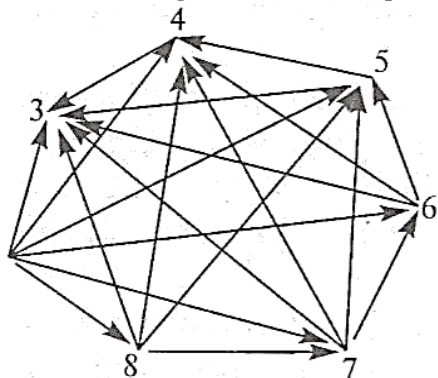
Masalan: $27 = 5 \times 5 + 2$, $12 = 5 \times 2 + 2$ bo'lgani uchun $27 \equiv 12 \pmod{5}$.

Yoki, agar $m = 7$ bo'lsa, $1 \equiv 15 \pmod{7}$ bo'ladi.

Shu narsa ma'lumki, $a \equiv b \pmod{m}$ taqqoslama $a - b$ ayirma m ga qoldiqsiz bo'lingandagina o'rinli bo'ladi.

$m = 7$ bo'lsa, 7 modul bo'yicha taqqoslanadigan butun sonlarning umumiy ko'rinishi $-1 + 7k$ shaklda bo'ladi, bu yerda $k = 0, \pm 1, \pm 2, \dots$

Munosabat grafi chekli to'plamlar uchun quyidagicha chiziladi: to'plam elementlari nuqtalar bilan belgilanadi, mos elementlar strelkalar bilan tutashtiriladi. Masalan, $X = \{3; 4; 5; 6; 7; 8; 9\}$ to'plam elementlari orasida $P: "x > y"$ munosabat berilgan.

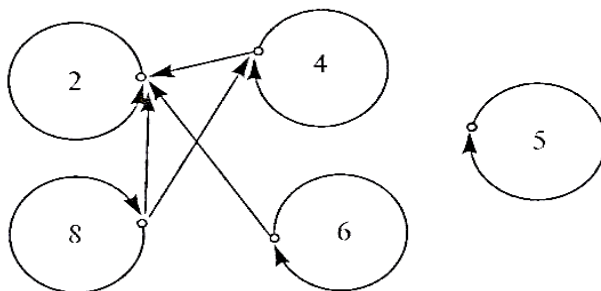
U quyidagi juftliklar to'plami orqali ifoda qilinadi:

$G = \{(4; 3), (5; 3), (5; 4), (6; 3), (6; 4), (6; 5), (7; 3), (7; 4), (7; 5), (7; 6), (8; 3), (8; 4), (8; 5), (8; 6), (8; 7), (9; 3), (9; 4), (9; 5), (9; 6), (9; 7)\}$.

Uning grafi rasmdagi ko'rinishda bo'ladi.

Yoki $Y = \{2; 4; 5; 6; 8\}$ to'plamda $Q: "x$ soni y

soniga karrali"

("x:y") munosabati berilgan bo'lsin. Munosabat grafida birinchisi ikkinchisiga karrali sonlar juftligidan iborat bo'ladi. $G = \{(2; 2), (4; 2), (4; 4), (5; 5), (6; 2), (6; 6), (8; 2), (8; 4), (8; 8)\}$ munosabat grafida (2; 2) juftlikni ko'rsatuvchi strelkaning boshi ham, oxiri ham bitta nuqtada bo'ladi, bunday strelkani "halqa" deb ataymiz. Munosabat grafi yuqoridagi rasmdagi kabi chiziladi. To'plamdagi munosabat refleksivlik, antirefleksivlik, simmetriklik, asimmetriklik, antisimmetriklik, tranzitivlik, ekvivalentlik kabi xossalarga ega bo'lishi mumkin:

Agar X to'plamning har bir elementi o'z-o'zi bilan R munosabatda bo'lsa (ya'ni, xRx bajarilsa), u holda R munosabat X to'plamda refleksiv deyiladi.

Masalan, " $x = y$ ", " $a \parallel b$ ", " $x : y$ " munosabatlar refleksivdir.

Refleksiv munosabat grafida har bir element atrofida halqa bo'ladi.

Agar X to'plamning birorta ham elementi uchun xRx bajarilmasa, u holda R munosabat X to'plamda antirefleksiv deyiladi.

Masalan, " $a < b$ ", " $a > b$ ", " $a \perp b$ " munosabatlar antirefleksivdir.

Antirefleksiv munosabat grafida birorta ham halqa bo'lmaydi.

Agar X to'plamda R munosabat berilgan bo'lib, xRy va yRx bir vaqtda bajarilsa, R simmetrik munosabat deyiladi.

Masalan, " $a \parallel b$ ", " $a \perp b$ ", " $a = b$ " munosabatlari simmetrikdir. Simmetrik munosabat grafida har bir strelkaga parallel qaytuvchi strelka bo'ladi.

Agar X to'plamda berilgan R munosabatda xRy va yRx shartlardan faqat bittasi o'rinli bo'lsa, R munosabat asimmetrik munosabat deyiladi.

Masalan, " $a > b$ ", " $a < b$ " munosabatlari asimmetrikdir.

Asimmetrik munosabat grafida birorta ham halqa va qaytuvchi strelkalar bo'lmaydi.

Agar X to'plamda R munosabat uchun xRy va yRx shartlar faqat $x = y$ bo'lgan holda bajarilsa,

u holda R antisimmetrik munosabat deyiladi.

Masalan, " $a \leq b$ ", " $a \geq b$ ", " $a : b$ ",

" a soni b sonining bo'luvchisi" kabi munosabatlar antisimmetrik munosabat bo'ladi. Antisimmetrik munosabat grafida halqalar bo'ladi, lekin qaytuvchi strelkalar bo'lmaydi.

References

1. Normatov Adxam Abdullayevich. (2023) MULOHAZALAR VA ULAR USTIDA AMALLAR. INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2022

2. A. Normatov. ABOUT THE IMPORTANCE AND PLACE OF MATHEMATICAL PROBLEMS IN MATHEMATICS LESSONS. JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal.

3. Normatov, A. (2022). Text problems. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(11), 341-347.

4. Normatov, A. (2022). APPLICATIONS OF THE DERIVATIVE. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(12), 1161-1164.

5. Normatov, A. (2022). About the emergence of geometry. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(7), 268-274.

6. AA Normatov, RM Tolipov. [SOME PROBLEMS OF COMBINATORICS AND THE IMPORTANCE OF EULER-VENN DIAGRAMS IN SOLVING THEM](#). *Semiconductor Optoelectronics* 42 (2), 1412-1417

7. Khasanovna, R. N. METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. 51 *ТЕХНОЛОГИИ СОЦИАЛЬНО-ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ (SEL)*

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILINI O'QITISHDA INTEGRATSION
TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH**

O'rinova Nilufar Sodiqovna

Buvaqda tumani 15-umumta'lim maktabi o'qituvchisi

Zamonaviy ta'lim jarayoni o'quvchilarda keng qamrovli bilim, amaliy ko'nikmalar va ijodkorlik qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan. Boshlang'ich sinflarda bu jarayon alohida ahamiyatga ega, chunki bu bosqichda o'quvchilarning o'qish va yozish malakalari, savodxonligi va muloqot ko'nikmalari rivojlantiriladi. Ayniqsa, ona tili darslari o'quvchilarning fikrlash, o'z fikrini ifodalash va tilga oid bilimlarini boyitish uchun poydevor vazifasini bajaradi.

Ona tilini samarali o'qitish jarayonida integratsion texnologiyalardan foydalanish o'quv materiallarini boshqa fanlar bilan bog'lash, o'quvchilarning bilim olishga qiziqishini oshirish va darslarni jonli o'tkazish imkonini beradi. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ona tili darslarida integratsion texnologiyalardan foydalanishning usullari, afzalliklari va amaliy misollari ko'rib chiqiladi.

Integratsion texnologiyalar – bu ta'lim jarayonida turli fanlar va mavzularni birlashtirish orqali o'quvchilarda har tomonlama bilim va ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan yondashuvdir. Bu texnologiyalar yordamida o'quvchilar o'rganayotgan mavzularni hayotiy voqealar bilan bog'laydi va ularni amaliyotda qo'llashni o'rganadi.

Integratsion texnologiyalarni qo'llashning quyidagi afzalliklarini ko'rsatish mumkin:

1. Bilimlarni boyitish: O'quvchilar turli fanlardan olgan bilimlarini bir-biriga bog'laydi va ularni mustahkamlaydi.
2. Fikrlashni rivojlantirish: O'quvchilar mavzularni faqat yodlash emas, balki ular orasidagi bog'liqlikni topib, mustaqil xulosa chiqarishni o'rganadi.
3. Ijodiy qobiliyatni rivojlantirish: Bolalar integratsiya asosida ijodkorlik bilan ishlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

4. Qiziqishni oshirish: Darslar turli fanlar va qiziqarli faoliyatlar bilan bog'liq bo'lganda, o'quvchilar unda faol ishtirok etadi.

Ona tili darslari o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, grammatik bilimlarini shakllantirish va so'z boyligini kengaytirishda muhim rol o'ynaydi. Bu jarayonda integratsion texnologiyalarni qo'llash quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

1. Fanlararo bog'lanishni shakllantirish: Ona tilini matematika, tabiatshunoslik, san'at va boshqa fanlar bilan bog'lab, mavzuni yanada tushunarli qilish.
2. Muloqotni rivojlantirish: Darslarda jamoaviy faoliyat, guruh bilan ishlash va munozaralar orqali bolalarning fikr bildirish qobiliyatini rivojlantirish.
3. Ijodiy va amaliy yondashuv: Matn yozish, hikoya tuzish yoki tabiatdan olingan ma'lumotlarni grammatik tahlil qilish kabi ijodiy faoliyatlarni tashkil etish.

Integratsion texnologiyalarni qo'llash usullari

1. Matematika bilan integratsiya

Ona tilini o'qitishda matematika elementlaridan foydalanish orqali o'quvchilarni ikkala fan bo'yicha ham bilimlarini boyitish mumkin. Masalan:

So'zlarni harflarga ajratib, har bir harfni sanash va ularning sonini aniqlash.

Gapdagi so'zlar sonini hisoblash va bu sonlarni matematik tarzda tahlil qilish.

Misol: "O'quvchilar, berilgan gapda nechta so'z borligini hisoblang va bu so'zlar orasidan eng uzunini toping."

2. Tabiatshunoslik bilan integratsiya

Tabiatshunoslik bilan integratsiya bolalarni atrof-muhitni o'rganish bilan birgalikda nutq ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Masalan:

Tabiatshunoslik darslarida olingan ma'lumotlar asosida matnlar tuzish.

Hayvonlar yoki o'simliklar haqida hikoyalar yozish.

Misol: "Qushlar haqida matn o'qing va ushbu matndan foydalanib gaplar tuzing. Qaysi qush sizga yoqadi va nima uchun?"

3. San'at va ijod bilan integratsiya

Ona tili darslarini san'at va ijod bilan bog'lash o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularning ijodiy qobiliyatini rivojlantiradi. Misollar:

O'qilgan hikoyalar asosida rasm chizish yoki qo'shimcha ssenariylar yaratish.

She'rlarni o'qib, ularning mazmunini tasvirlash.

Misol: "Hikoyani o'qib, uning asosida kichik rasm chizing va ushbu rasmga mos gaplar tuzing."

4. Axborot texnologiyalari bilan integratsiya

Bugungi kunda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish darslarni jonli va samarali tashkil etish imkonini beradi. Misollar:

Elektron taqdimotlar va videodarslardan foydalanish.

Interfaol dasturlar yordamida o'yin shaklida mashqlarni bajarish.

Misol: "Virtual hikoya yarating yoki matnning so'zlarini elektron lug'at yordamida tahlil qiling."

Integratsion dars modeli

Mavzu: "Tabiatdagi kuz fasli" (Ona tili va tabiatshunoslik integratsiyasi)

Darsning maqsadi: Kuz fasli haqida bilimlarni kengaytirish va mavzu asosida og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini rivojlantirish.

Dars jarayoni:

1. Kiruvchi qism:

Kuz fasli haqidagi rasmni ko'rsatib, o'quvchilar bilan muloqot qilish.

Savol: "Kuz faslida tabiatda qanday o'zgarishlar bo'ladi?"

2. Asosiy qism:

Kuz haqida kichik matn o'qib berish.

O'quvchilarga matn asosida savollar berish va undagi so'zlarni grammatik tahlil qilish.

Kuz fasliga oid so'zlardan gaplar tuzish.

3. Amaliy mashg'ulot:

O'quvchilar o'zlari kuz fasliga oid kichik hikoya yoki she'r yozadilar.

San'at bilan integratsiya: Kuz fasliga oid rasm chizish.

4. Yakuniy qism:

Har bir o'quvchi o'z ishini namoyish qiladi. Guruhda o'zaro fikr almashiladi va darsni umumiy xulosa bilan yakunlash.

Integratsion texnologiyalarni qo'llash darslarning sifatini oshiradi va o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini yuqori darajaga olib chiqadi. Quyidagi natijalarga erishish mumkin:

1. O'quvchilarning faolligi oshadi: Dars qiziqarli bo'lganligi sababli bolalar faol ishtirok etadi.

2. Bilimlarni amaliyotda qo'llash: O'quvchilar mavzuni faqat yodlamasdan, uni kundalik hayot bilan bog'lashni o'rganadi.

3. Nutq ko'nikmalari rivojlanadi: Turli mavzular bo'yicha gaplar tuzish va matn yozish jarayonida bolalarning nutqi va lug'at boyligi kengayadi.

Xulosa qilib aytsak boshlang'ich sinflarda ona tilini o'qitishda integratsion texnologiyalardan foydalanish zamonaviy ta'limning ajralmas qismi hisoblanadi. Bunday

yondashuv o'quvchilarning bilim olish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi, ularni ijodiy fikrlashga undaydi va hayotiy vaziyatlarda o'z bilimlarini qo'llashga o'rgatadi. Integratsion texnologiyalar yordamida ona tilini o'qitish o'quvchilarda boshqa fanlar bilan bog'liq holda keng qamrovli bilimlarni shakllantiradi va ularning fikr almashish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ta'lim jarayonida o'qituvchilar turli fanlarni bir-biri bilan bog'lash orqali darslarni jonlantirishlari, zamonaviy axborot texnologiyalaridan unumli foydalanishlari lozim. Integratsion yondashuv orqali darslarni tashkil etish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, ularning bilimga bo'lgan intilishlarini kuchaytiradi va mustaqil fikrlashni rivojlantiradi. Shu sababli boshlang'ich sinf o'qituvchilari integratsion texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish va ularni dars jarayoniga samarali tatbiq etishlari zarur.

Integratsion texnologiyalarni amaliyotga to'g'ri joriy etish o'quvchilarning nafaqat ona tilidan, balki boshqa fanlardan ham yuqori natijalarga erishishiga ko'maklashadi. Bu yondashuv o'quvchilarning bilim doirasini kengaytirish, savodxonligini oshirish va ularning kelajakda turli sohalarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlariga zamin yaratadi.

Boshlang'ich ta'limda ona tilini o'rgatish jarayoniga innovatsion va integratsion texnologiyalarni joriy etish orqali biz nafaqat bilimli, balki keng fikrlovchi, zamonaviy talab va o'zgarishlarga moslashuvchan yosh avlodni tarbiyalaymiz. Shu bilan birga, bu jarayon o'qituvchilardan ijodkorlik va o'z metodikasini doimiy ravishda takomillashtirib borishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedova M. "Boshlang'ich sinflarda integratsion texnologiyalar". Toshkent, 2021.
2. Karimov A. "Ona tilini o'qitish metodikasi". Samarqand, 2019.
3. Rasulova G. "Innovatsion pedagogik yondashuvlar". Toshkent, 2020.
4. "Ta'lim texnologiyalari va metodikasi" metodik qo'llanma. Toshkent, 2022.
5. Махкамова Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
6. Махкамова Д.А. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>
7. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.
8. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).
9. Махкамова Д.А. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSIONAL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf
10. Махкамова Д.А. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.

**BOSHLANG'ICH MATEMATIKA KURSININI O'QITISHDA TALABALARNING ALGORITMIK
FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI**

Odilova Shahnozxon

QDPI Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 202-guruh talabasi

Algoritm nazariyasi – matematikaning yangi tarmog'idir. Bugungi kunda elektron hisoblash mashinalari nazariyasi, dasturlash nazariyasi va amaliyoti, shuningdek, matematika ham bu nazariyaga tayanadi, matematik mantiq va kibernetika ham bu nazariyasiz ma'lum ma'noda mavjud bo'lmay qoladi. Shu sabab o'laroq, u barcha fanlarga xizmat qilishga va uning yuziga, ob'ektiga ega bo'lishga tayyor bo'lgan mustaqil fan sifatida maydonga chiqdi. Algoritm nazariyasi – o'z nomi bilan algoritmni o'rganuvchi fandır.

Algoritm tushunchasi matematikaga emas, balki kompyuter faniga tegishli deb tushuniladi. Biroq, bu shunday emas. Algoritm matematikada paydo bo'lgan tushunchadir.

Algoritm nazariyasi matematikada ishlab chiqilgan bo'lib, matematikaning har bir qismida algoritm mavjud. Kompyuter fanlari ushbu kontseptsiyani qo'llaydi va rivojlantiradi, shuning uchun bu talablar kompyuter fanlari va matematika bilan bog'liq. Shuningdek, algoritm fanning barcha sohalarida ishtirok etadi va algoritmik fikrlashning rivojlantirish - barcha o'quv fanlarining vazifasidir.

Algoritm tushunchasi, algoritmik fikrlash, algoritmik madaniyat pedagogik va uslubiy adabiyotlarda hali to'liq shakllantirilmagan murakkab tushunchalardir.

Algoritm asosiy matematik tushuncha, inson faoliyati mahsulotidir. Algoritm inson yoki mashina tomonidan muayyan jarayonlarni amalga oshirish uchun operatsiyalar ketma-ketligini tavsiflashning maxsus usuli hisoblanadi. Algoritm-bu dastlabki ma'lumotlardan istalgan natijalarga qadar muayyan ob'ektning boshlang'ich holatdan oxirgi, izlanayotgan holatga o'tish jarayonlarining takrorlanishini ta'minlaydigan harakatlar haqida ma'lumotni saqlashning bir usuli.

Turli bosqichlar, harakatlar aniqlanishi mumkin bo'lgan algoritm va jarayonlarni ajratib ko'rsatish kerak. Bunday jarayonlar algoritmik deb ataladi. Tish yuvish, kartoshka pishirish, qurbaqalar va kapalaklarning evolutsiyasi, asalarilar quradigan uyalar algoritm emas, balki algoritmik jarayonlar deyish mumkin.

Algoritm tushunchasi bir vaqtning o'zida juda oddiy va juda murakkab. Uning soddaligi shundaki, biz kundalik hayotda u bilan deyarli doimo birgamiz. Biroq, aynan ana shu xususiyat uning aniq fan tilida aniq ta'rif berishda qiyinchilik tug'diradi. "Algoritm" so'zi o'zbek matematigi Xorazmiy (Al-Xorazmiy) nomidan kelib chiqqan bo'lib, u miloddan avvalgi 1-asrda kasr tizimidagi sonlar bo'yicha to'rtta arifmetik harakatlar qoidalarini ishlab chiqqan. Yevropada ushbu qoidalar to'plami "algoritm" deb nomlana boshladi, va muayyan tur masalalarni yechish qoidalarining umumiy nomi bo'ldi (nafaqat arifmetik harakatlar qoidalari).

XX asrning boshlarida algoritm tushunchasi matematik ob'ektga aylandi, (ilgari ular faqat ishlatilgan), elektron kompyuterlarning paydo bo'lishi esa uning qo'llanish sohasini mislsiz kengaytirdi. Elektron texnikaning va dasturiy metodlarning rivojlanishi algoritm avtomatlashtirishning zarur bosqichi ekanligini tushunishga yordam berdi. Algoritm tomonidan bugungi kunda qayd etilgan narsalar ertaga robotlar tomonidan amalga oshiriladi.

Hozirgi vaqtda "algoritm" tushunchasi matematika sarhadlaridan allaqachon chiqib ulgurdi. Algoritm jarayonni boshqarish etaplarini o'z ichiga olgan aniq qoidalar ketma ketligi ekanligini hisobga olgan holda turli jabhalarda muvoffaqiyatli qo'llanmoqda.

Algoritmning ilmiy kontseptsiyasini shakllantirish muhim masala bo'lib, hozirgi kunda ham dolzarb bo'lib turibdi. U matematikaning mustaqil tarmog'i bo'lib ulgurgan bo'lsada, u hali,

masalan sonlar nazariyasi yoki geometriya kabi emas. Algoritm nazariyasi hali yaralish bosqichida desak, adashmaymiz.

Ba'zan algoritmlarni o'qitish o'quvchilarning fikrini rivojlantirishga imkon bermaydi degan fikrni eshitishingiz mumkin. Biz bu nuqtai nazarni noto'g'ri deb hisoblaymiz. Algoritmni topish, ularni qurish – bu ijodiy jarayondir. Bundan tashqari, algoritmlarni qura olish talabaning yechishi kerak bo'lgan masalalar sinfini va masalalar yechish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, fikrlash usullari nafaqat evristuk, balki algoritmik ham bo'lishi mumkin. Matematikada algoritmik tipdagi fikrlash usullarini bilish juda muhimdir. Qabul qilishning xususiyatlaridan biri uning umumlashtirilishidir. Ba'zan faoliyatni batafsil yoritgan holatlarga qaraganda, vazifalarni qamrab olish yanada muhim bo'lishi mumkin. Psixologlar tomonidan tasdiqlanganidek, ishlatiladigan usullarning umumlashtirilishi fikrlashni rivojlantirishda sezilarli o'zgarishlarga olib keladi.

Quyida talabalar bilan algoritmlar bilan ishlashini tashkil etish va algoritmik fikrlashni shakllantirish bo'yicha ba'zi uslubiy tavsiyalar beramiz.

Agar tenglamalarni (tengsizliklarni) hal qilishda algoritm tayyor shaklda berilgan bo'lsa, unda bu algoritm oldindan doskaga yoziladi yoki ekranda ko'rsatiladi. O'qituvchi mashq bajarish namunasini ko'rsatadi. Algoritmning ko'rsatmalarini ketma-ket o'qiydi va ularni bajaradi. Talabalar tinglashadi, algoritmni o'qiydilar va o'qituvchi bilan bir vaqtning o'zida tenglamani (tengsizlikni) yechadilar. Keyin talabalar shu turdagi boshqa tenglamalarni (tengsizliklarni) xuddi shunday yechadilar. Bu jarayonda ular tayyor algoritm va javob namunasidan foydalanadilar.

Boshqa variant ham mavjud. Bir nechta tenglamalar (tengsizliklar) ni hal qilgandan so'ng, o'qituvchi talabalar bilan birgalikda tegishli tenglamalar (tengsizliklar) ni hal qilishda kuzatilishi kerak bo'lgan umumiy harakat tizimini belgilaydi (algoritmni tashkil qiladi). Algoritmni tuzish jarayonning keyingi bosqichiga ta'sir ko'rsatadigan va turli xil natijalarga olib keladigan barcha mantiqiy sharoitlarni aniqlashni o'z ichiga oladi. Bir o'zgaruvchili chiziqli tenglamalarni yechish, formula bo'yicha yoki grafik usulda kvadrat tenglamalarni yechish kabilar bunday algoritmlarga misollar bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Landa L.N. Algorithms and teaching. "Prosveshcheniye" publishing house Moscow 1966.
2. Axmedova N.M. Диагностический инструментарий оценки уровня сформированности алгоритмической компетентности в процессе дифференциального обучения у будущих педагогов начальных классов. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi 2023/12/1, 747-75366
3. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.
4. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI O'YINLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.

Shirinov Feruzjon Shuxratovich

Qo'qon DPI Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası dotsenti, PhD.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar, zamonaviy innovatsiyalar barcha sohalar va odamlar hayotiga shiddat bilan kirib kelmoqda. Shunday ekan, yoshlarni yuksak ma'naviyatli, teran tafakkurli, uzoqni ko'ra oladigan insonlar bo'lib voyaga yetishi uchun ularga yuksak saviyada zamonaviy bilim va ta'lim berish oldimizda turgan dolzarb vazifalardan biridir.

Yangi zamonaviy bilimlarni yoshlarga yetkazish, ularning bilim saviyasini innovatsion usullar yordamida yuksak bosqichga ko'tarishda o'qituvchidan katta mahorat va mashaqqatli mehnat talab etiladi.

O'qituvchi fanlarni o'qitishda zamonaviy usullardan foydalanib o'qitmas ekan, bugungi o'quvchilarni boshqara olmaydi. O'quvchilarni bir xilda bilimli qilish bir muncha qiyin masala. Buning sababi maktablarda o'quvchilar sonining ko'pligi, ularga ajratilgan vaqtning nomutanosibliigi kabi kamchiliklarning mavjudligidir.

Maktablarda darslar asosan bir xilda, ananaviy tarzda olib boriladi. Shu bilan birga, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini qanday aniqlash mumkinligi noaniqligicha qolmoqda. Buning natijasida o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi, bilimlari orasida tafovutlar yuzaga keladi. Natijada keyingi beriladigan bilimlar

o'quvchilarning o'zlashtirish darajasiga mos kelmay, ularni ta'limga bo'lgan qiziqishlarini susayishiga olib keladi.

O'quvchilar fanlarni yaxshi o'zlashtirishi, yetarli bilimga ega bo'lishlari uchun axborot kommunikatsiya texnologiyalari vositalarini ishlata bilishi, ulardan darslarda samarali foydalana olishlari lozim. Shuningdek, o'quvchilardan global kompyuter tarmoqlarida ishlashni o'rganishi, foydali ma'lumotlarni olishlari va undan ijodiy fikrlashni rivojlantirishda foydalanish usullarini egallashi talab etiladi.

Jamiyatning axborotlashuvi ta'lim tizimida uzluksiz innovatsiyalarni taqozo etadi. Shuning uchun o'quvchilarni sinxron tarzda o'qitish kerak. Ta'limda yangi axborot kommunikatsiya vositalarini joriy etish, innovatsion metodlardan foydalanib o'qitish joiz. Dars mashg'ulotida kerakli natijalarga erishish uchun qanday metodlardan foydalanish kerak? Bu borada dunyoning ko'plab tadqiqotchilari innovatsiyalarni ta'limda qo'llash bo'yicha tadqiqotlar olib borishgan. Ularda «innovatsiyalar», «interfaol usullar», «innovatsion texnologiyalar» bo'yicha yaxshi ma'lumotlar bor, ammo ta'lim muassasalarida axborot texnologiyalarini o'qitish samaradorligini oshirish bo'yicha aniq tavsiyalar mavjud emas. Shunday ekan, yuqori malakaga erishish uchun innovatsion texnologiyalardan foydalanishning samarali usullarini ishlab chiqish, xususan, zamonaviy axborot texnologiyalarida pedagogik innovatsiyalardan foydalanishni o'rganish asosiy maqsaddir. Innovatsiyalarni o'quv jarayoniga tatbiq etish quyidagi vazifalarni hal qilishni talab qiladi:

- o'quv fanining aniq maqsadini aniqlash;
- fanning hajmi va mazmunini belgilash;
- zarur ta'lim texnologiyalarini ishlab chiqish va tavsiya etish;
- fanning moddiy-texnik ta'minotini yaratish;
- o'quvchilarning xususiyatlarini o'rganish;
- o'qituvchilar malakasini oshirish va dars mashg'ulotini loyihalash.

Yuqoridagi vazifalar ichida eng muhimi, bu o'quv jarayonini tashkil etish uchun eng maqbul bo'lgan ta'lim texnologiyalarini ishlab chiqishdir. Bu maqsadga erishishning eng to'g'ri yo'li darsni loyihalashda yaxlit o'qitish texnologiyalarini ishlab chiqish va ulardan darsning turli

bosqichlarida samarali foydalanish imkoniyatlarini izlashdir. Maktab ta'limi, xususan, boshlang'ich ta'lim fanlarini o'qitishda shaxsga yo'naltirilgan ta'limning quyidagi usullaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir: o'yinli texnologiyalar; muammoli o'qitish; kompyuterlashtirilgan ta'lim; modulli o'qitish va boshqalar.

Ushbu usullardan o'yin texnologiyasiga e'tibor qaratsak!

O'quvchining sinfi, fan turi, dars turi, dars mavzusi, dars maqsadi va mazmuniga qarab o'yin texnologiyalari darsning turli bosqichlarida qo'llanilishi mumkin. Maktab o'quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda tabiiy fanlarni o'qitishda samarali bo'lgan bir qator o'yin texnologiyalari ishlab chiqilgan. Mutaxassislarining fikricha, inson faoliyatining asosiy turlari uch shaklda shakllanadi: mehnat, o'yin va o'qish. Ularning barchasi bir-biriga bog'langan. Maktab o'quv materiallari asosida bolalarning aqliy faoliyatini shakllantirish qonuniyatlari o'yin faoliyatiga singdirilganligi qayd etilgan.

Ba'zi adabiy manbalarda o'yin bolalarning bilim olishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, deb ta'kidlaydi. Aslida, bunday emas.

Darsning didaktik talablariga mos keladigan o'yinlarni tanlash va ulardan to'g'ri foydalanish, o'quvchining bilim olishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ta'lim jarayonida o'yinlardan foydalanish bolalarga sichqoncha va klaviaturadan to'g'ri foydalanishni o'rgatadi. Qiziqarli va hayajonli o'yinlar kompyuter va raqamli savodxonlikni oshiradi. O'quvchilar o'yin orqali muammolarni hal qilish, analitik fikrlash, hamkorlik va ijodkorlik kabi asosiy ko'nikmalarga ega bo'ladilar, muloqot ko'nikmalari yaxshilaydi, etika va mas'uliyatni hissini oshiradi. O'quvchilarga raqamli dunyoga ko'nikish imkonini beruvchi o'yinlarning asosiy afzalligi shundaki, o'rganish intuitivdir. Ta'limda o'yinlardan foydalanish o'quvchilarning o'ziga ishonchini qozonish va texnologiyadan o'z manfaati uchun foydalanishni o'rganish imkonini beradi. O'yinni o'zlashtirgan o'quvchi har qanday o'yinning raqamli to'siqlarini tezda tushunadi va muammolarni hal qilishga harakat qiladi.

O'quvchilar uchun o'yinlar o'qitish uslubidan ko'ra ko'proq o'yin-kulgiga o'xshaydi, vaholangki o'yinlar qoidalar, maqsadlar va raqobatni belgilaydi, natijada muvaffaqiyat hissini uyg'otadigan va ta'lim maqsadlariga javob beradigan interfaol tajribalar paydo bo'ladi. O'yinda yaxshi harakat qilgan o'yinchi mukofotlanadi va shu bilan o'yinchini muayyan harakatlarni tanlash orqali maqsadga erishish yo'lida ishlashga o'rgatadi. O'yinga asoslangan ta'lim o'quvchilarni real hayotdagi o'rganish tajribasi haqida fikr yuritishga undaydi. O'yin orqali o'rganish o'quvchilarning faolligini oshiradi va bu sinfdagi umumiy motivatsiyani oshiradi.

O'qitishda kompyuter o'yinlaridan foydalanishning ko'plab afzalliklari bor. O'yinlar o'rganishning an'anaviy shakllariga qaraganda ancha qiziqarli ekanligi aniqlangan. O'yinlar nafaqat o'quvchilarning bilish qobiliyatini rivojlantiradi, balki bilish faolligini ham oshiradi. O'yinlarda ma'lumot va o'rganish orqali o'yinlar bir necha bosqichda ma'lum hajmdagi ma'lumotlarni taqdim etadi. O'yin metakognitsiyani, ya'ni mustaqil fikrlash qobiliyatini yaxshilaydi. Kuchli metokognition akademik ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi va o'qituvchiga o'quvchilarning kuchli va zaif tomonlarini o'rganishga yordam beradi, bu esa akademik samaradorligini oshirishga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar / Amaliy tavsiyalar. – T.: "Iste'dod" jamg'armasi, 2008. – 180 b.
2. M. Meelissen, Computer attitudes and competencies among primary and secondary school students, in: International handbook of information technology in primary and secondary education, Springer, New York, 2008, pp. 381-395.

3. Shuhratovich, Shirinov Feruzbek. "TA'LIM JARAYONIDA AN'ANAVIY VA NOAN'ANAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH." *PEDAGOG* 6.6 (2023): 303-307.

4. Shuxratovich, Shirinov Feruzjon. "THEORETICAL AND DIDACTIC FOUNDATIONS OF THE DISTANCE EDUCATION SYSTEM." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.12 (2023): 66-71.

5. Shuxratovich, Shirinov Feruzjon. "PROSPECTS OF USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN EDUCATION." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.12 (2023): 60-65.

6. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In *ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ* (pp. 15-17).

**AXBOROT TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA O'QUV JARAYONLARINI SIFATLI VA
MAZMUNLI TASHKIL ETISH USULLARI.**

Soliyev Oybek Soxibjon o'g'li

Qo'qon DPI doktranti

oybeksoliev3@gmail.com

Anotatsiya: Bu maqolada xorijiy mamlakatlarda ta'lim jarayonlarini tashkil qilishdagi o'ziga xos usul va metodlar hamda zamonaviy axborot texnologiyalardan foydalanish orqali ta'lim jarayonini, ya'ni boshlang'ich sinflarda fanlarni o'qitishda bolalarning qiziqish va ishtiyoqlarini yanada oshirish samaradorligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: ta'lim, zamonaviy texnologiyalar, axborot-kommunikatsiyalar, pedagogik texnologiyalar, ta'lim jarayoni, yangicha metodlar, tajribalar, o'quv-laboratoriyalar, yoshlar psixologiyasi, harakter, elektron doskalar, slaydlar, internet, o'quv materiallari.

Bugungi kunda hayotimizni axborot texnologiyalarisiz tasavvur qilish juda ham qiyin. Albatta, ta'lim sohasida ham so'ngi yillarda texnologiyalar asosiy o'ringa chiqib kelmoqda. Chunki o'quv jarayonlarida yangi axborot texnologiyalari pedagogik texnologiyalar bilan birlashib ta'lim jarayoni samaradorligini yanada oshirishga yordam bermoqda.

Axborot - so'zi *lotincha* «informatio» so'zidan kelib chiqqan bo'lib, «tushuntirish, bayon etish» - degan ma'nolarni anglatadi.

«*Axborot texnologiyalari*» iborasidagi «*texnologiya*» so'zi *lotincha* «*thexnos*» - san'at, xunar, soha va «*logos*» - fan degan ma'noni bildiradi. Ya'ni texnologiya - biror vazifani bajarishda uning turli xil usullari ko'rinishini bildiradi.

Axborot texnologiyalari axborotlarni yig'ish, saqlash, uzatish, qayta ishlash usul va vositalari majmuidir.

Ta'limdagi islohatlar natijasida o'quv jarayoniga yangi axborot-kommunikatsiya va pedagogik texnologiyalarini, elektron darsliklar hamda multimedia vositalarini keng joriy etish hisobiga mamlakat maktablari, kasb-hunar kollejlari va litseylarida, oliy ta'lim muassasalarida ta'lim berish sifatini tubdan yaxshilash, ta'lim muassasalarining o'quv-laboratoriya bazasini eng zamonaviy o'quv va laboratoriya uskunalari, kompyuter texnikasi bilan mustahkamlash, shuningdek, o'qituvchilar va murabbiylarning mashaqqatli mehnatini moddiy hamda ma'naviy rag'batlantirishning samarali tizimini shakllantirish zarurdir.

Ilm-fan, texnika, unda axborot texnologiyasining o'sishini jadallashuvi ilmiytexnikaviy axborotlarning rivojiga tez-tez yangilanishlar olib keldi. Bundan ma'lumki, ma'lumotlar, axborotlarni uzatish metodini yangilash, takomillashtirishni talab etmoqda. Boshlang'ich ta'lim jarayonida shunday o'qitish metodlarini tatbiq etish joizki, ular natijasida o'quvchilarni mustaqil o'qish, fikrlashga, axborotlar bilan ijodiy ishlashga o'rgatish, o'quvchilarni o'ziga xos fikrlashga yo'naltirish, ishchanlik qobiliyatini rivojlantirish, o'qishga, mustaqil bilim olishga qiziqishini oshirish, o'z ish faoliyatiga tanqidiy yondashishni tarbiyalash, o'zgaruvchan ishlab chiqarish sharoitiga tez moslashish ko'nikmalarini shakllantirishni yo'lga qo'yish kerak. O'quvchilarning xotirasida u yoki bu hodisa, jarayonning obrazli ifodalanishi o'quv materialini boyitib, uning ilmiy jihatdan o'zlashtirilishiga yordam beradi. Shu bois, zamonaviy texnologiyalaridan foydalanish orqali o'quv jarayonlarini yanada yuqori bosqichlarga olib chiqib, ta'lim sifatini samaraliroq tashkil etish mumkin.

Dunyo miqyosida shiddat bilan rivojlanayotgan axborot ko'lami, ularni o'zlashtirish va qayta ishlashga imkon beruvchi yangi axborot va pedagogik texnologiyalarni yaratish, amaliyotga joriy etish ta'lim bosqichlarining barcha bo'g'inlaridagi jarayonlarni kompyuterlashtirish yo'lida uchraydigan muammolarni bartaraf qilishga qaratilgan ilmiy-metodik ishlar, turli umumta'lim

fanlaridan elektron darslik va pedagogik dastur vositalariga zaruriyat kundan-kunga oshib bormoqda.

Mamlakatimizda kadrlar tayyorlash milliy dasturi doirasida ishlab chiqilgan "Uzluksiz ta'lim tizimini mazmunan modernizatsiyalash va ta'lim-tarbiya samaradorligini yangi sifat darajasiga ko'tarish" dasturida ham ta'lim muassasalarida sog'lom ijodiy muhitni yaratish, ta'lim va tarbiya jarayoniga ilg'or innovatsion, pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etish orqali o'qitish sifatini yangi bosqichga ko'tarish masalalari belgilangan vazifalar sifatida ta'kidlangan. Ta'lim taraqqiyoti yangi yo'nalish axborotlashgan ta'lim multimedia vositalari yordamida tashkil etilgan ta'lim tizimini maydonga olib chiqdi. Kadrlar tayyorlash va ta'lim tizimidagi, o'quv-tarbiya ishlari sohasidagi muammolarni izchillik bilan, bosqichma-bosqich xalq etish yo'llari va vositalari yuqorida tilga olingan davlat hujjatlarida belgilab berilgan.

Maktabda sinf o'qituvchisining kasbiy salohiyati va ma'lumot darajasi, zamonaviy ta'lim metodikasini bilishi ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Afsuski, ayrim o'qituvchilar hali ham dars jarayonida an'anaviy o'qitish tizimiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va multimedia vositalaridan, ta'lim tizimiga oid saytlarda berilgan metodik tavsiyalardan yetarlicha foydalanmayapti. Shu bois, hozirda o'qitish jarayonida qo'llaniladigan ta'lim metodlari va vositalari, o'qitish jarayonini tashkil etish zamonaviy shakllarini o'rganishga alohida e'tibor qaratishimiz kerakligi asosiy vazifalardan biri ekanligini ta'kidlash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Soliyev O. PEDAGOGIKA FANINI O'QITISHDA ILMIY-TADQIQOT METODLARIDAN FOYDALANISH. Science and innovation. 2022;1(B6):38-42.

2. Soliev O. GENERAL CONCEPTS ABOUT EDUCATIONAL LAWS AND METHODS OF EFFECTIVE USING THEM IN EDUCATIONAL PROCESSES. Journal of Integrated Education and Research. 2022 Sep

3. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA SINFDAN TASHQARI DARSLARNI TASHKIL ETISHDA
MANTIQUIY TOPSHIRIQLAR USTIDA ISHLASHING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**

R.M.Tolipov
QDPI o'qituvchisi
D.A.Muhtorova
QDPI talabasi

Sinfdan tashqari mashg'ulotlar o'tkazilish shakliga ko'ra darslaridan farq qiladi va ko'pincha qiziqarlilik xarakteriga ega bo'ladi. O'zaki hisob ko'pincha sinfdagi hamma o'quvchilarning «yana, yana» degan istaklari bilan o'tkaziladi. o'quvchilarning talabiga ko'ra, darsda boshlangan ishlarning davomini darsdan tashqari vaqtga ko'chirish mumkin. o'quvchilar bilan o'tkaziladigan sinfdan tashqari mashg'ulotlarni oldin ularning talabiga ko'ra, so'ngra yechiladigan misol, masalalar, o'yin va qiziqishni orttirishga qarab oyida ikki marta sistemali o'tkazib turish mumkin. Chunki dasturni bajarishda bunday qiziqarli masalalarni yechish, o'yinlarni tashkil qilish, topishmoqlar topish, tez hisoblash mashg'ulotlarini darsda ko'proq o'tkazishga imkoniyat yo'q. Tajribalar bizni shu narsaga ishontiradiki, o'quvchilar qiziqarli matematika soatlarida odatdagi darslarga qaraganda kamroq charchaydilar va ko'tarinki ruhda ishlaydilar.

Bunday mashg'ulotni tashkil qilish va jihozlash qiziqarli va ravshan bo'lishi kerak. Bu masalalarda qiziqarli matematikaga doir ko'rsatma qurollar, sanash jadvallari, figuralarni sanash, plakat formasidagi o'yinlar, stol ustida o'ynaladigan o'yinlar, labirintlar, kartondan geometrik figuralar yasash, krossvordlar va boshqalar o'quvchilarga katta yordam beradi.

Mantiqiy fikrlashni shakllantirish boshlang'ich sinflar matematika darslarida arifmetik amallarni shakllantirish imkoniyatlaridan foydalanish uchun har bir tushunchaning mohiyati, mazmuni va uning o'quvchilar amaliy tajribasiga asoslanilishi hamda ko'rgazmalilikning keng yo'lga qo'yilishi, taqqoslash, xulosa chiqarish va konkretlashtirishga o'rgatish bo'lish usullarining o'rganilishi bilan birga umuman boshqa amallardagi o'xshash qonuniyatlarni taqqoslash asosida keltirib chiqarishga hamda mashq va misollarni yechishni tahlil qilish asosida o'rgatilishi, xatolar ustida ishlash va ularning barchasidan samarali foydalanish asosini tashkil etadi. Shu jumladan boshlang'ich sinf matematika darslarida mantiqiy masalalar yechish o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatadi. Boshlang'ich sinf matematika darslarida berilgan mantiqiy masalalar ko'rib chiqaylik.

I. O'ylab top.

Uchta g'oz bizning ustimizdan uchdi. Yana uchasi bulut ustidan uchdi. Ikkitasi suv bo'yiga tushdi. Bu g'ozlarning nechtasi havoda qoldi?

II. Quyidagi topishmoqlarni toping va qiziqarli masalalarni yeching.

1. *Yo'limni yoritar ikki chiroqcha, chiroqcha ustida pilik qalamcha. Bular nima? (ko'z, qosh).*

2. *Ikkita uchi boru, ikkita xalqasi, o'rtasida esa bitta mixchasi. Bu nima? (qaychi).*

Mantiqiy savol va masalalar namunalar.

1. Balandligi 10 metr bo'lgan narvondan sakrab, umuman jarohat olmaslik uchun nima qilish kerak?

2. Ikki ota va ikki o'g'il yo'lda ketayotib, 3 ta olma topib olishdi. Ularning har biriga bittadan olma tegdi. Bu qanday sodir bo'ldi?

3. $2+2*2$ ning javobi necha bo'ladi?

4. Uning balandligi ham, bo'yi ham, eni ham yo'q, lekin uni o'lchasa bo'ladi. U nima?

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Tolipov R., Yusupov M. THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE FORM OF EDUCATION IN IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF THE LESSON //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 12. – C. 1633-1637.

2. Normatov A. A., Tolipov R. M., Musayeva S. H. Q. MAKTABLARDA MATEMATIKA FANINI O 'QITISHNING DOLZARB MASALALARI //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. 5. – C. 1068-1075.

3. Mamasolievich T. R. PECULIARITIES AND TYPES OF ORGANIZING EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN MATHEMATICS IN ELEMENTARY GRADES //Conferencea. – 2023. – C. 102-107.

4. Толипов Р. М. СПОСОБЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДОВ ИНДУКЦИИ, ДЕДУКЦИИ И АНАЛОГИИ ПРИ РЕШЕНИИ ПРИМЕРОВ И ЗАДАЧ В МЛАДШИХ КЛАССАХ //E Global Congress. – 2023. – №. 2. – C. 36-46.

Mamasoliyevich T. R. BOSHLANG 'ICH SINFLARDA MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O 'YINLAR ORQALI DARSLARNI TASHKIL ETISH DARS SAMARADORLIGINI MUHIM OMILI //Ustozlar uchun. – 2023. – T. 19. – №. 2. – C. 195-201.

5. Tolipov R. Characteristics of the levels of formation of the control action in younger schoolchildren //INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429. – 2022. – T. 11. – №. 11. – C. 92-99.

6. R.M T. et al. BOSHLANG 'ICH SINFLARDA MATEMATIKA DARSLARIDA TARIXIY MATERIALLARDAN FOYDALANISH VA XUSUSIYATLARI //Current Issues of Bio Economics and Digitalization in the Sustainable Development of Regions (Germany). – 2023. – C. 116-122

7. R.M T., Roziqova Z. O., Yusubjonova D. Q. KOORDINATLAR SISTEMASI ORQALI TO'G'RI CHIZIQ VA TEKISLIK ORASIDAGI MASOFALARNI TOPISHGA DOIR BA'ZI BIR AMALIY MASALALAR YECHIMLARI //INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION. – 2023. – T. 2. – №. 24. – C. 371-376.

8. R.M T. UCHBURCHAK VA AYLANA DOIR TUSHUNCHALAR VA ULARGA DOIR BA'ZI AMALIY MASALALAR YECHISH //INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION. – 2023. – T. 2. – №. 24. – C. 377-384.

9. Mamasoliyevich T. R., Gulruh J. BOSHLANG 'ICH SINFLARDA O 'QUVCHILARNI KOMBINATORIKA MASALALARINI YECHISHGA O 'RGATISHNING INNOVATSION USULLARI //Conferencea. – 2023. – C. 63-68.

10. Tolipov R. THE CONCEPT OF INTEGRATION IN THE APPROACH TO MATHEMATICS //Science and innovation. – 2023. – T. 2. – №. B3. – C. 284-288.

11. Rahmankulova N., Mirzanazarova S. DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI UYGOTISH VOSITASI //International journal of conference series on education and social sciences (Online). – 2022. – T. 2. – №. 1.

12. Rakhmonkulova N. K. The Importance of Solving Mathematical Problems in Primary Grades //International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology.

13. Rahmankulova N. X. Formation of a Scientific Worldview in Children of Primary School Age //World of Science: Journal on Modern Research Methodologies. – 2023. – T. 2. – №. 3. – S. 41-46.

**ILK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARNING PREDMETLARNING O'LCHAMINI IDROK
QILISHNING O'ZIGA XUSUSIYATI**

R.M.Tolipov
QDPI o'qiruvchisi
G.T.Yigitaliyeva
QDPI talabasi

Matematik tasavvurlarni tarkib toptirishda bolalarni predmetlarning kattaliklari bilan tanishtiruvchi masalalar ma'lum o'rinni egallaydi. Har qanday predmetga to'g'ri va to'la xarakteristika berishda predmet kattaligining ahamiyati uning boshqa asosiy xususiyatlarining ahamiyatidan kam emas. Taqqoslash asosidagina predmetning kattaligini ta'riflash mumkin.

"Kattalik" tushunchasining ma'nosini ochib berar ekan. Matematika metodisti D.Galanini bunday ko'rsatadi: «predmetlar va harakatlarning shunday xususiyatiga aytiladiki, bu xususiyat bo'yicha predmetlarni bir-biri bilan taqqoslay olamiz, bu xususiyat har xil predmetlarda har xil miqdorda bo'lishi mumkin». Predmetlarni taqqoslashning ma'lum mezonlariga ko'ra predmetlarning kattaliklari tengligi yoki tengsizligi munosabati o'rnatiladi.

Bir qator predmetlar borki, ular uchun «katta-kichik» atamalarini ishlatib bo'lmaydi. Masalan: lenta uzun, qisqa, keng yoki ingichka (tor bo'lishi mumkin: sakragich esa uzun yoki qisqa bo'lishi mumkin. Shu bilan birga kuzatishlar va maxsus tekshirishlar ko'rsatmoqdaki, maktabgacha yoshdagi bolalar predmetlarning kattaliklarini aniqlashda «katta-kichik», «ortiq-kam» so'zlaridan foydalanishni afzal ko'radilar. Buning sababi, birinchidan, bolalarni predmetlarni alohida uzunliklarini (uzunligi, kengligi, balandligi, differentsiallashtira olmasliklari, ular orasida o'lchamlik munosabatlarini o'rnatma olmasliklari va ularning har birini, so'zlar bilan aniqlay olmasliklari, ikkinchidan, o'zlari ko'pincha kattalikning aniq ta'rifi o'rniga juda umumiy bo'lgan katta-kichiklik terminlarini ishlatadilar.

Bolalarni narsalarning kata-kichikligi bilan tanishtirish ularni maktabga tayyorlashda juda zarur bo'lib, bolalarning aqliy, matematik jihatdan o'sishida, xususan matematik qobiliyatlarning o'sishida, xususan matematik qobiliyatlarning o'sishida muhim ahamiyatga ega. Dastlabki yozuv, matematika, rasm, mehnat darslaridayoq bolalardan narsalarning katta-kichikligini farqlash, ularni taqqoslash va og'zaki aytib berishni talab qiladi. Boshlang'ich maktabda o'lchov birliklarini o'rganish narsalarning kichiklik belgilarini ajrata olish bilan bog'liqdir. Katta-kichiklik haqida to'g'ri tasavvurga ega bo'lish geografiya, tibbiyot, geometriya, chizmachilikni o'rganishda katta ahamiyatga egadir.

«Katta» yoki «kichik» degan umumiy nom ostida narsalarning eni, uzunligi, balandligi, qalinligiga tegishli bo'lgan barcha narsa tushiniladi.

Uch yoshli bolalar o'qitish ta'sirida narsalarning katta-kichikligi (bo'yi, eni va boshqalar)ni, agar narsaning shu belgisi aniq ko'rinib turgan bo'lsa, osongina aniqlaydilar.

To'rt yoshli bolalar bir necha narsaning katta-kichikligini taqqoslash asosida «eng katta» (eng uzun) «kichikroq» (ingichkaroq), «juda kichik (eng qisqa) kabi yangi nomlarini biladilar hamda ularning o'lchamlarini ajratishlari mumkin, lekin bu har bir narsaning o'lchamni alohida holda ajrata olmaydilar. Masalan bolalar narsaning yuqori tekisligini ko'pincha undan balandligi deb biladilar, uzunligi o'rniga esa odatda narsa balandligini yoki uning enini ko'rsatadilar.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalar hatto aniq doimiy fazoviy holatni egallab turadigan narsalarda, masalan, yozuv stolning o'lchami (uzunligi, eni, balandligi) ni aniq ajrata olmaydilar. Bola ko'pincha bu uchta o'lcham o'rniga narsaning uchta tomonini ko'rsatadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning narsalarning katta-kichikligi haqidagi tushunchani o'zlashtirib olishlari imkoniyatlari va o'ziga xos xususiyatlarini ilmiy tekshirishlar natijasida ochib

berish bolalar bog'chasidagi har bir yosh gruppasi uchun dasturda berilgan bo'lim bo'yicha kerak bo'lgan zarur bilim va malakalar hajmini aniqlashga imkon beradi. Bolalar rasmdagi predmetlarning o'lchamlarini olishga qaraganda, tayyor predmetlarning o'lchamlarini olish vaqtida uncha qiynalmaydilar. Shuning uchun bolalarga to'g'ri o'lcham olishni o'rgatish vaqtida tayyor predmetlardan foydalanish kerak. Kundalik hayotda olib borgan maxsus mashg'ulotlar davomida bolalarni uzunlik o'lchashni, turli usullarini o'rganib oladilar. Enini o'lchashga o'rgatish vaqtida bolalarga o'lchovni predmetning kundalangiga qarab qo'yganligini tushintirishning o'zi kifoya.

Og'irlik o'lchamni bolalar qanday tushunadilar? Kuzatish va bolalarning javobi shuni ko'rsatadiki, 6-7 yoshli bolalar og'irlikni tarozi orqali o'lchash kerakligini biladilar. Turli narsalarni o'lchay olishga o'rgatish bolaning aqliy taraqqiyotiga katta ta'sir qiladi. Shuning uchun bog'chaning katta tayyorlov gruppalarida olib borgan ta'lim-tarbiyalari natijasida ularga uzunlikni o'lchash, og'irlikni o'lchash, suyuqliklarning sig'imini o'lchash va ularning o'lchov birliklari bilan tanishtirib borish kerak. Shunday qilib bolalarning shartli o'lchov haqidagi bilimlari ularning umumiy o'lchov haqidagi bilimlarini kengaytirishga olib keladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Tolipov R., Yusupov M. THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE FORM OF EDUCATION IN IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF THE LESSON //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 12. – C. 1633-1637.

2. Normatov A. A., Tolipov R. M., Musayeva S. H. Q. МАКТАБЛАРДА МАТЕМАТИКА ФАНИНИ О 'ҚИТИШНИНГ ДОЛЗАРБ MASALALARI //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. 5. – C. 1068-1075.

3. Mamasolievich T. R. PECULIARITIES AND TYPES OF ORGANIZING EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN MATHEMATICS IN ELEMENTARY GRADES //Conferencea. – 2023. – C. 102-107.

4. Толипов Р. М. СПОСОБЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДОВ ИНДУКЦИИ, ДЕДУКЦИИ И АНАЛОГИИ ПРИ РЕШЕНИИ ПРИМЕРОВ И ЗАДАЧ В МЛАДШИХ КЛАССАХ //E Global Congress. – 2023. – №. 2. – C. 36-46.

5. Mamasolievich T. R. BOSHLANG 'ICH SINF МАТЕМАТИКА DARSLARIDA DIDAKTIK O 'YINLAR ORQALI DARSLARNI TASHKIL ETISH DARS SAMARADORLIGINI MUHIM OMILI //Ustozlar uchun. – 2023. – T. 19. – №. 2. – C. 195-201.

6. Tolipov R. THE CONCEPT OF INTEGRATION IN THE APPROACH TO MATHEMATICS //Science and innovation. – 2023. – T. 2. – №. B3. – C. 284-288.

7. Raxmankulova N., Mirzanazarova S. DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI UYGOTISH VOSITASI //International journal of conference series on education and social sciences (Online). – 2022. – T. 2. – №. 1.

8. Rakhmonkulova N. K. The Importance of Solving Mathematical Problems in Primary Grades //International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology.

9. Raxmankulova N. X. Formation of a Scientific Worldview in Children of Primary School Age //World of Science: Journal on Modern Research Methodologies. – 2023. – T. 2. – №. 3. – S. 41-46.

**BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA KOMBINATORIKA MASALALARI
USTIDA ISHLASH**

R.M.Tolipov
QDPI o'qituvchi
M.S.Xusanova
QDPI talabasi

Elementlarning turli kombinatsiyalari va ularning sonini topish bilan bog'liq masalalar *kombinatorika masalalari* deyiladi. Bunday masalalar matematika fanining tarmogi — kombinatorikada o'rganiladi. Kombinatorika asosan, XVII—XIX asrlarda mustaqil fan sifatida yuzaga kelgan bo'lib, uning rivojiga B.Paskal, P.Ferma, G.Leybnis, Y.Bernulli, L.Eyler kabi olimlar katta hissa qo'shganlar.

Kombinatorikada, asosan, chekli to'plamlar, ularning qism to'plamlari, chekli to'plam elementlaridan tuzilgan kortejlar va ularning sonini topish masalalari o'rganilgani uchun uni to'plamlar nazariyasining bir qismi sifatida qarash mumkin.

Hisoblash, almashtirish va kombinatsiyalar bilan bog'liq muammolar ko'pincha yosh o'quvchilarni chalkashtirib yuboradi, bu esa mavzuni asta-sekin va ravshanlik bilan kiritishni hal qiluvchi ahamiyatga ega qiladi. Boshlang'ich sinflarda kombinatorika o'zining mavhum tabiati va murakkab masalalarni yechish usullari tufayli o'quvchilar uchun qiyin bo'lishi mumkin. Murakkab kombinator masalalarni soddaroq qismlarga ajratish va ko'rgazmali qurollardan foydalanish orqali o'qituvchilar o'quvchilarga kombinatorika asoslarini samarali o'zlashtirishlariga yordam beradi. Manipulyatorlar yoki ko'rgazmali qo'llanmalardan foydalanish kabi amaliy mashqlar bolalar uchun kombinatorikani yanada aniqroq qiladi. Haqiqiy hayot misollari va interaktiv o'yinlar ham tushunishni kuchaytiradi. Qiziqarli tadbirlar o'quv jarayonini qiziqarli va qulay qilishga yordam beradi. Hikoya yoki guruhli hamkorlik kabi ijodiy usullarni o'z ichiga olgan holda, o'qituvchilar kombinatsion muammolarga qiziqish uyg'otishi va yosh o'quvchilarda tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishi mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun kombinatsion fikrlashni yanada aniq va qiziqarli qilish uchun o'qituvchilar amaliy mashg'ulotlar va ko'rgazmali qurollardan foydalanishlari mumkin. Muammoli o'yinlar va boshqotirmalarni joriy etish bolalarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi va kombinatsion masalalarga qiziqarli va interaktiv tarzda yondashadi. Boshlang'ich sinflarda kombinatorika masalalari qiyin bo'lishi mumkin, bu ularni hal qilish uchun tanqidiy fikrlash qobiliyatini talab qiladi. Ushbu mashqlar yosh o'quvchilarda muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kombinatorikaga jalb qilish ularga matematikada mustahkam poydevor yaratishga yordam beradi va muammolarni hal qilishga bo'lgan muhabbatni uyg'otadi. Ushbu tanqidiy fikrlash mashqlari ularning kognitiv rivojlanishini oshiradi. Kombinatorika boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun qiyin mavzu bo'lishi mumkin, bu ko'pincha chalkashlik va umidsizlikka olib keladi. Interfaol o'yinlar bolalarda kombinatorlik ko'nikmalarini oshirishning qiziqarli va qiziqarli usulini taqdim etadi. O'quv dasturiga o'yinga asoslangan o'quv faoliyatini kiritish orqali o'qituvchilar o'quvchilarga asosiy kombinator tushunchalarini yaxshiroq tushunishga yordam berishi mumkin.

Ushbu interfaol o'yinlar o'rganishga amaliy yondashuvni taklif etadi, bu esa murakkab g'oyalarni yosh o'quvchilar uchun qulayroq qiladi. Interfaol o'yinlardan foydalangan holda, o'qituvchilar tadqiqot va tajribalarni rag'batlantiradigan rag'batlantiruvchi muhitni yaratishi mumkin. Amaliy o'rganishning bunday yondashuvi nafaqat o'quvchilarning kombinatorlik ko'nikmalarini oshiribgina qolmay, balki yoshligidan matematikaga bo'lgan mehrni

uyg'otadi. Kombinatorlik matematikasida kuchli poydevor bo'lmasa, boshlang'ich sinf o'quvchilari ob'ektlarni tizimli ravishda sanash va tartibga solish tamoyillarini tushinishda qiynalishi mumkin. Kombinatorika bilan bog'liq muammolarni erta yoshda hal qilish orqali o'qituvchilar o'zlarining akademik faoliyati davomida talabalarga foydali bo'lgan matematik tushunchalarni mustahkam tushinishga yordam berishlari mumkin.

Masalan: a) 1, 2, 0 raqamlardan har xil uch xonali sonlar tuizing. Nechta son hosil bo'ladi?

b) 4, 6, 7 raqamlaridan uch xonali sonlar tuzing. Nechta son hosil bo'ladi? Qanday sonlar ko'proq chiqdi: juft sonlarmi yoki toq sonlarmi?

v) Savatda 4 ta anor, 5 ta nok va 6 ta olma bor. Savatdan bitta meva tanlashni necha usulda amalga oshirish mumkin?

k) Savatda 4 ta anor, 5 ta nok va 6 ta olma bor. Savatdan bittadan anor, nok va olmani tanlashni necha usulda amalga oshirish mumkin?

m) Doskada 10 ta ot, 6 ta fe'l va 9 ta sifat yozilgan. Gap tuzish uchun har bir so'z turkumidan bittadan olish kerak. Buni necha xil usul bilan amalga oshirish mumkin?

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Tolipov R., Yusupov M. THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE FORM OF EDUCATION IN IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF THE LESSON // Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 12. – C. 1633-1637.

2. Normatov A. A., Tolipov R. M., Musayeva S. H. Q. MAKTABLARDA MATEMATIKA FANINI O'QITISHNING DOLZARB MASALALARI // Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. 5. – C. 1068-1075.

Mamasolievich T. R. PECULIARITIES AND TYPES OF ORGANIZING EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN MATHEMATICS IN ELEMENTARY GRADES // Conferencea. – 2023. – C. 102-107.

3. Толипов Р. М. СПОСОБЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДОВ ИНДУКЦИИ, ДЕДУКЦИИ И АНАЛОГИИ ПРИ РЕШЕНИИ ПРИМЕРОВ И ЗАДАЧ В МЛАДШИХ КЛАССАХ // E Global Congress. – 2023. – №. 2. – C. 36-46.

Mamasolievich T. R. BOSHLANG 'ICH SINFLARDA MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLAR ORQALI DARSLARNI TASHKIL ETISH DARS SAMARADORLIGINI MUHIM OMILI // Ustozlar uchun. – 2023. – T. 19. – №. 2. – C. 195-201.

4. Tolipov R. Characteristics of the levels of formation of the control action in younger schoolchildren // INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429. – 2022. – T. 11. – №. 11. – C. 92-99.

5. R.M T. et al. BOSHLANG 'ICH SINFLARDA MATEMATIKA DARSLARIDA TARIXIY MATERIALLARDAN FOYDALANISH VA XUSUSIYATLARI // Current Issues of Bio Economics and Digitalization in the Sustainable Development of Regions (Germany). – 2023. – C. 116-122

6. R.M T., Roziqova Z. O., Yusubjonova D. Q. KOORDINATLAR SISTEMASI ORQALI TO'G'RI CHIZIQ VA TEKISLIK ORASIDAGI MASOFALARNI TOPISHGA DOIR BA'ZI BIR AMALIY MASALALAR YECHIMLARI // INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION. – 2023. – T. 2. – №. 24. – C. 371-376.

7. R.M T. UCHBURCHAK VA AYLANA DOIR TUSHUNCHALAR VA ULARGA DOIR BA'ZI AMALIY MASALALAR YECHISH // INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION. – 2023. – T. 2. – №. 24. – C. 377-384.

8. Mamasolievich T. R., Gulruh J. BOSHLANG 'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARNI KOMBINATORIKA MASALALARINI YECHISHGA O'RGATISHNING INNOVATION USULLARI // Conferencea. – 2023. – C. 63-68.

9. Tolipov R. THE CONCEPT OF INTEGRATION IN THE APPROACH TO MATHEMATICS // Science and innovation. – 2023. – T. 2. – №. B3. – C. 284-288.

10. Raxmankulova N., Mirzanazarova S. DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI

UYGOTISH VOSITASI //International journal of conference series on education and social sciences (Online). – 2022. – T. 2. – №. 1.

11. Rakhmonkulova N. K. The Importance of Solving Mathematical Problems in Primary Grades //International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology.

12. Rahmankulova N. X. Formation of a Scientific Worldview in Children of Primary School Age //World of Science: Journal on Modern Research Methodologies. – 2023. – T. 2. – №. 3. – S. 41-46.

O'QUV JARAYONINI O'ZLASHTIRISHDA DARS TEXNOLOGIYALARINI O'RNI

R.M.Tolipov

QDPI o'qituvchisi

X.O.Hamzaliyeva

QDPI talabasi

Insonning har qanday ongli faoliyati shu faoliyat haqidagi axborotlar va ularni amalga oshirish metodikasini egallashdan iboratdir. Inson mahorati darajasi faoliyat va unga oid axborotlarni o'zlashtirish darajasiga bog'liq. Faoliyatga bog'liq axborotlardan foydalanish tegishli o'quv elementlari, va o'quv predmetlarining o'zlashtirilishiga bog'liq. Demak, inson harakati yo'naltirilgan ob'ekti haqdagi axborotni egallashni taqozo etadi. Axborotlarning o'zlashtirilishi asosan ikki turga, ya'ni reproduktiv va produktivga ajraladi. O'zlashtirishning turlarga ajralishi qo'yilgan vazifani hal etishga oid dastlabki axborotlardan foydalanish usuliga tayanadi. O'zlashtirishning reproduktiv shaklida o'quvchi qo'yilgan vaziyat va uni hal etishga oid harakatlarni algoritm yoki qoida tarzida faqat qayta tiklaydilar, o'quv vazifalarini aytib berilgan tarzda qayta so'zlaydilar, deyarli yangilik kiritmaydilar. Reproductiv o'zlashtirish o'quvchi harakati algoritmik tarzda bo'lib, faqat tayyor holda va tushunchalar egallanadi, ya'ni o'quv, o'quv predmetlari va darslarda berilgan vazifalarini yechish bilan cheklanadi.

O'zlashtirishning produktiv (mahsuldor) shaklida o'quvchi harakati doimo yo'naltirilgan bo'lib, unda yangi axborotlar to'planadi, ular o'quv predmeti doirasidan tashkariga chiqishi ham mumkin. O'zlashtirishning produktiv usuli yangi axborotlarga asoslanib, doimo ijodiy, muammoli harakterda bo'ladi.

O'zlashtirishning har ikkala shakli genetik jihatdan bir-biriga bog'langan bo'lib, qurilish jihatdan tajribalarning egallanishiga ko'ra ikki bosqichda vujudga keladi. Reproductiv va produktiv o'zlashtirishda o'quvchilar o'quv vazifalarini yechish elementlarini bajaradi. Pedagogik-psixologik adabiyotlarda vazifa maqsad hamda aniq vaziyat tushunchasi bilan belgilanib, unga ani belgilangan ishchi operatsiyalarni amalga oshirish orqali erishiladi. Inson faoliyatining o'zlashtirish darajasi bir-biriga izchil bog'langan to'rt darajada bo'lib, bu daraja yordamida oldinga qo'yilgan barcha vazifalarni hal eta oladi.

I daraja. Agar o'quvchi oldiga qo'yilgan vazifalarning maqsadi, vaziyat va uni hal etishga oid harakat belgilangan bo'lsa, u holda o'quvchi yakuniy xulosani anglab yetishi mumkin bo'ladi. Uning o'zlashtirishi o'quvchi darajasi deyiladi.

II daraja. Agar vazifa maqsadi, vaziyat berilgan bo'lsa, masalani yechishda o'quvchi oldingi bilim va natijalardan foydalanishiga, tug'ri keladi. Uni reproduktiv yoki algoritmik harakat deyiladi. O'quvchilar mavjud bilim tajribalari asosida masalani mustaqil bajaradilar.

III daraja. Agar masala maqsadi berilgan bo'lib uni yechish vaziyati noaniq bo'lsa, o'quvchilardan masalani yechishga oid va'ziyatni aniqlash va to'ldirish talab etiladi. Uni produktiv xarakterdagi evristik tip deyiladi. Masalani yechish davomida o'quvchi oldin egallagan harakatlarni qo'llashda yangi o'quv axborotlarini egallaydi.

IV daraja. Agar maqsadi umumiy tarzda ma'lum bo'lsa, maqsadga erishish vaziyati va tegishli harakatni izlab topishga to'g'ri keladi, bu o'zlashtirishning ijodiy tipi deyiladi. Faoliyatni amalga oshirish orqali yangi sharoitlarga ega bo'linadi.

Ma'lumki, o'zlashtirish doimo o'quvchining xususiy o'quv-bilish faoliyatiga bog'liq. Ya. Amos Komenskiy o'z vaqtida o'zlashtirishning verbal va sxolastik usulini tanqid qilib, uning kam samara berishini ko'rsatgan edi. U o'zlashtirishning ko'rgazmali amaliy usulini ishlab chiqdi. Unga ko'ra "Yuz marta eshitgandan ko'ra bir marta ko'rmoq afzal" yoki "Yuz marta ko'rgandan bir marta bajarmoq afzal". Demak, o'quv jarayoniga harakatli yondashuv orqali

o'quvchi o'quv materiallariga turli holat va vaziyatlarda duch keladi va uni hal etishda ishtirik etadi.

Agar ta'lim maqsadi o'zlashtirishning I darajasiga taalluqdi bo'lsa (ya'ni vazifa o'quv materialini bilan tanishuv darajasida), o'qish reproduktiv tipda bo'ladi. O'qish reproduktiv tipda bo'lsa, o'qish o'qituvchi bayonini eshitish, kitob bilan ishlash yoki o'rganilayotgan ob'ekt, ko'rgazmali vositani kuzatish, instruktor ko'rsatgan harakatlarni bajarish tarzida tashkil etiladi. Bu jarayonda ko'p marta takrorlanish natijasida o'zlashtirish koeffitsienti yuqori bo'ladi. Ya'ni o'quvchi o'quv harakatlarini 70 foizini o'zlashtiradi. O'zlashtirish maqsadi ikkinchi darajada bo'lgani holda, o'quv-bilish faoliyati strukturasi birmuncha rivojlangan bo'lib, o'quvchilar o'quv materialini faoliyat algoritmidan anglab mustahkam darajada o'zlashtiradilar. Bu holda o'qish pedagogik-psixologik tavsiyalarga ko'ra, o'qish-bilish faoliyati o'quv materialini qayta ishlash, uni tanqidiy fikrlash, yechimning ratsional usullarini qo'llash, qiyoslash va taqqoslash asosida tashkil etilishi mumkin. Bu holda o'quv faoliyati o'quv materialini konspektlashtirish, referat va tezis, doklad va axborotlar tarzida tashkil etiladi. O'quv elementlari diskussiya va didaktik o'yinlar orqali amalga oshiriladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Tolipov R., Yusupov M. THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE FORM OF EDUCATION IN IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF THE LESSON //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 12. – C. 1633-1637.

2. Normatov A. A., Tolipov R. M., Musayeva S. H. Q. MAKTABLARDA MATEMATIKA FANINI O'QITISHNING DOLZARB MASALALARI //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. 5. – C. 1068-1075.

3. Mamasolievich T. R. PECULIARITIES AND TYPES OF ORGANIZING EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN MATHEMATICS IN ELEMENTARY GRADES //Conferencea. – 2023. – C. 102-107.

4. Толипов Р. М. Способы использования методов индукции, дедукции и аналогии при решении примеров и задач в младших классах //E Global Congress. – 2023. – №. 2. – C. 36-46.

5. Mamasolievich T. R. Boshlang'ich sinf matematika darslarida didaktik o'yinlar orqali darslarni tashkil etish samaradorligini muhim omili //Ustozlar uchun. – 2023. – T. 19. – №. 2. – C. 195-201.

6. Abdullayevich N. A., Mamasolievich T. R. MAKTABLARDA MATEMATIKA FANINI O'QITISHNING DOLZARB MASALALARI. – 2022.

7. Raxmankulova N., Mirzanazarova S. DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI UYGOTISH VOSITASI //International journal of conference series on education and social sciences (Online). – 2022. – T. 2. – №. 1.

8. Rakhmonkulova N. K. The Importance of Solving Mathematical Problems in Primary Grades //International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology.

9. Rahmankulova N. X. Formation of a Scientific Worldview in Children of Primary School Age //World of Science: Journal on Modern Research Methodologies. – 2023. – T. 2. – №. 3. – C. 41-46.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QISH DARSLARIDA SHE'RIY ASARLARNI O'QITISH USLUBIYOTI

A.To'raxo'jayeva,

Qo'qon DPI dotsenti

M.Abdukarimova,

Qo'qon DPI II bosqich talabasi

Abu Rayhon Beruniyning „ Hindiston “ asarida keltirilishicha, qadimda hindlar o'zlarining barcha ilmiy asarlarini she'riy usulda, ya'ni aruzning rajaz bahrinda yozgan ekanlar va bu urjuza janri deb atalgan. She'ring inson xotirasida tez qolishi va uzoq saqlanishi haqidagi ilmiy haqiqatni hind faylasuflari bundan bir necha ming yillar ilgari kashf etganlari bois urjuza janri paydo bo'lgan[1,13]. Sharq mumtoz adabiyotuda Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Shermuhammad Munis kabi ko'plab olim va ijod ahllari urjuzalar yozishgan.

She'ring ana shu va boshqa muhim xususiyatlari bois bu janrga mansub asarlarga boshlang'ich sinf o'qish kitoblarida ham keng o'rin berilgan. Hatto bolalar maktabgacha ta'lim yoshidayoq tarbiyachi vositasida, savod o'rgatish davrida esa mustaqil ravishda alifbe kitobida kiritilgan she'rlarni o'qiydilar, yod oladilar. Lirik she'rni o'qish va tahlil qilish o'qituvchidan katta mahorat talab qiladi. Lekin, ko'p hollarda she'rga oddiy matn nuqtai nazaridan yondashiladi. Bunday holda she'riy san'at hissiyot bilan bog'liq ekanligi unitiladi. Buning oqibatida o'quvchilar she'rdagi obrazlilikning mag'zini chaqa olmaydilar. Vaholanki, har qanday asar zaminidagi yashirin ma'noni o'qish mehnattalab ishdir. Busiz hatto adabiy ta'limning maqsadi ham amalga oshmaydi.[2,30]

She'riy asarni o'rgatish murakkab jarayon bo'lib, u boshlang'ich sinfda bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Savod o'rgatish davridayoq bolalar she'r, matn, topishmoq, maqol, tez aytish kabi janrlarni farqlay boshlaydilar.

O'qish davri boshlanganda ular „ She'r nima? “ yoki „ Maqol nima? “ „ Topishmoq nima? “ degan savollarga javob bera olmasalar-da, ularni bir-biridan ajrata oladilar. She'ring oddiy nutqdan farqlanishini, o'ziga xos ohangga ega bo'lishini his etadilar, qolaversa she'ring shakliy ko'rinishini, yozilishiga qarab ham ajratadilar.[3,104] Ana shu ilk tushunchalarga tayangan holda 1-sinfda o'quvchilarga she'r yuzasidan bilimlar berish davom ettiriladi. Bunda dastlab qilinadigan ishlar o'quvchilarga she'ring mavzusi va muallifini tanishtirish. O'quvchida bu orqali har qanday she'r biror shoir tomonidan yozilishi va qandaydir nomga ega bo'lishi haqidagi tushuncha hosil qilinadi.

4-sinf „O'qish kitobi“ga[4, jami 17 ta she'r kiritilgan. Bu 2- va 3- sinflardagiga nisbatan ancha ozdir. Chunki, o'quvchilarning yosh xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, endi ko'proq epik asarlarni o'qish tavsiya etiladi. Chunki epik asarlar hajman kattaligi, mamunan kengligi, muayyan syujet tuzilishiga egaligi bilan ajralib turadi. Bunday tayyorgarlik ularni yuqori sinflarda o'tiladigan adabiyot faniga yaqinlashtiradi. Shuningdek, darslikdan liro-epik turga mansub bo'lgan „ Sharq hikoyasi “ „ Laqma it “ „ Bo'ring tabib bo'lgani haqida ertak “ kabi epik she'rlarning o'rin olganligi ham ushbu fikrni yanada ko'proq isbotlaydi. Darslikdan quyidagi she'rlar o'rin olgan:

A.Oripovning „ Iqboli buyuksan “ , H.Rahmatning “Kuz ko'rinishlari “ , A. Akbarning “Oltin kuz”, M.A'zamning „ Mardlik va aql yorug'ligi “,Q.Hikmatning „ Qish to'zg'itar momiq par“, R.Isaqovning “Qomusim”, Q. Muhammadiyning “Qushlar qayda qo'noqlar”, Z.Ne'matning “Ajdodlar xitobi”, “Dunyoda tinchlik deb yashar harbiylar”, F. Shohismoilning “Ona Vatan”, Q.Hikmatning „Bahor“, Sh.Sa'dullaning „Tinchlik qushi haqida men o'qigan she'r”, R.Isoqovning „Mangu olov”, H.Rahmatning “Yaxshi niyat”, Sh.Sa'dulaning „Yoz“ she'rlari va xalq og'zaki ijodidan „Boychechak”, „ Xo'p hayda “ qo'shiqlaridir.

„Kumush qish“ bo'limiga kiritilgan eng sara she'rlardan biri Q.Hikmatning „Qish to'zg'itar momiq par“ she'ridir.

*Savab bulut to'shagin
Qish to'zg'itar momiz par.
Yerga serbar oq namat
Yozilganday yaltirar.
Mahalla-ko'y ko'chada
Chuvurlashib qor kurar.
Esib sovuq izg'irin:
-Tezroq yur! – deb buyurar*

*Pirpiratib ko'zini
Avtobuslar o'tadi.
Qahramon qish hovurni
Mo'rkon kabi yutadi.
Qorga deyman: - Namuncha
Zeriktirding uchqunlab?
Yog'masding-ku ilgari
Surinkasi uch kunlab.*

*Tomlar kiydi oq qalpoq,
Hovlilarda sen tepa.
Osmon elak, nazmida,
Shahrimizga un separ.*

*Yetar shuncha yog'ganing
Uzoq dala, qirga bor!
Ular seni kutmoqda,
Har zarangga bo'lib zor.*

*Vodiyarga fayz berib,
Gullat bog'-u rog'ini.
O'ra kumush choyshbga
O'lkamning har yog'ini.*

„Mazkur she'r qish va qor mavzusiga bag'ishlangan. Uning g'oyasi bolalarni qorning xosiyatlari, go'zalliklari, foyda va ziyonlari bilan tanishtirish, taviatni sevishga o'rgatsihdan iborat.[5,3] Mazmuni: lirik qahramon – shoirning qor bilan suhbat va hamda qor yog'ishi manzaralari tavsifidan iborat.

She'r 7 ta band, 28 misradan iborat, har bir band 4 misradan tashkil topgan. Bandlarning toq misralari ochiq, juft misralari o'zaro qofiyalangan: -a-b-c-b. Misralar 7 bo'g'indan tuzilgan, 4+3 tarzida turoqlangan.

She'rni ifodali o'qish uchun misralarda qo'llangan tinish belgilari va she'riy to'xtamga amal qilish kerak. Har bir misradagi qisqa pauza (she'riy to'xtam) turoq asosida shakllanadi. Shuning uchun ham misradagi turoqlanish – she'riy to'xtam sifatida o'rgatilishi kerak.

Shoir matnda par, yaltirar, kurar, buyurar, o'tadi, yutadi, uchqunlab, uch kunlab, tepa, separ, bor, zor, bog'-u rog'ini, yog'ini qofiyalaridan foydalangan.

She'rning 1-bandida sabab, to'zg'itar, serbar harakatlari orqali jonlashtirish, bulut to'shagin, momiq par, oq namat kabi birikmalarda sifatlash va o'xshatish parallel qo'llangan.

Ikkinchi banda „-Tezroq yur! –deb buyurar“ degan o'rinda jonlantirish, uchinchi bandda „pirpiratib ko'zini“, „mo'rkon kabi yutadi“ misralarida o'xshatish va jonlantirish parallel qo'llangan.

5-bandda „Tomlar kiydi oq qalpoq, osmon elak, nazdimda, un separ“ kabi sifatlash, o'xshatish va jonlantirish badiiy san'atlaridan foydalanilgan. 7- so'nggi bandda „fayz berib, gullat, o'ra“ kabi fe'llar qo'llangan o'rinlarda jonlantirish, „kumush choyshab“ birikmasida sifatlash aks etgan. Matndagi mo'rkon, serbar, namat, fayz, surunkasi kabi so'zlar lug'at ishi sifatida tavsiya qilinadi.

Umuman she'riy matn ustida ishlash orqali o'quvchilarning adabiy-estetik tahlil malakasini shakllantirish shunchaki bilim berish vositasi emas, chunki uning zaminida bolaning ijodkorligini, badiiy tafakkurini, did va fahmlash hissini oshirish imkoni mavjuddir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abu Ali ibn Sino. She'rlar va tibbiy doston. – T.: Yangi asr avlodi, 1981. – B.3.

2. Mamatova T. She'riy asarlar tahlili. // Boshlang'ich ta'lim, jurnali. – T.: 2010 –№5 B. 30-31.
3. Qosimova K. va boshqalar. Ona tili o'qitish metodikasi. –T.:Nosir, 2009.–351b.
4. Matchonov S., Shojalilov A., G'ulomova X., Sariev Sh., Dolimov Z. O'qish kitobi (4-sinf uchun darslik). – T.: 2020.
5. Barakayev R. Bolalar she'riyatida tabiat tasviri va ekologik tarbiya. // O'TA, 2012. №1.3-8b.

BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA INTEFAOL USULLARDAN FOYDALANISH

Toshmatova Urmonoy

QDPI Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası katta o'qituvchisi

Toshboyeva Zamiraxon,

QDPI Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga matematikani muvaffiqiyat bilan o'qitish uchun mehnat faoliyatini boshlovchi o'qituvchi matematika o'qitishning ishlab chiqilgan tizimini, ya'ni boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasini egallagan bo'lishi va shu asosda mustaqil ravishda ijodiy ishga kirishishi kerak.

Innovatsion metodlar matematika fanini o'rganishda o'quvchilarning qiziqish va iste'dodlarini oshirishga yordam beradi. Ular matematikani qiziqarli va samarali tarzda o'rganishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bu esa o'quvchilarning matematikaga qiziqish va iste'dodlarini rivojlantiradi. Shuning uchun, matematika fanini boshlang'ich sinf o'quvchilar bilan ishlashda innovatsion metodlardan foydalanish juda muhimdir. Quyida matematika fanini o'qitishda tavfsiya etiladigan ba'zi interfaol usullar va oyinlardan misollar keltiramiz

Matematik atamalar o'yini. Bu o'yinda ham bir necha kishi ishtirok etishi mumkin. O'quvchilar bir qator bo'lib turishadi va navbat bilan har biri matematik atama ayti-shadi. Bunda bir o'quvchi aytgan atamani boshqa o'quvchi aytib qo'ysa, u o'yinni tark etadi. Agar atamani bilmay 5 soniya to'xtab qolsa ham o'yinni tark etadi. O'yin bitta g'olib qolguncha davom ettiriladi. Masalan: son, kesma, nur, modul, bo'lish, ko'paytirish. O'yin orqali o'quvchilarni topqirlik, sezgirlik, hozirjavoblikka o'rgatiladi. Kim chaqqon o'yini. Guruh ikkiga bo'linib, har bir guruhdan bittadan o'quvchi doska oldiga chiqariladi. Bir o'quvchi fanga tegishli atamani o'zining maydoniga yozadi. Keyingi o'quvchi oldingi o'quvchi yozmagan qo'shimcha atamani ishlatadi. O'yin shu tariqa davom etadi, adashgan o'quvchi o'yindan chiqadi

Erkin fikrlovchi, ijodkor xalqimiz g'oyalariga sodiq bo'lgan barkamol shaxsni tarbiyalash umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ta'lim samaradorligini oshirish bilan uzviy bog'liq. "Biz komil inson tarbiyasini davlat siyosatining ustivor sohasi deb e'lon qilganmiz. Komil inson deganda biz, avvalo, ongi yuksak, mustaqil fikrlay oladigan, xulq-atvori bilan o'zgalarga ibrat bo'ladigan bilimli, ma'rifatli kishilarni tushunamiz", - deb ta'kidlagan edi muhtaram Prezidentimiz I.Karimov. Shu nuqtai nazardan qaraganda fanlararo aloqadorlik qonuniyatlarining yaratilishi, aloqadorlik tizimining tarkib topishi boshlang'ich ta'limda istiqbolli vazifalarni amalga oshirishni ta'minlaydi. Matematikaning boshlang'ich sinflarda o'rgatilayotgan boshqa o'quv fanlari bilan o'zaro aloqadorligi hamda ushbu fanlararo aloqadorlik jihatlarini aniqlash, boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil faollikni, fikrlashni shakllantirishda fanlararo aloqadorlik mexanizmidan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Matematikadan tasavvur va bilimlarni o'zlashtirgan holda bosha fanlar bilan o'zaro aloqadorlik komponentlari qo'llanilganda, ko'nikma va malakalarni shakllantirish hamda nazariya va amaliyot uyg'unligi asosida ta'lim-tarbiya jarayonini nazariy metodologik va didaktik jihatdan ta'minlash, zamonaviy pedagogik, kompyuter, axborot texnologiyalarini o'zlashtirish va amalda qo'llash ijobiy natijalarni beradi.

Qadimda Sharq allomalari ham o'z ilmiy meroslarida ta'limda matematikaning ahamiyati haqida noyob fikrlarni bayon etishgan. Jumladan, Sharqning buyuk allomasi Al-Kindiy o'zining asarlarida "Matematik bilimlarni o'rganish orqali insonning yoshlikdan axloqiy fazilatlarini rivojlantiriladi", - deb ta'kidlagan edi. Boshlang'ich sinfda matematika bolalarning ongi, nutqi va savodxonligi rivojlanishiga yordam beradi. Matematika darslarida o'quvchilar yakka holda, juft-juft va guruhlarda ta'lim oladilar va tarbiyalanadilar. Ushbu jarayonda o'quvchilar matematikadan dastlabki boshlang'ich bilimlarni egallaydilar. Bu bilimlarni egallash bolalarda

hayotiy tasavvurlarini va fikrlashning mantiqiy tuzilishlarini shakllantirishga yo'naltirilgan bo'ladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga matematikani muvaffaqiyat bilan o'qitish o'qituvchidan nafaqat uslubiy mahoratni, balki matematik tushunchalar talab etadi. Shuning uchun o'qituvchi o'quvchilarda matematika faniga bo'lgan qiziqishini yanada oshirish uchun turli xil o'yinlar, mantiqiy misol-masalalar, qiziqarli boshqotirmalar yechishga o'rgatishi kerak. Matematik o'yinlarning fanlar bilan bog'liqligi ham bola tarbiyasi uchun muhim ahamiyatga ega

“Sonli maqollar” o'yini orqali o'quvchilar maqoldagi raqamlarni topadi va sonlarni so'zlariga qo'shib o'qishni o'rganadi, maqoldagi sonlar yig'indisini topishga harakat qiladi

Sanamay 8 dema!	8
-1 yil tut ekan kishi, 100 yil gavhar teradi.	$1+100=101$
-1 mayizni 40 kishi bo'lib yebdi.	$1+40=41$
-7 o'lchab 1 kes.	$7+1=8$
-Bilagi zo'r - 1ni yiqitar, bilimi zo'r 1000 ni	$1+1000=1001$
7 ovlon tugal bo'lsa, tepadagin uhdidir.	$6+7=13$
-1 tup tok eksang, 1 tup tol ek.	$1+1=2$
-Ko'p og'iz 1 bo'lsa 1 og'iz yengilar.	$1+1=2$
-1 kun tuz ichgan joyingga 40 kun salom ber.	$1+40=41$
-1 niki 1000 ga, 1000 niki tumanga.	$1000+1000=2000$
-1 kattaning gapiga kir, 1 kichikning.	$1+1=2$
-1 tomchi suv chumoliga daryo bo'lur ko'rinibdi.	1
-1 ko'rgan tanish, 2 ko'rgan qarindosh.	$1+2=3$
-1 tariqdan bo'tqa bo'lmas.	1
-1 yigitga 70 hunar ham oz.	$1+70=71$
-Yetimning haqqi 7 daryoni quritadi.	7
-Bola 7 ga kirguncha, yerdan 70 tayoq yer.	$7+70=77$

Xulosa qilib aytganda yuqoridagi kabi “O'ylab-o'yna, o'ynab-o'yla” ydigan qiziqarli o'yinlar bolaning yanada fanga bo'lgan qiziqishini oshiradi, mustaqil fikrlashga undaydi.

Adabiyotlar ro'yxati

1.M.Jumayev, Z.Tadjiyeva. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi.Toshkent.2005
2. Matematika o'qitish metodikasi.S.Alixonov. Toshkent. "Cho'lpon" 2011.
3. "Matematika va informatika o'qitish metodikasi" fanidan o'quv-metodik majmua. J.O'Muxammadiyev.Toshkent.2019.

4. Levenberg L.Sh. va boshqlar. —Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси Тошкент —ўқитувчи
5. Bikbaeva N.U. va boshqalar. —Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси Тошкент —ўқитувчи 1996 йил.

6. Urmonoy Toshmatova. Boshlang'ich sinflarda mantiqiy masalalarni hayotga tatbiq etish.. Til va adabiyot Ilmiy-metodik jurnal 2024yil 17-son

7. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).

8. Рахмонкулова, Н. К. Важность решения математических задач в начальных классах. *Международный журнал инновационных исследований в области науки, техники и технологий.*

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKADAN SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL
ETISH**

Toshmatova Urmonoy

QDPI Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida katta o'qituvchisi

Ergasheva Zulxumor Abduxalilovna

Farg'ona viloyati Buvayda tumani MMTBga qarashli 18-umumiy o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Sinfdan tashqari mashg'ulotlar deganda ko'pincha yuqori sinflar nazarda tutiladi. Lekin ilg'or tajribalarning tasdiqlashicha, boshlang'ich sinflarda ham sinfdan tashqari turli – tuman formalarda mashg'ulotlar olib borishning potensial imkoniyatlari mavjud. Bu imkoniyatlardan foydalanish o'qitishda boshlang'ich va yuqori sinflar uzviyligini ta'minlaydi. Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari ishlarni olib borishda o'quvchilarning nutq madaniyatini va matematik tafakkurini shakllantirishga kompleks holda yondashish talab qilinadi.

Yosh avlodni hozirgi zamon fani bilan qurollantirish orqali ularning aqliy jihatdan maksimal darajada rivojlanishlariga erishish umumta'lim – tayanch maktablar oldida turgan eng muhim vazifalardan biridir. Bu vazifani hal etishda sinfdan tashqari ishlarning o'rni benihoya katta. Sinfdan tashqari ishning asosiy maqsadi o'quvchilardagi fanga bo'lgan qiziqishni rivojlantirish, ularni darsda olgan bilimlarini to'ldiruvchi matematik bilim, malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirishdan foydalanish mumkin. Darsdan tashqari qilinadigan ishlar o'quv reja asosida ya'ni darslik talablarini bajarishga qaratilgan bo'lib, bunga sinfdagi barcha talabalar bevosita ishtirok etiladi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlardan asosiy maqsadi reja va darslikdan tashqari o'quvchilarga qo'shimcha bilim, ko'nikma va malakalar berish, ularning fanga bo'lgan qiziqishlarini orttirish, olingan bilimlarni hayotga tadbiq qila bilishga yordam berishdan iborat.

Boshlang'ich sinflarda matematikadan sinfdan tashqari ish turi matematika to'garagini tashkil etishda o'quvchilarning matematikaga bo'lgan qiziqishlariga qarab tanlab olinar ekan. Matematikadan to'garaklarni tashkil etishda qiziqarli misol va masalalardan, mantiqiy masalalardan foydalanish lozim. Sinfdan tashqari amaliy mashg'ulotlar davomida o'quvchilar bilan (bolalar bilan joylarda) maqsadni ko'zlovchi, barqaror amaliy natijaga olib keladigan ularni havaslarini orttiradigan amalda bajariladigan ishlarni olib borishi kerak. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlar quyidagi yo'nalishlarda olib borilishi mumkin.

a) ommaviy ishlar; (musobaqalar, ko'rik tanlovlar, kechalar, ertakliklar, ekskursiyalar va hokazolar);

b) to'garak ishlar (yosh matematiklar);

d) o'qituvchilarning mustaqil mashg'ulotlarini yo'lga qo'yish (bunda o'quvchilar fan va texnikaning biron soxasini o'rganish uchun mustaqil ishlaydilar va hokazo).

e) Maktabdagi o'zlashtirmovchi o'quvchilar bilan ishlashni tashkil etish usullari.

Matematika to'garagi sinfdan tashqari ishlarning eng ommalashgan turi. To'garak ixtiyoriy ravishda tuziladi. Har qaysi matematika to'garagida qatnashadigan o'quvchilar soni 15-20 dan oshmasligi kerak, aks holda o'qituvchiga qiyinchilik tug'diradi va o'quvchilar to'garakda aktiv ishtirok eta olmaydilar.

Matematik viktorinalar ma'lum mavzu, bo'lim yoki umuman matematikaga doir masalalar bo'yicha savol – javob o'yini bo'lib, ko'p vaqt va katta tayyorgarlik talab qilmaydi. Boshlang'ich sinflarda viktorinalar 10 – 20 minut davom etadi. Bunda oldindan tayyorlangan 5 – 6 savolga og'zaki yoki yozma javob olinadi. Matematik musobaqa Yuqorida aytib o'tilgan

sinfдан tashqari ishlarda (10 minutlik, viktorina va h.k.), asosan, butun sinf o'quvchilari ishtirok etsa, matematik

musobaqalarda (konkurs, olimpiada) ko'pchilik ishtirok etib, g'oliblar musobaqasi bilan yakunlaydi, ya'ni bu musobaqa bir necha (ko'pincha 3 yoki 4) davom etadi.

Adabiyotlar:

1. L.Sh Levenberg va boshqalar "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi" Toshkent "O'qituvchi" 2015-yil 72-84-betlar

2. Bikbayeva N va boshqalar "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi" Toshkent "O'qituvchi" 2016-yil 493-510-betlar

3. Trudnev V.P "Внеклассная работа по математике в начальных классах " М, Просвещение 2015

4. N Boltayev, O Qodirov "Boshlang'ich sinflarda matematikadan sinfdan tashqari ishlar" Toshkent "O'qituvchi" 2012

5. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.

6. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHILARNI MANTIQUIY FIKRLASHINI OSHIRISHDA
BOSHQOTIRMALARNING O'RNI**

Toshmatova Urmonoy

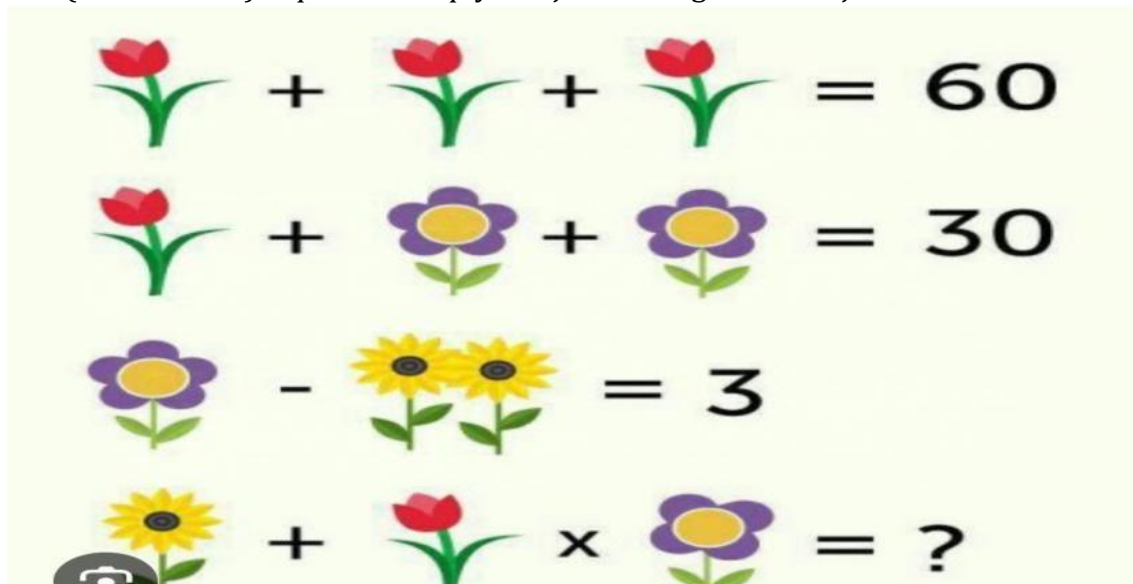
QDPI Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida katta o'qituvchisi

Sobirova Feruzaxon Sotvoldiyevna

Farg'ono viloyati Bog'dod tumani MMTB ga qarashli 18-umumiy orta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Boshlang'ich ta'lim jarayoni bolaning mantiqiy fikrlash salohiyati, aqliy rivojlanishi, dunyoqarashi, kommunikativ savodxonligi va o'z-o'zini anglash salohiyatini shakllantirishga, jismonan sog'lom bo'lishga, moddiy borliq go'zalliklarini his eta olishga, go'zallik va nafosatdan zavqlana olish, milliy urfodatlarini o'ziga singdirish va ardoqlash, ularga rioya qilishga o'rgatadi[1]. Eng avvalo, matematik bilimlarni bolalar aniq tushunish uchun moslashtirilgan narsalarni o'zaro bog'liqlikda, biridan ikkinchisini hosil qilish tartibida keltirib chiqaradilar[2]. Narsalar va atrofdagi haqiqatning mavjudligini bilib borish bilan biz narsalarni qismlarga ajratish va bir qancha elementlardan bir butun narsalarni tuzushni tushuntira boramiz. Butun bir narsalarni qismlarga ajratib fikrlashni tahlil deb ataymiz. Predmet va hodisalarni o'zaro bog'lab o'rganishni esa sintez deb ataymiz. Bu ikki fikrlash operatsiyasi o'zaro bir-biri bilan bog'liqdir.

Boshlang'ich matematik tushunchalar va topshiriqlar maktab o'quvchilarining xotirasiga boshlang'ich sinflarda qo'yiladi va osonroq materialni o'tkazib yuborgan holda, murakkab vazifalarni hal qilish imkonsiz bo'ladi. Uzoq va jiddiy matematika darslari bolalarni ayniqsa bezovta qiladi, ya'ni siz ma'lumotni o'ynoqi tarzda topshirishingiz kerak, masalan, boshqotirmalar yordamida. Bunday vazifalarni majburan hal qilishga e'tibor qaratishning hojati yo'q, bolalarning o'zlari ularni ixtiyoriy ravishda hal qilishadi. Matematik boshqotirmalar - bu chizmalar va grafiklardan foydalanadigan bir xil topishmoqlar va jumboqlar. Ular o'quvchilarning yoshiga qarab qiyinchilik darajasida farqlanadi. Matematik boshqotirmalarni rebus, matematik masalalar, mantiqiy masalalar va mantiqiy savollar orqali ko'rishimiz mumkin. O'quvchilarning 6—10 yosh davri fikrlash tuzilmalarining shakllanishida mas'uliyatli palla ekanligini psixologlar isbotlashgan. Mana shu paytda shakllantirilmagan qobiliyatini keyinchalik tiklash juda qiyin. Shu sababli boshlang'ich ta'lim metodikasining, xususan, matematikadan boshlang'ich ta'lim metodikasining asosiy vazifalaridan biri — o'qitishning samaradorligini oshirishni ta'minlashda materiallar(ma'lumotlar) o'quvchilar aqliy rivojlanishlariga ta'sirini jadallashtirishdan iborat.

2. Ko'paytirish jadvali bo'yicha jonivorlar rasmi ostida qanday sonlar yashiringanini aniqlang.

	5	6	7	8	9
5					
6					
7					
8					
9					

9. Navbatdagi rasm qanday bo'ladi?

O'quvchilarni matematikani o'rganishga tayyorlashda ishni nimadan boshlash yangicha yechim topishni taqozo etadi. Matematikani "jiddiy" o'rganish uchun o'quvchilarni partaga o'tqazishdan oldin, balki ular bilan "matematik o'yin" o'tkazish lozimdir. Maktab tayyorgarligida didaktik o'yinlardan foydalaniladi, biroq bu o'yinlar, birinchidan mantiqiy va matematik mazmun bilan boyitilgan bo'lmog'i, ikkinchidan ular mashg'ulotning o'zida emas, balki undan oldin yoki keyin o'tkaziladi. Quyidagi boshqotirmaga nazar salsak: bu boshqotirmani 1-sinf o'quvchilarga bemalol bersak bo'ladi. Bu boshqotirma rasmlar bilan ya'ni bolalar tushunishi oson bo'lgan tilda. Birinchi choraklaridagi "8" sonini o'rgatishda foydalansak ham o'rinli. Bu boshqotirmada o'quvchilar 2, 3, 4, 5, 6, 7 sonlarini hosil qilishib, takrorlab o'tishadi va 8 soni bilan tanishishadi.

Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish jarayonida o'quvchilarni boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarning matematik amallar bajarishni o'rganishini tashkil etish didaktik prinsiplarini o'rganish va ularga individual yondashish darajasi bo'yicha bilish topshiriqlarini ularni xal etish jarayonida cheklash shart-sharoitlarini belgilashdan iborat bo'ladi.

Psixologikpedagogik nuqtayi nazardan o'quvchilar boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarining matematik amallar bajarishni o'rganishini tashkil etish, o'quv jarayonining didaktik ta'minoti, didaktik ishlanmalar mohiyati va yo'nalishi ko'rib chiqilgan, bu barcha materiallarning o'quvchilar boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarining matematik, vaqt, hajm va h.k amallar bajarishni o'rganishini tashkil etish didaktik prinsiplarini shakllantirish maqsad va masalalariga muvofiqligining ilmiy asoslangan tahlili berilgan. Boshlang'ich ta'lim amaliyotida qo'llanuvchi masalalar o'quvchilar boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarining matematik amallar bajarishni o'rganishini tashkil etish didaktik prinsiplarini shakllantirishga turli darajada qulaylik yaratadi. Bu holat ularni shakllantirish ta'siri darajasi bo'yicha guruhlarga masalalarni cheklash zaruriyatini qo'yadi. Ishlab chiqilgan didaktik materiallar o'quv vaqti noishlab chiqarish sarfiyotini kamaytirishga yordam beradi, o'quvchilar Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarining matematik amallar bajarishni o'rganishini tashkil etish didaktik prinsiplarini jadallashtirishga imkon yaratadi, o'quvchilar makoniy va mantiqiy fikrlashi, o'quv ishiga ijodiy yondoshuvi va o'qishga qiziqishini oshirishga imkon beradi. Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarining matematik amallar bajarishni o'rganishini tashkil etish didaktik prinsiplarini o'rganish va ularga individual yondashish bilim olish faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bola birinchi marta jamoat tomonidan baholanuvchi faoliyatga kirib boradi. Bu faoliyat barcha o'quvchilar uchun majburiy bo'lgan qoidalardan iborat bo'lib, uning muvaffaqiyati birgina o'quvchiga emas butun jamoaning faol harakatini talab etadi. Aynan shu davrda bola bilim olish faoliyatining jamoa ishlab chiqqan uslublarini egallash zaruriyatini tushunadi. Chunki faqat ulargina qo'yilgan masalani muvaffaqiyatli yechishni ta'minlaydi, aynan shu paytda bilim olish faoliyati to'planadi.

Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarining matematik amallar bajarishni o'rganishini tashkil etish didaktik prinsiplarini o'rganish va ularga individual yondashishni tashkil etishda o'qituvchi yetakchi rol o'ynaydi. Uni shaxsi, bilimi va o'quvchilarga bo'lgan munosabati, metodik mahorati - bular bari ko'rib chiqilayotgan masalani muvaffaqiyatli yechilishida katta ahamiyatga ega. Ayni paytda o'quvchilarning rivojlanish darajasi, bilim doirasi kabi omillar ham ta'sir etadi. Barcha omillar birgalikda ta'sir ko'rsatadi. Aynan o'qituvchi o'quv materialini tizimlashtirib, ta'lim va uslub shaklini har bir o'quvchining qobiliyati va imkoniyatini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etadi. Olib borilgan izlanishimiz boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish jarayonida o'quvchilarni matematika darslarida o'quvchilarining matematik amallar bajarishni o'rganishini tashkil etish, boshlang'ich ta'limda o'quvchilar o'quv faoliyatini oshirish, didaktik prinsiplarini o'rganish va ularga individual yondashish usullarini ishlab chiqish imkonini berdi.

1. Jumayev M. E. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi Toshkent/ 2016
2. Jumayev M. E. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasidan laboratoriya mashg'ulotlari Toshkent. 2006 y. "Yangi asr avlodi" nashriyoti.
3. Pedagogik texnologiya asoslari". G.Yoldoshev, S.A.Usmonov. Toshkent 2004-y
4. N.U.Bikboyeva, E.Ya.Yangiboyeva va boshqalar, "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi", T.: "O'qituvchi", 2005
5. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.
6. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKADAN TO`GARAK MASHG'ULOTLARNI TASHKIL
ETISH**

Toshmatova Urmonoy

QDPI Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası katta o'qituvchisi

Madvaliyeva Nargiza Alijonovna

Farg'ona viloyati Toshloq tumani MMTB ga qarashli 15-umumiy o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

To'garak mashg'ulotlar boshlang'ich sinf o'quvchilarini tarbiyalashda, ularga kasb-hunar tanlashga oid bilim berishda yuqori natijalar beradi. Ayniqsa, iqtidorli o'quvchilarda fanga qiziqishi, dunyoqarashi, zehni namoyon bo'ladi. Bu esa boshlang'ich sinf o'quvchi lariga to'la-to'kis bilim berishda har bir o'quvchining shaxsiy xususiyatlarini o'rganishda o'quvchining qobiliyati namoyon bo'ladi. Boshlang'ich sinflarda to'garak mashg'ulotlarni birinchi navbatda, matematika darslarida tashkil qilish katta ahamiyatga ega. Shu o'rinda o'qituvchi birinchi bosqichda o'quvchilar orasidan matematikaga qiziqishi va iqtidorini aniqlashga imkon berib, ular bilan til topa oladi.

Darslikdagi o'quv materiallarni takrorlamaydigan, lekin uni mustahkamlashga xizmat qiladigan murakkab ko'rinishdagi o'quv materiallari o'rganiladi. Boshlang'ich sinflarda to'garak mashg'ulotlar didaktik o'yinlar, olimpiadalar, kechalar, viktorinalar o'tkazishga yordam beradi. Ilmiy texnik taraqqiyot matematikaga bog'langanligi sababli astasekin murakkabroq masalalar yechimini o'rganishga imkoniyat beradi. Masalan, EHMda, mikrokalkulyatorida hisoblashlar o'rganiladi. Boshlang'ich sinflarda to'garak mashg'ulotlarda o'quvchilarning matematik tafakkuri, fikrlash qobiliyati rivojlanadi. To'garak mashg'ulotlarni boshlang'ich sinflarda turli xil tarzda olib borish mumkin, ayniqsa, III-IV sinflarda qiziqarli, ya'ni:

o'quvchilarning matematikaga bo'lgan qiziqishini hartomonlama hisobga olgan holda olib borish lozim. To'garak mashg'ulotlar I sinfda o'qituvchi o'quvchilarni qiziqishi va o'zlashtirishiga qarab fanlararo aloqadorlikni hisobga olgan holda olib boradi.

Boshlang'ich sinflarda matematika faniqan to'garak mashg'ulotlar taxminiy rejasini keltiramiz. Boshlang'ich sinflarda to'garak mashg'ulotlarni tashkil etish mohiyati juda katta ahamiyat kasb etadi. To'garak mashg'ulotlarda darslik materiallarini takrorlamaydigan materiallarni o'rganilib, lekin e'tibor boshlang'ich sinf o'quvchilarining darsdan olgan bilimni mustahkamlash va chuqurlashtirishga qaratilishi lozim. Ayniqsa, sharq mutafakkirlari ijodini o'rganish, matematika darslari samaradorligini oshirishda tarixiy materiallardan foydalanish har bir mashg'ulotlarda tavsiya etiladi.

Masalan, I-mashg'ulotda Abu Rayhon Beruniy;

2-mashg'ulotda Ibn Sino, keyingisida Al-Xorazmiy, Ulug'bek kabi mutafakkirlar merosidan boshlang'ich sinfga xos tomonlari o'rganiladi. IV sinfda to'garak mashg'ulotlarda o'rganish mumkin bo'lgan taxminiy reja - Abu Ali ibn Sinoga bag'ishlangan mashg'ulot namunasi sizlarga havola etamiz. 1- mashg'ulot. Abu Ali ibn Sino haqida ma'lumot.

2- mashg'ulot. Abu Ali ibn Sinoning "Al-hisob" nomli asari. Ibn Sinoning "Ashshifo" nomli asari bo'limlaridan biri riyoziyot, hisob (arifmetika), handasa (geometriya) va aljabr (algebra) faniga bag'ishlangan. Ibn Sino arifmetikasi arab tilida yozilgan bo'lib, to'rt bo'limdan iborat. Birinchi bo'limda turli ketma-ketlik sonlar xossalari bayon etilgan. Ikkinchi bo'limda sonlar tengligini tengsizligi bilan solishtirish amallari ko'rsatiladi. Uchinchi bo'limda arifmetikaning geometriya qonunlaridan ayrimlari bilan bog'lanish ifodalangan. To'rtinchi bo'limda To'rtinchi bo'limda arifmetik va geometrik ko'rsatmali vositalar aniqlanadi Boshlang'ich sinf o'quvchilari ta'lim jarayonida turli metodni qo'llashdan maqsad, o'quvchilar tomonidan mavzuni puxta o'zlashtirishga erishish bilan birga ularni faollikka undash, ular bilan hamkorlikda ishlash,

to'garak mashg'ulotlarda ma'lum vaziyatlarni boshqarish hamda mantiqiy tafakkur yuritish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Interfaol metoddan foydalanishda quyidagi harakatlar tashkil etiladi:

- o'quvchilar juftlikka birlashtiriladi;
- juftliklarga mavzu mohiyatini yorituvchi asosiy tushunchalar (tayanch so'zlar, sanalar, raqamlar, belgilar va h.k.)ni kartochkalarga qayd etish vazifasi yuklanadi:
 - o'qituvchi o'quvchilar bilan hamkorlikda guruhlar tomonidan topshiriqning bajarilishini tekshiradilar;
 - topshiriqni to'g'ri bajargan guruhning bir a'zosi o'qituvchi rolini bajaradi va topshiriqning yechimini yozuv taxtasiga yozadi;
 - o'quvchilar yozuv taxtasida qayd etilgan fikrni sharhlaydilar (tayanch so'zlar, sanalar, raqamlar, belgilar qanday ma'noni anglatishini aytadilar);

Adabiyotlar

1. Jumayev M.E. Matematika o'qitish metodikasi (OO'Y uchun darslik) Toshkent. . "Turon-Iqbol" 2016 yil 426b.
2. Jumayev M.E, Tadjiyeva Z.G`. Boshlang'ich sinflarda matematika o`qitish metodikasi. (OO'Y uchun darslik.) Toshkent. "Fan va texnologiyai" 2005 yil.
3. Jumayev M.E, Boshlang'ich sinflarda matematika o`qitish metodikasidan praktikum. (O O'Y uchun) Toshkent. "O`qituvchi" 2004 yil
- 4.N.U.Bikboyeva, E.Ya.Yangiboyeva va boshqalar, "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi", T.: "O'qituvchi", 2005;
- 5.Toshmatova Urmonoy Raximovna TEACHING STUDENTS TO SOLVE LOGICAL PROBLEMS IN PRIMARY CLASS MATHEMATICS LESSONS . International Journal of Education, Social Science & Humanities. Finland Academic Research Science Publishers Volume-12 22-09-2024

**BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN
FOYDALANISHNING AHAMIYATI**

Toshmatova Urmonoy

QDPI Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida katta o'qituvchisi

Ruziyeva Roxilaxon Axatjonovna

Farqona viloyati Danqara tumani MMTB ga qashli 9 - umumiy orta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Har tomonlama barkamol insonni shakllantirish bugungi jamiyatimiz oldida turgan dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Hozirgi maktab o'rindiqlarida o'tirgan yosh avlod ertaga bizning qo'limizdan ishimizni oladigan, hayotimizni davom ettirib, o'zidan keyingi avlodga yetgazuvchi vorislarimiz, O'zbekiston buyuk kelajagining egalaridir. Barkamol avlod haqida so'z borganda, davlat ta'lim standartlarini, o'quv dasturlari va o'quv adabiyotlarini takomillashtirish. Oliy va o'rta maxsus ta'lim, umumta'lim tizimida ta'lim yo'nalishlari va mutahassisliklarini bugungi kun talabalari nuqtai nazaridan qayta ko'rib chiqish zarur. Shuningdek, o'quv jarayoniga yangi axborot va pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish, bolalarimizni komil inson etib tarbiyalashda jonbozlik ko'rsatadigan o'qituvchi va domlarga e'tiborimizni yanada oshirish, qisqacha aytganda, ta'lim tarbiya tizimini sifat jihatidan butunlay yangi bosqichga ko'tarish diqqatimiz markazida bo'lishi darkor. Shu sababli zamon talablariga to'liq javob beraoladigan pedagogik texnologiyalarni barcha fanlarga, xususan, matematika darslarida ham joriy qilish ishlari hozirgi davr talabidir. Ma'lumki 1-sinfga qabul qilinib, maktab ostonasida ilk qadam qo'ygan bolaning faoliyatda o'yin asosiy o'rinni egallaydi. O'yin ularning eng sevimli mashg'uloti bo'lib, ular har qanday mashg'ulotni o'yin bilan uyg'unlashtirishga harakat qiladi. Shunday ekan o'qituvchi o'quvchi faoliyatidan ularning sevimli mashg'uloti – o'yinni siqib chiqarmasdan, undan maqsadga muvofiq foydalanish bilan ta'lim jarayonining samaradoligini oshirishi maqsadga muvofiqdir. O'yin bola hayotining uzviy qismidir. O'yin orqali bola atrof – muhit, tabiat hodisalari, manzaralar, buyumlar o'simliklar hayvonlar dunyosi bilan tanishadi. O'quvchilarning aqliy va jismoniy faoliyatini tashkil qilishda didaktik o'yinlar alohida o'rin egallaydi. Matematika darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish o'quvchilar zehni o'stirish, tez hisoblash ko'nikmalarini oshirishda muhim ahamiyat ega. Didaktik o'yinlar jarayonida o'quvchilar o'yin qoidalariga rioya qilishga o'rganadilar, inoqlik hissi, dunyoqarashlari shakllanib boradi. Ta'lim jarayonida didaktik o'yinlar o'quvchilarning xususiyatlariga ko'ra tashkil etilishi kerak. Bu esa ularga bilim berishni yengillashtiradi, o'quvchilarni toliqtirmaslik imkonini beradi. Didaktik o'yinlar 2 xil tasnifga egadir. Didaktik o'yinlarni xilma – xil tashkil qilish mumkin. Qo'g'irchoqlar, o'yinchoqlar, rasmlar va tarqatmalar, turli geometrik shakildan ham foydalanish mumkin. Didaktik o'yinlar maqsadga ko'ra 4 omilni o'z ichiga oladi :

- 1.O'yinning vazifasi;
- 2.O'yinning harakati;
- 3.O'yinning qoidasi;
- 4.O'yinning yakuni.

Har bir didaktik o'yinni boshlashdan oldin o'yinni qoidasi, mazmunini, yakunini nimadan iborat ekanligi tushuntiriladi. O'quvchilar uni tushunib anglab shu asosida harakat qiladi. Didaktik o'yinlar tuzilishiga ko'ra 2 asosiy guruhga bo'linadi: syujetlirolli o'yin va o'yin – mashqlar. Syujetlirolli o'yin biror syujetga asoslanadi, ro'llarga bo'linadi, o'yin harakteri va qoidasi bo'ladi. Masalan: "Kema marshrutini aniqla", "Telefo'n", "Telegraf", "To'p kimga beriladi?" kabilar. O'yin-mashqlarda faqat alohida o'yin elementi kiritgan bo'lib, yoki topishmoq, biror qoida yoki o'yinning biror harakati olinadi. Bunday o'yinlarga "Zanjir", "Jim", "Matematik estafeta", "Doiraviy misollar",

“Uychani to'ldir” kabilar kiradi. Bu tur o'yinlarni tashkil qilish oson, uni o'tgazishga kamroq vaqt ketadi, lekin o'quvchilarda syujetli-rolli o'yinlar o'yin-mashqlarga ko'ra ko'proq qiziqish uyg'otadi. O'yindagi o'quvchilarning o'quv – bilish faoliyatiga ko'ra o'yinlarni yana bir necha turga ajratish mumkin:

1.O'quvchi faqat ijrochi sifatida qatnashadigan o'yinlar: bunda o'quvchilar namunada ko'rsatilganidek harakat qiladilar. Masalan: “Naqsh tuzamiz” o'yini kabi.

2.O'tilgan bor mavzuni esga olib, takrorlashni talab qiladigan o'yinlar. Bunda masalan o'quvchilarning arifmetik amallarni bajarish yuzasidan olgan bilim, ko'nikma va malakalari mustahkamlanadi. Bunday o'yinlarga “Matematik baliqchi”, “Eng yaxshi uchuvchi”, “Parashutni qo'ndir” o'yinlar kiradi. Biror bir narsani o'zgartirish bilan bog'liq bo'lgan o'yinlar. Bunday o'yinlarda o'quvchilar berilgan masala va misolni ularga mantiqiy bog'liq bo'lgan boshqa masala va misol bilan Bunday o'yinlarda o'quvchilar berilgan masala va misolni ularga mantiqiy bog'liq bo'lgan boshqa masala va misol bilan almashtiradilar. Masalan; “Matematik estafeta”, “Zanjir”, “Doiraviy misollar”, ya'ni bunday o'yinlarga o'z-o'zini va bir-birini nazorat qilishga o'rgatuvchi o'yinlar ham kiradi: “Nazoratchilar”, “Bilmasvoyni tekshir” va hokazo.

Matematika darslari xususiyatdan kelib chiqib, o'yin- musobaqalarni va olimpiada o'yinlarini ham ajratish mumkin. Musobaqa-o'yinda topshiriqlarni bajarishning tezligi va to'g'riligi e'tiborga olinsa, olimpiada o'yinlarida topshiriqning mazmuni, bajarilish sifati birinchi o'ringa qo'yiladi. Didaktik o'yinlar bolaning his- tuyg'usiga ta'sir etib, unda o'qishga ijobiy munosabat va qiziqish xislatini tarkib toptiradi. Bolalar o'yinda zo'rmamnuniyat bilan ishtirok etadilar. O'yin boshlanishini sabrsizlik bilan kutadilar, ularning ongida beixtiyor ertangi o'quv kunining quvonchli manzarasi gavdalanadi. Har bir didaktik o'yinda ko'pchilik bolalar yoki butun bir sinf o'quvchilari ishtirok etadi. Masalan, “Doiraviy misollar” o'yinida hamma bolalar masala yechadi. “Zanjircha” da 10 nafar, “Do'koncha”da 8 – 12 nafar bola, “Narvoncha”da esa hamma o'quvchilar masala yechadilar. Bundan tashqari, o'yin jarayonida hatto bolalardan ba'zi birlari ishtirok etmasa ham, ular o'yinda imo-ishoralar bilan qatnashadilar. Masalan, ko'zlarini yumib, kim necha marta taqillatganini tinglaydilar. “Eng yaxshi hisobchi”, “Kim aniqroq va tezroq kabi o'yinlarda o'z o'rtoqlarining misolni qanchalik to'g'ri- noto'g'ri yechayotganlarini kuzatib boradilar. Bu esa o'qituvchiga o'quvchi faoliyatiga individual munosabatda bo'lish imkonini beradi. Didaktik o'yinlar kuzatuvni, o'xshashlik va farqlarni aniqlash qobiliyatini rivojlantiradi, fikrlashni, e'tiborni va tasavvurni yaxshilaydi. Dars jarayonida qo'llash darslarning qiziqarli va tushunarli bo'lishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Pedagogik texnologiya asoslari”. J.G'.Yoldoshev,S.A.Usmonov.Toshkent2004-y
2. N.U.Bikboyeva, E.Ya.Yangiboyeva va boshqalar, “Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi”, T.: “O'qituvchi”, 2005;
- 3.Jumayev M.E., Tadjiyeva Z.G'. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi. OO'YU uchun darslik, Toshkent, “Fan va texnologiya”,2005
- 4.Bikbayeva N.U., R.I.Sidelnikova, G.A.Adambekova. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodi-kasi. O'rta maktab boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma, Toshkent, “O'qituvchi”, 1996, 75-bet

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA MASALALARNI YECHISHGA O'RGATISHDA MANTIQUIY
FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH**

Toshmatova Urmonoy

QDPI Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida katta o'qituvchisi

Qodirjonova Mukarramxon Abduxafizovna

Farg'ona viloyati Bag'dod tumanida MMTBga qarashli 40-umumiy o'rta ta'lim
maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Bugungi kunda mantiqiy va nostandart masalalar ko'p hollarda olimpiadalarda taklif etilib, darsliklarda yulduzcha bilan belgilanib yoki qiziqarli masalalar rukniga kiritilganligi uchun umuta'lim maktablari o'qituvchilarining katta qismi mantiqiy va nostandart masalalar faqat matematikani o'rganishga qobiliyatli o'quvchilar uchun mo'ljallangan deb hisoblaydilar. Bunday nuqtai-nazarni paydo bo'lish sabablardan yana biri mantiqiy va nostandart masalalarning yechimlari nostandart bo'lib boshqa turdagi masalalarni yechish usullariga o'xshamaydi, natijada o'qituvchi aniq bir masalani yechish jarayonida o'quvchilarda oldin tarkib to'tirilgan bilim va ko'nikmalarga tayana olmaydi. Shuning uchun ham ushbu turdagi masalalarni yechish metodikasini yaratish bugungi kunning dolzarb muammosiga aylandi. Ammo hozirgi kunda boshlang'ich sinf hamda yuqori sinflar dasturlaridagi uzviylikni ta'minlash uchun, maktab darsliklarida mantiqiy va nostandart masalalar turlarini ko'paytirgan holda, o'qituvchilarga ham ularni yechish uslublari haqida tavsiyalar ko'proq ko'rsatilishi kerak. Albatta darsliklarda ko'rsatilgan qiziqarli va boshqotirmali masalalarda aksariyat masalalar turlari bir xil bo'lib, ular asosan rebusli va gugurt cho'pi orqali bajariladigan mashqlar sistemasidan iboratdir. Lekin bu turdagi mashqlarni bajarish ba'zi o'quvchilar uchun murakkablik qilgani bois fanga bo'lgan qiziqishini ham so'ndiradi. Shuning uchun matematika fani o'qituvchisining muhim vazifalaridan biri matematika fanini nazariylashtirgan holda o'qitishga yondashishdan voz kechib, o'quvchining kundalik hayotida matematik bilimlarni tatbiq etish, o'quvchilarning mustaqil fikrlash ko'nikmalarini namoyon qilish va faollashtirishga e'tiborni kuchaytirish-davr talabi. Mamlakatimizning dunyo hamjamiyatiga integratsiyalashuvi, fan-texnika va texnologiyalarning rivojlanishi yosh avlodning o'zgaruvchan dunyo mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishi, fanlarni mukammal egallashini taqozo etadi. Bu esa ta'lim tizimiga, jumladan, matematikani o'rgatishga ilg'or milliy va xalqaro tajribalar asosida standartlarni joriy etish orqali ta'minlanadi. Matematika fanini o'qitishda masalaning ahamiyati juda katta bo'lib, bunda o'quvchilarda matematikaga bo'lgan qiziqishni orttirish, tayanch va fanga oid kom'etensiyalarni shakllantirish uchun ta'lim jarayonida amaliy va nostandart xarakterdagi masalalardan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunday masalalarni yechish o'quvchilarda analiz, sintez, analogiya, umumlashtirish, deduksiya va induksiya kabi mantiqiy mushohada yuritish faoliyatini, intuitsiya, egiluvchanlik va moslashuvchanlik kabi fazilatlarini rivojlantirib, o'quvchilarni olingan natijalar ustida tanqidiy fikrlashga o'rgatadi. Ayrim hollarda amaliy va nostandart xarakterdagi masalalarning yechimi darhol topilmasdan, bir necha bor urinishlar natijasidagina aniqlanilishi mumkinligi, bu maqsadga erishish uchun tirishqoq bo'lishlikni, ya'ni shaxsning irodalilik kabi juda ahamiyatli sifatlarni tarkib to'ishiga imkon beradi. Nostandart masalalardan ayrim turlarining yechish uslublarini ko'rib o'tamiz.

1. Nostandart arifmetik masalalarni manlash usuli bilan yechish. 1-masala. Nabira, ona va buvining birgalikdagi yoshlari 114 ga teng. Nabira, ona va buvilarning yoshlari bir xil raqam bilan tugaydigan ikki xonali son bilan ifodalansa, ularning har birining yoshini toping. Yechish. Masalaning yordamchi modelini quyidagicha tuzamiz: Uchta bir xonali sonlar yig'indisi 4 raqami bilan tugaydigan sonni topish qiyin emas. Bu 8 sonidir. So'ngra tanlashni amalga oshiramiz. Agar

nabira 18 yoshda bo'lsa, u holda onasi yoki 38, yoki 48 yoki 58 yoshda bo'lishi, buvisi esa- 58, yoki 68 yoki 78 yoshda bo'lishi mumkin. Ularning ichidan yig'indisi 114ga teng bo'lgan sonlarni izlab, quyidagilarni hosil qilamiz: $18+38+58=114$ bo'lib, qolgan $18+48+68$ yoki $18+58+78$ yig'indilar masala shartini qanoatlantirmaydi. Demak, masalaning shartlarini quyidagi javob qanoatlantiradi: nabira-18 yoshda, ona -38 yoshda, buvi- 58 yoshda.

2. Nostandart arifmetik masalalarni "oxiridan boshlab" usuli bilan yechish. 2-masala. Uchta bolaning har birida bir qancha olma bor. Birinchi bola ikkita boshqa o'rtog'iga ularda nechta olma bo'lsa, shuncha olma berdi. So'ngra ikkinchi bola ikkita boshqa o'rtog'iga ularda nechta olma bo'lsa, shuncha olma berdi. O'z navbatida uchinchi bola, ikkita boshqa o'rtog'iga ularda nechta olma bo'lsa, shuncha olma berdi. Shundan so'ng bolalarning har birida 8 tadan olma bo'ldi. Dastlab bolalarning har birida nechtdan olma bo'gan? Yechish. Masalani "oxiridan boshlab" usulini qo'llab yechamiz. Uchinchi bola birinchi va ikkinchi bolaga ularda nechta olma bo'lsa, shuncha olma berganidan so'ng bolalarning har birida 8 tadan olma bo'lgan. Demak, birinchi va ikkinchi bolada bu vaqtga qadar 4 tadan olma bo'lib, ular uchinchi boladan 4 tadan olma olishgan. Uchinchi bolada esa bu vaqtda $8+4+4=16$ olma bo'lgan. (1-jadval, 3-qadam)

1- bola 13 2 4 8 2- bola 7 14 4 8 3- bola 4 8 16 8 1-jadval Ikkinchi bola birinchi va uchinchi bolaga ularda nechta olma bo'lsa, shuncha olma bergandan so'ng birinchi bolada 4 ta olma hosil bo'lib, uchinchi bolada 16 ta olma hosil bo'lgan. Ular ikkinchi boladan mos ravishda 2 ta va 8 ta olma olishgan. Ikkinchi bolada 4 ta olma, qolgan bo'lib, bu vaqtga qadar unda $4+2+8=14$ ta olma bo'lgan. (1-jadval, 2-qadam) Birinchi bola ikkinchi va uchinchi bolaga ularda nechta olma bo'lsa, shuncha olma berganidan so'ng ikkinchi bolada 14 ta olma, uchinchi bolada esa 8 ta olma hosil bo'lgan. Bundan esa, ular birinchi boladan mos ravishda 7 ta va 4 ta olma olishgani kelib chiqadi. Birinchi bolada 2 ta olma qolgan bo'lib, bu vaqtga qadar unda $2+7+4=13$ ta olma bo'lgan. (1- jadval 1-qadam) Demak, dastlab birinchi bolada 13 ta olma, ikkinchi bolada 7 ta olma, uchinchisida esa 4 ta olma bo'lgan. Javob. Birinchi bolada 13 ta, ikkinchi bolada 7 ta, uchinchi bolada 4 ta olma bo'lgan. Xulosa qilib aytganda, bu turdagi masalalar har doim maktab darsliklarida uchraydigan an'anaviy arifmetik masalalardan farqli o'quvchilar aqliy qobiliyatlarini shakllantirishda va mantiqiy tafakkur qilishiga turtki bo'luvchi masalalar turlaridan biri bo'lib hisoblanadi. Shuning uchun bunday masalalarni to'garaklarda ham yechish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar:

1. Jumayev M. E. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi Toshkent/ 2016
2. Jumayev M. E. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasidan laboratoriya mashg'ulotlari Toshkent. 2006 y. "Yangi asr avlodi" nashriyoti.
3. Pedagogik texnologiya asoslari". G.Yoldoshev, S.A.Usmonov. Toshkent 2004-y
4. N.U.Bikboyeva, E.Ya.Yangiboyeva va boshqalar, "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi", T.: "O'qituvchi", 2005
5. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.
6. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).
7. Raxmankulova, N., & Mirzanazarova, S. (2022, January). DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI UYGOTISH VOSITASI. In *International journal of conference series on education and social sciences (Online)* (Vol. 2, No. 1).

8. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In *ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ* (pp. 15-17).

9. Рахмонкулова, Н. К. Важность решения математических задач в начальных классах. *Международный журнал инновационных исследований в области науки, техники и технологий*.

MAKTAB AMALIYOTIDA INGLIZ TILINI O'RGATISHDA O'YINLARDAN FOYDALANISH

Turakulova Feruza Aminovna

Qo'qon davlat pedagogika instituti katta o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ingliz tilidagi o'yinlar mazmuni, qo'llash qoidalari aks ettirilgan.*

Kalit so'zlar: *o'yin, faoliyat, oxirgi qolgan odam, rasm chizish, Charades, tartibsiz harflar*

Аннотация: *В данной статье показано содержание игр на английском языке, правила использования.*

Ключевые слова: *игра, занятие, последний выживший, рисунок, шарады, перепутанные буквы.*

Abstract: *This article shows the content of games in English, rules of use.*

Keywords: *game, activity, last survivor, drawing, charades, mixed up letters.*

O'yin qadim zamonlardan beri pedagog, psixolog, faylasuf, etnograf, san'atshunos olimlar diqqatini o'ziga tortib kelgan faoliyat. O'yin ibtidoiy jamoa tuzumi davridayoq yuzaga kelgan bo'lib, jamiyat hayotida mehnatdan keyin turadi va uning mazmunini belgilaydi. Zero, o'yin yosh avlodni mehnatga tayyorlaydi. Bolalar o'yinini bunday tushunish birinchi marta K.D.Ushinskiy tomonidan ta'riflab berilgan. U o'z asarlarida bolalar o'yinining mazmuni ularning hayotdan olgan taassurotlari bilan belgilanib, ular shaxsi shakllanishiga ta'sir etadi, deb yozadi. Bu fikrni P.F.Leyegaft ham tasdiqlab, bolalar o'z o'yinlarida tevarak-atrofdan olgan taassurotlarini aks etgiradilar, deydi. Demak, o'yin faoliyati bolaning rivojlanishida katta ahamiyatga ega. Bugungi kun olim va pedagoglari ham o'zlarining kuzatish va ilmiy tadqiqotlarida o'yinning bir qator ijobiy tomonlarini isbotlab bermoqdalar.

Oyin bolalarni dunyoviy bilimlarni egallashlari uchun ham asosiy vositaga aylanib bormoqda. Ayniqsa ingliz tilini o'rganishda o'qituvchi, tarbiyachining yaqin yodamchi bo'lib, oyin orqali bolalar so'zlarni esda saqlash, qo'llash, aytish, gapirish kabilarni tezda o'zlashtirib olmoqdalar.

Maktab amaliyotida ingliz tilini o'rganishda turli xil o'yinlardan foydalanish o'quvchilarni tilni o'rganishga bo'lgan ishtiyoqni yanada oshiradi, passive o'quvchilarni faollashtiradi va o'quvchilar o'rtasida raqobat, shuningdek jamoadoshlik muhitini ham hosil qiladi. O'quvchilarning ustozlariga bo'lgan hurmatini oshiradi. Quyida ingliz tilini o'rganishga xizmat qiluvchi o'yinlardan misollar keltiramiz:

Last Man Standing (Oxirgi qolgan odam)

Bu o'yin tezkor o'yin hisoblanadi. O'quvchilarga o'ylash uchun biroz vaqt beriladi. O'yin birgalikda o'rganishga undaydi, ya'ni boshqa o'quvchilar so'zlayotganida qolgan o'quvchilar o'zlari so'z o'ylayotgan bo'lishadi. O'yinni o'ynash uchun ko'ptokcha kerak bo'ladi. Va hamma o'quvchilar doira shaklida turib olishadi. Birorta mavzu tanlanadi. Masalan: Things found in a kitchen (oshxonada topiladigan buyumlar), food, profession va hokazo.

Biror o'quvchiga to'pni uloqtirish orqali o'yin boshlanadi. O'sha o'quvchi mavzuga doir biror inglizcha so'z aytadi va to'pni keying o'quvchiga uloqtiradi. To'pni qabul qilgan har bir o'quvchi shu mavzuga doir biror so'z aytishi kerak bo'ladi. Agar ular aytilgan so'zlarni qayta aytsa yoki bir necha soniya ichida so'z topa olmasa, ular o'yindan chiqadi va o'yinni o'tirgan holda kuzatadi. Havotir olmang, ular baribir o'rganayotgan bo'ladi.

Bu o'yin biroz boshqacharoq qilib o'zgartirilsa ham bo'ladi. Biror mavzuga so'z aytish o'rniga, har bir o'quvchi keyingi o'quvchiga biror boshqa mavzu aytishi mumkin. Masalan, siz "say something red" (biror qizil narsani ayting) deb o'yinni boshlash ham mumkin. Kopto'kni ushlab olgan birinchi o'quvchi "strawberry" deb keyin o'zi biror mavzu tanlab ko'ptokni boshqasiga uloqtirishi mumkin. Bu o'yinni biroz murakkablashtiradi, sababi o'quvchi biror so'z haqida o'ylashidan oldin, qaysi mavzuga doir so'z o'ylashi kerakligini ham bilib oladi.

Pictionary

Ko'pchilik ingliz tilida so'zlashuvchilar Pictionary, rasm chizish o'yini bilan yaxshi tanish.

Rasm chizish maqsadi uchun siz oddiy doska yoki oq magnit doskadan foydalanishingiz mumkin. Sinfni 2 guruhga bo'lib oling va har bir jamoa uchun doskadaning bir tomonida jadval chizing. Siz jamoalarning ballarini shu yerga yozib borasiz. A jamoadan bir kishi chiqadi. Va ko'pgina teskari o'girilgan so'zlardan bittasini tanlaydi va shu so'zni doskaga chizib beradi. Va boshqalar topishi kerak bo'ladi. So'zni birinchi bo'lib to'g'ri topgan jamoaga ball beriladi. 10 ball olgan jamoa g'olib hisoblanadi.

Letter Scramble (Tartibsiz harflar)

O'quvchilaringiz oxirgi marta o'rgangan so'zlarni ro'yxatini tuzing. Biror so'zni harflarini chalkashtirib doskaga yozing. O'quvchilaringizga harflarni tog'ri tartibda qo'yib berilgan so'zni topishiga biroz vaqt bering. Kim birinchi bo'lib so'zni topa olsa o'sha o'quvchi g'olib bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, o'yinlar bolalar uchun o'z fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O'yinlar bolalarga yangi ma'lumotlarni o'rganish, muammolarni hal qilish va ijodiy fikrlashni rivojlantirish imkonini beradi. Ayniqsa didaktik jihatdan to'g'ri tanlangan va tashkillangan oyinlar bolalarning e'tiborini kuchaytirib, mantiqiy fikrlash va qaror qabul qilish ko'nikmalarini oshiradi, til o'rganishga bo'lgan havasini tarbiyalaydi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Umumiy o'rta ta'lim maktab o'qituvchisi faoliyatida kasb standartini qo'llash O'qituvchi va uslubchilar uchun qo'llanma Toshkent – 2022
2. Jabborova O.M., Ochilov F.I. Bolalar pedagogikasi. Toshkent-2022
3. 'Ilm yo'li' variativ dastur. Toshkent, Sano-standart"-2020 y
4. Дмитриева В.Г., Малышкина М.В., Граблевская О.В. Полный годовой курс для подготовки к школе. Скоро в первый класс. 2018
5. <https://ahaslides.com/uz/blog/10-fun-vocabulary-classroom-games/>
6. <http://angren15-maktab.zn.uz/ingliz-tili/>

TA'LIM JARAYONINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL ETISH

Turakulov Xamidullo Shamsiddinovich

Islom Karimov nomidagi TDTU Qo'qon filyali materialshunoslik va aniq fanlar kafedrasida katta o'qituvchisi, PhD.

Ta'lim sohasidagi islohotlar kundan-kunga kuchayib, ularni amalga oshirish uchun qonunlar va qarorlar qabul qilinmoqda. Bu borada olib borilayotgan islohotlar ta'lim tizimida ishlayotgan o'qituvchilarni quvontiribgina qolmay, ulardan darslarni zamon talablari asosida tashkil etib, o'z xizmat vazifalariga ikki karra mas'uliyat bilan yondashish vazifasini yuklaydi.

Darhaqiqat, bugungi kun kechangi kun emas! Bugungi yoshlarga yangi, zamon talablariga mos, dunyo tajribasini qo'llagan holda dars bermog'imiz darkor. Yoshlarni mantiqiy tafakkurini shakllantirish, ularning aqliy savodxonligini oshirish, tafakkurini rivojlantirib boruvchi bilimlar berish lozim. Shuningdek, ularni o'zligini anglash, boshqalar bilan muloqotda o'zini tuta bilish, o'z g'alalar fikrini o'qish, erkin fikrlay olish va uni dadil bayon qilishga o'rgatish lozim. Buning uchun dunyo tajribasini o'rganib, ilg'or, pedagogik va innovatsion texnologiyalarga asoslangan darslarni tashkil etish, yangidan-yangi interfaol metodlardan foydalangan holda yuqori natijalarga erishish zarur.

Ta'lim jarayonida interfaol usullardan foydalanish – ta'limning sifat va samaradorligini oshirishga, o'quvchilarni bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirib, ularni o'z ustida ishlashga, berilgan materialni mustaqil o'rganib, tahlil qilish va xulosalarni keltirib chiqarishga o'rgatadi.

Bugungi shiddat bilan rivojlanib borayotgan ushbu zamonda, ta'limda ham yangicha innovatsion metodlardan foydalanib darslarni tashkil etish davr talabidir.

Innovatsion ta'lim texnologiyasi - bu o'quv jarayonining samaradorligini oshirish, o'quv-uslubiy faoliyat uchun eng yaxshi sharoitlarni yaratish uchun mavjud usul va vositalarni yangi yoki sifat jihatidan takomillashtirishni nazarda tutadigan o'quv jarayoni.

O'quv-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalarning to'g'ri joriy etilishi tarbiyaviy va mafkuraviy ishlar organlari ofitserlarining bu jarayonda asosiy tashkilotchi yoki maslahatchi sifatida faoliyat yuritishiga olib keladi. Har qanday pedagogik texnologiyaning o'quv-tarbiya jarayonida qo'llanilishi shaxs tabiatidan kelib chiqqan holda shaxsiy tarkibni kim tarbiyalayotganligi hamda tarbiyaviy va mafkuraviy ishlar organlari ofitserlari kimni tarbiyalayotganiga bog'liq.

Interfaol ta'lim, interfaol uslublar muntazam muloqotga asoslangan uslublar tizimi bo'lib, yoshlarning hamkorlikdagi va faol ishtirokidagi ta'lim va uslublar tizimi hisoblanadi. Boshqacha aytganda, o'qitishning interfaol uslublari - bilish va kommunikativ faoliyatni tashkil etishning maxsus shakli bo'lib, unda ta'lim oluvchilar bilish jarayoniga jalb qilingan bo'ladilar, ular biladigan va o'ylayotgan narsalarni tushunish va fikrlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu uslublarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat tarbiyaviy va mafkuraviy ishlar organlari ofitserlari va shaxsiy tarkibning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi.

O'quv jarayonidagi pedagogik texnologiya — bu aniq, ketma-ketlikdagi yaxlit pedagogik jarayon bo'lib, yoshlarning ehtiyojidan va texnik imkoniyatlardan kelib chiqqan holda bir maqsadga yo'naltirilgan, oldindan puxta loyhalashtirilgan va kafolatlangan natija berishiga qaratilgan pedagogik jarayondir.

Pedagogik maqsadning amalga oshishi va kafolatlangan natijaga erishilishi uchun hamkorlikdagi faoliyat, qo'yilgan maqsad, tanlagan mazmun, uslub, shakl, vositaga, ya'ni texnologiyaga bog'liq.

Boshlang'ich sinf darslarini innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish uchun o'qituvchi o'z oldiga maqsad qo'yib olishi lozim. Darslarni kimga qanday o'taman, nimani o'taman,

qachon o'taman, nimadan foydalanaman, qanday foydalanaman, nimaga erishaman kabi savollarni puxta rejalashtirgan darslarni tashkil etish lozim. Buz quyida ba'zi usullarni ko'rsatib o'tamiz.

Darslarda innovatsion texnologiyalardan foydalanish.

1. Eng avvalo o'qituvchi o'z oldiga maqsadni to'g'ri qo'ya olishi va bu maqsadga erishish yo'nalishini tanlashi lozim. Boshlang'ich sinf darslarda innovatsion texnologiyalarda foydalanishda biz uchta maqsadni belgilab oldik:

a) interfaollikni oshirish. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning faolligini oshirish ta'minlash, o'quvchi-o'qituvchi va o'quvchi- o'quvchi munosabatlarini shakllantirish dars samaradorligini oshishiga xizmat qiladi;

b) motivatsiyani rivojlantirish. Motivatsi bu o'quvchilarni ta'lim olish, maqsadga erishish uchun turtki, ya'ni o'quvchining o'qishga bo'lgan ishtiyoqini oshirishga xizmat qiluvchi kuchdir;

c) barchani qamrab olish. O'qituvchi innovatsion texnologiyalardan foydalanib barcha o'quvchi bilan ishlash, ularni nazorat qilish, boshqarish va baholashga erishish.

2. Dars maqsadlariga erishish uchun o'z oldimizga vazifalarni belgilab olamiz. Bu maqsadlarni amalga oshirishda axborot kommunikatsiya texnologiyalari eng yaxshi yordamchi bo'la oladi. Shuni yodda tutish lozimki AKT texnologiyalari hamma joyda bir xilda emas. Shuning uchun maqsadlarni bir xil texnologiya bilan amalga oshirib bo'lmasligi holati namoyun bo'ladi. Vazifalarni holatlardan kelib chiqib quyidagilarga ajratamiz:

a) AKT bilan ta'minlanmagan guruhlarga;

b) AKT qisman ta'minlangan guruhlarda, ya'ni kompyuter, videoproyektor (elektron doska, televizor, printer), mobil telefon (o'qituvchining shaxsiy qurilmasi bo'lsa ham) kamida bitta bo'lsa;

c) AKT to'liq ta'minlangan guruhlarda, ya'ni barcha o'quvchilarda kompyuter yoki mobil vositalar mavjud, shuningdek, kompyuter, videoproyektor, mobil telefon bo'lishi nazarda tutiladi.

3. Vazifalardan kelib chiqib ularni amalga oshirish vositalarini ham uchga ajratib oldik:

a) darslik, o'quv-uslubiy qo'llanma;

b) elektron darslik, o'rgatishga mo'ljallangan dasturiy ta'minot, ko'rgazmali vositalar;

c) elektron doska, elektron daftarlar, kompyuter, I pad, planshet, telefon-smartfonlar.

4. Dars materiallari va jihozlari tanlandi. Endi bizga darslarni samarali tashlik etish uchun innovatsion usul-texnologiya kerak bo'ladi. Buni ham alohida qismlarga ajratib olsak:

a) "Eng yaxshi yordamchi o'qituvchi", "Juftlikda(hamkorlikda) ishlash", "O'z-o'zini boshqarish";

b) Multimedia dasturlari, taqdimot muharrirlari, "Pliks" dasturi(platformasi);

c) "Kahoot!", "Mentimeter", "Zoom", "iSpring QuizMaker" va mobil ilovalar.

Ushbu innovatsion texnologiyalardan foydalanish oldimizga qo'ygan vazifalarni bajarib, o'z maqsadimiz - o'quvchilarni motivatsiyasini rivojlantirib, o'quvchi va o'qituvchilarning o'zaro muloqotini ta'minlashga erishamiz, shuningdek, barcha o'quvchilarni nazorat qilib, baholab, ular bilan darslarni samarali tashkil etilishini ta'minlaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Sh.M.Mirziyoyev. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.// - O'zbekiston. - T.: 2017.

2. Google classroom как способ организации дистанционного обучения // Материалы к вебинару «Организация дистанционного обучения на Google Classroom».

– 23 марта, 2020 г.

3. Shuhratovich, Shirinov Feruzbek. "TA'LIM JARAYONIDA AN'ANAVIY VA NOAN'ANAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH." *PEDAGOG* 6.6 (2023): 303-307.

4. Shuxratovich, Shirinov Feruzjon. "THEORETICAL AND DIDACTIC FOUNDATIONS OF THE DISTANCE EDUCATION SYSTEM." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.12 (2023): 66-71.

5. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In *ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ* (pp. 15-17).

6. Shuxratovich, Shirinov Feruzjon. "PROSPECTS OF USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN EDUCATION." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.12 (2023): 60-65.

FORMATION OF MATHEMATICAL CONCEPTS IN PRIMARY CLASS STUDENTS

Umarova Gozalkhon Botirjonovna
Senior teacher of PEM department. KSPI
Ismoilova Adolatoy Akhmadjonovna
Buvayda District 17 school teacher

Education in the system today's of reforms original essence education the content of the students mastery quality and the effectiveness of s to increase directed . Uzbekistan Republic " Education - training" of the President and personnel preparation system reform to do , perfect generation adult deliver about decree and in programs mathematics of teaching quality increase with together of students thinking and personal attributes , math literacy formation and creative abilities grow up issues set given Primary mathematics course base is a natural number and zero , whole positive numbers on four arithmetic action and their main properties about sure imaginations and this to knowledge based on oral and written count methods conscious and thorough to master organize to achieve Also table cases count qualifications automatism level to be delivered organize is enough

The program of primary classes includes the study of various mathematical concepts. Every person, regardless of his profession, must have number, quantity, algebraic and geometric concepts. In the social life of a person, it is important to know mathematical concepts, especially the concepts of length, weight, time, surface. A child should know numbers and quantities. Children should be taught that the basis of everything is related to the number, that it occupies an important place in becoming an entrepreneur, craftsman, businessman and other profession. Without quantities, it is impossible to know the nature of the universe. All mathematical concepts students study throughout school

is formed during.

In this to the children the following to questions answer to find to get is taught . The given numbers are numbers in line which from the thigh after occurs , which from the thigh before comes , numbers in line given of the thigh place occupies

2. Natural of the line the first numbers with in introduction students before surrounding things and their images with work they see (circles , apples , cars). Big numbers 6, 7, 8, 9, 10 with in introduction subject from instructiveness use is taught or numerous from the stairs use can.

3. First ten numbers in learning that's it of thighs contents to look at about affairs is taught . In this case, numbers 2-5 relatively this of thighs two from the joiner consists of content remembering to stay rule affairs will be done . to numbers 6-10 relatively affairs while " in 10 to add and Subtraction " topic in learning continue will be delivered . Thighs contents each different cases show for didactic from material , pictures , etc different from tables , squares use can.

One-digit and two-digit number terms are introduced. Exercises on distinguishing one-digit and two-digit numbers are performed.

1. Before this series of numbers, write down one-digit numbers, then two-digit numbers. 2, 13, 8, 17, 15, 6, 11, 10

2. Write 4 arbitrary one-digit numbers and multiply each number by 10, what numbers are produced? What can you call them?

3. Using numbers 1 and 2, first one-digit numbers and then two-digit numbers write the numbers.

4. Write a two-digit number using only the number 2. 2, 22

Primary class to his students from mathematics deep and thorough knowledge to give in the process mass of measurements historical from materials use big important have It is known

that humanity of society progressive reach during especially diary life for necessary has been food exchange of goods (barley , wheat) , later while sell necessity surface will come People initially don't scatter things and liquids sum up using bucket , sieve such as things with those who measured But metal , construction materials in measuring it method using can't be was Then goods to the mass looking measure opinion surface will come Initially rich scales thinking found Ancient in nations measure unit as in nature things is taken was But measure for mass unity choose necessary was Most of the time mass unit as barley , wheat or other grain crops choose was Later on mass unit result in the style of of metal made stones appear it has been . Russia main mass size hryvnia /309.5 per gram near / is , then it is pound slurry started in Uzbekistan mass measurements different was Batman different in the place differently the weight stated . 1 bushel in Khorezm - 40.95 kg , Bukhara and in Samarkand-8 pounds ie 13 kg, 10.5 food in Tashkent i.e. 171.5 kg ha equal to was Daksari-batman's quarter to the part equal to Misqol-4 gr to 5 gr the weight stated . 4.53-4.552 g in Khorezm , 4.46 g in Samarkand , 4.5-5 g in Bukhara calculated . Ferghana 1 misqal was 4.55 gr . In the 19th century, 1 misqal was equal to 100 zona barley weight. Sir /sir/ is 1 in 40 of batman. Widely used in Napsa-Fergana valley. In Khojand - 2.5 packs 1,024 kg- . Namanganda 5,3 kg, 4,6 kgKokanda or 5 kgIn addition, in Central Asia, barley /0.05 g/, package /409.5 g/, paisa /33.3 g/ (quarter). A piece of something (carat, carat, bag) weighs like 4 pounds or 8 pounds (or 0.2 g) as a bowl, plate (4-16 kg) or Toki-tuki (1.3-2.5 kg). measurements were also used. Therefore, historical materials can be used in the process of teaching mathematics in primary classes, taking into account these weight measurements.

Children's ideas about time gradually develop in the process of long observations and accumulation of life experiences. Children get the first concepts of time in the preschool period. The alternation of night and day, seasons, repetition of routine moments in children's life form perceptions about time.

REFERENCES

- 1.Abdullaeva BS "Increasing the quality and efficiency of primary education on the basis of advanced pedagogical and information communication technologies". // Collection of the international scientific conference on "Increasing quality and efficiency in primary education and physical culture: problems and solutions". Tashkent.: 2017. – 421 p.
- 2.Abdullaeva BS Formation of informational competence of the school. Formation of information competence of students // Eastern Euroean Scientific Journal. AURIS Kommunikations - und Verlagsgesellschaft mbH Dusseldorf. German: Ausgabe 3. 2018. – R. 183-187.
- 3.Abdullaeva BS, SJYakhyayev. Methodological support for the creation of electronic educational resources in the electronic educational environment // Republican scientific and methodological conference. - Tashkent, 2022, - B. 297-298.
- 4.Abdullaeva BS, Yakhayev SJ. Normative and legal bases of organization of the educational process in the electronic educational environment // Republican scientific and methodological conference. - Tashkent, 2022, - B.301-302.
- 5.Abdullaeva BS, Yakhayev SJ. Analysis of the digital competence of teachers in the e-learning environment // Republican scientific and methodical conference. - Tashkent, 2022, - B. 295-296.
- 6.Abdullaeva BS, Yakhayev SJ. Theoretical and pedagogical foundations of the use of electronic educational resources in the electronic educational environment // Republican scientific and methodical conference. - Tashkent, 2022, - B.299-300.

7.Umarova , GB (2022). A boundary value problem for a parabolic-hyperbolic equation with three planes of type change in an infinite prismatic domain. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology Vol. 3: Iss . 2, Article 11.

8.Umarova , G. B. Solve movement problems in a variety of ways. International journal. Of social science and interdisciplinary research isn : 2277-3630 *Impact factor: 7.429* , 11 (12), 440-442.

9. Guzalkhan , U., & Hosiatkhan , T. (2023). Etymology and Definition of Maths . International journal of inclusive and sustainable education , 2 (4), 1-8.

10. Umarova . G. B. (2020). Trekhmernaya zadacha Trikomi dlya parabol - giperbolicheskogo uravneniya s dvumya ploskostyami izmeneniya tipa. *Vestnik Institute Mathematician* , (3), 153-166.

11. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In *ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ* (pp. 15-17).

STUDENTS TO THINK LOGICALLY THROUGH DIDACTIC GAMES

Umarova Gozalkhon Botirjonovna

Senior teacher of PEM department .KSPI

Karaboeyeva Pokizakhan Ibragimovna

Buvayda District 6 school teacher

Mathematics is to develop students' abilities and interests based on the formation of students' intellectual thinking. Therefore, the development of the methodology of conveying the concept of arithmetic operations and methods of calculation in elementary grades includes the development of the skills and abilities of students to form the basic concepts of elementary mathematics and to apply them in practice. From this point of view in the educational process, teaching mathematical problems, including methods of solving problems of vital importance, based on their accumulated experience, and their application, has its own characteristics, which are used in education use in revealing the content and essence of the studied concepts, teaching in interaction and combined with the experience of students' practical activities are considered to be urgent issues. The development and implementation of these methods serve to increase the quality and effectiveness of teaching. One of the main goals of teaching mathematics in primary education is the development of students' abilities and interests based on the formation of students' intellectual thinking. Therefore, the development of the methodology of conveying the concept of arithmetic operations and the methods of calculation in primary grades involves the development of the skills and abilities of students to form the basic concepts of elementary mathematics and to apply them in practice.

The reasons for this are:

1. Mathematics teaching in primary education is by revealing the essence of arithmetic operations and concepts, extensive use of practical exercises and examples, and based on this, logically connected concepts, definitions, rules and conclusions. It helps students to develop their mathematical skills.

2. Textual exercises that reflect the specific characteristics of each action in mathematics learning in primary education and offering them in connection with the students' life experience have a sense of unity, which encourages students to search for science. It is the basis for the development of thinking skills. It also affects the development of general thinking methods and skills.

3. Development of thinking abilities in mathematics teaching in primary education requires logical thinking, reasoning and practical application along with the content of arithmetic materials, the main concepts being studied and solving problems related to them.

The method of games allows children of preschool age to make a gradual transition from the game activities that are customary for them to learning activities, which helps the transition process to pass smoothly and without any difficulties. . Along with other important aspects, it is necessary to pay special attention to the improvement of the methodology of conducting didactic games and the use of interesting game exercises in the educational process. four important aspects and functions are distinguished: a means of development within the framework of motivational demand; means of knowing; means of development of mental actions; a means of developing voluntary behavior.

At the initial stage of education, special didactic games help (encourage) the development of logical thinking of students of junior school age.

Teaching the method of "connecting meaning".

After the child is taught to connect and compare objects according to their external

features, for example, according to their shape, color, size, then to more intellectually complex actions - to connect objects to each other according to their meaning. it is possible to move on to teaching to bind.

Connecting objects to each other according to their meaning - to find some connections between them, if these connections are based on important signs and properties of objects and events. But it is important to know how to rely on secondary, less important properties and signs.

A child's curiosity is always aimed at knowing the world around us and the structure of the world. While playing, the child tries to determine cause and effect and connections between them in his experience. For example. he himself can understand what objects sink and what objects float. The more active the child's mental relations are, the more questions he asks, and these questions become more diverse. A child can be interested in everything in the world: how deep is the ocean How do animals breathe? Why is the snow stored on the top of the mountains and melts below?

A child always seeks to know, and acquiring knowledge takes place by getting answers to a large number of questions such as "why?", "how", "how", "why".

"Encrypted numbers" exercise.

The teacher gave the students the task of decoding and remembering encrypted two-digit numbers without writing them down. This exercise can be done as a game.

Encrypted number and key are written on the board.

AND MK VO KE ST IO

Key

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
A	M	V	E	K	O	S	I	P	T

Teacher. We will play a detective game with you, that is, we have to decipher the given numbers using letters. Scouts must have a very good memory. They should memorize a lot, but not write anything down as much as possible. Even if something needs to be written, the most important information must be expressed in ciphers, because no one should know what kind of information it is. Six numbers are written on the board through letters. Find out what numbers are written using the key. Remember them, these numbers cannot be written.

The game is a means of education, it activates the thinking activity of learners, makes the learning process interesting and exciting, gives a strong impetus to language formation, special didactic games increase mathematical thinking.

REFERENCES

1. Abdullaeva BS "Increasing the quality and efficiency of primary education on the basis of advanced pedagogical and information communication technologies". // Collection of the international scientific conference on "Increasing quality and efficiency in primary education and physical culture: problems and solutions". Tashkent.: 2017. – 421 p.
2. Abdullaeva BS Formation of informational competence of the school. Formation of information competence of students // Eastern Euroean Scientific Journal. AURIS Kommunikations - und Verlagsgesellschaft mbH Dusseldorf. German: Ausgabe 3. 2018. – R. 183-187.
3. Abdullaeva BS, SJYakhyayev. Methodological support for the creation of electronic educational resources in the electronic educational environment // Republican scientific and methodological conference. - Tashkent, 2022, - B. 297-298.

4. Abdullaeva BS, Yakhayev SJ. Normative and legal bases of organization of the educational process in the electronic educational environment // Republican scientific and methodological conference. - Tashkent, 2022, - B.301-302.

5. Abdullaeva BS, Yakhayev SJ. Analysis of the digital competence of teachers in the e-learning environment // Republican scientific and methodical conference. - Tashkent, 2022, - B. 295-296.

6. Abdullaeva BS, Yakhayev SJ. Theoretical and pedagogical foundations of the use of electronic educational resources in the electronic educational environment // Republican scientific and methodical conference. - Tashkent, 2022, - B.299-300.

7. Umarova, GB (2022). A boundary value problem for a parabolic-hyperbolic equation with three planes of type change in an infinite prismatic domain. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology Vol. 3: Iss. 2, Article 11.

8. Umarova, G. B. Solve movement problems in a variety of ways. International journal. Of social science and interdisciplinary research isn : 2277-3630 *Impact factor: 7.429* , 11 (12), 440-442.

9. Guzalkhan, U., & Hosiatkhan, T. (2023). Etymology and Definition of Maths. International journal of inclusive and sustainable education, 2 (4), 1-8.

10. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

11. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In *ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ* (pp. 15-17).

12. Umarova, G. B. (2020). Trekhmernaya zadacha Trikomu dlya parabol - giperbolicheskogo uravneniya s dvumya ploskostyami izmeneniya tipa. *Vestnik Institute Mathematician*, (3), 153-166.

CHOOSING ACTIONS IN SOLVING SIMPLE AND COMPLEX PROBLEMS

Umarova Gozalkhon Botirjonovna

Senior teacher of PEM department .KSPI

Kazakova Mavjudakhan Makmudjan's Daughter

Buvayda District 7 school teacher

Appropriate simple problems are used to reveal the purpose and content of arithmetic operations, the connections between the components of operations and their results, and to get acquainted with the connections between various quantities. Problems that require one action to be solved are simple problems. Simple problems serve as one of the important means of introducing students to mathematical relationships. Simple problems are also used to study proportions, a number of geometric concepts and elements of algebra. Simple problems are the basis for students to acquire the knowledge, skills and abilities necessary to solve complex problems. Both types of problems develop the child's thinking ability. They usually contain "hidden" information.

The synthetic analysis of the problem is understood as the development of reasoning in which, as a result of combining two pieces of information, what can be learned from this information is determined. After that, the newly found information is combined with other information, and this work continues until the answer to the question is found. The analytical method of problem analysis consists of such a chain of considerations that the question posed in the problem is at the beginning of this chain. The information necessary to find an answer to the problem question is selected. This information can be found using other information.

After analyzing the problem in one way or another, a solution plan is made, that is, what we need to know first and what we need to know in order to answer the final question of the problem is determined.

A simple problem can be solved both by an arithmetic method and by an algebraic method. Here we are talking about solving problems by arithmetic method. Solving the problem algebraically will be considered separately later. When solving a simple problem arithmetically, an expression is created and its value is found.

Example:

"Karima read 10 pages of the book on the first day, and on the second day she read 3 pages more than the first day." Karima second day how many pages book read ? ". This is the issue writing solution can :

$$10 \cdot 3 = 30 \text{ (pages)}$$

There are 30 of them next to the name it's okay not to write . In that case of solving the problem writing example solution writing with yes one difference does not

Answer: Karima read 30 pages on the 2nd day.

§ II.2. It is possible to write the arithmetic solution of a complex problem in different ways. Examples of writing solutions according to one or another task of the teacher are presented in the example of the problem below. "2 notebooks cost 200 soums. How much would 5 similar notebooks cost?" The condition of the problem is written in the form of a table:

Price	Amount	Total money
One different	2 notebooks	200 soums
	5 notebooks	?

To solve expression in the form of write : a) express slowly - slowly comments with writing $200 \div 2 = \text{book value}$, $(200 : 2) \cdot 5 = 5 \text{ book money}$
 $(200:2) \cdot 5 = 500 \text{ (sums)}$, Answer: 5 notebooks cost 500 sums.

If the problem can be written in a different way, then the obtained homogeneous results confirm that it was solved correctly.

Solving some problems in different ways is often based on different properties of arithmetic operations or rules derived from them.

In the 1st grade, solving problems in different ways is based on the application of the rules of adding a number to a sum and adding a sum to a number, subtracting a number from a sum and subtracting a sum from a number. In the 2nd grade, dividing and multiplying the sum by a number, in the 3rd grade, the problems related to learning the connections between the results of arithmetic operations and their components and strengthening the rules of multiplying a number can be solved in different ways.

An example.

"The student bought 2 erasers for 50 soums and 5 pencils for the same price. How many soums did you pay for pencils and erasers?" .

Solution :

Method I. $50 \cdot 2 + 50 \cdot 5 = 100 + 250 = 350$ (sum)

Method II. $(2+5) \cdot 50 = 7 \cdot 50 = 350$ (sum)

Advanced teachers teach students to solve problems independently. Several stages of this can be distinguished.

Stage 1. The problem is solved according to the guiding questions of the teacher, and this solution is done simultaneously on the blackboard and in notebooks.

2nd stage. The condition of the problem is analyzed under the guidance of the teacher, and then a solution plan is drawn up. The solution itself is not written on the blackboard, nor is it said orally. Students do it independently in the classroom or at home.

3rd stage. The problem is only analyzed under the guidance of the teacher. The solution plan and solution are done by the students independently. Step 4. Completing the problem independently without any help from the teacher. In addition to the general methods of working on the problems mentioned above, it is necessary to pay great attention to distinguishing similar problems from each other.

REFERENCES

1. Abdullaeva BS "Increasing the quality and efficiency of primary education on the basis of advanced pedagogical and information communication technologies". // Collection of the international scientific conference on "Increasing quality and efficiency in primary education and physical culture: problems and solutions". Tashkent.: 2017. – 421 p.

2. Abdullaeva BS Formation of informational competence of the school. Formation of information competence of students // Eastern European Scientific Journal. AURIS Kommunikations - und Verlagsgesellschaft mbH Dusseldorf. German: Ausgabe 3. 2018. – R. 183-187.

3. Abdullaeva BS, SJYakhyayev. Methodological support for the creation of electronic educational resources in the electronic educational environment // Republican scientific and methodological conference. - Tashkent, 2022, - B. 297-298.

4. Abdullaeva BS, Yakhayev SJ. Normative and legal bases of organization of the educational process in the electronic educational environment // Republican scientific and methodological conference. - Tashkent, 2022, - B.301-302.

5. Abdullaeva BS, Yakhayev SJ. Analysis of the digital competence of teachers in the e-learning environment // Republican scientific and methodical conference. - Tashkent, 2022, - B. 295-296.

6. Abdullaeva BS, Yakhayev SJ. Theoretical and pedagogical foundations of the use of electronic educational resources in the electronic educational environment // Republican scientific and methodical conference. - Tashkent, 2022, - B.299-300.

7. Umarova , GB (2022). A boundary value problem for a parabolic-hyperbolic equation with three planes of type change in an infinite prismatic domain. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology Vol. 3: Iss . 2, Article 11.

8. Umarova , G. B. Solve movement problems in a variety of ways. International journal. Of social science and interdisciplinary research isn : 2277-3630 *Impact factor: 7.429* , 11 (12), 440-442.

9. Guzalkhan , U., & Hosiatkhan , T. (2023). Etymology and Definition of Maths . International journal of inclusive and sustainable education , 2 (4), 1-8.

10. Umarova . G. B. (2020). Trekhmernaya zadacha Triкоми dlya parabolo - giperbolicheskogo uravneniya s dvumya ploskostyami izmeneniya tipa. *Vestnik Institute Mathematician* , (3), 153-166.

11. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In *ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ* (pp. 15-17).

FORMING PRACTICAL ACTIVITY OF PRIMARY CLASS STUDENTS.

Umarova Gozalkhon Botirjonovna
Senior teacher of PEM department. KSPI
Koshakova Obidakhan Makhmadyusupovna
Uchkuprik District 42 school teacher

The most important feature of the elementary mathematics course is its practical orientation. If some issues of the mathematics program in higher grades are theoretical in nature, in elementary school every new concept, property, law is introduced as a result of practical activity and for practical activity. For example, in the VII grade, students master the concept of a rectangle, they know the definition of a rectangle, logically derive its symptoms and prove some of its properties, logically derive its symptoms means that they know how to logically derive its symptoms and prove some properties, logically derive its symptoms and use them to solve practical problems related to some of its properties. In the elementary grades, students determine the equality of the opposite sides of a rectangle by measuring, and learn to construct a rectangle, measure its perimeter and face, and calculate. they learn Most of the practical learning that students develop in elementary school is of primary importance for the school mathematics course. Arithmetic operations in writing and speaking, formed in lower grades, are used in middle grades as well as in upper grades. One of the main tasks of a primary school teacher is to form thorough practical learning and skills in students. In this, it is necessary to solve two methodological problems that are interconnected.

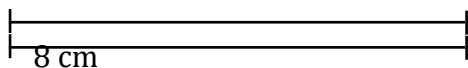
1) write the text of the content of the process of performing certain practical tasks, 2) develop the methodology of students' learning and effective control over learning.

a) Issues related to the study of length measurement units.

1. 1 cm , 3 cm , 3 cm , 8 cm , 10 cm in length cuts draw

Children cuts before ruler according to conduct possible drawn cuts ruler with after checking after their to the bottom given in length sure cross section transfer need

2. White on paper of each other under two one 8 cm in size in length cross section draw , then their the length on the ruler check

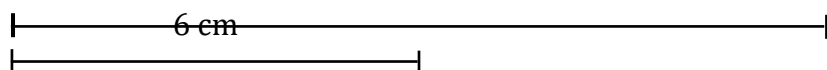

3. Indicator and medium of your fingers the length centimeters with measure measure the results to your notebook write (fingers picture draw)

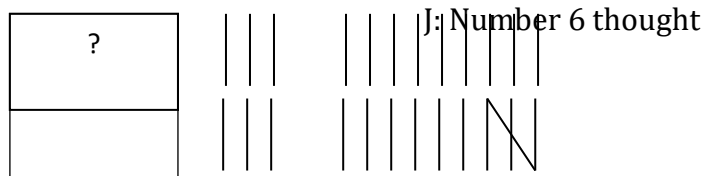
4. Eye with about 11 cm in length line draw of this line to the bottom 5 cm from it short has been line draw

Theirs the length ruler with check

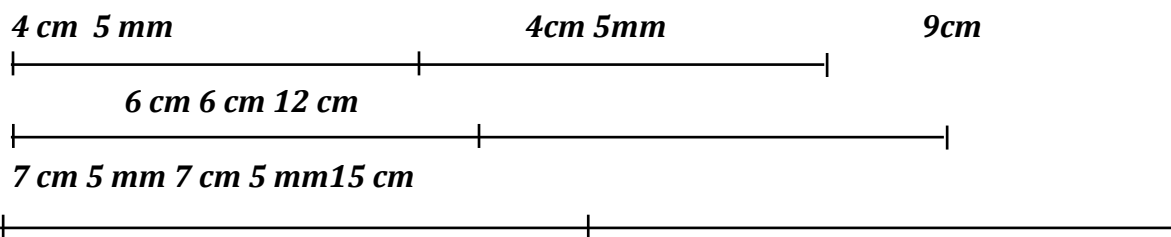
11 cm

5. Rustam He thought of a number and added 3 to it was , will be 9 . Rustam which thigh thought ? This issue sticks with take off

6. 9 cm , 12 cm , 15 cm in length right lines draw of these each one equal to into pieces be

7. One's the side is 6 cm , the rest of both sides from 3 cm from where he was made up right rectangle everyone sides the total length how much will be so right rectangle make it

8. $6 \cdot 4 + 3 \cdot 2 = 24 + 6 = 30$ cm

1) $6 + 3 = 9$ cm

2) $9 + 6 = 15$

3) $15 \cdot 2 = 30$ cm

b) Weight measure units to learn about practical issues .

1 . How of things weight that one kg comes tell me

Answer : students weight to everyone known has been things what they say required : 1 pack salt , 1 pack sugar Instruction : In class scales take come that's it things pulling to be seen karak Salt , sugars on the scales pulling and students in his hands this things carrying to see them weights their senses need

The quick learning and easy forgetting characteristic of elementary school students can be overcome with the help of practical work. Carrying out practical work not only strengthens theoretical knowledge, but also forms a solid foundation for new knowledge, forming memory and attention. Practical problems in elementary school mathematics classes help the student to draw pictures, draw lines, cut, play, measure sections, find weight, area, volume, find data for solving problems, make plans, draw diagrams. , forces to know the money accounts and do similar things. The meaning of calling them practical problems is that, with the help of solving such problems, students develop initiative, independence, creativity, and abilities. When solving problems, it is possible to get out of the situation using mental operations such as analysis, synthesis, comparison to solve the problem. At the same time, after solving some problems, you can change the question and create problematic, practical problems depending on the answer.

REFERENCES

1. Abdullaeva BS "Increasing the quality and efficiency of primary education on the basis of advanced pedagogical and information communication technologies". // Collection of the international scientific conference on "Increasing quality and efficiency in primary education and physical culture: problems and solutions". Tashkent.: 2017. – 421 p.

2. Abdullaeva BS Formation of informational competence of the school. Formation of information competence of students // Eastern Euroean Scientific Journal. AURIS Kommunikations - und Verlagsgesellschaft mbH Dusseldorf. German: Ausgabe 3. 2018. – R. 183-187.

3. Abdullaeva BS, SJYakhyayev. Methodological support for the creation of electronic educational resources in the electronic educational environment // Republican scientific and methodological conference. - Tashkent, 2022, - B. 297-298.

4. Abdullaeva BS, Yakhayev SJ. Normative and legal bases of organization of the educational process in the electronic educational environment // Republican scientific and methodological conference. - Tashkent, 2022, - B.301-302.

5. Abdullaeva BS, Yakhayev SJ. Analysis of the digital competence of teachers in the e-learning environment // Republican scientific and methodical conference. - Tashkent, 2022, - B. 295-296.

6. Abdullaeva BS, Yakhayev SJ. Theoretical and pedagogical foundations of the use of electronic educational resources in the electronic educational environment // Republican scientific and methodical conference. - Tashkent, 2022, - B.299-300.

7. Umarova , GB (2022). A boundary value problem for a parabolic-hyperbolic equation with three planes of type change in an infinite prismatic domain. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology Vol. 3: Iss . 2, Article 11.

8. Umarova , G. B. Solve movement problems in a variety of ways. International journal. Of social science and interdisciplinary research isn : 2277-3630 Impact factor: 7.429 , 11 (12), 440-442.

9. Guzalkhan , U., & Hosiatkhan , T. (2023). Etymology and Definition of Maths . International journal of inclusive and sustainable education , 2 (4), 1-8.

10. Umarova . G. B. (2020). Trekhmernaya zadacha Trikomi dlya parabolo - giperbolicheskogo uravneniya s dvumya ploskostyami izmeneniya tipa. *Vestnik Institute Mathematician* , (3), 153-166.

11. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In *ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ* (pp. 15-17).

**TADQIQOTCHILIK KOMPETENSIYALARINI KOGNITIV FAOLIYAT ASOSIDA
SHAKLLANTIRISHGA OID PEDAGOGIK QARASHLAR**

G.I.Usmonova

Qo'qon davlat pedagogika instituti
tayanch doktaranti
usmonovagulshodaxon@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqola bo'lajak o'qituvchilarida tadqiqotchilik kompetensiyasini kognitiv faoliyat asosida rivojlantirish, tadqiqotchilik faoliyatiga ijodiy yondoshish, kognitiv kompetensiyalarni shakllantirish va tadqiqotchilik, tadqiqotchilik kompetensiyalari, kognitiv kompetensiya tushunchalari va ularning mazmun mohiyatini ochib berish hamda pedagogik shart sharoitlarini takomillashtirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar, tadqiqot, tadqiqotchilik, tadqiqotchilik kompetensiyalari, kompetensiya, qobiliyat, ijod, "ijodiy" va "qidiruv" kognitiv, kognitiv kompetensiyalar, bilish faoliyati, tadqiqotchilik faoliyati

Bugun jahonda ta'lim tizimini modernizatsiyalash sharoitida bo'lajak o'qituvchilarni tadqiqotchilik kompetensiyalarini kognitiv faoliyat asosida shakllantirish muhim sanaladi. Bo'lajak o'qituvchilarini o'qitishda tadqiqot, tadqiqotchilik, tadqiqotchilik kompetensiyalari, kognitiv kompetensiyalarni shakllantirish orqali ularni ilmiy faoliyatga yo'naltirish va kelajakdagi o'qituvchilik faoliyatlarida maktab o'quvchilarida ham tadqiqot ko'nikmalarini shakllantirishga hizmat qiladi.

Tadqiqot, tadqiqotchilik, tadqiqotchilik kompetensiyalari, kompetensiya, kognitiv, kognitiv kompetensiyalar haqida o'zbek tilining izohli lug'atlari, pedagogik lug'atlar, pedagogik-psiologik tadqiqotchilar va olimlarining fikr mulohazalarini qisqacha ko'rib chiqamiz

Dastlab "tadqiqot" va "tadqiqotchilik" so'zlarining ma'nosiga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq.

"O'zbek tilining izohli lug'ati"da tadqiqot arabcha so'z bo'lib, "1 tadqiq ishi, tekshirish, o'rganish; 2 ilmiy tekshirish ishining natijasi; tadqiqotchilik "tadqiqot bilan mashg'ul bo'lish, tadqiqot ishlari" tarzida ta'rif beriladi.

Pedagogik lug'atlarda fandan kelib chiqqan holda 'tadqiqot metodi' deb ta'rif beriladi. Tadqiqot metodi – borliq hodisalarini amaliy-nazariy jihatdan anglash hamda o'rganishning yo'l-yo'riq, tadbir va usullari. Tadqiqotchi – ilmning u yoki bu sohasida tadqiqot ishi bilan shug'ullanuvchi mutaxassis. Tadqiqot metodi – 1) bilimlarning ijodiy qo'llanishini ta'minlash metodi; 2) ilmiy bilish metodlarini izlash jarayonida ularning o'zlashtirilishiga qaratilgan metod. Tajriba- pedagogik voqelikni amaliy jihatdan hissiy-empirik bilish jarayoni.

Lug'atlardagi ta'riflardan ko'rinib turibdiki tadqiqot ilmiy bilish jarayoniga ijodiy yondashish demakdir.

Tadqiqot va tadqiqotchilikning maqsadi talabalarning ilmiy kashfiyotlari emas, balki ularning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishdir. Talabalarni tadqiqotchilik faoliyatiga jalb qilinganda, ularning qobiliyatini, ularni qiziqtirgan masalalarni turli fan sohalarida chuqur o'rganish motivatsiyasini hisobga olish zarur.

"Tadqiqot faoliyati" iborasidagi muhim so'z bu-tadqiqotdir. "Tadqiqot" tushunchasining talqini turli lug'atlarda va ilmiy manbalarda uchraydi. Izohli lug'atda ta'kidlanganidek, tadqiqot olimlar tomonidan qandaydir hodisa, muammoni o'rganadigan harakat demakdir. Ilmiy tekshirish ishining natijasidir.

Kompetensiya – u yoki bu soha bo'yicha bilimdonlik.

Ta'limga kompetensiyaviy yondashuv esa o'quvchilarda ilmga chanqoqlik, izlanuvchanlik, yangilik yaratishga intilish hislatlarini tarbiyalaydi. Kompetensiya tushunchasi lotincha "competentia" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, izohli lug'atda "qonunan ega", "haqdor" degan ma'noni anglatadi, umumiste'molda keng ishlatiladigan "qobiliyat", "ko'nikma," "iqtidor" tushunchalariga yaqin turadi. Kompetentlik atamasi esa muayyan turdagi kompetensiyaga ega, izlanishga layoqatli, o'z sohasini biladigan, uni boshqalarga taqdim etishni o'rgataladigan "mahorat sohibi" ma'nolarini beradi

"Kompetentlik" (ingl. "competence" – "qobiliyat") – faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoèn eta olish "Kompetentlik" tushunchasi ta'lim sohasiga psixologik ilmiy izlanishlar natijasida kirib kelgan. Psixologik nuqtayi nazardan kompetentlik "noan'anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o'zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o'zaro munosabatlarda yangi yo'l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to'la ma'lumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik"ni anglatadi.

Kompetensiya (lotincha competencia) inson yaxshi xabardor, bilim va tajribaga ega masalalar doirasini ifoda etadi. "Kompetensiya" atamasi 1965-yilda ilk bor N.Xomskiy tomonidan qo'llanilgan. U o'zining "Sintaksis nazariyasi aspektlari" deb nomlangan asarida faoliyatning ideal sharoitlarida o'z ifodasini topadigan ayrim ideallashgan obyektlarga tavsiflashga (N.Xomskiy bo'yicha: tilni o'rganishda muloqotning ideal sharoitlarida) xizmat qiladigan "kompetensiya" tushunchasini qo'llashni taklif etgan. Asarning "Yaratuvchan grammatika lingvistik kompetensiya nazariyasi sifatida" deb nomlangan bobida N.Xomskiy kompetentlik tushunchasiga murojaat qilmaydi, biroq kompetensiyaning biror narsa haqidagi bilimlar (N.Xomskiy bo'yicha: "o'zining tilida so'zlovchi-tinglovchining bilimlari") asosida nimanidir qo'llash olish (tildan real foydalanish) – bular birbiridan tubdan farq qiladigan tushuncha ekanligini asoslab bergan.

Kompetensiya (lotincha so'z bo'lib, erishaman, to'g'ri kelaman ma'nolarini bildiradi) – subyektning maqsadni qo'yish va unga erishish uchun tashqi va ichki zahiralarni samarali birga tashkil qila olishlikka tayyorgarligi, boshqacha qilib aytganda, bu subyektning muayyan kasbiy masalalarni yecha olishga shaxsiy qobiliyatidir.

Kompetensiya so'zining inglizcha lug'aviy ma'nosidan kelib chiqib "qobiliyat" tushunchasini ko'rib chiqamiz.

Qobiliyat - 1. Biror ishga qobillik, yaroqlilik, biror ishni bajara, qila olish xususiyati, layoqati. 2. Iste'dod, talant.

Qobiliyat - mayl, kizikish, moyillik, sodiqlik, tarafdorlik, layoqat, qobillik, qodirlik. 1. Bilim, ko'nikma, malakalardan farqli ularoq, shaxsning muayyan faoliyat yuzasidan layoqati va uning ish uddalay olishidagi subyektiv shart-sharoitlarni ifodalovchi individual ruxiy va jismoniy xususiyatlari. 2. Iste'dod, talant. O'zbek tilining izoxli lug'atida qobilyatga shunday ta'rif berilgan. Pedagogik lug'atlarda qobilyat va ijod, ijodkorlik tushunchalarini ko'rib chiqamiz.

Qobiliyat - o'quvchi yoki talabaning individual salohiyati, imkoniyatlari ifodasi. Qobiliyat bilimdan keskin farqlanadi, bilim mutolaa natijasi hisoblanadi.

Ijod – o'quvchi va talabaning yaratuvchiligi, kashfiyoti. Ijodiy izlanish – pedagog boshchiligida qo'yilgan muammolar, masalalarni yechish yo'llarini faol izlashni tashkil etishga xizmat qiladigan usuli.

Kognitiv – shaxsning mustaqil fikrlash jarayoni. Kognitiv ta'lim – alohida iqtidorli bolalarga ta'lim-tarbiya. Kognitiv uslub – 1) shaxsning bilish jarayoni strategiyasida qo'llaydigan o'ziga xos bilish xususiyatlari; 2) maxsus tanlangan testlar to'plamiga ko'ra nazorat qilish usuli yoki xususiy bilish ko'rsatkichlari majmui.

"Kognitiv" tushunchasi "bilish", "bilish faoliyati" bilan birga qo'llaniladi. Kognitiv kompetentlikning zaruratini asoslashdan avval "bilish" tushunchasiga qisqacha to'xtalib o'tamiz.

Bilish – bu obyektiv borliq tavsifining ongdagi ifodasidir. U his tuyg'ular (boshqa odam ruhiyatidagilarni his qilish)da, fikrlar (fikrlash)da, til (interpretatsiya)da va xatti-harakat (maqsadga erishish bo'yicha harakatlar)da namoyon bo'ladi.

Talabalarda kognitiv kopetensiyalarni shakllantirish talabalarda tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish ilmiy jihatdan yondashish, shaxsning o'zlashtirgan bilim, malaka, tajribasiga tayanish va yaratuvchanlik sifatleri tamkomillashtirish boy moddiy-texnik bazani taqozo etadi. Bu ta'lim muassasalarining tegishli adabiyotlar, laboratoriya xonasi va laboratoriya jihozlar bilan ta'minlanganlik darajasiga bog'liq holda nomoyon bo'ladi.

Tadqiqot va tadqiqotchilikning maqsadi talabalarning ilmiy kashfiyotlari emas, balki ularning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishdir. Talabalarni tadqiqotchilik faoliyatiga jalb qilinganda, ularning tadqiqotchilik, kompetensiyalarini, kognitiv kompetensiyalarini, kognitiv faolyatini, qobiliyatini, va ularni qiziqtirgan masalalarni turli fan sohalarida chuqur o'rganish motivatsiyasini hisobga olish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati.

1. O'zbek tilining izohli lug'ati / 5 jildli. Uchinchi jild. A.Madvaliev tahriri oemuga. Tahrir hay'ati: E.Begmatov ea boshq. - Toshkent: "O'zbekieton Milliy ensiklopediyaei" Davlat ilmiy nyashriyoti, 2006. - 637-b.

2. M. Odilova, D. Jabbarova, S. Jo'raev Pedagogik atamalar Namangan – 2023 94b

3. T. Ziyadova. O 'quvchilarda matn yaratish kompetensiyasini shakllantirishning innovatsion texnologiyalari. —T.: "Fan va texnologiya", 2019,248 bet.13-14 B

4. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari / Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B. – Toshkent, 2015. – 120 bet. 4-5 B

5. Xomskiy N. Aspektы teorii sintaksisa // Perevod s angliyskogo pod redaksiyey i s predisloviyem V.A. Zveginseva // Izd-vo Moskovskogo universiteta, 1998. – 233 s.

6. Pedagogicheskiy slovar / Pod.red. V.I.Zagvyazinskogo, A.F.Zakirovoy. – M.: "Akademiya", 2008. – S.41.

7. Uzbek tilining izoxli lugati. 5 jild. - T.: Uzbekiston milliy ensiklopediyasi, 2007 - 687 b.

8. Kanke V.A. Filosofiya: Uchebnik dlya vuzov. – M.: Logos, 2001. – 280 c.

TABIATSHUNOSLIK O'QITISH METODIKASI FANINING RIVOJLANISH TARIXI

Xalilova Shaxlo Sa'dullayevna

Beshariq tumani 11-umumta'lim maktabi o'qituvchisi

Annotatsiya. Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi fani ham boshqa fanlar singari o'z tarixiga ega. Fan sifatida vujudga kelishiga ko'plab olim-metodistlarning metodik qo'llanmalar va darsliklari katta ahamiyatga egadir.

Kalit so'zlar. Tabiat, jonli va jonsiz tabiat, kuzatish, tajribalar va ekskursiyalar, maktab, o'simlik va hayvonot dunyosi, darslik.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning dunyoqarashini shakllantirishda va har tomonlama tarbiyalashda geografiya katta o'rin egallaydi. Shu predmetni o'rganish kichik yoshdagi o'quvchilarning shaxsiy tajribasini boyitadi, atrofimizdagi jonli va jonsiz tabiatda yuz berayotgan hodisa va jarayonlar to'g'risida bilimlar olishga imkon beradi. Shuning uchun ham pedagogika o'quv predmeti sifatida tabiatshunoslik o'qitish metodikasining ilmiy-nazariy va amaliy yutuqlari bilan yaxshi tanish bo'lishlari kerak. Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi fanini yaxshi bilish boshlang'ich maktab o'quvchilariga bolalarni o'qitishni to'g'ri tashkil qilish imkonini beradi. Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi - tabiatshunoslikni o'qitishda bolalarni har tomonlama tarbiyalashning mazmuni va metodlarini ochib beruvchi pedagogik fandır. U pedagogikada ishlangan tadqiqotlarga asoslanadi va o'z fanini o'qitish mazmuni hamda xususiyatlarini hisobga olgan holda uning metodlaridan foydalanadi.

Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi fani dastlab tabiiy fanlar tarkibida bo'lgan. Keyinchalik fanlar taraqqiy eta boshlagach ushbu fan alohida fan sifatida shakllandi. Tabiatshunoslikning o'quv fani sifatida rivojlanishi bilan bog'liq holda o'zining tarixiga ega. Akademik F. Zuyev (1754-1794) dastlab tabiatshunoslik o'qitish metodikasi fanidan xalq bilim yurtlarida ma'ruza darslarini olib bordi, o'qituvchilar seminarida ma'ruzalar o'qidi. 1786-yili F. Zuyev "Tabiiyot tarixining ko'rgazmalari" nomli darslikni nashr qildi, unda tabiiyotni o'rganish izchilligi;

-qazilmalar dunyosi (jonsiz tabiat),

-o'simliklar dunyosi (botanika),

-hayvonlar dunyosi (zoologiya) ko'rsatilgan.

Bu darslik o'quv predmeti sifatida tabiatshunoslik o'qitish metodikasi faniga asos soldi.

XIX asr o'rtalarida ilg'or pedagogik fikrlarni ifodalovchilardan biri K. D. Ushinskiy (1824-1870) bo'ldi. U kuzatish metodini tabiatni bilib olishda eng samarali metod sifatida ajratdi. K.D. Ushinskiy bolalarni tabiat bilan tanishtirishni o'z joyi, o'z o'lkasini o'rganish bilan boshlashni taklif qildi, bunda kitobni o'qish yoki o'qituvchi axborotidan olingan taassurotlarni bola kuzatishlari yordamida tekshira olsin. K.D. Ushinskiy ta'kidladiki, o'z joyi tabiatini o'rganishning bosh metodlaridan biri kuzatishdir, chunki ular kuzatuvchanlikni vujudga keltirishga yordam beradi. "Bolalar dunyosi" kitobida bolalarni nutq rivojlanishining asosida yotuvchi oddiy mantiqiy ishlarga o'rgatish uchun tabiatni qanday kuzatish zarurligini ko'rsatib berdi.

Kuzatishlar, tajribalar va ekskursiyalarga asoslanib tabiiyot o'qitish tizimini birinchi bo'lib A.Ya. Gerd (1841-1888) taklif qildi. Uning fikricha, ko'rgazmali o'qitish bola idrokining aniq holatiga muvofiq bo'lishi kerak. Gerd shunday tizimni bunyodga keltirdiki, unda tabiiyotni o'rganish jonsiz tabiatdan boshlanadi, u boshlang'ich sinflarda jonsiz tabiat kursini o'qitish metodikasini ishlab chiqdi. U "Tabiiyot qisqa kursi" nomli darslik, shuningdek "Yer, havo, suv" nomli o'quv qo'llanma va ularni o'qitishga oid "Boshlang'ich maktabda predmetli darslar" nomli metodik qo'llanma (1883) yozdi. Bu kitob uzoq vaqtlargacha jonsiz tabiat kursi bo'yicha asosiy qo'llanma bo'lib keldi.

1917-yildayoq A.Ya.Gerdning "Boshlang'ich maktab kursida alohida predmet sifatida tabiiyot" nomli kitobi nashr etildi, unda muallif tabiiyotni boshlang'ich maktabda maxsus fan sifatida o'qitish zarurligini isbot qildi. Masalani bunday qo'yilishi tabiiyot bo'yicha tezda yangi dastur tuzishni talab qildi. 1919-yili tabiiyot bo'yicha taxminiy dastur tuzildi va tasdiqlandi. Unda ekskursiya va amaliy ishlarga katta e'tibor berildi.

M.N.Skatkin o'z tadqiqotlarida tabiatshunoslik bo'yicha sinfdan tashqari ishlar tashkil qilish metodikasi hamda tabiatni o'rganish bo'yicha mashg'ulotlarda bolalarning bilish faoliyatini faollashtirish masalalariga katta e'tibor berdi.

1959-yildan boshlab, har yili 1-4 sinf o'quvchilari uchun "Kuzatish kundaliklari" nashr qilingan, uning muallifi V.A.Valerianova o'quvchilarning ob-havoni, o'simlik va hayvonlar hayotidagi o'zgarishlarni, qishloq xo'jaligida odamning mehnat faoliyatini muntazam ravishda kuzatishlarini tashkil qilishda o'qituvchiga yordam berish vazifasini qo'yadi.

Tabiiyot haqidagi bilimlarni o'rganishda mashhur metodist S.A.Pavlovich (1884-1976) katta hissa qo'shdi, uning ishlari boshlang'ich maktabda tabiiyot darslarini metodik jihatdan to'g'ri tashkil qilishga yordam berdi. Uning "Boshlang'ich maktabda tabiiyot o'qitish amaliyoti" (1939), "Jonsiz tabiat to'g'risidagi tushunchani qanday o'qitish kerak" (1948), "Tabiatshunoslik bo'yicha kitob. Tabiatning asoslari va metodikasi" (1969) nomli darslik va o'quv qo'llanmalari ancha mashhurdir. S.A.Pavlovichning tabiiyot va tabiatshunoslik darslarini o'quv qurollari bilan jihozlash to'g'risidagi kitoblari hozirgi vaqtda ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q.

1969-yildagi umumta'lim maktabi isloxotidan keyin tabiatshunoslik 2-3-sinflarda mustaqil fan sifatida o'qitila boshladi va faqat 1-sinfda tabiatshunoslik materialidan o'qish va nutqni rivojlantirish darslarida foydalanildi.

Tabiatshunoslik o'qitish metodikasining rivojlanish tarixi va hozirgi holati. O'zbek tilida tabiatshunoslik bo'yicha birinchi tarjima adabiyoti 1919-yilda vujudga keldi. Bular "Boshlang'ich jug'rofiya" (A.A.Kruber kitobining ruschadan tarjimasi), "Turkiston" (A.A.Kruberning "Rossiya jug'rofiyasidan ocherklar" kitobining ruschadan tarjimasi), T.N.Qori Niyoziyning o'qituvchilar uchun qo'llanma hisoblangan "Tabiatning parchasi" va boshqalar edi.

1927-1929 yillarda birinchi bosqich maktablar uchun o'lkashunoslik darsliklari - "Kichik turkistonlik" va "Bizning o'lka", "Tabiiyot bo'yicha o'qish kitobi" va boshqa mahalliy tabiatshunoslik materiallari asosida tuzilgan darsliklar nashr qilindi.

1960-yildan barcha sinflarda o'qitish jarayoni takomillashtirilishi munosabati bilan yangi dasturlar joriy qilindi. Bunda 3-4 sinflardagi tabiatshunoslik darslari mehnat darslari bilan almashtirildi. Tabiatshunoslik faqat 4-sinfda qoldirildi, buning uchun 1961-yili O'zbekistonning tabiiy sharoitlari, o'simlik va hayvonot dunyosining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiruvchi "Tabiatshunoslik" darsligi (Ye.M.Belskaya va b.) yaratildi.

1970-yillarda O'zbekiston maktablarining yangi o'quv rejasi va dasturlariga o'tilishi munosabati bilan 2-3 sinflarda "Tabiatshunoslik" fani kiritildi, uni o'rganishga rus tilida o'qish olib boriladigan sinflarda 35 va 70 soatdan, o'qish o'zbek tilida olib boriladigan sinflarda 35 soatdan vaqt ajratildi.

1972-yili Ye.M.Belskaya tahriri ostida rus va o'zbek tillarida 2-sinf uchun "Tabiatshunoslik" darsligi nashr qilindi. Bu darslik uch yillik boshlang'ich maktab dasturi bo'yicha qo'llaniladi. U o'zining qiziqarli mazmuni bilan farq qiladi, 2-sinf o'quvchilarining yosh xususiyatini hisobga olgan holda tuzilgan va O'zbekiston o'simliklari va hayvonot dunyosining tipik xususiyatlarini aks ettiradi.

1974-yili 3-sinf uchun "Tabiatshunoslik" darsligi nashr qilindi. Unda "O'lkamizning tabiati" mavzusiga katta e'tibor berildi. Uni o'rganish 2-sinfda o'tkazilgan kuzatishlarni umumlashtirish bilan boshlanar va tabiatdagi mavsumiy o'zgarishlarni hisobga olgan holda olib borilar edi. Topshiriqlar O'zbekistonning jonsiz tabiati ob'ektlari, o'simliklari va hayvonlarini kuzatishlardan maksimal foydalanishni nazarda tutgan.

O'qituvchilar uchun metodik qo'llanmalar nashr qilingan bo'lib, ularda tabiatshunoslik kursi metodikasi 2-3 sinflardagi shu fanni o'rganish xususiyatlari hisobga olingan holda bayon qilingan.

1986-yildan boshlab to'rt yillik boshlang'ich ta'limga o'tish munosabati bilan boshlang'ich maktab uchun, atrof olam bilan tanishtirish va tabiatshunoslik bo'yicha dasturlar hamda "Atrof olam bilan tanishtirish" va "Tabiatshunoslik" kurslari bo'yicha o'quv-metodik majmualar (darsliklar, metodik qo'llanmalar, kuzatishlar kundaligi) nashr qilindi. Tabiatshunoslikni o'qitish bo'yicha o'quv majmua sistemaliligi, mazmuni rivojlantirilishi, sinfdan-sinfga o'tgan sari asta-sekin chuqurlashtirib va kengaytirib borilishi, tuzilishga yagona yondashish, strukturaning vorisligi bilan ta'minlangan.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgach Davlat ta'lim standarti hamda o'quv reja va dasturlar asosida boshlang'ich ta'limda (1-2-sinflarga "atrofimizdagi olam", 3-4-sinflarga "tabiatshunoslik") darslik va o'quv qo'llanmalar yaratildi.

2021- yildan boshlab, 1- sinf o'quvchilari yangi o'quv predmeti - «Tabiiy fan» ni o'rgana boshladilar. Bu o'quvchilar bilan ilk mashg'ulotlardan boshlab, ya'ni savod o'rgatishning alifbe davridayoq o'qituvchi o'quvchilar e'tiborini o'z joyidagi tabiat obyektlarini o'lkashunoslik yo'nalishida kuzatishlariga qaratadi. Kuzatishlar ikkinchi yarim yillikda o'qish va nutqni rivojlantirish bilan parallel holda olib boriladi.

Tabiiy fanni yaxshi bilish boshlang'ich maktab o'quvchilariga o'qitishni to'g'ri tashkil qilish imkonini beradi. Metodika o'qituvchini *Tabiiy fanni o'qitish nazariyasi* bilan qurollantirib, o'qitish mahoratini oshiradi. Tabiiy fan o'qitish asoslarini, uning uchun xos bo'lgan shakl, metod va uslublarini, o'quvchilarning bilish faoliyatlarini o'rganishdan iboratdir. Shu bilan - birga o'quvchilar o'z o'lkasining tabiati, tabiat hodisalari, kishi xususiyatlarini yaxshi bilgan bo'lishi, o'quvchilar bilan ish olib borishda foydalanib borishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni // Xalq so'zi gazetasi, 2020 yil 24-sentyabr
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi «O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi PF-5712-son Farmoni Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi (www.lex.uz), 2019 yil 29 aprel.
3. Rahimqulova M. «Boshlang'ich sinf o'quvchilarini darsdan tashqari mashg'ulotlarda ekologik qadriyatlar asosida tarbiyalash». NDA, T, 2000, 21-bet
4. Махкамова Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy. №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
5. Махкамова Д.А. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>
6. Махкамова Д.А. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. <https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSION+AL+ORIENTATION+1446/?download=true&format=pdf>
7. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).
8. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).
9. Махкамова Д.А. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.

“BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INTEGRAL TEXNOLOGIYALAR”

Xasanova Shohbuzaxon Solijonovna

Bog'dod tumani 7-umumta'lim maktabi o'qituvchisi

Boshlang'ich ta'lim tizimi zamonaviy pedagogik yondashuvlar va texnologiyalarni o'z ichiga olishi kerak. Ta'lim jarayonida integral texnologiyalarning qo'llanilishi, o'quvchilarni nafaqat bilim bilan, balki ijodiy fikr, muammolarni hal qilish ko'nikmalari, va jamiyatda o'z o'rnini topish uchun zarur bo'lgan kompetensiyalar bilan ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda integral texnologiyalarni qo'llash, ularning ta'lim jarayoniga ta'siri, o'quvchilar kompetensiyalarini rivojlantirish va o'qituvchilar rolini o'rganish maqsadida bir qator tahlillar o'tkaziladi.

Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishida muhim bosqichdir. Ushbu davrda o'quvchilar ilmiy tafakkur, mustaqil fikrlash va ijodkorlik kabi ko'nikmalarni o'zlashtirishadi. Boshlang'ich ta'limning asosiy maqsadi nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarni hayotda muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam berishdir.

O'quvchilarning shaxsiyati, bilim olishi, ijtimoiy va emosional rivojlanishi bu bosqichda shakllanadi. Boshlang'ich ta'limda o'qituvchilar o'z darslarida o'quvchilarning qiziqishlarini hisobga olib, ta'lim jarayonini diversifikatsiyalashlari lozim. Bunda o'quvchilarning qiziqishlari va ehtiyojlarini inobatga olish, darslarni interfaol va qiziqarli tarzda o'tkazish muhimdir.

Integral texnologiyalar – bu ta'lim jarayonini samarali qilish maqsadida turli metod va vositalarni birlashtirishni ifodalaydi. Ular o'quvchilarga turli mavzularni o'rganishda yanada kengroq va chuqurroq yondashuvlarni taqdim etadi. Integral texnologiyalar, o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida o'zaro faoliyatni, hamkorlikni rivojlantiradi.

Integral texnologiyalarning asosiy foydalari:

1. O'quvchilarning qiziqishini oshirish: Zamonaviy texnologiyalar va interfaol metodlar o'quvchilarning darslarga bo'lgan qiziqishini oshiradi. O'quvchilar darsda faol ishtirok etish orqali bilim olish jarayonida ko'proq motivatsiya topadilar.

2. Ijodkorlikni rivojlantirish: O'qituvchilar integratsiyalashgan texnologiyalar orqali o'quvchilarni ijodiy fikrlashga, muammolarni hal qilishga undashlari mumkin. Masalan, o'quvchilar loyihalar tayyorlash, tadqiqotlar o'tkazish orqali o'zlarining ijodkorlik qobiliyatlarini namoyish etish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

3. Mavzularni chuqur o'rganish: Integral texnologiyalar yordamida o'quvchilar bir vaqtning o'zida bir necha fan yoki mavzuni o'rganish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Masalan, tarix va geografiyani birlashtiruvchi loyihalar o'quvchilarning mavzularni bir-biri bilan bog'lab o'rganishlariga yordam beradi.

4. O'zaro muloqotni rivojlantirish: O'quvchilar o'rtasidagi hamkorlik va muloqot integral texnologiyalar orqali rivojlanadi. O'qituvchilar o'z darslarida guruhli ishlar va muhokamalarni tashkil etish orqali o'quvchilarni bir-biri bilan fikr almashishga undashlari mumkin.

Integral texnologiyalarni qo'llashda o'qituvchilar darslarni rejalashtirishda turli yondashuvlardan foydalanishlari zarur. Darslar davomida o'quvchilar o'rtasida muloqot va hamkorlikni rivojlantirish maqsadida guruhli ishlar tashkil etilishi mumkin. Masalan, o'quvchilar birgalikda muammo yechish bo'yicha ish olib boradilar va o'z natijalarini taqdim etadilar.

Ushbu jarayonda o'qituvchilar o'z darslarini yanada qiziqarli va interfaol qilishlari kerak. Dars davomida o'quvchilar tomonidan berilgan savollarga tezkor javoblar berish, ularning fikrlarini hurmat qilish va o'zaro muloqotni rag'batlantirish muhimdir. O'qituvchilar darsni qanday olib borayotganidan tashqari, o'quvchilarning qiziqishlarini ham inobatga olishlari kerak.

Bu jarayonda o'quvchilarning qiziqishlari va ehtiyojlarini inobatga olish, darslarni interfaol va qiziqarli tarzda o'tkazish muhimdir.

O'quvchilarni integral texnologiyalar orqali tayyorlash jarayonida ko'nikmalarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu kompetentsiyalar o'quvchilarning kommunikativ, ijodiy, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. O'qituvchilar darslar davomida o'quvchilarning bu ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berishi kerak.

O'quvchilarni kommunikativ kompetensiya rivojlantirishda guruhli ishlar va muhokamalar o'tkazish juda muhimdir. O'quvchilar o'zaro fikr almashish, turli nuqtai nazarlardan kelib chiqqan holda muammolarni baholash va yechimlar taklif qilish orqali o'zlariga bo'lgan ishonchni oshiradilar. O'qituvchilar dars davomida o'quvchilarga savollar berib, ularning fikrlarini rivojlantirishlari, mulohaza yuritishlariga va o'z fikrlarini ifoda etishlariga yordam berishlari zarur.

Shuningdek, ijodiy fikrlash ko'nikmasini rivojlantirish uchun o'quvchilarga turli ijodiy vazifalar berish muhimdir. Masalan, o'quvchilarga o'z hikoyalarini yozish, rasm chizish yoki rolli o'yinlar o'tkazish orqali ijodiy yondashuvni rivojlantirish mumkin. Bu jarayonda o'qituvchilarning maqsadi – o'quvchilarning qiziqishini oshirish va ularni ijodiy fikrlashga rag'batlantirishdir.

Bundan tashqari, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun o'quvchilarni turli masalalar bo'yicha fikr almashishga jalb qilish, ularga savollar berish va o'z fikrlarini baholash imkonini berish lozim. O'qituvchilar o'z darslarida muammoli vaziyatlarni keltirib chiqarish, bu vaziyatlarga qarab turli yechimlarni muhokama qilish orqali o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga undashlari kerak.

O'quvchilarning muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun, o'qituvchilar amaliy faoliyatlar va tajribalardan foydalanishlari muhimdir. O'quvchilar o'z bilimlarini amalga qo'llash imkoniyatiga ega bo'lishlari zarur. Masalan, o'quvchilar eksperimentlar o'tkazish, loyihalar tayyorlash yoki tadqiqotlar o'tkazish orqali o'z bilimlarini amaliyotga tadbiiq etishlari mumkin.

O'qituvchilar integral texnologiyalarni qo'llashda muhim rol o'ynaydilar. Ularning tayyorgarligi, pedagogik yondashuvlarga ochiqligi va zamonaviy metodlarni bilishi ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. O'qituvchilar yangi texnologiyalarni o'z darslarida qanday qo'llashni bilishi zarur.

O'qituvchilar, o'z darslarini rejalashtirishda, o'quvchilarni o'ylab harakat qilishga undashlari kerak. Ular dars davomida o'quvchilarning ehtiyojlariga javob beradigan va ularning qiziqishlarini inobatga oladigan interfaol yondashuvlarni tanlashlari lozim. O'qituvchilar o'zlarining pedagogik metodlarini takomillashtirish, o'z bilim va ko'nikmalarini yangilash orqali o'quvchilarga yanada yaxshiroq xizmat ko'rsatishi mumkin.

O'qituvchilarning o'zaro hamkorligi ham ta'lim jarayonida muhim ahamiyatga ega. Ular bir-birlari bilan tajriba almashish, yangi metod va texnologiyalarni birgalikda o'rganish orqali ta'lim jarayonini yaxshilashlari mumkin. O'qituvchilar o'rtasida hamkorlik, o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos keladigan darslarni o'tkazishda yordam beradi.

Turli mamlakatlarda integral texnologiyalarni amalga oshirish tajribalari mavjud. O'zbekistonda ham ta'lim jarayonida bunday texnologiyalarni joriy etish davom etmoqda. Maktablar o'quvchilarga zamonaviy usullar orqali bilim berish, ularni o'z fikrlarini erkin ifoda etishga rag'batlantirish va kreativ fikrlashni rivojlantirish maqsadida turli dasturlarni amalga oshirmoqda.

O'zbekiston ta'lim tizimida integral texnologiyalarni amalga oshirish jarayoni bir qator muhim bosqichlardan iborat. Birinchidan, ta'lim tizimining yangilanishi, o'qituvchilar va o'quvchilarning yangi yondashuvlarga ochiqligini oshirish zarur. Ta'lim dasturlarida integral

texnologiyalarning ko'proq o'rin egallashi, o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida zamonaviy pedagogik usullarni qo'llash zarur.

Ikkinchidan, ta'lim muassasalarida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish uchun zarur infratuzilmani yaratish muhimdir. Kompyuterlar, interaktiv taxtalar, multimedia vositalari va boshqa texnologiyalar o'qituvchilarga o'quvchilarning qiziqishini oshirish va darslarni yanada qiziqarli o'tkazish imkonini beradi.

Uchinchidan, ta'lim jarayonida o'quvchilar va ularning ota-onalari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish muhimdir. Ota-onalar, o'quvchilarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlari, ularning bilim olishlariga yordam berishlari va ularning qiziqishlarini rivojlantirishlari zarur. Ota-onalar bilan hamkorlik, ta'lim jarayonini yanada yaxshilashga yordam beradi.

Kelajakda integral texnologiyalarni yanada kengaytirish va rivojlantirish ta'lim tizimida yangiliklar kiritish uchun muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar va ta'lim muassasalari integral texnologiyalarni yanada samarali qo'llash va o'quvchilarning bilim olish jarayonini yaxshilashga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqishlari zarur.

Yana bir muhim jihat - ta'lim jarayonida o'quvchilarni o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirishdir. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga, o'z bilimlarini mustaqil ravishda kengaytirishga, turli resurslardan foydalanishga va o'zaro hamkorlikda ishlashga o'rgatish muhimdir. Buning uchun o'qituvchilar o'quvchilarga muammolarni hal qilishda yordam berishlari, ularni mustaqil fikr yuritishga undashlari va o'zlarini rivojlantirish imkoniyatlarini yaratishlari zarur.

Integral texnologiyalar boshlang'ich ta'limda muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'quvchilarning bilim olish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilish imkonini beradi. O'qituvchilar bu texnologiyalarni o'z darslarida qo'llash orqali o'quvchilarning ijodkorligini, mustaqil fikrlashini va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydilar.

Kelajakda integral texnologiyalarni yanada kengaytirish va rivojlantirish ta'lim tizimida yangiliklar kiritish uchun muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarni zamonaviy hayot sharoitlariga mos ravishda tayyorlash va ularning o'z-o'zini rivojlantirish imkoniyatlarini oshirishdan iborat. Integral texnologiyalar yordamida o'quvchilar zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli bo'lishlari uchun zarur ko'nikmalarga ega bo'lishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduraxmonov, A. (2021). "Pedagogik texnologiyalar va ularning ta'lim jarayonidagi o'rni". O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
2. Karimova, L. (2020). "Boshlang'ich ta'limda interfaol metodlar". Ta'lim va innovatsiyalar.
3. Sultonov, S. (2019). "Loyiha asosida o'qitish: nazariya va amaliyot". Ta'lim va ilm-fan.
4. Махкамова Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
5. Махкамова Д.А. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>
6. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).

**TA'LIM JARAYONIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI VA
SAMARADORLIGI**

Xolmatova Muzayyan Mubashirovna

Qo'qon DPI Boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda interfaol metodlarni qo'llagan holda matematika darslarini o'tishning ahamiyati va samarasi haqida qisqacha keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: innovatsiya, interfaol, pedagogik mahorat, samaradorlik, didaktik vazifa, xotira, ta'lim sifati, bilim, axborot vositalari, metod, usul.

Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda. Interfaol ta'lim metodlari hozirda eng ko'p tarqalgan va barcha turdagi ta'lim muassasalarida keng qo'llanayotgan metodlardan hisoblanadi. Shu bilan birga, interfaol ta'lim metodlarining turlari ko'p bo'lib, ta'lim-tarbiya jarayonining deyarlik hamma vazifalarini amalga oshirish maqsadlari uchun moslari hozirda mavjud. Amaliyotda ulardan muayyan maqsadlar uchun moslarini ajratib tegishli qo'llash mumkin. Bu holat hozirda interfaol ta'lim metodlarini ma'lum maqsadlarni amalga oshirish uchun to'g'ri tanlash muammosini keltirib chiqargan. Buning uchun dars jarayoni oqilona tashkil qilinishi, ta'lim beruvchi tomonidan ta'lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta'lim jarayonida faolligi muttasil rag'batlantirib turilishi, o'quv materialini kichik-kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini ochishda aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, bahsmunozara, muammoli vaziyat, yo'naltiruvchi matn, loyiha, rolli o'yinlar kabi metodlarni qo'llash va ta'lim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi. Interfaol metod biror faoliyat yoki muammoni o'zaro muloqotda, o'zaro bahsmunozarada fikrlash asnosida, hamjixatlik bilan hal etishdir. Bu usulning afzalligi shundaki, butun faoliyat o'quvchi-talabani mustaqil fikrlashga o'rgatib, mustaqil hayotga tayyorlaydi.

«Metodika» grekcha so'z bo'lib, «metod» degani yo'l demakdir. Interfaol metodlarni qo'llash dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. Interfaol ta'limning asosiy mezonlari: norasmiy bahs-munozaralar o'tkazish, o'quv materialini erkin bayon etish va ifodalash imkoniyati, ma'ruzalar soni kamligi, lekin seminarlar soni ko'pligi, o'quvchilar tashabbus ko'rsatishlariga imkoniyatlar yaratilishi, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi bo'lib ishlash uchun topshiriqlar berish, yozma ishlar bajarish va boshqa metodlardan iborat bo'lib, ular ta'limtarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishda o'ziga xos ahamiyatga ega. Yangi pedagogik texnologiyaning afzalligi zamon sinovidan o'tib, interfaol darsning sifat va samaradorligin oshirishda muhim omil ekanligi o'z isbotini topmoqda.

Oddiygina o'qitish metodini olsak, bu tushuncha didaktika va metodikaning asosiy tushunchalaridan biridir. Didaktika va metodikaga oid hozirgi zamon ishlarining ko'pchiligida o'qitish metodlari o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyatlari usullari, bo'lib, bu faoliyat yordamida yangi bilimlar, malaka va ko'nikmalarga erishiladi, o'quvchilarning dunyoqarashlari shakllanadi, ularning qobiliyatlari rivojlanadi. Darsda o'quvchilar faolligini oshiruvchi vositalardan biri-interfaol metodlardir. Bu uslublar maktab pedogikasi uchun yangilik emas. Ulardan ilgari ham foydalanib kelingan. Qachonki, bu metodlar samarali natija bera oladi: -Dars va mavzuning maqsadlari to'g'ri aniq tanlanganda; -Mavzuga mos metodlarni tanlay olinsa; -Bir metod butun dars davomida qamrab olmasdan, balki kichik daqiqalarni qamrab olsa; -Tanlagan metod o'quvchilarga yangi bir axborotlarni yetkazib bersa, o'quvchi mavzuni nima haqidaligini tezgina tushuna oladi. O'qituvchilarning matematika fanlarini o'qitishda yo'naltirilgan darslar jarayonini noan'anaviy shakllarda tashkil etish, ta'lim jarayonini mukammal andoza asosida

loyihalashga erishish, mazkur loyihalardan oqilona foydalana olish ko'nikmalariga ega bo'lishi ta'lim oluvchilar tomonidan nazariy bilimlarning puxta, chuqur o'zlashtirilishi, ularda amaliy ko'nikma va malakalarning hosil bo'lishining kafolati bo'la oladi.

Interfaol usullar orqali o'tilgan darslar o'quvchini ijobiy fikrlashga, olingan axborotlarni faollikda hal etishga, fikrini erkin bayon qilishga, hamkorlikda ish yuritishga, fikrni yozma bayon etishga chorlaydi. Interfaol metodlar orqali o'tiladigan darslarda an'anaviy usullardan voz kechish degani emas, balki mazmunni o'zaro faollikda hal eta olishdir. Interfaollik bu faollikdir, ya'ni o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro muloqoti asosida kechadi. Albatta, har bir ishning maqsadi bo'lgani kabi interfaol usullarni qo'llashdan maqsad bo'ladi. Interfaol usulning bosh maqsadi o'quv jarayoni uchun eng qulay vaziyat yaratish orqali o'quvchilarning faol, erkin fikr yuritishga muhit yaratishdir. U o'zining intellektual salohiyatini, imkoniyatlarini namoyon etibgina qolmay, balki o'quv sifatini va samaradorligini oshiradi, ta'minlaydi.

Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek, o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma va malakalar darajasini baholash o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi. Pedagogik texnologiyalardan majburan foydalanish mumkin emas. Aksincha, tajribali pedagoglar tomonidan asoslangan yoki ular tomonidan qo'llanilayotgan ilg'or texnologiyalardan maqsadga muvofiq foydalanish bilan birga, ularni ijodiy rivojlantirish maqsadga muvofiqdir. Bugungi kunda o'quvchilarning o'quv va ijodiy faolliklarini oshiruvchi hamda ta'limtarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba to'plangan bo'lib, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritiladi.

Interfaol metodlarni tanlashning navbatdagi mezonlari ularning ta'lim mazmuni xususiyatiga mos kelishidir. Metod mazmuni harakatlanish qismi sifatida ham aniqlanadi. Shu boisdan bu mezonning hisobga olinishi shubhasiz. Bir metod yordamida mavzu mazmuni to'laroq ochib berilsa, boshqasi uni ijobiy o'zlashtirishga imkon tug'diradi. Interfaol metodlarning tanlashning yana bir mezonlari ularning talabalar o'quv imkoniyatlariga to'liq mos kelishi, ya'ni samarali o'quv faoliyati uchun ichki va tashqi shart-sharoitlarining birligini ta'minlashdir. Interfaol o'qitish metodlaridan foydalanishda pedagogning xususiy imkoniyatlariga mos kelishi lozim. Bu pedagogning o'qitish metodlari nazariyasi va amaliyoti bilan o'qitish jarayonining qonuniyatlari bilan bilish nazariyalari ta'lim mazmuni nazariyasi va boshqa mavjud qonunlar bilan qurollanganlik darajasini hisobga oladi. Interfaol metodlarni tanlash mezonlaridan keyingisi-ularning o'quv jarayonini tashkil etish shakllari bilan mos kelishidir. O'qitishning yalpi, guruhli va individual shakllari turlicha metodlarni talab etadi. Misol uchun debat metodi ikki talaba o'rtasidagi bahs hisoblansa, "aqliy hujumda" guruhdagi barcha talabalarining ishtiroki zarur bo'ladi. Interfaol metodlarning pedagogik texnologik prinsiplariga mos kelishi umumlashtiruvchi mezon hisoblanadi.

XULOSA. Bugungi kunda dunyoda turli xil zamonaviy pedagogik texnologiyal mavjud bo'lib, o'qitish jarayonida eng samaralisini tanlash birinchi navbatda dars beruvchi o'qituvchiga bog'liqligini yaqqol ko'rishimiz mumkin. Shunday ekan, o'qitishning interfaol usullarini tanlashda ta'lim maqsadi, ta'lim oluvchilarning soni va imkoniyatlari, o'quv muassasasining o'quv-moddiy sharoiti, ta'limning davomiyligi, o'qituvchining pedagogik mahorati va boshqa omillarni e'tiborga olgan xolda tanlash ta'lim sifatini yanada oshirishga asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori (1999 yil 16 avgust) //Xalq ta'limi j. 1999. № 5
2. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Qarshi. Nasaf. 2000.
3. Olimov B. Ikki ilg'or usul. "Ma'rifat" gazetasi, 17-oktabr 2012 yil. 83-so
4. Jumayev E.E, Boshlang'ich matematika nazariyasi va metodikasi. (KHK uchun) Toshkent. "Amoprint" 2005 yil.
5. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In *ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ* (pp. 15-17).

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI OSHIRISH METODLARI

Xolmirzaeva Feruza Valiyevna

Beshariq tumani 4-umumta'lim maktabi o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda matematik savodxonlikni oshirish masalasi ko'rib chiqilgan. Matematik savodxonlikning o'quvchilarning aqliy rivojlanishi, tanqidiy fikrlash qobiliyati va hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishdagi ahamiyati ta'kidlangan. Matematik savodxonlikni rivojlantirish uchun interaktiv texnologiyalar, didaktik o'yinlar, hayotiy masalalar va guruhli ishlash kabi metodlarning samaradorligi yoritilgan. Shuningdek, ushbu jarayonda uchraydigan qiyinchiliklar va ularni yengish yo'llari muhokama qilingan. Matematik savodxonlikni oshirish ta'lim jarayonida o'quvchilarning kelgusi muvaffaqiyatiga zamin yaratadi.

Kalit so'zlar. matematik savodxonlik, boshlang'ich ta'lim, interaktiv texnologiyalar, didaktik o'yinlar, mantiqiy fikrlash, hayotiy masalalar, ta'lim metodlari, muammo yechish, o'quvchilarning rivojlanishi.

Matematik ko'nikmalar Boshlang'ich ta'lim bolalarning asosiy aqliy va ijtimoiy ko'nikmalari shakllanadigan muhim bosqichdir. Matematika shu bosqichda o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, mantiqiy tafakkur va muammo yechish qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bois, boshlang'ich sinflarda matematik savodxonlikni oshirishga alohida e'tibor berish zarur. Matematik savodxonlik faqat arifmetik amallarni bilish bilan cheklanib qolmaydi, balki bolalarni dunyoga tanqidiy va mantiqiy yondashishga o'rgatishni o'z ichiga oladi.

Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda matematik savodxonlikni oshirish uchun qo'llaniladigan samarali metodlar va ularning o'quvchilarga ta'siri haqida batafsil yoritiladi.

Matematik savodxonlik — bu o'quvchining matematik tushunchalar, qonuniyatlar va amallardan to'g'ri foydalana olish qobiliyatidir. Bu tushuncha o'quvchilarning matematika bo'yicha bilimlarini, ko'nikmalarini va hayotiy vaziyatlarda matematik bilimlarni qo'llay olish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Matematik savodxonlikni oshirish uchun ta'lim jarayonida turli innovatsion va interaktiv metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Matematik savodxonlik quyidagi ko'nikmalarni o'z ichiga oladi:

- Muammolarni tahlil qilish va ularning yechimini topish.
- Arifmetik amallarni aniq va to'g'ri bajarish.
- Geometriya va algebraning asosiy tushunchalarini tushunish.
- Statistika va ma'lumotlarni tahlil qilish.

Boshlang'ich sinflarda matematik savodxonlikni oshirish o'quvchilarning kelgusi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatga erishishi uchun zamin yaratadi. Bunda quyidagi jihatlar muhim ahamiyatga ega:

1. Aqliy rivojlanish: Matematika o'quvchilarda mantiqiy fikrlash, analiz va sintez qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

2. Muammo yechish qobiliyati: Turli arifmetik va mantiqiy masalalar o'quvchilarni muammolarni mustaqil hal qilishga o'rgatadi.

3. Hayotiy ko'nikmalar: Matematik bilimlar bolalarga kundalik hayotda, masalan, pul hisoblashda, vaqtni boshqarishda yordam beradi.

Boshlang'ich sinflarda matematik savodxonlikni oshirish uchun quyidagi samarali metodlardan foydalanish mumkin:

1. Interaktiv ta'lim texnologiyalari:

Kompyuter dasturlari, mobil ilovalar va interaktiv doskalar matematik ko'nikmalarni oshirish uchun qo'llaniladi. Masalan, maxsus ta'limiy platformalar bolalarga masalalarni o'yin shaklida yechish imkonini beradi.

2. Guruhli ishlash va muloqot:

Bolalarni guruhlariga bo'lib, ularga muammoli masalalar berish orqali jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin. Bu bolalarning bir-biri bilan fikr almashishini va ijodiy yondashishini ta'minlaydi.

3. Didaktik o'yinlar:

Matematik o'yinlar, masalan, raqamli krossvordlar, sudoku va boshqa mantiqiy o'yinlar bolalarning qiziqishini oshiradi. O'yinlar o'quvchilarda raqamlar bilan ishlashni osonlashtiradi va arifmetik ko'nikmalarni mustahkamlaydi.

4. Hayotiy vaziyatlarga asoslangan masalalar:

Bolalarning kundalik hayotdagi muammolarga matematik yondashishini rivojlantirish uchun ularga hayotiy masalalar berish mumkin. Masalan, do'konda xarid qilish, transport vaqtini hisoblash kabi vazifalar orqali ularni real hayotga yaqinlashtirish mumkin.

5. Matematik loyihalar:

Bolalarga mustaqil ravishda matematik loyihalar tayyorlashni topshirish ularning ijodiy fikrlashini oshiradi. Loyiha asosidagi ta'lim bolalarning mustaqil izlanish qobiliyatini rivojlantiradi.

6. Qiziqarli masalalar va boshqotirmalar:

Turli qiziqarli va g'ayrioddiy masalalar bolalarning qiziqishini oshiradi hamda tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. Masalan, "Men qaerdagi raqamman?" kabi savollar ularda qonuniyatlar va qoidalarni tushunishga yordam beradi.

Matematik savodxonlikni oshirishda bir qator qiyinchiliklar uchrashi mumkin:

1. O'quvchilarning qiziqishi pastligi:

Ba'zi bolalar matematikaga qiziqmaydi, shuning uchun darslarni qiziqarli va interaktiv tarzda tashkil etish muhim.

2. Tushunish qiyinchiliklari:

Har bir bolaning o'z intellektual rivojlanish darajasi bor, shuning uchun individual yondashuv qo'llash zarur.

3. O'qituvchilarning malakasi yetarli emasligi:

O'qituvchilarning zamonaviy ta'lim texnologiyalari va metodlaridan foydalanish ko'nikmasi kam bo'lishi mumkin. Buning uchun ularning malakasini oshirish lozim.

4. Vaqt yetishmasligi:

Boshlang'ich sinf darslarida vaqt cheklanganligi tufayli barcha mavzularni to'liq qamrab olish qiyin bo'lishi mumkin. Buni yechish uchun darslarni puxta rejalashtirish kerak.

Matematik savodxonlikni baholash uchun quyidagi usullardan foydalanish mumkin:

1. Testlar va sinovlar:

O'quvchilarning matematik ko'nikmalarini aniqlash uchun testlardan foydalanish samaralidir.

2. Mashg'ulotlar va amaliy masalalar:

Amaliy masalalar bolalarning tushunish darajasini aniqlash uchun qo'llaniladi.

3. Guruhli Tahlil:

Bolalar guruh bo'lib ishlaganda, ularning o'zaro muloqot orqali bilimlarni qanday o'zlashtirayotganini kuzatish mumkin.

Xulosa. Boshlang'ich sinflarda matematik savodxonlikni oshirish ta'lim jarayonining muhim qismi hisoblanadi. Bolalarni matematikaga qiziqtirish, ularning aqliy rivojlanishini

ta'minlash va muammo yechish ko'nikmalarini oshirish uchun zamonaviy metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Tavsiyalar:

- Darslarda interaktiv texnologiyalardan keng foydalanish.
- Bolalarning qiziqishini oshirish uchun didaktik o'yinlar va hayotiy masalalar qo'llash.
- O'qituvchilarning malakasini oshirish maqsadida ular uchun seminarlar va treninglar tashkil etish.

Boshlang'ich sinflarda matematik savodxonlikni oshirish bolalarning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun mustahkam zamin yaratadi. Shu bois, har bir o'qituvchi o'z darslarida bu jihatga alohida e'tibor qaratishi lozim. Har bir o'quvchiga individual yondashuv qo'llash, ularning qiziqishlari va qobiliyatlarini inobatga olgan holda darslarni tashkil etish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Jo'raev, O. A. (2017). Boshlang'ich sinflarda ta'lim texnologiyalari. Toshkent: Ibrat nashriyoti.
2. Vigotskiy, L. S. (1984). Tafakkur va nutq. Moskva: Pedagogika.
3. Dyui, Dj. (2005). Ta'lim va demokratiya. Moskva: Librokom.
4. Maxkamova D.A. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
5. Maxkamova D.A. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>
6. Maxkamova D.A. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSION+AL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf
7. Maxkamova D.A. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.
8. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).

ABDURAUUF FITRATNING "OILA" ASARIDAGI FARZAND TARBIYASIGA OID QARASHLARI

Xushnazarova Ma'muraxon Nodirovna

Qo`qon Davlat Pedagogika Instituti dotsent (PhD)

Qodirova Nasibaxon Sobirjon qizi

Qo`qon Davlat Pedagogika Instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada farzand tarbiyasining Abdurauf Fitratning "Oila" asaridagi pedagogik qarashlari mazmuni, farzand tarbiyasida ota-onaning ro`li, er-xotin va farzandlarning o`zaro munosabati, oilaning jamiyatdagi o`rni, ma'naviy-axloqiy tarbiyaning insonlar komilligiga ta`siri hususida so`z boradi.

Kalit so`zlar: tarbiya, ta'lim, axloq, ma'naviy tarbiya, saodat, oilani boshqarish, yoshlarning tarbiyasi, ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические взгляды Абдурауфа Фитрата на воспитание детей, изложенные в его произведении "Семья". В статье затрагиваются роль родителей в воспитании, взаимоотношения между супругами и детьми, место семьи в обществе, а также влияние морально-этического воспитания на формирование человеческого совершенства.

Ключевые слова: воспитание, образование, этика, моральное воспитание, счастье, управление семьей, воспитание молодежи, формирование морально-этических качеств.

Abstract. This article discusses Abdurauf Fitrat's pedagogical views on child upbringing presented in his work "Family." The article focuses on the role of parents in upbringing, the relationships between husband and wife and children, the role of the family in society, and the impact of moral-ethical education on human perfection.

Keywords: upbringing, education, ethics, moral education, happiness, family management, youth upbringing, formation of moral-ethical qualities.

Kirish. "Ta'lim-tarbiya – bu bizning kelajagimiz, hayot-mamot masalasi", — **Shavkat Mirziyoyev.** O'zbekistonda yoshlar tarbiyasini zamonaviy asosda ilmiy-texnologik isloh qilish borasida olib borilayotgan ishlar uni bugungi kun ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ilmiy asoslangan tayanch kompetensiyalar, fazilatlar asosida shakllantirishni talab etmoqda. Tarbiyaga yangicha, tizimli yondashuv, bolada tayanch fazilatlarini kafolatli shakllantirishda oila, maktabgacha ta'lim, umumiy ta'lim, o'rta maxsus kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalari, mahallalarning ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarini to'liq yuzaga chiqarishni va ular orasida ilmiy-metodik uzviylikni yangi darajaga ko'tarishni taqozo etadi [1].

Abdurauf Fitratning axloqiy qarashlari va farzand tarbiyasidagi g'oyalari hamda fikrlari insonni keng mushohadaga chorlaydi. Allomaning bunday qarashlari, asosan, o'zining "Oila yoki oila boshqarish tartiblari" nomli asarida berilgan. Ushbu asar 1914 yilda yozilgan. Allomaning "Oila" asari o'z davrining mashxur va durdona asari hisoblangan. "Oila" asari o'sha davrdagi oilaviy munosabatlarni to'g'ri yo'lga solish hamda go'zal insoniy fazilatlarini oiladan boshlab shakllantirish xususidagi g'oyalarni o'zida mujassamlashtirgan asar hisoblanadi. U o'zgacha bir shiddatli uslubda yozilgan. "Har bir millatning saodati va izzati, albatta, shu xalqning ichki intizomi va totuvligiga bog'liq. Tinchlik va totuvlik esa, shu millatning oilalarining intizomiga tayanadi. Qayerda oila munosabatlari kuchli intizomga tayansa, mamlakat va millat ham shuncha kuchli va muazzam bo'ladi", darhaqiqat o'sha davrdagi ziyolilarimiz ilgari surgan g'oyalar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q.

Har qanday jamiyatda ham oila ijtimoiy taraqqiyot manbai va axloqiy tarbiya o'chog'i bo'lib kelgan. Shuning uchun ham insoniyat ulug'lari oilani nafaqat jamiyat, balki davlatchilik asoslarining qurilishida ham ilk maktab deb bilganlar. Milliy taraqqiyotga yuz tutgan m ustaqil

yurtim izda komil insonni tarbiyalash va huquqiy davlatchilik asoslariga poydevor qurish davrida 1998- yil — Oila, 2012-yil esa Mustahkam oila yili deb belgilanganligi bejiz emas. Nafaqat ijtimoiy va siyosiy, balki ma'naviy va ma'rifiy ahamiyatga molik ushbu holni professor Fitrat birgina islomiy oila timsolida anglatgan.

3. **Asosiy qism:** Taniqli ma'rifatparvar Abdulla Avloniyning "Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir" degan chuqur ma'noli so'zlari naqadar haqiqat ekanini bugun, har qachongidan ham yaxshi anglaymiz.

Barchamizga ma'lumki, **tarbiya** – aniq maqsadli hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishga, ularning ongini, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan tizimli jarayondir. Axloq esa ma'naviyatning tarkibiy qismi sifatida shaxs kamolotining yuqori bosqichi sanaladi. "**Axloq** (arab. xulqning ko'pligi; lot. moralis – xulq-atvor) – ma'naviy hayot hodisasi, ijtimoiy ong shakllaridan biri, ma'naviyat sohasiga oid tushuncha. Tarbiya masalasiga ham millatga buyuk foyda yetkazuvchi soha deb qaramoq va uni boshqalarga ishonib topshirib qo'yish oilaning ma'as'uliyatsizligidandir, degan zarur xulosaga keladi. Fitrat tarbiya haqidagi qadimiy fanlar asosida uni uch shaklda: badantarbiya, aqliy va axloqiy tarbiya deb anglatgan. Biroq ularni bir-biridan ajratib ham bo'lmaydi. Ular o'zaro shunday bog'liqdirki, biriga ziyon yetsa, boshqalarida ham nuqson paydo bo'ladi. Biriga foyda yetsa, boshqalari ham undan bahramand bo'ladi. Oiladagi oddiy mojaro va harakatlar bilan o'ralashmay, bolalarning aqliy, ya'ni fikriy tarbiyasi millatning niyati bilan uyg'un bo'lishi lozim. Axloqiy tarbiya kishi axloqini kamolga yetkazish, odamning fe'l-u xo'yi va harakatiga yaxshi fazilatlarini singdirish demakdir. Hayot binosini qurishda va uning taraqqiyotida avlod tarbiyasining rolini ta'kidlar ekan, Fitrat uch narsa: tansihatlik, sog'lom fikr va yaxshi axloq muhimligini ko'rsatadi.

Oila ma'naviy jihatdan yetuk bo'lsa, uning farovonligi, tinchligi, xotirjamligi ham mustahkam bo'ladi. Bugungi farovon hayotimiz ham, yorug' kelajagimiz ham ayollarga bog'liq. Agar xalqimiz bizdan rozi bo'lishini xohlasak, avvalo, mo'tabar onalarimiz, opa-singillarimiz uchun munosib turmush sharoitlari yaratishimiz kerak. Ona rozi bo'lsa, oila rozi bo'ladi, oila rozi bo'lsa, jamiyat rozi bo'ladi, – deb ta'kidlab o'tadi Shavkat Mirziyoyev.[2] Darvoqe, shu o'rinda, Fitratning "Oila" asarida keltirilgan: "Biz farzandlarimizni yaxshi xulq egalari etib tarbiyalashimiz lozim, ya'ni shunday qilishimiz lozimki, farzandlarimiz imonli, fidokor bo'lib ulg'ayib, o'z bolalarini islom taraqqiyotiga muvofiq tarbiyalab, din va dindoshlarini halokat va xarobalik jarligidan qutqarsinlar. Bu matlabga erishish uchun xotinlarimiz va qizlarimiz-millat onalari tarbiya va ilm olishlari lozim, axloq va bilimlarini kamolga yetkazishlari zarur"[3], – degan fikrlarni qayd etish lozimdir. Qolaversa, "Ayollarga ilm berish-jamiyatni ilmi, ma'rifatli va salohiyatli qilish" degan aqidani hayotga izchil tatbiq etishni taqozo etadi.[4] So'z o'rnida aytib o'tish joizki, ma'rifatparvar va taraqqiyparvar jadid Abdurauf Fitrat xotin-qizlarimizning o'qimishli bo'lishi kelajak avlodlarimizning nodon va johil, tarbiyasiz bo'lmasliklari hamda farzand tarbiyasidan xabardor bo'lishlari uchun zarurdir deb e'tirof etadi. Shuningdek, Fitrat, tarbiyani "oiladagi mushkul vazifa go'dak tavalludidan so'nggi er-xotin bo'yniga tushadigan farzand tarbiyasidir"[5], – deb ta'kidlaydi.

Fitrat ona Turkistonni ozod ko'rishni istaydi, buning uchun har bir turkistonlik oila, axloq, tarbiya va erk o'chog'i bo'lishi lozimligini anglaydi. Mutafakkir yangi oilani ana shu tartibda qurishga da'vat etadi. Har jihatdan sog'lom bo'lgan oila yetishtirgan farzandlargina millatni yuksakka ko'tara olishini, uni istibdoddan qutqarishini aytadi: "Bu dunyo kurash maydonidir. Bu maydonning quroli sog'lom jismu tan, aql va axloqdir. Lekin ana shu qurol-aslahamiz sinib, zang bosib chirib ketgan. Shunday qurollar bilan bu dunyoda bizga na saodat va na rohat bor"[6], – deb ta'kidladi u

Fitrat ota-onaning vazifasi o'z bolalarini yetuk kishilar qilib tarbiyalashlari zarurligi uqtiradi - bunda: 1) jismoniy tarbiya –salomatlik; 2) aqliy tarbiya -sog'lom fikrlilik; 3) axloqiy tarbiya -axloqi sano; ya'ni axloqiy poklikka e'tibor berish kerakligi ta'kidlanadi. Oilaning asosiy vazifasi yosh avlodni tarbiyalashdir. Bolalar axloqiy tarbiyasida avvalo o'zi yashayotgan atrof-muhit muhim ahamiyatga ega ekanligini alohida ta'kidlaydi. Olim ijtimoiy muhitning bola tarbiyasidagi ahamiyati juda katta ekanligini ko'rsatib beradi. U bolalarni suvga o'xshatadi: "Suv qaysi rangli idishda bo'lsa, o'sha rangda tovlangani kabi, bolalar ham qanday muhitda bo'lsalar, o'sha muhitning har qanday odat va axloqini qabul qiladilar. Axloqiy tarbiyaning eng buyuk sharti shundaki, bolalar ko'proq yaxshi va yomon ahvolini o'z uylaridan, ko'chadagi o'rtoqlaridan, maktabdagi o'quvchilardan qabul qiladilar". Bu fikrlari bilan aytmoqchimiz bola tarbiyasida faqatgina maktab emas balki avvalo oila va jamoatchilik shug'ullanishi to'g'risida va oilada axloq tarbiyasi doirasida ota-onaning o'rni beqiyos ekanligi haqida aytib o'tgan. Fitrat axloqi buzuk kishilarni maktabda muallimlik vazifasiga emas, balki maktab qorovulligiga ham yaqinlashtirmasliklarini juda to'g'iri harakat deb biladi. Yana u bolalar axloqiga zararli bo'lgan, yoshiga mos kelmaydigan kitoblarni bolalarning o'qishlariga ruxsat bermaslik kerak deydi. Chunki o'zi ta'kidlaganidek har qanday axloqida nuqsonlari bor inson o'z-o'zidan bola psixikasiga o'z ta'sirini o'tkazishi mumkin, shuning uchun iloji boricha unday insonlarni ta'lim dargohidan 600 uzoqroqda tutishi kerak. Va faqatgina uzoqda tutish bilan ish bitmaydi bunday tarbiyasida kamchiligi bor insonlar o'z ustida ishlashari va o'zlarini taftish qilishi uchun imkoniyat yaratish kerak. Fitrat bolaga beriladigan bilim uning yoshi va bilish darajasiga mos bo'lishi, bolaga qiyinlik qilmasligini, agar beriladigan bilim bolaga juda oson yo juda qiyinlik qilsa u bilim olishdan bezib qolishini uqtiradi.

Mamlakat rivojlanishi uchun avvalo tarbiyani oiladan boshlash kerak, oilada muhit qanday bo'ladigan bo'lsa ushbu muhit jamiyat uchun ham o'z ta'sirini o'tkazadi. Oila Fitratning talqinida uch muhim komponentdan iborat:

- 1)Er
- 2)Xotin
- 3)Farzandlar

Shu bilan birga oilada ayollarga munosabat haqida to'xtalib, Fitrat quyidagi rivoyatni ham keltiradi: "Oysha (r.a.) rivoyat qiladilar. Nabiy alayhissalom dedilar: "Eng komil mo'minlar xushhulq va oilasi bilan lutf ila munosabat qiladiganlardir. O'z xotinlariga mardikarim yaxshilik qiladi va mardilaim yomonlik". Fitrat nazarida mamlakat taqdiri va istiqboli barkamol farzandlarni tarbiyalash bilangina belgilanmaydi. Mazkur asarda millatning ma'rifatparvarligi ayollarga bo'lgan munosabatda ham yorqin namoyon bo'lishi qayta-qayta ta'kidlangan.

Shuningdek, u izzat-nafs, ayniqsa, iroda masalasiga alohida to'xtalib o'tadi. "Iroda va ixtiyor" sarlavhasi ostidagi kichik bobda Fitrat farzandni irodali qilib tarbiyalashga da'vat etadi, iroda tarbiyasining to'rt bandedan iborat qoida-bos-qichlarini taklif etadi. Bolani irodali qilib tarbiyalashda ota-onaning zo'ri emas, balki bolaga beriladigan muayyan erkinlik muhim ekanini ta'kidlaydi.

Xulosa: Bugungi globallashuv va sivilizatsiyalar integratsiyasi kuchaygan bir davrda jadid mutafakkirlari, jumladan Abdurauf Fitratning ma'naviy merosida ta'lim tarbiya masalalari talqiniga bag'ishlangan asarlarini o'rganish, ularga milliy va umuminsoniy qadriyatlar nuqtai nazaridan baho berish, bu asarlardagi hayotbaxsh g'oyalarni o'sib kelayotgan yosh avlod ongiga singdirish alohida ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, oilaning zimmasiga ulkan va zarur ijtimoiy vazifa yuklangandir. Bola tarbiyasi eng og'ir ijtimoiy vazifa ekanligi barchamizga ayondir. Ota va onaning shaxsiy va ijobiy namunasi solih va soliha farzandlarning kamolga yetishi uchun garovdir. Ostona hatlab tashqi dunyoga qadam qo'yilganida esa bolaga atrof-muhit va jamoatchilikning ta'siri sezilarli bo'ladi. Ta'lim muassasalari va mahalla-ko'y, umuman, ijtimoiy

muhit inson farzandini to hayotining so'ngi daqiqasigacha ta'qib qilib boradi. Shu boisdan, oilaviy munosabatlarda 359 shaxsning umummadaniy dunyoqarashini shakllantirishga erishish, nafaqat shaxsiy hayotda, balki, mamlakatimizda yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar va ularning taraqqiyoti jamiyatning ruhiy va ma'naviy takomilida ham muhim o'rin tutadi. Qayerda oila munosabati kuchli intizom va tartibga tayansa, mamlakat va millat ham kuchli va tartibli bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 10'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 1059-son Qarori 1-ilovasi. // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 03.01.2020 y., 09/20/1059/4265-son
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2021. – 464 bet
3. A.Fitrat. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020. – B. 112.
- 4.<https://uzlidep.uz/uz/news-of-uzbekistan/11547>
5. A. Avloniy. "Turkiy guliston yoxud axloq". T., "O'qituvchi". 1994

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O'QITISHDA ZAMONAVIY AXBOROT
TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH VA XORIJIY TAJRIBALAR**

Zulpixorova Zuxraxon Tursunmaxamatovna
Rishton tumani 60-umumta'lim maktabi o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda matematika fanini o'qitishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati, afzalliklari va xorijiy tajribalar tahlil qilingan. Zamonaviy texnologiyalar yordamida darslarni interaktiv va qiziqarli qilish, shaxsiylashtirilgan ta'limni tashkil etish va o'yin asosida o'qitish imkoniyatlari batafsil yoritilgan. Finlandiya, AQSh va Janubiy Koreya tajribalari asosida matematika o'qitishda innovatsion usullarni joriy qilishning samaradorligi ko'rsatib o'tilgan. Axborot texnologiyalarining boshlang'ich ta'limga ta'siri o'quvchilarning motivatsiyasi va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam berishi qayd etilgan.

Kalit so'zlar. Boshlang'ich ta'lim, matematika o'qitish, zamonaviy axborot texnologiyalari, interaktiv darslar, o'yin asosida o'qitish, shaxsiylashtirilgan ta'lim, xorijiy tajriba, AR texnologiyalari, motivatsiya, ta'lim sifati.

Hozirgi kunda ta'lim sohasida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (ZAT) ta'siri ortib bormoqda. Boshlang'ich ta'limda, ayniqsa matematika fanini o'qitishda bu texnologiyalarni qo'llash ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga yordam beradi. Matematikani o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarning afzalliklari, masalan, interaktiv darslar, turli ko'rgazmali materiallar va o'yinlar orqali ta'limni qiziqarli va samarali qilish imkoniyati mavjud. Xorijiy tajribalar shuni ko'rsatadiki, axborot texnologiyalarini o'qitishda keng qo'llash o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularning matematik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari va xorijiy tajribalar tahlil qilinadi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari matematikani o'qitishda bir qator yangi imkoniyatlarni yaratadi. Bu texnologiyalarni ta'limda qo'llash orqali o'quvchilarni faollashtirish, ularning qiziqishini oshirish va matematika faniga bo'lgan ishtiyoqini kuchaytirish mumkin. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishning ba'zi afzalliklari quyidagilardan iborat:

1. Interaktiv va ko'rgazmali darslar: O'quvchilarga ko'rgazmali materiallar yordamida matematik tushunchalar aniqroq va samaraliroq yetkaziladi. Misol uchun, geometrik shakllar, sonlar va amallarni ko'rish va ular bilan ishlash o'quvchilarga mavzularni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Interaktiv doskalar, 3D vizualizatsiyalar va animatsiyalar yordamida o'quvchilar matematik tushunchalarni turli shakllarda ko'rib, amaliy mashqlarni bajarishadi. Bu esa o'quvchilarning matematika faniga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularni mavzularni mustahkam o'zlashtirishga undaydi.

2. Shaxsiylashtirilgan o'qitish imkoniyatlari: Zamonaviy texnologiyalar orqali har bir o'quvchining o'zlashtirish darajasi va tezligiga mos ravishda darslar o'tkazish mumkin. O'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ravishda o'quv materiallari, testlar va topshiriqlarni taqdim etish mumkin. Masalan, kompyuter dasturlari va mobil ilovalar yordamida o'quvchilar o'zlarining bilimlarini baholash va rivojlantirish uchun individual topshiriqlarni bajarish imkoniyatiga ega bo'lalilar.

3. O'yin asosida o'qitish: O'yinlar orqali matematika o'rganish jarayoni qiziqarli va o'quvchilarga mos tarzda olib boriladi. Mobil ilovalar, o'yinlar va interaktiv mashqlar o'quvchilarga amaliy mashqlarni bajarish, mavzularni takrorlash va o'rganishni yanada qiziqarli

qilish imkonini beradi. Masalan, "DragonBox" kabi matematik o'yinlar yordamida o'quvchilar algebra va boshqa matematik tushunchalarni qiziqarli tarzda o'rganadilar.

4. O'quvchilarning ijodiy yondashuvini rivojlantirish: Zamonaviy texnologiyalar orqali o'quvchilar matematikani o'rganishda yangi yondashuvlarni qo'llashlari mumkin. Kompyuter dasturlari, mobil ilovalar va onlayn platformalar yordamida o'quvchilar mustaqil ishlashni o'rganadilar. Bu esa o'quvchilarning ijodiy fikrlash va matematik masalalarni yechishda yangi usullarni topish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Dunyoning turli burchaklarida boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalarini qo'llashning muvaffaqiyatli tajribalari mavjud. Xorijiy tajribalar shuni ko'rsatadiki, bu texnologiyalar o'quvchilarning matematika faniga bo'lgan ishtiyoqini oshiradi, bilimlarni mustahkamlashda yordam beradi va o'qituvchilarga darslarni samarali o'tkazishga imkon yaratadi.

1. Finlandiya tajribasi: Finlandiya ta'lim tizimida matematikani o'rgatishda "Fun Learning" yondashuvi qo'llaniladi. Ushbu yondashuvda o'quvchilarga matematik amallarni o'rganishda o'yinlar va interaktiv mashqlar yordamida qiziqarli va samarali ta'lim beriladi. Finlandiyada interaktiv texnologiyalarni o'quvchilarga moslashtirish orqali ularning matematikaga bo'lgan qiziqishini oshirish mumkin.

Masalan, "DragonBox" mobil ilovasi bolalar uchun algebra asoslarini o'rganishda samarali vosita bo'lib, bolalarga matematik tushunchalarni o'rganishning oson va qiziqarli usulini taqdim etadi.

2. AQSh tajribasi: AQShda boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishda onlayn platformalar keng qo'llaniladi. "Khan Academy" va "Prodigy" kabi platformalar yordamida o'quvchilar darslarni mustaqil ravishda o'rganishlari mumkin. Bu platformalar o'quvchilarga matematik masalalarni turli darajalarda yechish imkoniyatini yaratadi va ular o'z bilimlarini tekshirishi mumkin. "Khan Academy" o'quvchilarga darslarni videolar orqali o'rgatadi, "Prodigy" esa o'quvchilarni matematik o'yinlar yordamida bilimlarini rivojlantirishga undaydi.

3. Janubiy Koreya tajribasi: Janubiy Koreyada matematikani o'qitishda kengaytirilgan haqiqat (AR) texnologiyalaridan foydalanish muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. O'quvchilar AR texnologiyalari yordamida matematik ob'ektlarni uch o'lchovli ko'rinishda ko'rib, ularni amaliyotda qo'llashadi. Bu esa o'quvchilarga geometrik shakllarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi va ularning matematika faniga bo'lgan qiziqishini oshiradi. AR texnologiyalari yordamida matematik modellarni yaratish va ular bilan amaliy mashqlarni bajarish o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

Zamonaviy axborot texnologiyalarining boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishda qo'llanilishi bir nechta muhim ta'sirlarni ko'rsatadi:

1. Ta'lim sifatini oshiradi: O'quvchilarga yanada ko'proq resurslar va yordam berish imkoniyatini yaratadi. Interaktiv texnologiyalar yordamida o'quvchilar matematik masalalarni turli usullar bilan yechishadi, bu esa ularning tushunishini yaxshilaydi.

2. Motivatsiyani oshiradi: Matematikaga bo'lgan qiziqishni oshirishda zamonaviy texnologiyalar yordamida darslarni qiziqarli va interaktiv qilish mumkin. O'yinlar, ilovalar va animatsiyalar orqali o'quvchilar darslarni qiziqarli va samarali o'rganadilar.

3. Mustaqil o'rganishni qo'llab-quvvatlaydi: O'quvchilarga turli onlayn platformalar va dasturlar yordamida mustaqil ishlash imkoniyatlarini yaratadi. Bu esa ularning o'z-o'zini rivojlantirish va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini oshiradi.

Xulosa. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalarining qo'llanilishi darslarni samarali, qiziqarli va interaktiv qilish imkoniyatini yaratadi. O'quvchilarning matematikaga bo'lgan qiziqishini oshirish va ularning ta'limdagi muvaffaqiyatini yaxshilash uchun zamonaviy texnologiyalarni qo'llash zarur. Xorijiy tajribalar,

ayniqsa Finlandiya, AQSh va Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda axborot texnologiyalarini ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilish o'quvchilarning matematik ko'nikmalarini rivojlantirishda katta rol o'ynashini ko'rsatadi.

Shuningdek, bu texnologiyalar o'qituvchilarga o'z darslarini individual tarzda tashkil etish imkonini beradi, bu esa o'quvchilarning har biri uchun optimal ta'lim sharoitlarini yaratadi. O'qituvchilar o'zlarining dars uslublarini zamonaviy texnologiyalar yordamida yangilab, o'quvchilarga har bir matematik mavzu bo'yicha samarali va qiziqarli darslar o'tkazish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Bundan tashqari, axborot texnologiyalarining qo'llanilishi o'quvchilarning mustaqil ishlash va o'rganish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Onlayn kurslar, interaktiv dasturlar va mobil ilovalar o'quvchilarga turli darajadagi topshiriqlarni bajarishga imkon yaratadi, bu esa ularning bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi. O'quvchilar o'z bilimlarini baholash va kerakli joyda yordam olishlari mumkin, bu esa ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Saeed, S. (2021). The Role of ICT in Primary Education. *Journal of Education Technology*, 45(2), 127-139.
2. Yusupov, J. M. (2020). *Boshlang'ich ta'limda innovatsion texnologiyalar*. Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti.
3. Brown, L., & Patel, A. (2019). Innovative Teaching Methods: Use of Technology in Primary Mathematics. *International Journal of Educational Innovation*, 34(4), 90-105
4. Maxkamova D.A. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // *Galaxy*. №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
5. Maxkamova D.A. Methodological provision of directing students to profession in high schools // *Semiconductor Optoelectronics*, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>
6. Maxkamova D.A. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, *International Journal of Early Childhood Special Education*. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSION+AL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf
7. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In *ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ* (pp. 15-17).
8. Maxkamova D.A. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, *Modern didactic career guidance resources*. Vol 8, Issue 11, of *JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, Nov 2022. -P. 232-234.

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIK MANTIQUIY MASALALAR
YECHISHNING AHAMIYATI VA ULARGA QO'YILADIGAN TALABLAR**

Abdulazizova Xojira Bayozjon qizi

Furqat tumani 6-maktab Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya. Boshlang'ich sinflarda matematik mantiqiy masalalar echiш ўқувчиларнинг ақлий салоҳиятини ошириш, mantiqiy fikrлаш ва муаммоларни ҳал этиш кўникмаларини ривожлантиришда муҳим аҳамиятга эга. Бу масалалар болаларда ижодий ва мустақил фикрлаш қобилиятини шакллантириб, уларнинг таълим жараёнидаги фаоллигини оширади. Шу боис, математика дарсларида mantiqiy масалаларга кўпроқ эътибор қаратиш ўқувчиларнинг таълим сифатини яхшилашга ёрдам беради.

Kalit so'zlar: Masala, mantiqiy masala, masala sharti va uni tekshirish, qobiliyat, tasavvur va tafakkur, o'qitish, ta'lim va tarbiy.

Matematik masalalar yechish matematika o'qitishning muhim tarkibiy qismidir. Masalalar yechmasdan matematikani o'zlashtirishni tasavvur ham etib bo'lmaydi. Masalalar yechishning boshlang'ich sinflarda o'rganiladigan u yoki bu nazariy materiallarni o'zlashtirish jarayonida muhim rolni va o'quvchilarni fikrlash qobiliyatlarini o'stirishda muhim ro'l o'ynaydi. Masalalar amaliy ishlar sistemasi asosida tuziladi. Bu degani har bir yangi tushunchani tarkib toptirish. Har doim bu tushuncha ahamiyatini tushuntirishga yordam beradigan uning qo'llanishini talab qiladigan u yoki bu masalani yechish bilan amalga oshadi.

Arifmetik amallarning mazmunini amallar orasidagi bog'lanishlarni amal komponentlari bilan natijalar orasidagi ochib berishda, har xil miqdorlar orasidagi bog'lanishlar bilan tanishishda mos sodda masalalardan foydalaniladi. Sodda masalalar o'quvchilarda murakkab masalalarni yechish uchun zarur, bo'ladigan bilimlar malakalar va ko'nikmalarni tarkib toptirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Masalalar bolalarning masalalarni yechishga o'rgatish rivojlantirishning foydali vositasi bo'lib odatda o'z ichiga ayrim bilimlarni oladi. Bu bilimlarni qidirish masala yechuvchidan analiz va sintezga mustaqil murojaat qilish faktlarni taqqoslash, umumlashtirish va hokazolarni talab qiladi. Bilishning bu usullarini o'rgatish matematika o'qitishning muhim maqsadlaridan biri hisoblanadi. Masalalarni yechishda predmetga bo'lgan qiziqish rivojlanadi, umuman mustaqillik erkinlik, talabchanlik, mehnatsevarlik, maqsadga intilishlik rivojlanadi.

O'quvchilarga tarbiya berishda ham hayotiy masalalar fikr doiralarni kengaytirishga yordam beradi. Masalalar ustida ishlar ekan sistemali ravishda va rejali asosda o'quvchilarning xususiy malakalarini takomillashtirishga olib keladi.

Boshlang'ich sinflarda masalalarni o'rganish yangi tushunchalarni shakllantirish, soda masalarni yechishdan murakkablarni yechishga o'tish yordamida amalga oshiriladi. Bunda qo'shish, ayirish, ko'paytirish va bo'lishga doir har xil sodda masalalar ya'ni bir xil qo'shiluvchilarning yig'indisini topishga, karrali va teng bo'laklarga bo'lishlarga doir sonni bir necha barobarga kattalashtirish va kichiklashtirishga oid masalalar, sonlarni taqqoslashga amallarning noma'lum komponentlarni topishga doir sodda masalalar, shuningdek turli murakkab masalalar shu jumladan keltirib yechiladigan masalalar, ikki ko'paytuvchining yig'indisini topishga doir va unga teskari masalalar yig'indisini, so'ngra ko'paytirish bo'lishga keltiradigan va boshqa masalalarni ko'rib chiqamiz.

Agar berilgan masala o'zining murakkabligi bilan sinfdagi yechilgan masalalarga mos yoki o'xshasa u holda o'quvchilar taklif qilingan masalaning yechilishi yo'lini mustaqil topishga o'rgatish kerak. Shu maqsadda o'quvchilar masalalar yechishga yaqinlashishning eng sodda umumiy usullarini egallashlari lozim.

O'quvchilar o'qituvchi rahbarligida masala shartini qisqa va yaqqol yozib olishlari, yechish yo'llari topishni osonlashtirish maqsadida shartini chizma yoki rasm bilan tasvirlay olishlari kerak.

O'quvchilar yechilayotgan masalada nima ma'lum nima noma'lumligini masala shartidan nima kelib chiqishini qanday arifmetik amallar yordamida qanday tartibda masala savoliga javob topish mumkinligini aniq va ravshan tushuntirishga o'rganishlari kerak.

O'quvchilar har bir amalni nega tanlaganliklarini anglay olishlari masala bo'yicha ifoda yoki tenglama tuzib olishlari uni yecha olishlari, savolga javob berib, yechimning to'g'riligini tekshirib olishlari lozim. Har xil turdagi masalalar yechishini amallar ma'nosini ochib berish, u yoki bu tushuncha u yoki bu munosabatlarning shakllanishidan tashqari o'quvchilar bilim doiralarning kengayishiga ba'zi kattaliklar va ular orasidagi bog'lanishlar bilan chuqurroq tanishtirishga xizmat qiladi. O'quvchilar masalani yechishiga zarur malakalarni egallashlari uchun turli hayotiy hollarda berilgan va izlanayotganlar orasidagi ma'lum bog'lanishlarni tushungan holda topishga o'rgatish kerak. Shunday qilib masalalar yechishni ustida ishlaganda o'quvchi faqat u yoki bir xil masalani haqidagini o'ylamasdan balki masala yechish malakasini shakllantiruvchi xususiy malakalarni rejali va muntazam ravishda ishlab chiqilishi borasida g'amxo'rlik qilishi kerak. Masala ustida ishlash uning mazmunini o'zlashtirishdan boshlanadi. Masala mazmunini yaxshi tushunish uchun o'quvchilarni har biriga uning matnini eshittiribgina qolmay, balki uni mustaqil o'qib chiqishlari ham kerak. Agar masala sharti bosh qotiradigan bo'lsa o'quvchilarga masala mazmunini mustaqil o'ylab ko'rishlari uchun bir-uch minut vaqt berish maqsadiga muvofiqdir.

Masala matni ustida ishlaganda o'quvchilarning diqqat e'tiborini avvalo masala matnidagi har bir so'z va har bir son mazmuniga qaratish lozim, masalada tasvirlanayotgan manzarani joyni tasavvur qilishiga yordam berish kerak, masala matn ustida og'zaki ishlagandan keyin masala mazmuni matematik atamalar tiliga o'tkazish va uning matematik tuzilishini qisqa yozuv (sxema, chizma, jadval) shakllarida ifodalash kerak. Masala sharti murakkab berilganlar orasidagi bog'lanishlarni tahlil qilish qiyin bo'lganda shunigdek yangi tipdagi masalalarni yechishda qisqa yozishdan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Sodda masalani yechishda amal tanlash masalasiga to'xtalib o'tamiz.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini matematika darslarida masalalarni yechishga o'rgatishda turli masalalarning o'rni katta. Biz quyida ana shunday masalalarning ayrim turlariga to'xtalib o'tamiz.

Sahnalashtirilgan masalalar. Sahnalashtirilgan masalalarga katta e'tibor beriladi. Bu masalalarda bolalarning kuzatgan, ko'pincha o'zlari bevosita bajargan harakatlari aks ettiriladi.

Bu yerda savolga javob berish emas, balki bu berilgan sonlar ko'rgazmali asosida ko'rinib turishi mumkindir. Birinchi sinf bolalari ko'pincha masalani yechishni bilmaydilar, chunki ular u yoki bu harakatni ifodalovchi (sarf qildi, bo'lishib oldi, sovg'a qildi va hakoza) so'zlarning ma'nosini tushunmaydilar. Shuning uchun maktabda, tayyorlov guruhida u yoki bu harakatni ifoda etuvchi so'zlarni mazmunini ochib berishga alohida e'tibor berish kerak. Shu maqsadda masala asosiga qanday amaliy harakatlarni kiritish zarurligini hisobga olish kerak. Bunda qarama-qarshi harakatni: keldi-ketdi, yaqin kelishdi-uzoqlashdilar, oldi-berishdi, ko'tarishdi-tushirishdi, olib kelishdi- olib ketishdi, uchib ketishdi kabi so'zlardan foydalanib, yig'indi va qoldiqni topishga oid masalalarni taqqoslash maqsadga muvofiqdir.

Ko'rgazmali masalalar. Dastlab bolalarga mavzu mazmuni to'g'risida gapiriladi, hamda berilgan sonlar tasvirlangan rasmlar ko'rsatiladi. Rasm bo'yicha birinchi masalani o'qituvchining o'zi tuzadi. U bolalarni rasmlarni ko'rib chiqishiga, berilgan sonlarni hamda miqdoriy munosabatlarning o'zgarishiga olib kelgan hayotiy harakatlarni ajratib olishga o'rgatadi. O'quvchilarda ikkinchi sinfda birinchi sinfdagi kabi yangi masalalar bilan tanishtirishda yoki

murakkab masalarni yechishda to'la predmet ko'rsatmalikdan sekin-asta to'liq bo'lmagan ko'rsatmalikka o'tiladi. Matematik masalalar sodda va murakkab masalalarga ajratiladi. Bitta amal bilan yechilishi mumkin bo'lgan masalalarga *sodda masalalar deyiladi*. Bir nechta sodda

masalalardan tuzilgan va shu sababli ikki yoki undan ortiq amallar yordamida yechiladigan masalalarga *murakkab masalalar deyiladi*.

Boshlang'ich sinflarda matematika darslarida mantiqiy masalalar yechish nafaqat matematik bilimlarni oshirish, balki mantiqiy fikrlash, muammoni hal qilish qobiliyatini rivojlantirish, sabr va qat'iyatlilikni o'rgatish, matematik tushunchalarni chuqurlashtirish va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu orqali o'quvchilar nafaqat matematikani yaxshi o'zlashtirib qolmay, balki hayotda duch keladigan turli muammolarni hal qilishda ham muvaffaqiyatli bo'lishadi. Shu sababli, o'qituvchilar mantiqiy masalalarni dars jarayoniga faol ravishda kiritishlari lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jumayev M.E. va boshqalar. Matematika o'qitish metodikasi (kasb-hunar kollejlari o'quvchilari uchun o'quv qo'llanma) – T.: "Ilm-Ziyo", 2003, 240-bet
2. Jumayev M.E., „Matematika o'qitish metodikasidan praktikum“- Toshkent.: O'qituvchi, 2004, 328 bet.
3. Jumayev M.E., Tadjiyeva Z „Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi“ Toshkent.: Fan va texnologiya, 2005, 312 bet.
4. Jumayev M.E. Bolalarda matematika tushunchalarni shakllantirish nazariyasi.-T.: "Ilm-Ziyo", 2005, 240-bet
5. Jumayev M. „Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasidan laboratoriya mashg'ulotlari “ Toshkent.: Yangi asr avlodi, 2006, 256- bet
6. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).

**RIVOJLANAYOTGAN DAVLATLARDA BOSHLANG'ICH TA'LIMNI MOLIYALASHTIRISHNI
YAXSHILASH YO'LLARI**

Асракулова Азизахон Хасановна

Qo'qon temir yo'l texnikumi

Annotatsiya. Rivojlanayotgan davlatlarda boshlang'ich ta'lim jamiyat rivojlanishi va iqtisodiy barqarorlikning muhim asosi hisoblanadi. Ushbu maqola boshlang'ich ta'limni moliyalashtirish bilan bog'liq muammolarni o'rganadi va ularni hal qilish uchun strategik yondashuvlarni taklif etadi. Moliyaviy resurslarni oshirish, xususiyl sektorni jalb qilish, xalqaro moliyaviy yordamni samarali boshqarish va raqamli texnologiyalarni joriyl qilish usullari tahlil qilingan. Xalqaro tajribalar asosida tavsiylalar ishlab chiqilgan bo'lib, ularning rivojlanayotgan davlatlardagi ta'lim tizimini yaxshilashga ta'siri baholanadi.

Kalit so'zlar. boshlang'ich ta'lim, moliyalashtirish, rivojlanayotgan davlatlar, xalqaro yordam, xususiyl sektor, ta'lim strategiyalari, raqamli texnologiyalar, gender tengligi.

Boshlang'ich ta'lim jamiyat rivojlanishining muhim asosidir. Ushbu bosqichda bolalar bilim olishga, tafakkurni shakllantirishga va ijtimoiyl ko'nikmalarni o'zlashtirishga kirishadilar. Ammo rivojlanayotgan davlatlarda boshlang'ich ta'limni moliyalashtirish jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Bu muammolar orasida moliyaviyl yetishmovchilik, resurslarni adolatsiz taqsimlash, korrupsiya va boshqaruvdagi zaifliklar alohida o'rin tutadi. Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limni moliyalashtirishni yaxshilash uchun xalqaro tajribalar va amaliyl yondashuvlar asosida ilmiyl takliflar bayon etiladi.

Rivojlanayotgan davlatlarda boshlang'ich ta'lim iqtisodiy o'sish va ijtimoiyl barqarorlikning asosi hisoblanadi. Jahon banki tadqiqotlariga ko'ra, boshlang'ich ta'limga sarmoya kiritish boshqa sohalarga qaraganda ko'proq ijtimoiyl va iqtisodiy foyda keltiradi. Bu jarayonda:

Ijtimoiyl tenglikni ta'minlash: Ta'lim imkoniyatlari barcha ijtimoiyl guruhlar uchun ochiq bo'lsa, jamiyatdagi ijtimoiyl va iqtisodiy tafovutlarni kamaytiradi.

Iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish: Ta'limli ishchi kuchi bozor talablariga moslashuvchan bo'lib, mamlakat raqobatbardoshligini oshiradi.

Barqarorlikni ta'minlash: Ta'lim, ayniqsa qiz bolalar uchun imkoniyat yaratish orqali oilaviyl daromadlar oshadi va avlodlararo kambag'allik uziladi.

Biroq, moliyalashtirishdagi kamchiliklar boshlang'ich ta'lim tizimining sifatini pasaytiradi, bu esa uning uzoq muddatli foydalarini cheklaydi.

Rivojlanayotgan davlatlarda boshlang'ich ta'limni moliyalashtirishga to'sqinlik qilayotgan muammolar quyidagicha tavsiflanadi:

1. Moliyaviyl resurslarning yetishmovchiligi

Ko'pchilik davlatlarning byudjeti ta'lim sohasiga ajratilgan bo'lsa-da, bu mablag'lar boshlang'ich ta'lim ehtiyojlarini to'liq qoplay olmaydi. Kam rivojlangan mamlakatlarda o'qituvchilarning ish haqlari past, infratuzilma eskirgan va o'quv qurollari yetarli emas.

2. Mablag'lardan foydalanishning samarasizligi

Ko'pincha mavjud resurslar noto'g'ri rejalashtirish yoki korrupsiya sababli samarasiz ishlatiladi. Mablag'larning ko'p qismi markaziy ma'muriyl tomonidan nazorat qilinadi, bu esa mahalliy maktablarning ehtiyojlariga e'tibor berilmasligiga olib keladi.

3. Xalqaro yordamga qaramlik

Ko'plab rivojlanayotgan davlatlar xalqaro tashkilotlardan moliyaviyl yordam olishadi. Ammo bu yordam ko'pincha vaqtinchalik bo'lib, uzoq muddatli yechimlarni kafolatlamaydi.

Boshlang'ich ta'limni moliyalashtirishni yaxshilash uchun innovatsion yondashuvlarni joriy qilish muhimdir. Quyida xalqaro tajribalar va ilmiy asoslangan tavsiyalar bayon etiladi:

1. Milliy byudjetni ta'limga yo'naltirishni oshirish

Rivojlanayotgan davlatlar ta'limga ajratiladigan milliy byudjet ulushini oshirishi lozim. UNESCOning tavsiyasiga ko'ra, davlatlar o'z yalpi ichki mahsulotining (YaIM) kamida 4-6 foizini va davlat byudjetining 15-20 foizini ta'limga yo'naltirishi kerak. Buning uchun:

Davlat daromadlarini oshirish uchun soliqlardan samarali foydalanish.

Ta'lim byudjetini mahalliy ehtiyojlarga yo'naltirish.

2. Xususiy sektor va jamiyat ishtirokini rag'batlantirish

Xususiy sektor va nodavlat tashkilotlarni jalb qilish orqali moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin. Masalan:

Xususiy sheriklik modellarini (Public-Private Partnership, PPP) joriy qilish.

Korporativ ijtimoiy mas'uliyat dasturlari orqali maktablar infratuzilmasini yaxshilash.

Mahalliy hamjamiyatlarning mablag' yig'ishdagi ishtirokini kuchaytirish.

3. Xalqaro moliyaviy yordamni samarali boshqarish

Xalqaro donor tashkilotlarning mablag'lari shaffoflik asosida boshqarilishi zarur. Buning uchun:

Mablag'larni boshqarish bo'yicha mustaqil nazorat mexanizmlarini joriy etish.

Davlat va donor tashkilotlar o'rtasida uzoq muddatli strategik hamkorlikni rivojlantirish.

4. Raqamli texnologiyalarni joriy qilish

Moliyalashtirish jarayonida raqamli texnologiyalarni qo'llash mablag'larni taqsimlash va kuzatishni yaxshilaydi. Masalan:

Ta'lim byudjeti xarajatlarini monitoring qilish uchun onlayn platformalar yaratish.

Elektron o'quv resurslarini ishlab chiqish orqali an'anaviy darslik xarajatlarini qisqartirish.

5. Gender tengligini ta'minlash uchun sarmoya kiritish

Boshlang'ich ta'limda qiz bolalar ishtirokini oshirish uchun maxsus dasturlarni moliyalashtirish muhimdir. Bu yo'nalishda:

Oilalar uchun subsidiyalar joriy qilish.

Qiz bolalar uchun maxsus stipendiya dasturlarini tashkil etish.

Boshlang'ich ta'limni moliyalashtirishni yaxshilashda bir qator mamlakatlarning tajribasi rivojlanayotgan davlatlar uchun foydali bo'lishi mumkin:

1. Keniya modeli-Keniya hukumat boshlang'ich ta'limni bepul qilish tashabbusini ilgari surdi. Bu bilan u xalqaro tashkilotlardan subsidiya olishni kamaytirib, milliy resurslarni samarali yo'naltirishga erishdi.

2. Hindistonning "Sarva Shiksha Abhiyan" dasturi-Hindiston boshlang'ich ta'limni rivojlantirish uchun keng ko'lamli milliy dastur qabul qildi. Bu dastur doirasida davlat va xususiy sektor hamkorligi muvaffaqiyatli tashkil etilib, moliyalashtirishning barqarorligi ta'minlandi.

3. Janubiy Koreya tajribasi-Janubiy Koreya ta'limga katta sarmoya kiritish orqali iqtisodiy rivojlanish va xalqaro raqobatbardoshlikni oshirishga muvaffaq bo'ldi. Ularning tajribasi davlat byudjetini ta'limga samarali yo'naltirishda namunadir.

Rivojlanayotgan davlatlarda boshlang'ich ta'limni moliyalashtirishni yaxshilash uchun quyidagi asosiy qadamlar amalga oshirilishi lozim:

1. Davlat daromadlarini oshirish: Soliq siyosatini takomillashtirish orqali ta'limga ko'proq mablag' ajratish.

2. Shaffoflikni oshirish: Mablag'lardan samarali foydalanishni ta'minlash uchun nazorat mexanizmlarini kuchaytirish.

3. Xususiy sektor ishtirokini rag'batlantirish: Mahalliy va xalqaro hamkorlik orqali qo'shimcha resurslarni jalb qilish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. (2021). Global Education Monitoring Report: Understanding Inequalities in Education Financing. UNESCO Publishing.
2. World Bank. (2018). Education Finance in Developing Countries: Trends and Policies. World Bank Group.
3. Maxkamova D.A. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
4. Maxkamova D.A. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>
5. Maxkamova D.A. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSION+AL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf
6. Maxkamova D.A. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.
7. Махкамова Д.А. Ўқувчиларни касбга йўналтиришда қўйиладиган интегратив методлар // Таълим ва инноватсион тадқиқотлар., 2023. - №12. - Б.218-222. (SJIF) 3.805 (2021)
8. Махкамова Д.А. Ўқувчиларни касбга йўналтиришнинг мақсади, вазифалари ва амалий механизмлари // Касб-хунар таълими., 2023. - №8. - Б.37-42. (SJIF) 0109
9. Махкамова Д.А. Individual maslahat" didaktik resurslarining o'quvchilarni kasbga yo'naltirish tizimiga tadbiq etish // Mug'allim ham yzliksiz bilimlendirio', 2023. - №4. - Б.76-81. (SJIF) 01-044
10. Махкамова Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
11. Махкамова Д.А. Umumta'lim maktablarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirishning metodik ta'minoti // Maktab ta'limi muammolar, izlanishlar, yechimlar №1. 2024.,- Б.146-153. (ISSN) 3060-4788
12. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).
13. Рахмонкулова, Н. К. Важность решения математических задач в начальных классах. *Международный журнал инновационных исследований в области науки, техники и технологий.*

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

¹ Rakhmankulova Nafisa

¹ Кокандский государственный педагогический институт, преподаватель кафедры
“Методика начального образования”

Аннотация

Изменения, наблюдаемые в современном образовании, вызваны интеграционными и информационными процессами, происходящими в обществе, становлением новой системы образования, ориентированной на вхождение в мировое образовательное пространство. Вследствие научно – технического прогресса возникает необходимость в применении новых педагогических технологий, способствующих значительному повышению качества образования.

Annotation

The changes observed in modern education are caused by the integration and information processes occurring in society, the formation of a new education system oriented towards entering the global educational space. As a result of scientific and technical progress, there is a need to apply new pedagogical technologies that contribute to a significant improvement in the quality of education.

Современные дети растут в окружении гаджетов, новейших изобретений и их трудно удивить, заинтересовать, удержать внимание на уроке. Поэтому применение современных образовательных технологий делает занятия разнообразными, увлекательными, понятными, а это, в свою очередь, облегчает взаимодействие между учителем и учеником, что повышает результативность, а значит и качество учебного процесса.

Одной из главных задач современной школы становится формирование мотивации к учению. Основой для мотивации считается устойчивый интерес к предмету и к способам добывания знаний. При всем разнообразии современных образовательных технологий есть технологии, пользующие популярностью среди педагогов. Познакомимся с некоторыми из них.

Одной из популярных современных образовательных технологий у педагогов является *информационно – коммуникационная технология (ИКТ)*. Учащиеся начальных классов имеют наглядно-образное мышление, поэтому очень важно организовывать их обучение, применяя как можно больше качественного иллюстративного материала, вовлекая в процесс восприятия нового не только зрение, но и слух, эмоции, воображение.

Чтобы обогатить урок, сделать его более интересным, доступным и содержательным, при планировании следует предусмотреть, как, где и когда лучше включить в работу ИКТ: для проверки домашнего задания, объяснения нового материала, закрепления темы, контроля за усвоением изученного, обобщения и систематизации пройденных тем, для уроков развития речи и т.д.

Учебные занятия с использованием информационных технологий имеют огромные преимущества:

- они повышают информационную насыщенность урока;
- подача материала за счёт звука и движения становится наглядной;
- его красочность создаёт яркий запоминающийся образ, пробуждающий чувства детей;

– за счёт размещения различных картинок, эффектов анимации, вставок видеофрагментов, использование звуковых эффектов позволяет повысить познавательный интерес учащихся к уроку;

– происходит ускорение темпа урока на 10% - 15%.

Использование ИКТ позволяет проводить уроки:

- на высоком эстетическом и эмоциональном уровне (анимация, музыка)
- обеспечивает наглядность;
- привлекает большое количество дидактического материала;
- повышает объём выполняемой работы на уроке в 1,5 - 2 раза;
- обеспечивает высокую степень дифференциации обучения.
- способствует повышению качества образования.

На уроках математики рекомендуется использовать разнообразные виды заданий, разные по степени сложности, помогают развивать познавательные и творческие способности каждого ученика.

Без новых информационных технологий уже невозможно представить себе современную школу. Еще одна популярная технология – *технология критического (творческого) мышления*, которая предполагает принятие индивидуальной ответственности за сделанный выбор, повышает уровень индивидуальной культуры работы с информацией, формирует умение прогнозировать последствия своих решений и отвечать за них, позволяет развивать культуру диалога в совместной деятельности. Думать критически означает проявлять любознательность и использовать исследовательские методы: ставить перед собой вопросы и осуществлять планомерный поиск ответов.

Творческие задания: рисунки, сочинение математических рассказов, сказок, стихотворений, составление и разгадывание кроссвордов и ребусов - этот вид работы очень полезен и эффективен, т. к. способствует развитию целого комплекса качеств творческой, критически мыслящей личности: умственной активности; быстрой обучаемости; стремлению добывать знания, необходимые для выполнения конкретной практической работы; самостоятельности в выборе решения задачи; трудолюбия; способности видеть общее, главное в различных и различное в сходных явлениях; положительно влияет на качество обучения и воспитания ребенка.

Использование *проблемных технологий* на уроках математики в начальной школе обосновано и успешно.

Трудно представить современный урок без этой технологии. Проблемное обучение:

- обеспечивает более прочное усвоение знаний;
- развивает аналитическое мышление;
- способствует сделать учебную деятельность для учащихся более привлекательной, основанной на постоянных трудностях;
- оно ориентирует на комплексное использование знаний.

Проблемная ситуация стимулирует детей на самостоятельный поиск способа решения. Дети могут обратиться за помощью к учителю или к учебнику. Задача учителя состоит в том, чтобы направить детей на самостоятельное изучение материала с помощью учебника.

Хочется обратить внимание на *игровые технологии*, применение которых в начальной школе особенно актуально.

Игровая форма занятий создается на уроках при помощи игровых приемов и ситуаций, которые выступают как средство побуждения, стимулирования учащихся к учебной деятельности.

С помощью игры можно снять психологическое утомление; ее можно использовать для мобилизации умственных усилий учащихся, для развития у них организаторских способностей, принятия навыков самодисциплины, создания обстановки радости на занятиях.

Игра способствует созданию у учеников эмоционального настроения, вызывает положительное отношение к выполняемой деятельности, улучшает общую работоспособность, даёт возможность многократно повторить один и тот же материал без монотонности и скуки.

Игровые формы, как методы активного обучения приносят удовольствие от процесса познания, доказывая, что образование – не всегда нудное занятие. А при комплексном использовании различных технологий, ориентированных как на развитие творческого потенциала, так и на сохранение здоровья учащихся, можно добиться хороших результатов в достижении поставленной цели.

В процессе игровой деятельности у школьников появляется интерес к предмету, происходит развитие познавательных процессов, что обеспечивает постепенный переход от пассивно-воспринимающей позиции к позиции сотрудничества ученика и учителя, что способствует формированию навыков самообучения и самоорганизации учащихся. В результате формируются умения и навыки, закрепляются знания, приобретаемые на уроках, повышается интерес к изучению математики.

Полученные знания на уроках математики в начальной, где применяются современные образовательные технологии, поддерживают интерес обучающихся к урокам и позволяют плавно без особого напряжения перейти к изучению математики в основной школе.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989.- 192 с
2. Бордовская Н.В. Современные образовательные технологии: учебное пособие. / кол. авторов ; под ред. Бордовской Н.В. -- М.: КНОРУС, 2010. – 432 с.
3. Современные технологии проведения урока в начальной школе с учетом требований ФГОС: Методическое пособие / Под ред. Н.Н. Деменевой. – М.: АРКТИ, 2012. - 152 с. (Начальная школа)
4. Зайцев В.С. Современные педагогические технологии: учебное пособие. – В 2-х книгах. – Книга 1 – Челябинск, ЧГПУ, 2012 – 411 с.
5. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий. В 2-х т. Т. 1 – М.: Народное образование, 2005 – 556 с.
6. Белошистая А.В, Козлова Е.Г О педагогических принципах организации работы со способными к математике детьми в начальных классах. - № 02, 2015, с. 56–61.
7. Истомина Н. Б. Методика обучения математике в начальных классах. – М.: Академия, 2000, 288 с.
8. Щукина Г. И. Проблема познавательного интереса в педагогике. М., Педагогика, 2011 г.
9. 26. Якиманская И. С. Как развивать учащихся на уроках математики. — М.: Педагогика, 1996. — 65 с.
10. 27. Я. А. Коменский, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци. Великая дидактика. Педагогическое наследие. М.: Педагогика, 1989 г., 416 с
11. Raxmankulova N., Mirzanazarova S. DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI UYGOTISH VOSITASI //International journal of conference series on education and social sciences

(Online). – 2022. – T. 2. – №. 1.

12. Rakhmonkulova N. K. The Importance of Solving Mathematical Problems in Primary Grades //International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology.

13. Rahmankulova N. X. Formation of a Scientific Worldview in Children of Primary School Age //World of Science: Journal on Modern Research Methodologies. – 2023. – T. 2. – №. 3. – S. 41-46.

TA'LIM TIZIMINI TEXNOLOGIYALASHTIRISH – IJTIMOY ZARURIYAT.

QDPI

N.Xudoyberganov

S.Mirhaitova

D.Rojiboyeva

Farg'ona tumani. 3-maktab

XX asr kishilik jamiyati taraqqiyoti tarixidan fan va texnika sohasida yuz bergan inqiloblar davri sifatida joy oldi. Ilm-fan va texnika rivojining yuksak sur'ati moddiy ishlab chiqarish jarayonini nazariy (g'oyaviy) hamda amaliy jihatdan boyitib borish bilan birga ijtimoiy munosabatlarning yangicha mazmun kasb etishini ta'minlaydi. Xizmat ko'rsatish sohaslarining paydo bo'lishi, yangicha turmush tarzi kishilarning moddiy va ma'naviy ehtiyojlarining ortib borishiga zamin hozirladi. Ijtimoiy ehtiyojlarning yangilanib hamda ortib borishi o'z navbatida ularning qisqa muddatda va sifatli qondirilishini ta'min etuvchi faoliyatning yo'lga qo'yilishini taqozo etadi.

Ijtimoiy zaruriyat mahsuli bo'lgan texnologiya sohasi va uning takomillashib borishi qisqa vaqt oralig'ida, kam jismoniy kuch sarflagan holda yuksak sifatli mahsulot ishlab chiqarish imkonini berdi. Moddiy ishlab chiqarish, hom-ashyoni qayta ishlash sohalari (qishloq xo'jaligi, sanoat, transport, maishiy xizmat ko'rsatish va boshqalar)da mahsulot ishlab chiqarish jarayonini tashkil etishga nisbatan texnologik yondashuv an'anasi yuzaga keldi. Texnologik yondashuv ishlab chiqarish jarayonining umumiy tavsifini yoritishga xizmat qiladi. Muayyan mahsulotni ishlab chiqarish maqsadida xom-ashyoni tanlash (dastlabki bosqich)dan mahsulotni iste'molchiga etkazib berishga bo'lgan (so'nggi bosqich) davrni o'z ichiga olgan jarayon texnologik jarayon sifatida e'tirof etiladi. Ishlab chiqarish jarayoniga nisbatan texnologik yondashuv muayyan sohalarda islohotlarni tashkil etish, ularning muvaffaqiyatini ta'minlash, erishilgan yutuqlarni boyitib borish kabi maqsadlarga erishishning samarali omili sifatida namoyon bo'ladi.

Moddiy ishlab chiqarish sohaslariga zamonaviy, ilg'or, yuksak texnologiyalarning tatbiq etilishi bir qator shartlar asosida kechadi, xususan, ilm-fan hamda texnikaning so'ngi yutuqlariga tayanish, yirik moliyaviy mablag'lar va yuksak darajadagi kasbiy mahoratga ega malakali mutaxassislarining mavjudligi bu boradagi yutuqlarni kafolatlaydi.

Moddiy ishlab chiqarish sohaslarida ilg'or texnologiyalarni tayyorlash, ularning kasbiy mahoratini doimiy ravishda oshirib borishga erishish ekanligini ham anglanadiki, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayot bir-biri bilan uzviylik, aloqadorlik hamda yaxlitlik tamoyili asosida rivojlanib boradi. Jamiyat ijtimoiy hayotida etakchi o'rin tutgan g'oya va qarashlar iqtisodiy ishlab chiqarish va rivojiga o'z ta'sirini o'tkazsa, o'z navbatida, iqtisodiy o'sish aholining madaniy turmush tarzining yaxshilanishiga olib keladi.

Insoniyat tsivilizatsiyasining quyi bosqichlarida shaxsni tarbiyalash, unga ta'lim berishga yo'naltirilgan faoliyat sodda, juda oddiy talablar asosida tashkil etilgan bo'lsa, bugungi kunga kelib ta'lim jarayonini tashkil etishga nisbatan o'ta qat'iy hamda murakkab talablar qo'yilmoqda. CHunonchi, murakkab texnika bilan ishlay oladigan ishlab chiqarish jarayonining mohiyatini to'laqonli anglash imkoniyatiga ega, favqulodda ro'y beruvchi vaziyatlarda ham yuzaga kelgan muammolarni ijobiy hal eta oluvchi malakali mutaxassisni tayyorlashga bo'lgan ijtimoiy ehtiyoj ta'lim jarayonini texnologik yondashuv asosida tashkil etishni taqozo etmoqda. Shu bois, ijtimoiy taraqqiyot bilan uzviy aloqadorlikda rivojlanib borayotgan pedagogika fanining vazifalari doirasi kengayib bormoqda.

Ayni vaqtda, Respublika ijtimoiy hayotiga shiddatli tezlikda axborotlar oqimi kirib kelmoqda va keng ko'lamni qamrab olmoqda. Axborotlarni tezkor sur'atda qabul qilib olish, ularni

taxlil etish, qayta ishlash, nazariy jihatdan umumlashtirish, xulosalash hamda bolaga etkazib berishni yo'lga qo'yish ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ta'lim-tarbiya jarayoniga pedagogik texnologiyani tatbiq etish yuqorida qayd etilgan dolzarb muammoni ijobiy hal etishga xizmat qiladi.

Ta'lim tizimini texnologiyalashtirish g'oyasi o'tgan asrning boshlarida G'arbiy Evropa hamda AQSH ta'lim tizimini isloh qilish, ta'lim samaradorligini oshirish, shaxsning ijtimoiylashuvini ta'minlash uchun muayyan shart-sharoitni yaratish borasidagi ijtimoiy harakat yuzaga kelgan davrda ilk bora o'rtaga tashlandi. Mazkur g'oya 30- yillarda ta'lim jarayoniga "pedagogik texnika" ("ta'lim texnikasi") tushunchasining olib kirilishi bilan asoslandi. Ushbu davrlarda yaratilgan maxsus adabiyotlarda "pedagogik (ta'lim texnika)"si tushunchasi "o'quv mashg'ulotlarni aniq va samarali tashkil etishga ko'maklashuvchi usul va vositalar yig'indisi" tarzida talqin etildi hamda o'quv jarayoniga o'quv va laboratoriya jihozlarining olib kirilishi, ulardan samarali, unumli foydalanish, material mazmunini ko'rgazmali qurollar yordamida tushuntirish kabi holatlar ta'lim samaradorligini oshirishga yordam beruvchi etakchi omillardir, deya baholanadi.

XX asrning 50-yillarida ta'lim jarayonida texnik vositalarni qo'llash "ta'lim texnologiyasi" yo'nalishini belgilab beruvchi omil deya e'tirof etildi, asosiy e'tibor bolalar auditoriyasini kengaytirish, texnik vositalardan foydalanish evaziga amalga oshirilishi, texnik vositalarining imkoniyatlarini yanada takomillashtirish, ularning axborot sig'imini kengaytirish, axborotlarni uzatish xizmatini sifatli tashkil etish, ta'lim olishni individuallashtirish kabi masalalarga qaratildi. Bu borada olib borilgan tadqiqotlarning ob'ekti, tayanch nuqtasi sifatida texnik vositalar imkoniyatlari, ularni takomillashtirish jarayoni qabul qilindi, shuningdek, o'quv jarayonini "texnologiyalashtirish"ning tashkiliy jihatlarini o'rganishga alohida urg'u berildi.

60-yillarning boshlarida ta'limni dasturlash asosida ta'lim jarayonini tashkil etish "texnologiya" tushunchasining mohiyatini ochib beruvchi omil sifatida ko'riila boshlandi. Dasturiy ta'lim bolalarga muayyan bilimlarning alohida qism holida emas, balki izchil, yaxlit tarzda berilishini nazarda tutadi. Ta'lim jarayonini yaxlit, maqbul dasturga muvofiq tashkil etish taklifi ilk bora AQSH da faoliyat yurita boshlagan. "Dasturiy ta'lim va o'rgatuvchi mashinalar bo'yicha birlashgan Qo'mita" tomonidan ilgari surilgan. Dasturiy ta'lim o'zida ta'lim maqsadlari, ularni o'zgartirish va baholashning mos ravishdagi mezonlari hamda ta'lim muhitining aniq tavsifini qamrab oladi. Bu esa o'zgartirish majmuasini to'laligicha qayta tashkil etish tushunchasi mazmuniga mos keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.M.Mirziyoyev. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T. O'zbekiston. 2017-y.
2. O'zbekiston Respublikasining "Talim to'g'risida"gi Qonuni 2020-yil 24-sentabr.
3. O'.Q.Tolipov, M.Usmonxo'jayeva "Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari" T-"FAN" 2006-yil.
4. J.G'.Yo'ldoshev, F.Yo'ldosheva, G.Yo'ldosheva "Interfaol talim -sifat kafolati" Toshkent-2008-yil.
5. Mustaqil talim — talim samaradorligini oshirish omili. "Xalq talimi" jurnali. 1997 T.
6. Raxmankulova N., Mirzanazarova S. DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI UYGOTISH VOSITASI //International journal of conference series on education and social sciences (Online). – 2022. – T. 2. – №. 1.
7. Rakhmonkulova N. K. The Importance of Solving Mathematical Problems in Primary Grades //International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology.
8. Rahmankulova N. X. Formation of a Scientific Worldview in Children of Primary School Age //World of Science: Journal on Modern Research Methodologies. – 2023. – T. 2. – №. 3. – S. 41-46.

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA TA'LIM
JARAYONLARINI TASHKIL ETISHNING MAQSAD VA VAZIFALARI.**

N.Xudoyberganov

QDPI

G.Abdunazarova Talaba

G.G'ofurova. Uchko'prik tumani 56-maktab

Respublikamizda olib borilayotgan islohotlarning negizida yuqori malakali mutaxassislarning roli benihoya kattadir.

Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek: «Ertangi kun yangicha fikrlay oladigan, zamonaviy bilimga ega bo'lgan yuksak malakali mutaxassislarni talab etadi». Bu esa kelajagimizni yaqqol tasavvur etish, jamiyatimizning ijtimoiy-ma'naviy poydevorini mustahkamlash ehtiyojini tug'diradi. Demak, galdagi eng asosiy vazifa: yosh avlodni Vatan ravnaqi, yurt tinchligi, xalq farovonligi kabi olijanob tuyg'ular ruhida tarbiyalash, yuksak fazilatlariga ega, ezgu g'oyalar bilan qurollangan. Komil insonlarni voyaga etkazish, jahon andozalariga mos, kuchli bilimli, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashdir.

O'zbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy sohalarida yuqori natijalarga erishishi, jahon iqtisodiy tizimida to'laqonli sheriklik o'rnini egallay borishi, inson faoliyatining barcha jabhalarida zamonaviy axborot texnologiyalaridan yuqori darajada foydalanishning ko'lamlari qanday bo'lishiga hamda bu texnologiyalar ijtimoiy mehnat samaradorligining oshishida qanday ahamiyat kasb etishiga bog'liq.

Respublikamizda jamiyatimizni axborotlashtirish maqsadida bir qancha qaror va qonunlar qabul qilindi. Masalan, 1993 yil 7 may va 2003 yil 11 dekabrda "Axborotlashtirish to'g'risida" gi qonun, 2002 yil 30 maydagi "Kompyuterlashtirish va informatsion-kommunikatsion texnologiyalarni qo'llashni yanada rivojlantirish" haqidagi Qaror, 2003 yil 11 dekabrda "Elektron raqamli imzo haqida" gi qonun va 2004 yil 29 aprelda "Elektron xujjat yuritish" haqidagi qonun fikrimizning dalilidir.

Informatsion oqimni ortib borishi kompyuterlarni qo'llashda ko'pgina foydalanuvchilar uchun yagona axborot makonini ta'riflovchi tarmoqlarni tashkil etish taqozo qiladi. Buni butun dunyo kompyuter tarmog'i xisoblanmish Internet misolida yaqqol ko'rish mumkin.

Boshlang'ich ta'lim jarayoniga yangi axborot-kommunikatsiya va pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish, ta'lim muassasalarining o'quv-laboratoriya bazasini mustahkamlash, o'qituvchilar va murabbiylar mehnatini moddiy hamda ma'naviy rag'batlantirishning samarali tizimini shakllantirish hisobiga mamlakatimiz maktablarida kasb-hunar kollejlari, litseylari va oliy o'quv yurtlarida o'qitish sifatini tubdan yaxshilash, zamonaviy axborot va kommunikatsiya texnologiyalari, raqamli va keng formatli telekommunikatsiya aloqa vositalari hamda Internet tizimini yanada rivojlantirish, ularni har bir oila hayotiga joriy etish va keng o'zlashtirish barcha ta'lim muassasalariga ulkan vazifalar qo'yilgan.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish bo'yicha ko'rgazmalar, seminarlar, konferensiyalar, tanlov va viktorinalar, shuningdek boshqa ommaviy tadbirlar o'tkazish, hayotning barcha sohalariga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, ulardan har bir tashkilot va oilada foydalanishni targ'ib qilish, bolalar, o'smirlar va yoshlar o'rtasida axborot – kommunikatsion texnologiyalari sohasida bilimlar olishni rag'batlantirish, axborot-kommunikatsion texnologiyalar sohasida ishlash va tadbirkorlikning, ayniqsa dasturiy mahsulotlar ishlab chiqishdagi jozibadorligini kuchaytirish, bu bo'yicha aholiga, shu jumladan qishloq joylardagi aholiga Internet-xizmatlar ko'rsatish qiymatini yanada pasaytirish va sifatini yaxshilash, Internet tarmog'ining halqaro kanallariga kirishni bosqichma-bosqich kengaytirib

borish, milliy kontent (axborot resurslari) ni rivojlantirish uchun infratuzilma yaratish, yo'ldosh aloqa tizimlaridan foydalangan holda Internet-kanallar zahirasi va ularni kengaytirishni ta'minlash, qishloq joylarda ma'lumotlarni uzatishning simsiz keng polosali tarmog'ini kengaytirish, Internet-xizmatlar ko'rsatish imkoniyati bilan birgalikda O'zbekiston Respublikasida raqamli TV ko'rsatuvlarni rivojlantirish, aholining o'quv yurtlari kompyuter sinflari va Internet tarmog'idan jamoatchilik foydalanish punktlari bazasida axborot texnologiyalari asoslariga o'qitish tizimini tashkil etish, axborot – kommunikatsion texnologiyalari asoslariga o'qitish bo'yicha kompakt disklarda o'quv multimedia taqdimot materiallari tayyorlash va tarqatish kabi vazifalar qo'yilgan.

Zamonaviy jamiyatda insonning ishlab chiqarish faoliyati umumlashgan ishlab chiqarish (UICH) doirasida kechmokda. UICH bir-biri bilan uzviy bog'lik fizik (moddiy) xamda axboriy-mantikiy kislardan iborat. Ishlab chiqarishning axboriy-mantikiy kismiga kuch bergan mamlakatlar yukori ish unumdorligi va zamonaviy, xaridorgir maxsulotlar ishlab chiqarishga erishganliklari ma'lum. Axboriy-mantikiy ishlab chiqarish (AMICH)ning resurslari asosini axborot, mexnat vositalarini esa xisoblash texnikasi, uning dasturiy ta'minoti, axborot texnologiyalari va boshkalar tashkil kiladi. Mexnat vositalari xamda akliy mexnatni sarf kiluvchi, tajriba va bilimga ega insonlar AMICHning ishlab chiqarish kuchlarini tashkil kiladi. AMICHning maxsuloti abstrakt ob'ekt (axborot, model) iste'mol predmeti sifatida namoyon bulmokda.

Ishlab chiqarish doirasidagi XX asrda yuz bergan uzgarishlar AMICHning paydo bulishi va uning axamiyatining oshib borishi bilan bog'likdir. Binobarin, UICHning umuman unumdorligining oshishi avtomatlashtirish, shu jumladan, AMICHni avtomatlashtirish bilan bog'lik deb karalishi zarur. SHu bois mexnat unumdorligi kup jixatdan informatikaga bog'likdir.

Xisoblash texnikasi va aloqa vositalarining keng rivojlanishi axborotni ilgari xayolga xam keltirib bo'lmaydigan xajm va tezkorlikda yigish, saqlash, qayta ishlash va uzatish, ya'ni avtomatlashtirilgan xolda ishlov berish imkoniyatini yaratib berdi. Axborot texnologiyalari tufayli insonning faoliyati, uning kundalik muloqot soxasi dunyo sivilizatsiyasi ishlab chiqqan tajriba, bilimlar va ma'naviy qadriyatlarini jalb etish hisobiga chindan ham bexad kengaymoqda. Bu esa uz navbatida jamiyatning yukori darajada axborotlashgan bulishini talab etadi.

Axborotlashgan jamiyat xaqida olimlar turlicha fikr yuritadilar. Masalan, yapon olimlarining xisoblashicha, axborotlashgan jamiyatda kompyuterlashtirish jarayoni odamlarga ishonchli axborot manбайдan foydalanish, ishlab chiqarish va ijtimoiy soxalarda axborotni kayta ishlashni avtomatlashtirishning yuqori darajasini ta'minlashga imkon beradi. Jamiyatni rivojlantirishda esa xarakatlantiruvchi kuch moddiy maxsulot emas, balki axborot ishlab chiqarish bo'lmog'i lozim.

Axborotlashgan jamiyatning moddiy va texnologik negizini kompyuter texnikasi va kompyuter tarmoqlari, axborot texnologiyalari, telekommunikatsiya aloqalari asosidagi turli xil tizimlar tashkil etadi.

Axborotlashgan jamiyat — jamiyatning ko'pchilik a'zolari axborot, ayniqsa, uning oliy shakli bo'lmish bilimlarni ishlab chiqarish, saqlash, qayta ishlash va amalga oshirish bilan band bo'lgan jamiyatdir.

Axborotlashgan jamiyatga o'tishda kompyuter va telekommunikatsiya axborot texnologiyalari negizida yangi axborotni kayta ishlash sanoati yuzaga keladi.

Bugungi kunda tezkor va ishonchli axborot manbai sifatida internet yuzaga keldi. Axborot olami tarakkiyotida keskin o'zgarishlar ro'y berdi va yangi axborot texnologiyalari yuzaga keldi. Internet xaqida, uning imkoniyatlari va elektron pochta xaqida oxirgi paytlarda ko'p gapirilmoqda. «Kompyuter» va «internet» atamalari kundalik ommabop atamalarga aylanmoqda.

Internet –bu yagona standart asosida faoliyat ko'rsatuvchi jaxon global kompyuter tarmogidir. Uning nomi «tarmoqlararo» degan ma'noni anglatadi. U maxalliy (lokal) kompyuter

tarmoqlarni birlashtiruvchi informatsion tizim bo'lib, uzining aloxida axborot maydoniga ega bulgan virtual tuplamdan tashkil topadi.

Zamonaviy kompyuter va axborot texnologiyalarini iqtisodiyot, fan va ta'limning barcha soxalariga keng joriy etish, xalqaro axborot tizimlariga, shu jumladan, «Internet»ga kirib borishini kengaytirish, yuqori malakali programmalovchi mutaxassislar tayyorlash darajasini oshirish masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarildi.

Internet quyidagi imkoniyatlari bilan afzaldir, bu – informatsiyaga ega bo'lish, yangiliklar bilan tanishish, bilimga ega bo'lish, o'qish, ilgor texnologiyalar va tajribalar bilan tanishish, ish munosabatlarini tezda xal qilish, sherik va buyurtmachilarni nazorat qilish, iste'molchining talabi va muammolarini bilish, haxsulot bahosini nazorat qilish imkoniyatlaridir.

Bularning barchasi boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirishga bevosita bog'liqdir. Shu bilan birga yuqoridagi masalalarni hal qilish avvalo boshlang'ich ta'limni bilan ham bevosita bog'liqdir

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.M.Mirziyoyev. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T. O'zbekiston. 2017-y.
2. O'zbekiston Respublikasining "Talim to'g'risida"gi Qonuni 2020-yil 24-sentabr.
3. O'.Q.Tolipov, M.Usmonxo'jayeva "Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari" T-"FAN" 2006-yil.
4. J.G'.Yo'ldoshev, F.Yo'ldosheva, G.Yo'ldosheva "Interfaol talim -sifat kafolati" Toshkent-2008-yil.
5. Mustaqil talim — talim samaradorligini oshirish omili. "Xalq talimi" jurnali. 1997 T.
6. Raxmankulova N., Mirzanazarova S. DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI UYGOTISH VOSITASI //International journal of conference series on education and social sciences (Online). – 2022. – T. 2. – №. 1.
7. Rakhmonkulova N. K. The Importance of Solving Mathematical Problems in Primary Grades //International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology.
8. Rahmankulova N. X. Formation of a Scientific Worldview in Children of Primary School Age //World of Science: Journal on Modern Research Methodologies. – 2023. – T. 2. – №. 3. – S. 41-46.

TALIM TIZIMINI TEXNOLOGIYALASHTIRISHNING USTUVOR YONALISHLARI

N.Xudoyberganov

QDPI

XX asrning 60-yillarning boshlarida talimni dasturlash asosida talim jarayonini tashkil etish "texnologiya" tushunchasining mohiyatini ochib beruvchi omil sifatida ko`rila boshlandi. Dasturiy talim bolalarga muayyan bilimlarning alohida qism holda emas, balki izchil, yaxlit tarzda berilishini nazarda tutadi. Talim jarayonini yaxlit, maqbul dasturga muvofiq tashkil etish taklifi ilk bora AQSH da faoliyat yurita boshlagan. "Dasturiy talim va o`rgatuvchi mashinalar bo`yicha birlashgan Qo`mita" tomonidan ilgari surilgan. Dasturiy talim o`zida talim maqsadlari, ularni o`zgartirish va baholashning mos ravishdagi mezonlari hamda talim muhitining aniq tavsifini qamrab oladi. Bu esa o`zgartirish majmuasini to`lalgicha qayta tashkil etish tushunchasi mazmuniga mos keladi.

XX asr kishilik jamiyati taraqqiyoti tarixidan fan va texnika sohasida yuz bergan inqiloblar davri sifatida joy oldi. Ilm-fan va texnika rivojining yuksak surati moddiy ishlab chiqarish jarayonini nazariy (goyaviy) hamda amaliy jihatdan boyitib borish bilan birga ijtimoiy munosabatlarning yangicha mazmun kasb etishini taminlaydi. Xizmat ko`rsatish sohaslarining paydo bo`lishi, yangicha turmush tarzi kishilarning moddiy va manaviy ehtiyojlarining ortib borishiga zamin hozirladi. Ijtimoiy ehtiyojlarning yangilanib hamda ortib borishi o`z navbatida ularning qisqa muddatda va sifatli qondirilishini tamin etuvchi faoliyatning yo`lga qo`yilishini taqozo etadi.

Ijtimoiy zaruriyat mahsuli bo`lgan texnologiya sohasi va uning takomillashib borishi qisqa vaqt oraligida, kam jismoniy kuch sarflagan holda yuksak sifatli mahsulot ishlab chiqarish imkonini berdi. Moddiy ishlab chiqarish, hom-ashyoni qayta ishlash sohalari (qishloq xo`jaligi, sanoat, transport, maishiy xizmat ko`rsatish va boshqalar)da mahsulot ishlab chiqarish jarayonini tashkil etishga nisbatan texnologik yondashuv ananasi yuzaga keldi. Texnologik yondashuv ishlab chiqarish jarayonining umumiy tavsifini yoritishga xizmat qiladi. Muayyan mahsulotni ishlab chiqarish maqsadida xom-ashyoni tanlash (dastlabki bosqich)dan mahsulotni istemolchiga etkazib berishga bo`lgan (so`nggi bosqich) davrni o`z ichiga olgan jarayon texnologik jarayon sifatida etirof etiladi. Ishlab chiqarish jarayoniga nisbatan texnologik yondashuv muayyan sohalarda islohotlarni tashkil etish, ularning muvaffaqiyatini taminlash, erishilgan yutuqlarni boyitib borish kabi maqsadlarga erishishning samarali omili sifatida namoyon bo`ladi.

Moddiy ishlab chiqarish sohaslariga zamonaviy, ilgor, yuksak texnologiyalarning tatbiq etilishi bir qator shartlar asosida kechadi, xususan, ilm-fan hamda texnikaning so`ngi yutuqlariga tayanish, yirik moliyaviy mablaglar va yuksak darajadagi kasbiy mahoratga ega malakali mutaxassislarining mavjudligi bu boradagi yutuqlarni kafolatlaydi.

Moddiy ishlab chiqarish sohaslarida ilgor texnologiyalarni tayyorlash, ularning kasbiy mahoratini doimiy ravishda oshirib borishga erishish ekanligini ham anglanadiki, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayot bir-biri bilan uzviylik, aloqadorlik hamda yaxlitlik tamoyili asosida rivojlanib boradi. Jamiyat ijtimoiy hayotida etakchi o`rin tutgan goya va qarashlar iqtisodiy ishlab chiqarish va rivojiga o`z tasirini o`tkazsa, o`z navbatida, iqtisodiy o`sish aholining madaniy turmush tarzining yaxshilanishiga olib keladi.

Insoniyat tsivilizatsiyasining quyi bosqichlarida shaxsni tarbiyalash, unga talim berishga yo`naltirilgan faoliyat sodda, juda oddiy talablar asosida tashkil etilgan bo`lsa, bugungi kunga kelib talim jarayonini tashkil etishga nisbatan o`ta qat'iy hamda murakkab talablar qo`yilmoqda. Chunonchi, murakkab texnika bilan ishlay oladigan ishlab chiqarish jarayonining mohiyatini to`laqonli anglash imkoniyatiga ega, favqulodda ro`y beruvchi vaziyatlarda ham yuzaga kelgan muammolarni ijobiy hal eta oluvchi malakali mutaxassisni tayyorlashga bo`lgan ijtimoiy ehtiyoj

talim jarayonini texnologik yondashuv asosida tashkil etishni taqozo etmoqda. Shu bois, ijtimoiy taraqqiyot bilan uzviy aloqadorlikda rivojlanib borayotgan pedagogika fanining vazifalari doirasi kengayib bormoqda.

Ayni vaqtda, Respublika ijtimoiy hayotiga shiddatli tezlikda axborotlar oqimi kirib kelmoqda va keng ko'lamni qamrab olmoqda. Axborotlarni tezkor suratda qabul qilib olish, ularni taxlil etish, qayta ishlash, nazariy jihatdan umumlashtirish, xulosalash hamda bolaga etkazib berishni yo'lga qo'yish talim tizimi oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Talim-tarbiya jarayoniga pedagogik texnologiyani tatbiq etish yuqorida qayd etilgan dolzarb muammoni ijobiy hal etishga xizmat qiladi.

Talim tizimini texnologiyalashtirish goyasi o'tgan asrning boshlarida Garbiy Evropa hamda AQSH talim tizimini isloh qilish, talim samaradorligini oshirish, shaxsning ijtimoiylashuvini taminlash uchun muayyan shart-sharoitni yaratish borasidagi ijtimoiy harakat yuzaga kelgan davrda ilk bora o'rtaga tashlandi. Mazkur goya 30- yillarda talim jarayoniga "pedagogik texnika" ("talim texnikasi") tushunchasining olib kirilishi bilan asoslandi. Ushbu davrlarda yaratilgan maxsus adabiyotlarda "pedagogik (talim texnika)"si tushunchasi "o'quv mashg'ulotlarni aniq va samarali tashkil etishga ko'maklashuvchi usul va vositalar yigindisi" tarzida talqin etildi hamda o'quv jarayoniga o'quv va laboratoriya jihozlarining olib kirilishi, ulardan samarali, unumli foydalanish, material mazmunini ko'rgazmali qurollar yordamida tushuntirish kabi holatlar talim samaradorligini oshirishga yordam beruvchi etakchi omillardir, deya baholanadi.

Hozirgi kungacha talim jarayonida texnik vositalarni qo'llash "talim texnologiyasi" yo'nalishini belgilab beruvchi omil deya etirof etiladi, asosiy etibor bolalar auditoriyasini kengaytirish, texnik vositalardan foydalanish evaziga amalga oshirilishi, texnik vositalarining imkoniyatlarini yanada takomillashtirish, ularning axborot sigimini kengaytirish, axborotlarni uzatish xizmatini sifatli tashkil etish, talim olishni individuallashtirish kabi masalalarga qaratildi. Bu borada olib borilgan tadqiqotlarning obyekti, tayanch nuqtasi sifatida texnik vositalar imkoniyatlari, ularni takomillashtirish jarayoni qabul qilindi, shuningdek, o'quv jarayonini "texnologiyalashtirish"ning tashkiliy jihatlarini o'rganishga alohida urg'u berildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.M.Mirziyoyev. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T. O'zbekiston. 2017-y.
2. O'zbekiston Respublikasining "Talim to'g'risida"gi Qonuni 2020-yil 24-sentabr.
3. O'.Q.Tolipov, M.Usmonxo'jayeva "Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari" T-"FAN" 2006-yil.
4. J.G'.Yo'ldoshev, F.Yo'ldosheva, G.Yo'ldosheva "Interfaol talim -sifat kafolati" Toshkent-2008-yil.
5. Mustaqil talim — talim samaradorligini oshirish omili. "Xalq talimi" jurnali. 1997 T.
6. Raxmankulova N., Mirzanazarova S. DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI UYGOTISH VOSITASI //International journal of conference series on education and social sciences (Online). – 2022. – T. 2. – №. 1.
7. Rakhmonkulova N. K. The Importance of Solving Mathematical Problems in Primary Grades //International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology.
8. Rahmankulova N. X. Formation of a Scientific Worldview in Children of Primary School Age //World of Science: Journal on Modern Research Methodologies. – 2023. – T. 2. – №. 3. – S. 41-46.

**AKSIOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARIDA
FUQAROLIK MADANIYATI MALAKALARINI RIVOJLANTIRISH**

N.Xudoyberganov

QDPI

Jahon oliy ta'lim tizimida bugungi kunda bo'lajak mutaxassislarni ta'lim - tarbiya jarayoniga aksiologik yondashuv asosida intellektual ma'naviy - axloqiy rivojlantirish ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot hamda madaniy - ma'rifiy hayotga barkamol insonlar qilib tarbiyalash bu yo'nalishda ularda fuqarolik madaniyatini xalq va millatning an'analarida, urf-odatlar, qadriyatlar mazmunini ifodalagan aksiologik yondashuv vositasidan foydalangan holda amalga oshirish bo'yicha fundamental tadqiqotlarga alohida e'tibor qaratilmoqda ayniqsa, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya, AQSh, Rossiya kabi mamlakatlarda oliy ta'lim tizimida, ta'lim oluvchilarning bilim olishi, bo'lajak kasbga hamda mehnatga tayyorlashning istiqbolli yo'nalishini aniqlash, bunda faoliyatga aksiologik, akmeologik, texnologik, muamoli-modulli yondashuvlarni tadqiq etish bo'yicha maqsadli ishlar amalga oshirilmoqda.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan barcha sohalaridagi islohotlar ham, avvalo, inson resursini takomilashtirishga, o'z bilimi, kuchi, intellektual salohiyatiga ishonadigan, xalq, millat, jamiyat manfaatini o'z manfaati xalqi manfaati bilan uyg'un holda ko'ra oladigan yuqori kasbiy mavqe va yuksak ma'naviyat egasi bo'lib, o'zida fuqarolik madaniyatini rivojlantirgan oliy ma'lumotli mutaxassislarni tayorlashga qaratilgan. Zero fuqarolik madaniyati - bu fuqarolik jamiyatining ijtimoiy - iqtisodiy va ma'naviy - siyosiy poydevori, huquqiy-marifiy tizim mukamalligining asosi sifatida, yosh avlodda intellektual - irodaviy sifatlarini sindiruvchi, Vatan, xalq, millat, oila oldidagi burch, ma'suliyat, majburiyatni teran anglashga o'rgatuvchi, fuqarolik ongi, tafakkuri e'tiqodiga ega qiluvchi falsafiy - pedagogik kategoriya hisoblaniladi. Shunga binoan, fuqarolik madaniyati shakllangan insonda aql - zakovat, mehr - oqibat, odob - axloq va madaniy xulq kabi insoniy fazilatlar yuksak darajada tarkib topgan bo'lib, u zamon ilm - fan texnikasi va uning ishlash texnologiyasini chuqur egallagan davr taraqqiyotiga muayyan darajada hissa qo'shish imkoniyatiga ega bo'lgan mutaxassisdir. Binobarin, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning: "Talim - tarbiya, ilm - fan, sog'liqni saqlash, madaniyat va san'at, sportni rivojlantirish masalalari, yoshlarimizning chuqur bilimga ega bo'lishi uchun chet tillarini va zamonaviy axborot kommunikatsion texnologiyalarini puxta egallashi doimiy ustuvor vazifamiz bo'lib qoladi"¹, -deb aytgan gaplari ham avvalo, yoshlarimizda fuqarolik madaniyati malakalarini rivojlantirish lozimligiga da'vat etadi. Ushbu da'vat talaba - yoshlarning ma'naviy barkamoligini ta'minlash, ular sog'ligini mustahkamlash, shaxs sifatida fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish, ularni yuqori malakali mutaxassislar qilib tayorlash borasidagi ta'lim - tarbiya ishlarini yangicha yondashuvlar asosida tadqiqot ishlarini olib borish, bunda yosh pedagog kadrlarda kasbiy mahorat, kompetentlik, kreativlik malakalarni o'stirishga xizmat qiladigan o'quv -myetodik ishlanmalar, ko'rsatmalar, yo'riqnomalar yaratishni taqozo etadi.

Yosh avlodni har tomonlama, bar- kamol insonlar qilib tarbiyalash ularda fuqarolik his-tuyg'usi, fuqarolik madaniyati, fuqarolik tafakkuri va pozitsiyasini shakllantirish masalasi keng qamrovli halqda ko'p qirali masala hisoblanib, u jahon olimlari (horijiy mamlakatlar, MHDlari va respublikamizning faylasuf sotsiolog, huquqshunos, psixiolog, pedagog olimlarimizning ilmiy - izlanishlari va risolalarida, tadqiqot ishlarida muayyan darajada yoritilgan. Hususan masalaning shaxs, fuqarolik tarbiyasi nazariyasi va amaliyoti, yoshlarning fuqarolik madaniyati, mehnatkashlarning fuqarolik pozitsiyasi muammolari xorijlik olimlar G.Almond, S.Lekart, V.T.Shalamov, S.Verba, S.Xeller, E.Riyerdon va boshqalar tomonidan o'rganilib masalaning huquqiy, ijtimoiy, madaniy - ma'naviy, ruhiy tomonlari tadqiq qilinib, matbuotda yoritilgan. MHD

olimlari Y.M.Babasova, M.S.Kagan, Z.G.Apresiyani, V.A.Volovich, A.M.Bodalyov, A.S.Golzov, O.V.Omilikin, V.A.Razumnyi tomonidan masalaning falsafiy, sotsiologik, huquqiy xususiyatlari o'rganilgan bo'lsa, E.A.Kazayeva, O.K. Levbedova, M.V.Siulina, B.T.Lixachyov, Y.A.Aleksandrova, V.A.Slastyonin, V.A.Karakovskiy, V.V.Petrovskiy va boshqalar tomonidan o'quvchi – yoshlar va ijtimoiy tashkilotlar mutaxassislarida fuqarolik ongi, fuqaroviy faollik, fuqarolik tafakkuri hamda, fuqarolik madaniyati asoslarini, tarkib toptirishning pedagogik, psixologik, metodik jihatlari tadqiq qilingan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tahriri ostidagi "Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan - eng oliy bahodir" (2018); O'zbekiston Respublikasi faylasuf, jamiyatshunos, huquqshunos olimlaridan M.Xayrullayev, S.Shermuhammedov, M.Boltayev, I.Jumaboyev, A.Jalilov, U.Muhammadiyev, Q.Jo'rayev, Sh.Yakubov, E.Yusupov, A.Qirg'isboyev, M.Abdullayev, M. Abdullayeva, A.Ibrohimov, N.Jo'rayev, M.Sharifxo'jayev, J.To'lanov, A.Saidov va boshqalar tomonidan fuqarolik tuyg'usi hamda madaniyat so'ziinig ijtimoiy – madaniy, falsafiy, huquqiy, sosiolog iqtisodiy mexanizmlari tadqiq qilinib, monografiya, darslik, o'quv qo'llanmalar nashr qilingan.

Muammoning pedagogik asoslari xisoblangan barkamol avlod tarbiyasining axloqiy madaniyat, ma'naviy madaniyat, huquqiy madaniyat, iqtisodiy madaniyat, ekologik madaniyatga oid jihatlari U.Mahkamov, O.Musurmonova, M.Usmonboyeva, M.Mamanazarov, E.Turdiqulovlar tomonidan o'rganilgan hamda muammoning o'quvchi – yoshlar, talabalar va ma'naviyatini shakllantirish, ma'naviy – axloqiy va komil inson tarbiyasi, ekologik va axloqiy, estetik hamda milliy tarbiyaga oid jihatlari M.Maxmudova, Sh.Olimov, S.Nishonova, M.Hoshimova, Safar Ochil, M.Xalilova, Z.Ismoilova, M.Quronov, hamda N.Ortiqovlarning ilmiy tadqiqot hamda pedagogik – psixologik yo'nalishdagi ishlarida kuzatish mumkin.

O'rganilgan tahlil qilingan adabiyotlar, tadqiqot ishlarni umumlashtirib aytish mumkinki, respublikamiz, MDH mamlakatlari pedagog olimlari tomonidan oliy ma'lumotli mutaxasislarni kasbiy, kasbiy – shaxsiy, kasbiy kompetentlik, fuqarolik madaniyati, fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish muammosi bilan aloqador bo'lgan ilmiy tadqiqot ishlari olib borilgan bo'lsada, bo'lajak boshlang'ich o'qituvchilarda aksiologik yondashuv asosida fuqarolik madaniyati malakalarini rivojlantirishning zamonaviy mexanizmlari ishlab chiqish holati maxsus tadqiqot sifatida tadqiq qilinmagan, hamda fuqarolik madaniyati malakalarini rivojlantirishdagi dinamik o'zgarishlarini aniq belgilovchi pedagogik paradigmalar ishlab chiqilmagan. Bu hol bizni tadqiqot ishimizning mavzusini "Aksiologik yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich ta'lim sinfi o'qituvchilarida fuqarolik madaniyati malakalarini rivojlantirish" deb nomlashga da'vat etdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.M.Mirziyoyev. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T. O'zbekiston. 2017-y.
2. O'zbekiston Respublikasining "Talim to'g'risida"gi Qonuni 2020-yil 24-sentabr.
3. O'.Q.Tolipov, M.Usmonxo'jayeva "Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari" T-"FAN" 2006-yil.
4. J.G'.Yo'ldoshev, F.Yo'ldosheva, G.Yo'ldosheva "Interfaol talim -sifat kafolati" Toshkent-2008-yil.
5. Mustaqil talim — talim samaradorligini oshirish omili. "Xalq talimi" jurnali. 1997 T.
6. Raxmankulova N., Mirzanazarova S. DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI UYGOTISH VOSITASI //International journal of conference series on education and social sciences (Online). – 2022. – T. 2. – №. 1.
7. Rakhmonkulova N. K. The Importance of Solving Mathematical Problems in Primary Grades //International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology.
8. Rahmankulova N. X. Formation of a Scientific Worldview in Children of Primary School Age //World of Science: Journal on Modern Research Methodologies. – 2023. – T. 2. – №. 3. – S. 41-46.

**ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УРОКОВ МАТЕМАТИКИ ЧЕРЕЗ ПРИМЕНЕНИЕ
СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ И СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.**

¹ Rakhmankulova Nafisa-

Кокандский государственный педагогический институт, преподаватель кафедры
“Методика начального образования”,

А. Исмаилова,

А.Расулова

студенты направления Начальное образование

ORCID - <https://orcid.org/0009-0000-5069-8214>

rakhmankulovanafis@gmail.com

Одним из факторов, способствующих повышению качества обучения учащихся, является освоение учителями современных педагогических технологий с последующим внедрением в учебно-воспитательный процесс. Учитель - главная движущая сила качественного образования. Качество образования - это процесс постоянного совершенствования. **Повышение качества образования** - одна из основных задач.

Добиваться качества обучения учителю помогает система эффективного планирования учебного материала, чёткая организация образовательного процесса, контроль всей деятельности учащихся.

В любом классе дети с разными способностями и разными личностными характеристиками. На каждом уроке необходимо создавать условия для усвоения знаний достичь этой цели помогают современные педагогические технологии

«Педагогическая технология» - это такое построение деятельности учителя, в котором входящие в него действия представлены в определенной последовательности и предполагают достижения прогнозируемого результата.(слайд 3)

На уроках математики необходимо построить работу так, чтобы учащиеся не просто получали знания, а "открывали" мир вокруг, выступали в роли исследователей, творцов, умели рассуждать, аргументировать, выдвигать гипотезы. Помогут учителю методы организации и осуществления мыслительной деятельности. Используя на уроке логические (научные) методы, учитель учит учащихся анализировать, обобщать, классифицировать, придумывать задачи и примеры, аналогичные предложенным в учебнике или учителем. Учащиеся с интересом выполняют задания на поиск закономерностей, установление взаимосвязей между частью и целым, составляют схемы-опоры, стабильно выполняют задания логического типа, направленные на развитие алгоритмического мышления.

На уроках математики нужно вырабатывать умение учиться, развивать познавательную активность и самостоятельность, ответственность, интеллектуальные и логические способности. В работе использовать эффективные педагогические технологии (игровые технологии, проблемное обучение), технология уровневой дифференциации, технология индивидуализации обучения, групповые технологии, технологии развивающего обучения.

В последнее время умственная нагрузка на уроках математики увеличивается, а значит, все актуальнее становится проблема заинтересованности учащихся в получении знаний. На уроках математики рекомендуется применять дидактические игры, математические сказки, используя их как средство обучения, воспитания и развития. Вовлечение в игровую деятельность на уроке вызывает у учащихся внутренний

положительный отклик, развивается их любознательность. При наличии интереса дети занимаются с большой охотой, что благотворно влияет и на усвоение ими знаний.

Игра является, пожалуй, самым древним приемом обучения. С возникновением человеческого общества появилась и проблема обучения детей жизненно важным и социально значимым приемам и навыкам. С развитием цивилизации игры видоизменяются, меняются многие предметы и социальные сюжеты игр.

Игровая форма занятий создается при помощи игровых приемов и ситуаций, которые позволяют активизировать познавательную деятельность учащихся. При планировании игры дидактическая цель превращается в игровую задачу, учебная деятельность подчиняется правилам игры, учебный материал используется как средства для игры, в учебную деятельность вводится элемент соревнования, который переводит дидактическую задачу в игровую, а успешное выполнение дидактического задания связывается с игровым результатом.

Включение в урок дидактических игр и игровых моментов делает и делает процесс обучения интересным и занимательным, создаёт у обучающихся рабочее настроение, превращает преодоление трудностей в успешное усвоение учебного материала.

На уроках математики используются следующие элементы дидактических игр:

- дидактические игры, применяемые при актуализации знаний (блиц - опросы, небольшие викторины, математические ребусы, игры для проведения устного счета);
- игровые ситуации, используемые при изучении нового материала (занимательные задачи, отрывки из литературных произведений);
- дидактические игры, нацеленные на закрепление только что изученного материала на уроке, проводимые при обобщении и систематизации знаний.
- игровые ситуации, применяемые во время самостоятельных работ (игры-соревнования, задания с самопроверкой и самооценкой и др.).

Использование на уроках игровых технологий обеспечивает достижение единства эмоционального и рационального в обучении. Так включая в урок, игровые моменты делают процесс обучения более интересным, создаётся у обучающихся хорошее настроение, облегчается преодоление трудностей в обучении.

В результате применения методов игрового обучения достигаются следующие цели:

- стимулируется познавательная деятельность
- активизируется мыслительная деятельность
- самопроизвольно запоминаются сведения
- формируется ассоциативное запоминание
- усиливается мотивация к изучению предмета

Исходя из всего вышесказанного, видно, что традиционные и инновационные методы обучения должны быть в постоянной взаимосвязи и дополнять друг друга. Все предыдущие рассуждения приводят к следующему : без хорошо продуманных методов обучения трудно организовать усвоение программного материала.

Однако следует заметить, что в выборе форм проведения уроков нужна мера, потому что учащиеся привыкают к необычным способам работы, теряют интерес и успеваемость заметно понижается. В общей системе место нетрадиционных уроков должно определяться самим учителем в зависимости от условий содержания материала, конкретной ситуации и индивидуальных особенностей самого учителя.

Повышение качества обучения зависит от личности учителя, от его желания “сделать свою работу в школе максимально эффективной.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989.- 192 с
2. Бордовская Н.В. Современные образовательные технологии: учебное пособие. / кол. авторов ; под ред. Бордовской Н.В. -- М.: КНОРУС, 2010. – 432 с.
3. Современные технологии проведения урока в начальной школе с учетом требований ФГОС: Методическое пособие / Под ред. Н.Н. Деменевой. – М.: АРКТИ, 2012. - 152 с. (Начальная школа)
4. Зайцев В.С. Современные педагогические технологии: учебное пособие. – В 2-х книгах. – Книга 1 – Челябинск, ЧГПУ, 2012 – 411 с.
5. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий. В 2-х т. Т. 1 – М.: Народное образование, 2005 – 556 с.
6. Белошистая А.В, Козлова Е.Г О педагогических принципах организации работы со способными к математике детьми в начальных классах. - № 02, 2015, с. 56–61.
7. Истомина Н. Б. Методика обучения математике в начальных классах. – М.: Академия, 2000, 288 с.
8. Щукина Г. И. Проблема познавательного интереса в педагогике. М., Педагогика, 2011 г.
9. 26. Якиманская И. С. Как развивать учащихся на уроках математики. — М.: Педагогика, 1996. — 65 с.
10. 27. Я. А. Коменский, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци. Великая дидактика. Педагогическое наследие. М.: Педагогика, 1989 г., 416 с
11. Rahmankulova N., Mirzanazarova S. DIDAKTIK OYINLAR-BILISHGA QIZIQISHNI UYGOTISH VOSITASI //International journal of conference series on education and social sciences (Online). – 2022. – Т. 2. – №. 1.
12. Rakhmonkulova N. K. The Importance of Solving Mathematical Problems in Primary Grades //International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology.
13. Rahmankulova N. X. Formation of a Scientific Worldview in Children of Primary School Age //World of Science: Journal on Modern Research Methodologies. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – S. 41-46.

CRITICAL MEDIA LITERACY: INTEGRATING LANGUAGE ARTS, TECHNOLOGY, AND SOCIAL STUDIES

Valieva Nargizakhon Zamir kizi

2nd year MA Student, Uzbekistan State World Languages University

In the digital age, media consumption has become a central aspect of daily life, influencing everything from politics to personal identity. As the line between traditional media and new digital platforms continues to blur, it is increasingly essential for educators to equip students with the tools to critically engage with the vast amounts of information they encounter. Critical media literacy (CML) is an interdisciplinary approach that combines language arts, technology, and social studies to foster skills that enable students to analyze, interpret, and evaluate media messages. This article explores the importance of integrating critical media literacy across disciplines to enhance students' analytical abilities, empower them as informed citizens, and cultivate a deeper understanding of the societal implications of media and technology.

The rise of digital media has brought about both opportunities and challenges in education. While access to information has become easier than ever, the proliferation of misinformation and biased narratives requires a more sophisticated approach to media education. Language arts, social studies, and technology education all contribute unique perspectives to media literacy: language arts focuses on reading, writing, and critical thinking; social studies addresses the political, economic, and cultural dimensions of media; and technology education underscores the impact of digital tools and platforms. By integrating these disciplines, educators can provide a holistic approach to critical media literacy that prepares students to navigate an increasingly complex media landscape.

This article aims to examine how integrating language arts, technology, and social studies can create a robust framework for teaching critical media literacy. The primary objectives of the study are:

- to explore the role of language arts in developing critical thinking and media analysis skills.
- to investigate the contribution of social studies in understanding the political, social, and cultural context of media messages.
- to assess the impact of technology education in empowering students with the technical skills to access, create, and critique digital content.
- to identify best practices for integrating these disciplines into a cohesive, interdisciplinary approach to media literacy education.

Critical media literacy draws on several foundational theories, including:

Multiliteracies Theory: This theory, introduced by the New London Group, emphasizes the importance of understanding a variety of texts, including digital and multimedia formats, to develop literacy in a media-rich world.

Critical Pedagogy: Rooted in the work of Paulo Freire, critical pedagogy advocates for teaching students to question and challenge dominant narratives, empowering them to become active, reflective participants in society.

Technological Pedagogical Content Knowledge (TPACK): This framework suggests that effective teaching integrates technological knowledge with subject matter expertise and pedagogical strategies, enabling teachers to create dynamic, relevant lessons that address contemporary media challenges.

Language arts education is fundamental in developing the reading, writing, and analytical skills required for media literacy. In the context of CML, language arts goes beyond traditional

literacy skills to include the ability to critically evaluate language use in media. Students must learn how to analyze the structure, rhetoric, and purpose behind media messages, whether they appear in print, digital, or broadcast formats. Key concepts that language arts contribute to critical media literacy include:

Genre Analysis: Understanding how different types of media (news, advertisements, social media posts, etc.) have distinct conventions and purposes.

Narrative and Persuasion: Analyzing how stories and persuasive techniques shape audiences' beliefs and actions.

Language as Power: Recognizing how language is used to influence, manipulate, or reinforce particular ideologies, values, and power structures.

By teaching students how to deconstruct the language of media, educators empower them to become more discerning consumers and creators of media content.

Social studies provides the critical context necessary for understanding the broader implications of media messages. Media does not exist in a vacuum; it is shaped by political, economic, and social forces that influence what is produced and how it is consumed. Social studies education equips students with the knowledge of historical, cultural, and socio-political systems that can help them understand the forces at play in media creation and consumption. Key aspects of social studies in CML include:

Civic Engagement and Democracy: Students learn how media plays a role in shaping public opinion, influencing elections, and promoting social movements. This encourages them to engage with media as active citizens rather than passive consumers.

Global Media and Cultural Representation: Understanding the global flow of media and how different cultures are represented (or misrepresented) in the media. This fosters empathy and critical awareness of stereotypes and biases.

Media Ownership and Power Structures: Analyzing the concentration of media ownership and its effects on the diversity of viewpoints and content available to the public.

By integrating social studies into media literacy, students can better understand the media's role in shaping society and learn to navigate the complexities of media as both consumers and creators.

Technology education plays a crucial role in media literacy by equipping students with the skills needed to navigate digital platforms, create media content, and understand the mechanics behind media production. In an era of rapid technological change, students must be able to critically engage with not just the content of media but also the tools and platforms through which it is created and disseminated. Technology's role in critical media literacy includes:

Digital Citizenship: Teaching students about the ethical use of technology, including issues related to privacy, cyberbullying, and online behavior.

Media Creation and Manipulation: Empowering students to create their own media content, from social media posts to videos and blogs, and teaching them how media can be manipulated to convey specific messages.

Digital Literacy: Providing students with the skills to evaluate the credibility of online sources, recognize fake news, and understand algorithms and their impact on the information they encounter.

Technology education provides students with the technical know-how to navigate and critically engage with digital media platforms, creating informed and responsible digital citizens.

Successful integration of language arts, technology, and social studies in media literacy education involves a few key strategies:

Project-Based Learning (PBL): Encouraging students to work on interdisciplinary projects that combine media analysis with media creation. For example, students could create a news

broadcast or social media campaign addressing a current event, using critical analysis skills to assess sources and narratives.

Collaborative Learning: Promoting teamwork between educators from different disciplines to design lessons that provide a multifaceted approach to media literacy.

Real-World Connections: Engaging students with current events, digital media trends, and real-world case studies that highlight the relevance of media literacy in today's society.

Integrating language arts, technology, and social studies into critical media literacy education offers a comprehensive framework for developing informed, critical, and engaged citizens in the digital age. By fostering students' ability to analyze, interpret, and create media content, educators prepare them to navigate and shape the media landscape thoughtfully and responsibly. The interdisciplinary approach to media literacy not only enhances students' analytical skills but also empowers them to become active participants in a complex, media-driven world. As media continues to evolve, ongoing research and adaptation of teaching strategies will be crucial to ensuring that students are equipped with the tools necessary to critically engage with the media they encounter.

Reference:

1. Alvermann, D. E., & Hagood, M. C. (2000). *Critical Media Literacy: Research, Theory, and Practice*. National Council of Teachers of English.
2. Freire, P. (2000). *Pedagogy of the Oppressed* (30th Anniversary ed.). Continuum.
3. Gee, J. P. (2003). What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy. *Computers in Entertainment*, 1(1), 20-20.
4. Leu, D. J., Forzani, E., Rhoads, C., & Maykel, C. (2015). The New Literacies of Online Reading Comprehension: Rethinking the Reading Achievement Gap. In L. D. Benjamin & M. S. Wager (Eds.), *Handbook of Research on Literacy and Diversity* (pp. 63-87). Routledge.
5. Luke, A. (2004). Two Takes on Critical Literacy: The Politics of Reading and Writing. In D. E. Alvermann (Ed.), *Reconceptualizing Literacy in the New Media Age* (pp. 43-65). Lawrence Erlbaum Associates.
6. QIZI V. N. Z. Linguocultural aspect of teaching foreign languages as an integral part of the educational process // *Til va adabiyot ta'limi*. – 2023.

КАК ПОМОЧЬ СВОЕМУ РЕБЕНКУ

Сетсалиева И. И.

Преподаватель кафедры «Дошкольное образование» КГПИ

Аннотация

В статье описываются проблемы, с которыми могут столкнуться родители по мере взросления их ребенка, о их роли в его жизни.

Ключевые слова: ребенок, родители, особенности ребенка, школа, профессиональная деятельность.

Каждая мать, каждый отец в определенной степени знают своего ребенка и могут охарактеризовать его. Однако не всегда эта характеристика точна и полна, не всегда в ней учтены все особенности ребенка. Родителям, занятым своей профессиональной деятельностью и многочисленными обязанностями, порой не хватает времени систематически наблюдать за своими детьми, задумываться об их физических и психических особенностях, глубоко изучать проблемы их развития. На серьезные размышления многих родителей наталкивает в основном необходимость принять то или иное решение, касающееся их ребенка. Ситуации, требующие принять решение, время от времени возникают в каждой семье. Чаще всего это случается в переломные периоды жизни ребенка. К таким периодам относятся:

- Окончание отпуска, предоставляемого матери по уходу за новорожденным ребенком, и необходимость решить вопрос: отдавать ли его в ясли или искать другие формы дальнейшего воспитания? Есть дети, которые с трудом приспосабливаются к новому окружению, плохо переносят изменение условий, а у родителей нет возможности оставить ребенка дома. И тогда возникают вопросы: «Почему одни дети хорошо чувствуют себя в яслях, а другие капризничают, болеют? Какие особенности ребенка мешают ему находиться в новых условиях?»

- Окончание трехлетнего возраста ребенка, воспитывавшегося дома. Отдать ли его в детский сад? Как он отреагирует на это? – эти вопросы задают себе чаще всего те родители, чьи трехлетние (возможно, и более старшие) дети неохотно включаются в жизнь детсадовской группы, плачут, сопротивляются и даже болеют.

- Начало обучения в школе. Перед родителями встают вопросы: «Как будет учиться наш ребенок? Хорошо или плохо? Самостоятельно или будет нуждаться в помощи? Охотно или по необходимости?» А если у ребенка есть старшие братья, сестры, родители начинают рассуждать: «У него отметки будут лучше, чем у старшего брата, потому что он способнее и смелее» или «Будет учиться хуже сестры - слишком живой и невнимательный».

Более глубокие размышления о детях, поступающих в школу, возникают у родителей за несколько месяцев до начала учебного года, в период записи детей в школу. В это время дети проходят медицинское обследование, в школе проводятся беседы с родителями, им сообщают и данные об уровне развития их детей. Эта информация помогает родителям обратить внимание на особенности в развитии ребенка, которых раньше мать и отец не замечали.

- Окончание общеобразовательной школы. Необходимость выбрать направление дальнейшей учебы, что создает очередную ситуацию, в которой отец и мать совместно со своим уже нередко совершеннолетним ребенком задумываются о способностях и интересах, о чертах его характера. Надо принять решение, причем такое, чтобы выбранное высшее учебное заведение было подходящим для ребенка, чтобы он имел возможность

сдать экзамены, поступить в это заведение и окончить его, а в будущем был бы доволен своей работой и избранной профессией.

Многие родители думают, что важно выбрать учебное заведение поближе к дому. Или то, в котором учился сам. Или то, куда поступить проще. А выбор профессии «случится» как-то сам собой. Такая позиция может привести к тому, что в будущем ребенок не сможет успешно адаптироваться к профессиональной деятельности, будет обречен на хронический неуспех и социальную дезадаптацию.

При выборе профессионального будущего своего ребенка нужно опираться на понимание его способностей и устремлений, а также ситуации на рынке труда. Важно найти для ребенка такую область, в которой он сможет раскрыть все свои таланты, получать радость от возможности самореализации.

Более внимательный взгляд на собственных детей в повседневной жизни, систематические раздумья о том, каковы они, наши дети, могли бы предупредить эту неожиданность, уберечь от непродуманных и ошибочных решений.

Постоянное изучение своего ребенка, анализ процесса его развития предотвратили бы многие воспитательные трудности, перед которыми так неожиданно порой ставят нас наши дети.

Литература

1. Г. Филипчук «Знаете ли вы своего ребенка?». Москва «Прогресс» - 1989
2. Как выбрать профессию по душе: детальное руководство + ценные советы.
<https://gb.ru/blog/kak-vybrat-professiyu>

ПРИЕМЫ ОБЩЕНИЯ ПЕДАГОГА С ДЕТЬМИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА НА УЧЕБНОМ ЗАНЯТИИ

Сетсалиева З.И.

Преподаватель кафедры «Начальное образование» КГПИ

Аннотация

В статье описывается общение педагогов с учащимися младшего школьного возраста с применением игровых приемов на учебных занятиях.

Ключевые слова: преподаватель, учащиеся, общение, игровой прием, учебное занятие, учебная деятельность.

Привлечению внимания детей младшего школьного возраста к деятельности, конечно же, способствуют и игровые приемы. Иногда все занятие проходит в форме игры. Например, педагог предлагает детям играть в художественную мастерскую, в которой они – мастера, и будут изготавливать или расписывать глиняные фигурки. Побуждая детей к творчеству, преподаватель на уроке по трудовому воспитанию разъясняет: «Каждый мастер создает свой узор, чтобы он был интересным, не похожим на другие. Так и вы старайтесь придумать каждый свой рисунок».

Игровой прием особенно уместен, когда программное содержание занятия не вызывает интереса у детей. В таком случае педагог проводит занятие в форме дидактической игры, это побуждает детей к активности, вызывает у них желание выполнять предложенное задание.

Побуждая детей к активному участию в занятии, в общей беседе, преподаватель должен обязательно обращать внимание на тех, кто ведет себя пассивно. Это чаще всего нерешительные, робкие дети, которым нужна поддержка педагога. Нередко преподавателю приходится предупреждать возможный ошибочный ответ ребенка, чтобы не допустить его разочарования. Например, ребенок был невнимателен во время объяснения, но поднял руку для ответа. Понимая, что он может допустить ошибку, педагог советует: «Это очень хорошо, что ты хочешь ответить. Но сначала мы послушаем Наташу, а потом и ты расскажешь. Хорошо?» Такое обращение преподавателя мобилизует внимание мальчика, положительно отражается на его последующем ответе.

Слушая ответ вызванного ребенка или проверяя выполнение задания (при рисовании, лепке и т. п.) у кого-либо одного из детей, педагог должен в то же время следить за тем, как реагируют сверстники на неправильный ответ, ошибки товарища. Конечно, ошибка должна быть исправлена, и для этого педагог привлекает к работе остальных детей группы, предупреждая насмешки или обидные замечания с их стороны: «Ребята, кто поможет Алеше?», «Наташа, что в ответе Сережи было не совсем точно? Исправь», «Володя, тебе ребята помогли, теперь постарайся правильно ответить на вопрос. Сейчас ты уже не ошибешься». Если же кто-либо из детей начнет смеяться над неверным ответом товарища, преподаватель должен разъяснить и ему, и всем, почему нельзя так поступать: «Зачем же ты смеешься? Это очень обидно для твоего товарища. Вы все учитесь, и каждый может ошибиться». Или: «Когда заметишь ошибку, не нужно перебивать отвечающего, надо сдерживать себя. Вот ты перебил Максима, и ему теперь трудно снова ответить. Разве так поможешь товарищу?»

Поводом для общения преподавателя с детьми на занятии является и организация их деятельности. В условиях коллектива каждый ребенок действует индивидуально, но в то же время он находится в окружении сверстников. Естественно, возникают ситуации, в

которых необходимо проявить предупредительность, внимание к товарищам, заботу о них. Например, сломался у соседа карандаш - нужно предложить ему свой; нет у него какой-то краски - не откажи ему в просьбе, дай свою; увидел, что соседу неудобно сидеть, - расположись за столиком так, чтобы и соседу было удобно. преподаватель по ходу занятия поощряет такое поведение детей, но, вступая в общение с тем или иным ребенком, он должен разговаривать с ним вполголоса, чтобы не отвлекать остальных.

Говоря о достижениях детей на занятии, педагог показывает лучшие работы, хвалит лучшие ответы, что оказывает большое воспитательное влияние на всех детей. Положительную оценку своей работы ребенок связывает с положительной оценкой себя. Однако знания и умения детей различны по уровню, и может получиться так, что всегда будут отмечаться как лучшие работы одних и тех же наиболее способных детей. Другие же дети так и не услышат одобрения своей деятельности, не почувствуют радости от приложенных стараний. Обсуждая результаты занятия, преподаватель привлекает к этому всех детей. Важно научить их высказывать свое мнение о работе сверстника, о его ответе доброжелательно. Примером в данном случае будет тон обращения педагога, форма его вопросов. Например: «Что вам понравилось в рассказе Гали, Светы, Андрюши?» Такое обращение помогает детям увидеть лучшие стороны работы сверстников и выразить свое расположение к ним.

В процессе общения с детьми на занятии педагог формирует у них положительное отношение к деятельности, сопряженной с преодолением трудностей и радостью достижений; приучает их точно следовать указаниям и добиваться успешного результата. Эмоционально-положительная обстановка на занятии способствует формированию у детей интереса к поиску, развивает их творчество и инициативу, желание учиться.

Литература

1. У.Сирс, М.Сирс «Воспитание ребенка от рождения до 10 лет». «Издательство «Эксмо», 2008
2. «Воспитание нравственных чувств у старших дошкольников». Под ред. А.М.Виноградовой. Москва «Просвещение» - 1989

**ПЕРСПЕКТИВЫ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ОБЛАСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ В
УЗБЕКИСТАНЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ И ТЕОРИИ**

Азамжонов Азаматжон Алижон угли
магистрант Елабужского института Казанского
(Приволжского) федерального университета
г. Елабуга, Россия
azamatjonazamjonov@mail.ru

Аннотация: В данной работе рассматриваются текущее состояние и перспективы развития педагогической науки в Узбекистане. В ней анализируются ключевые проблемы, рассматриваются перспективные области исследований и обсуждаются потенциальные теоретические основы для продвижения педагогических знаний и практики. В работе подчеркивается необходимость междисциплинарных подходов, инновационных методологий и сосредоточения внимания на удовлетворении местных образовательных потребностей и проблем.

Ключевые слова: инсайт, цифровая грамотность, междисциплинарность, местный контекст, местные потребности, инфраструктура образования.

Abstract: This thesis examines the current state and future prospects of pedagogical science research in Uzbekistan. It analyzes key challenges, explores promising research areas, and discusses potential theoretical frameworks for advancing pedagogical knowledge and practice. The study emphasizes the need for interdisciplinary approaches, innovative methodologies, and a focus on addressing local educational needs and challenges.

Keywords: insight, digital literacy, interdisciplinary, local context, local needs, educational infrastructure.

Узбекистан, как и многие другие страны, проводит стремительные образовательные реформы, чтобы адаптироваться к требованиям 21-го века. Педагогическая наука, изучающая преподавание и обучение, играет решающую роль в формировании эффективной образовательной политики и практики.

Современное состояние научных исследований в области педагогики в Узбекистане:

Проблемы:

- Ограниченное финансирование и ресурсы: Недостаточная финансовая поддержка исследований, неадекватная инфраструктура и отсутствие доступа к современным исследовательским инструментам и ресурсам.
- Отсутствие междисциплинарности: исследования часто проводятся в рамках отдельных дисциплин, что ограничивает целостное понимание феномена образования.
- Устаревшие методы исследования: Традиционные исследовательские подходы, лишённые строгости и новаторства, ограничивают получение новых знаний и инсайтов.
- Недостаточное внимание к местным потребностям: исследования часто не имеют чёткой связи с конкретными проблемами и потребностями Узбекистана в области образования.

Сильные стороны:

- Растущий интерес к реформе образования: Правительство Узбекистана признает важность улучшения образования и активно проводит реформы.

- Богатое культурное наследие: богатое культурное наследие Узбекистана создает уникальный контекст для образовательных исследований, позволяя изучать процессы обучения с учетом культурных особенностей и педагогические подходы.

3. Перспективы будущих исследований:

3.1. Перспективные области исследований:

- Инклюзивное образование: Исследования, направленные на разработку инклюзивных образовательных практик для учащихся с различными потребностями и опытом.

- Цифровая грамотность и интеграция технологий: Изучение эффективной интеграции технологий в учебный процесс и развитие навыков цифровой грамотности.

- Дошкольное образование: Исследование влияния дошкольного образования на развитие детей и их будущей успешности.

- Педагогическое образование и профессиональное развитие: Исследования были направлены на улучшение подготовки учителей, программ профессионального развития и повышение благосостояния учителей.

Оценка: Разработка более эффективных методов оценки, соответствующих навыкам 21-го века, с акцентом на формирующую оценку.

- Педагогика, учитывающая культурные особенности: Разработка педагогических подходов, учитывающих культурное и языковое разнообразие Узбекистана.

Теоретические основы:

- Конструктивизм: акцент делается на активном обучении, подходах, ориентированных на учащихся, и роли предшествующих знаний в формировании нового понимания.

- Социокультурная теория: подчеркивает важность социального взаимодействия, культурного контекста и совместного обучения для формирования взаимопонимания.

- Гуманистическая педагогика: фокусируется на индивидуальном росте, саморазвитии и развитии творческих способностей учащихся, критического мышления и эмоционального интеллекта.

- Критическая педагогика: Исследуется роль образования в преодолении социального неравенства и содействии социальной справедливости

Рекомендации по продвижению научных исследований в области педагогики:

- Увеличение финансирования и ресурсов: Уделите приоритетное внимание финансированию исследований и инвестируйте в исследовательскую инфраструктуру.

- Междисциплинарное сотрудничество: Способствуйте сотрудничеству между исследователями из разных дисциплин, включая психологию, социологию, лингвистику и технологии.

- Инновационные методологии исследований: Применяйте строгие и инновационные методы исследования, такие как качественные исследования, подходы со смешанными методами и практические исследования.

- Ориентация на местный контекст: приведение исследований в соответствие с конкретными проблемами и потребностями Узбекистана в области образования.

- Распространение результатов: Обеспечение эффективного распространения результатов исследований среди политиков, преподавателей и широкой общественности.

- Международное сотрудничество: Поощряйте международное сотрудничество с исследователями из других стран для изучения передового опыта и обмена знаниями.

Научные исследования в области педагогики обладают огромным потенциалом для развития образования в Узбекистане. Решение проблем, изучение перспективных областей и внедрение новых теоретических основ необходимы для создания надежной и

эффективной программы исследований. Это будет способствовать созданию более эффективной, справедливой и актуальной системы образования для молодёжи и общества в целом.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. [ЗНАНИЕ ЯЗЫКА КАК МОСТ: МОЛОДЕЖЬ И БИЗНЕС В НАЦИОНАЛЬНЫХ РЕФОРМАХ РАСШИРЕНИЕ ПРАВ И ВОЗМОЖНОСТЕЙ](#) / БЗ Абдуллаев, АА Азамжонов - Kokand University Research Base, 2024
2. [РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ И ИССЛЕДОВАНИЙ В ПОСТРОЕНИИ УСТОЙЧИВОГО БУДУЩЕГО](#) / А.А. Азамжонов, Ш.Ш. Исроилова - Science and innovation, 2024
3. [Ешларда ахлоқии сифатлар шаклланишида тарихий маълумотлардан фойдаланиш](#) / КҚ Содиқович, АН Мелибоев - Современное образование (Узбекистан), 2019
4. Идеи Л.С Выготского в области педагогики и воспитания / Молодой учёный №27 (131) декабрь 2016 г. — Назарян Н. Г.
5. Обществознание в системе современного образования: место, роль и проблемы учебной дисциплины / IV международная научная конференция «Теория и практика образования в современном мире» (Санкт-Петербург, январь 2014) — Шегаев И. С.
6. Идеи педагогики и воспитания в наследии Л. С. Выготского / Молодой учёный №27 (131) декабрь 2016 г. — Хангулова А. Э.
7. [Testing as one of the innovative methods of organizing training and control at the lesson of the Russian language and literature](#) / ZI Mirzayunusova - Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 2022
8. [Features Of The Use Of Youth Slang In Modern Russian And Uzbek Languages](#) / S Mukhlisa - Boletin de Literatura Oral-The Literary Journal, 2023
9. Проблемы использования информационных технологий в образовании с целью оптимизации времени на уроке / Молодой учёный №22 (102) ноябрь-2 2015 г. — Зуева Н. В., Красильникова Н. А., Михайлов В. С., Прокопьева Л. А., Топольский В. В., Усть-Качкинцева Е. Ю.
10. Образование, воспитание и обучение как единое целое / VII международная научная конференция «Педагогическое мастерство» (Москва, ноябрь 2015) — Казакова Е. Н.

TARIXIY MANBALARDA ILM-MA'RIFAT " TALQINI

D.Sh.Raxmatullaeva

Qo'qonDPI dotsenti

Turkiy xalqlar tarixiga nazar tashlansa, qoraxoniylar davri sifatida yuritilgan tarixiy davr alohida o'rniga ega. Ayni shu davrda turkiy xalqlar madaniyati va tilini o'rganishga qiziqishning ortishi tufayli turkiy tillar, bu xalqlarning yashash tarzini aks ettiruvchi qator asarlar maydonga keldi. Bular orasida Yusuf Xos Hojibning "Qutudg'u bilig" va Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'atit turk" asarlari alohida ajralib turadi.

Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarini "turli fan nuqtasidan atroflicha chuqur o'rganish fan taraqqiyoti tarixi sohasida hanuz hal bo'lmay kelayotgan bir qator jumboqlarni yechishga, ko'pgina tortishuvli masalalarni hal qilishga, ba'zi bir mavhum qarashlarga aniqlik kiritishga va yangidan-yangi xulosalar aytishga imkoniyat beradi".

Bu asar xalqimizning uzoq tarixi, o'tmishi haqida bahs yuritadigan ma'naviyat, ma'rifat, bilim to'g'risidagi, turkiy xalqlarning yuksak madaniyatidan darak beruvchi muhim manba sanaladi. Dostonning til xususiyatlari borasida Q.Karimov, E.Fozilov, Q.Sodiqov, H.Dadaboev, F.Abdujabborova, M.Xolmuradova singari ko'plab olimlarning tadqiqotlari mavjud bo'lib, ularda «Qutadg'u bilig» asari, uning leksik va uslubiy xususiyatlari borasida keng ma'lumotlar berilgan.

F.Abdujabbarovanning tadqiqotida «Qutadg'u bilig»dagi shaxs belgi-xususiyati, xarakteri, fe'l-atvorini ifodalovchi leksik birliklar tahlil etilgan bo'lib, ular izchil ravishda leksik-semantik guruhlarga ajratilgan.

M.Xolmuradovanning dissertasiyasida mazkur asar leksikasi tarixiy-etimologik va mazmuniy asosda atroflicha tadqiq etilgan.

"Madaniyat va mafkura tarixi uchun ham asarning qimmatini kattadir. Unda inson hayotining mazmuni va ma'nosi tahlil qilinadi. Insonning jamiyatdagi o'rnini, vazifalari, axloq chegaralari aniqlanadi. Turli tabaqa vakillarining xususiyatlari, yumushlari, dunyoqarashlari borasida so'z boradi va hayotiy yo'l-yo'riqlar, maslahatlar beriladi".

Asarni o'qish mobaynida muallifning nihoyatda teran mushohada egasi, yuqori darajadagi bilim sohibi ekanini anglash qiyin emas.

Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarida, uning nomidan ham ko'rinib turibdiki, bilim, pand-nasihat, ezgulik, ma'rifatga da'vat etuvchi parchalar juda ko'p uchraydi. Masalan:

O'qush ul yulateg qarangqu tuni,

Bilig ul yarug'lug' yarutti sani.

Ya'ni:

Uquvdir chirog'dek qorong'i tuni,

Bilimdir yorug'lik, yorigay seni.

Berilgan parchada o'qush, bilig singari leksik birliklar ishlatilgan bo'lib, bilimning yorug'lik ekanligi, uning xuddi chiroq kabi qorong'i tunni yoritishi ta'kidlanadi. Keyingi parchaga e'tibor qilamiz:

O'qushqa turur bu ag'irliq, etik,

O'qushsiz kishi bir avuchcha yenik.

Ya'ni:

Uquv qadru qimmat uchundir kafil,

Uquvsiz kishi bir hovuchcha yengil.

Bu yerda keltirilgan parchada o'qushqa, o'qushsiz so'zlari vositasida buyuk alloma o'qish, bilim egasi bo'lishning inson uchun, uning kelajagi uchun nihoyatda zarur ekanligini anglash, tafakkur qilish yoki uning aksi orqali izohlagan.

Biligni bedug bil, uqushni ulug',
Bu ikki bedutur udurmish qulug'.

Ya'ni:

Bilimni buyuk bil, uquvni chuqur,
Bu ikkisi birla kishi ulg'ayur.

Insonning ulg'ayishi, aniqrog'i, uning kamoloti uchun bilim va tafakkurning naqadar zarur ekanligi bilim, uquv lug'aviy birliklari yordamida ko'rsatiladi, bilim buyuk darajalarga tenglashtiriladi.

Yuri ey biligsiz, igingni o'ta,
Biligsiz utunsan, e bilga quta.

Ya'ni:

Kel ey nodon, izla bu dardga davo,
Bilimsiz tubandir, qadrlido.

Insonni bilim egallashga chorlovchi, barcha ezgu amallarning zaminida bilim, ma'rifat yotishini targ'ib etuvchi fikrlar o'sha davrlardayoq juda sodda, tushunarli satrlarda ifodalanganligini asar matni orqali kuzatish mumkin. Ya'ni biligsiz (bilimsiz, nodon), bilga (dono) so'zlari orqali kishining ijobiy yoki salbiy xislatlar egasi bo'lishi haqida ham ogohlantiriladi.

Keyingi misralarda bu fikr yanada rivojlantiriladi:

Qamug' ezguliklar bilig asg'i ul,
Bilig birla bo'ldi masal ko'kka yo'l.

Ya'ni:

Hamma hayrli ishlar bilim nafidur,
Bilim hatto osmon sari yo'l ochur.

Bu yerda bilim, ezgulik tushunchalari bir-biriga egiz sifatida berilgan, bilig (bilim) orqali osmon sari yo'l olish mumkinligi aks ettirilgan.

Bilig qadrini ham biliglig bilir,
Guhar qadrini ham guhar – o'q bilir.

Ya'ni:

Bilim qadrini ham bilimli bilar,
Guhar qadrini ham guhargar bilar.

Neku bilga telva bilig qadrini,
Bilig qayda bo'lsa biliglig bilir.

Ya'ni:

Nechuk telba bilgay bilim qadrini,
Bilim qayda bo'lsa, bilimli bilar.

Mazkur parcha beixtiyor kishiga "Zar qadrini zargar biladi" maqolini eslatishi tabiiy. Demak, bilig (bilim), biliglig (bilimli), guhar (gavhar, zar), telva (telba, nodon) tarzidagi lug'aviy birliklar ilm olish, uning mashaqqatlari, ilmi kishining mushohada doirasi haqida bahs yuritadi.

Ko'rinadiki, yuqorida keltirilgan parchalar orqali Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarida "ilm-ma'rifat" sememali bilig, biliglig, o'qush, biligsiz, bilga tarzidagi lug'aviy birliklarning barchasi hozirgi o'zbek tilidagi semalari bilan muvofiq keladi. B.Abdushukurov "aqlsiz, aqldan ozgan, telba" semasiga ega o'gsuz so'zining "Qutadg'u bilig" da qo'llanilganligini ta'kidlaydi.

Shuni ta'kidlash joizki, asarda ilmi, dono kishilarni qadrlash, ularni hurmat qilish, ularning bilimlaridan samarali foydalanish masalasi ham o'rta tashlanadi. Q.Karimovning ta'kidlashicha: "Olimlarga juda hurmat bilan qarash, ular ilmini qadrlash, o'zlarini taqdirlash kerak. Chunki

ularning bilimlari xalqning yo'lini yoritadi, ulargina yarog'li va yarog'siz ishlarni farqlab beradilar, ular qo'y surukiga boshliq kabilar. Shuning uchun ularni qattiq gapirib xafa qilib qo'ymaslik, ulardan iymannoq, bilimlarini o'rganmoq lozim".

B.Abdushukurov eski turkiy adabiy til, xususan, "Qisasi Rabg'uzi" asarining tili, leksik xususiyatlari to'g'risida to'xtalar ekan, bu davr manbalarida kitobatchilik terminlarining qo'llanilishi borasida fikr yuritadi:

"1) qo'lyozma turlarini ifodalovchi leksemalar: kitâb – kitob, kitâbat – ko'chirib yozish, bitig – yozuv, nâma – maktub, daftar – daftar, xat – maktub;

2) yozuv ashyolarini bildiruvchi terminlar: qağaz – qog'oz, qalam – qalam, xâma – qalam, davât – yozish uchun siyoh solinadigan idish;

3) kitobatchilik bilan shug'ullanuvchi shaxslar nomi va ularning faoliyatiga doir so'zlar: bitig'ci – kotib, lavha – yozuv taxtasi, naqqâs – naqqosh".

"O'zbek tilining izohg'li lug'ati"da bitik so'zi omonim so'z sifatida izog'lanadi, uning dastlabki ma'nosi shunday izohlanadi:

Bitik – 1. Yozuv.

2. Xat, maktub, asar.

Ko'rinadiki, mazkur so'zning yozuv ma'nosi hozirgacha saqlangan bo'lib, bu so'z ma'lum uslubiy maqsadlarda qo'llaniladi.

Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarida keltirilgan "ilm-ma'rifat" sememali leksemalar orasida ham turli fan sohalari, ularning vakillari, xilma-xil predmet, jarayon yoki harakat ifodalovchi leksemalar kishi e'tiborini tortadi.

Masalan:

O'qushqa biligka bu tilmachi til,

Yaruttachi erni yo'ruq tilni bil.

Ya'ni:

Zakovat, bilimga kalitdir bu til,

Yoritguvchi erni ravon tilni bil.

Berilgan parchada o'qushqa, biligka so'zlari ishtirok etgan bo'lib, uning ma'nolari tarkibidagi "o'rgatish", "yo'l ochish" semalari yaruttachi (yoritguvchi), yo'ruq (yo'l-yo'riq)so'zlari bilan bog'lanish uchun asos bo'lmoqda.

Asarda fanlarning tasnifi, ilm-ma'rifat sohasi egalari nomlari, ular bilan tutashgan tushunchalarni ifodalovchi so'zlar ham keltirib o'tilgan. Masalan:

Ulardan birisi o'tachi turur,

Qamug' ig, tug'aqa bu emchi erur,

Ya'ni:

Ulardan biri bu tabiblar turur,

Hama dard, kasallarga hoziq erur.

Keltirilgan parchada o'tachi (tabib) kasb-kor nomi, bu leksema bilan mazmunan tutash bo'lgan ig (dard), tug'aqa (kasal), emchi (hoziq, davolovchi) so'zlari qo'llanilgan.

Bu misralar M.Xolmurodova tomonidan ham izohlanar ekan, tadqiqotchi ushbu derivatning sof turkiy ekanligi, davolamoq fe'liga shaxs oti yasovchi qo'shimcha qo'shilganligi, bu so'z "Devonu lug'otit turk"da ham "davolovchi, tabib" ma'nosida qayd etilganligini ta'kidlaydi.

Tadqiqotchining ko'rsatishicha, "Yusuf Xos Hojibning qomusiy bilimlar sohibi ekanligi tibbiy tushunchalar izohida ham ko'zga tashlanadi. Asar matnida tibbiyot bilan mashg'ul shaxs otlari o'z aksini topgan".

Dostonda, bundan tashqari, geometriya, hisob, badiiy adabiyot singari qator sohalarga bog'liq tushunchalar nomlari ham keng ifodalangan.

Bilayin tesa san o'qi handasa,

Achilg'ay saqish qapg'a munda basa.

Ya'ni:

Bilayin desang sen o'qi handasa,

Ochilg'ay hisobning eshigi rosa.

Bu o'rinda handasa (geometriya), saqish (hisob) leksemalari qo'llanilgan bo'lib, geometriya va hisob (arifmetika) tushunchalarining o'zaro bog'liq ekanligi izohlanadi.

Basa keldi shair bu so'z terguchu,

Kishik o'gguchular yema so'kguchi.

Ular o'gsalar, o'gda elka barir,

Qali so'ksalar, ati artab qalir.

Ya'ni:

Yana keldi shoir – bu so'z terguchi,

Kishin madh etuvchi yoki so'kguchi.

Ular maqtasa, madhi elga borar,

Agar so'ksa, inson nomi bulg'onar.

Ushbu misralarda shair (shoir), o'gguchular(madh etuvchilar), so'kguchi (tanqid qiluvchi) so'zlari ishtirok etgan bo'lib, mazkur tushunchalar bir-biri bilan uzviy bog'liqdir.

Bizning davrimizgacha yetib kelgan bu boy merosdan butun bashariyat ravnaqi yo'lida oqilona va samarali foydalanish bizning vazifamiz, kelajak avlodlar oldidagi burchimizdir.

Foydalanilgan manbalar:

1. Юсуф Хос Ҳожиб. Қутудғу билиг(Саодатга йўлловчи билим). Тошкент: Фан, - 1972.
2. Каримов К. Категория падежа в языке «Кутадгу билик». Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. –Т., 1962;
3. Содиқов Қ. XI – XIV аср уйғур ёзувли туркий ёдгорликларнинг график-фонетик хусусиятлари. Филол. фан. док...дисс.–Т., 1992.–Б.230; шу муаллиф. Туркий матннавислик тарихидан. Қадимги ёзма ёдгорликлар. –Т.:Ёзувчи, 2000; шу муаллиф. Туркий ёзма ёдгорликлар тили: адабий тилнинг юзага келиши ва тикланиши. – Т., 2006.
4. Абдужаббарова Ф. «Кутадғу билиг»даги шахс белги-хусусиятини англатувчи лексика. Филол. фан. номз... дисс. –Т., 2011.;
5. Холмурадова М. “Кутадғу билиг” лексикаси: Филол. фан. бўйича фалс. докт. (PhD)... дисс. автореф. – Тошкент, 2019;
6. Дадабоев Х. Қадимги ёзма ёдгорликларда ҳарбий лексика // Адабий мерос. 1980. <https://fayllar.org/11-mavzu-xxi-asr-bolasini-qanday-tarbiyalash-kerak-reja.html>

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI INTEGRATSION TA'LIMGA JALB QILISHNING
AHAMIYATI**

Maxkamova Dilafruz Aliyevna

QDPI Boshlang'ich ta'lom metodikasi kafedrasini mudiri

Muxammadaliyeva Muborakxon Asqarali Qizi

Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini integratsion ta'limga jalb qilishning ahamiyati va uning ta'lim jarayonidagi samaradorligi yoritilgan. Integratsion ta'lim orqali o'quvchilarda tizimlashgan fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, fanlararo bog'liqlikni ta'minlash va ta'lim jarayonini innovatsion shakllarda tashkil qilishning afzalliklari ko'rsatib berilgan. Mazkur yondashuvning bolalarning bilim darajasini oshirish va mustaqil fikrlovchi avlodni shakllantirishdagi o'rni keng ko'lamda tahlil qilingan.

Kalit so'zlar. Integratsion ta'lim, boshlang'ich sinf, fanlararo bog'liqlik, tizimlashgan fikrlash, ta'lim samaradorligi, innovatsion pedagogika.

Yurtimizda taraqqiyot yo'lida yuksak maqsadlarni belgilash jarayonida ta'lim-tarbiya masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ilm-fan sohasidagi uzluksiz va yaxlit tizim farzandning tug'ilishidan boshlab, voyaga yetguniga qadar uning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. 2023-yil 30-aprelda referendum orqali tasdiqlangan yangi tahrirdagi Konstitutsiya ta'lim olish huquqining muhimligini yanada yuksaltirdi. Bu ta'lim tizimining inson kapitalini shakllantirishdagi beqiyos o'rnini yana bir bor tasdiqlaydi.

Ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar jamiyat hayotini ta'limiy muhit bilan uyg'unlashtirishga, zamon talablariga javob bera oladigan va mustaqil fikrlovchi avlodni tarbiyalashga qaratilgan. Shu nuqtayi nazardan, integratsion ta'lim tizimi an'anaviy ta'limga nisbatan samaraliroq ekani ko'zga tashlanadi. Integratsion ta'limning asosiy maqsadi — o'quvchilar bilim olish jarayonidan maksimal pozitiv natijalar olishga erishishdir.

Integratsion ta'limning mohiyati

Integratsion ta'lim o'quvchilarning dunyo haqidagi tasavvurlarini kengaytirish, murakkab olamni yaxlit dinamik manzara sifatida ko'ra olish qobiliyatini shakllantirish, shuningdek, pedagogik jarayonning innovatsion shakllarini joriy qilish imkoniyatini beradi. Bu ta'lim shakli orqali:

- O'quvchilarning tizimlashgan fikrlash qobiliyati rivojlanadi;
- "Tabiat-inson" tizimidagi bilimlar o'zlashtiriladi;
- Dars samaradorligi va bilim darajasi ortadi.

Boshlang'ich sinf darslarida integratsion ta'limning qo'llanilishi fanlararo bog'liqlikni ta'minlab, o'quvchilarning bilim olish jarayonini tezlashtiradi. Masalan:

Matematika: arifmetika, algebra va geometriya elementlarini texnologik ta'lim bilan bog'lash orqali o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini oshiradi.

O'qish va tabiatshunoslik: tabiatshunoslik darslarida o'quvchilar o'qish orqali tabiat haqida ko'proq ma'lumot olishadi.

Tasviriy san'at va texnologiya: o'quvchilar san'at va texnologiya asosida ijodkorlik va amaliy ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Bu tizim orqali fanlararo bog'liqlik yanada kuchayadi va bilimlar yaxlit bir tizim sifatida o'zlashtiriladi.

Integratsion ta'limni joriy etishda quyidagilarni hisobga olish lozim:

1. Fanlararo bog'liqlikni aniqlash.
2. Integratsiyalash uchun mos darslarni tanlash.

3. Metodik yondashuvlarni ishlab chiqish.

Bu jarayonda o'qituvchi o'quvchilarni qiziqitira oladigan, ularning bilim va ko'nikmalarini yaxlit tarzda rivojlantira oladigan usullarni tanlashi lozim.

Integratsiyalashgan darslar:

- O'quvchilarni bilimni amaliyot bilan bog'lashga o'rgatadi;
- Tabiat va jamiyat qonuniyatlarini teran anglash imkonini yaratadi;
- Fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirib, mustaqil qaror qabul qilishni osonlashtiradi.

Xulosa. Integratsion ta'lim jarayonida fanlar o'zaro uyg'unlashgan holda o'rgatiladi, natijada o'quvchilar bilim va ko'nikmalarni yaxlit shaklda egallaydi. Bu tizim jamiyatning zamonaviy talablariga javob beradigan, keng fikrlovchi va yetuk shaxslarni shakllantirish uchun mustahkam poydevor hisoblanadi. Shu sababli, integratsion ta'limni joriy etish va rivojlantirish mamlakatimiz ta'lim tizimining eng ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yilgi yangi tahrir).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasidagi islohotlarga oid farmon va qarorlari.
3. K.D. Ushinskiy. Pedagogika asoslari – Moskva, 2020.
4. Vygotskiy, L.S. Psixologik rivojlanish nazariyasi – Moskva, 2019.
5. Hasanboyeva O., Sharipov X. Pedagogik texnologiyalar – Toshkent, 2021.
6. Махкамова Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
7. Махкамова Д.А. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>
8. Махкамова Д.А. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSION+AL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf
9. Махкамова Д.А. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.

КАК НЕ ПОТЕРЯТЬ ДОВЕРИЕ РЕБЕНКА

Сетсалиева Ильмира Исмоиловна,

Преподаватель кафедры «Дошкольное образование» Кокандского государственного педагогического института

Аннотация

В статье описываются ситуации, с которыми могут столкнуться родители по мере взросления их ребенка.

Ключевые слова: родители, ребенок, личность ребенка, формирование личности, школа, воспитание ребенка.

Рано или поздно наступает время, когда почти всем родителям поведение их ребенка кажется порой непонятным и неожиданным. Каждой матери и отцу, безусловно, пришлось пережить ситуацию, в которой они приходили к выводу, что их знания о собственном ребенке еще недостаточны.

Подобный вывод появляется обычно тогда, когда учителя, соседи, знакомые высказывают отрицательные суждения о ребенке, жалуются на его поведение, сетуют, что он плохо учится, что обидел товарища или дерзко ответил кому-то из взрослых. Родителям в такие моменты бывает очень неприятно, и они невольно задумываются: «Как мог он это сделать?», «Не ждал я такого от сына!», «Не думал я, что моя дочь может быть такой дерзкой...»

Бывает и так, что некоторых родителей удивляет положительная оценка их ребенка и похвала в его адрес. Во время психологических исследований, проведенных в одном из детских садов, было отмечено, что воспитанник старшей группы по умственному развитию значительно опережает своих сверстников. Воспитательница группы была довольна тем, что ее мнение о мальчике подтвердилось выводами исследований. Однако когда она сообщила об этом родителям, те пренебрежительно улыбнулись.

С большим трудом воспитателям детского сада удалось уговорить родителей направить шестилетнего ребенка в школу. Решение оказалось правильным. Мальчик хорошо учился, и в школе также выделялся по уровню развития, несмотря на то что был на год моложе многих своих одноклассников.

Родители не обращали внимания на способности сына. Они были поглощены работой, домашними делами, к тому же постоянно сравнивали уровень развития сына со знаниями и способностями старшей дочери, забывая о разнице в возрасте детей.

Внимательное наблюдение за другим человеком, даже столь близким, как собственный ребенок, требует много времени, сосредоточенности, размышлений. А многие родители еще очень редко находят время, которое могли бы посвятить общению с детьми. Некоторым мамам и папам вообще кажется, что в этом нет необходимости.

Для правильного и всестороннего развития и формирования личности ребенка необходимы определенные условия, которые в первую очередь должны создаваться родителями. Чтобы максимально развить в ребенке все лучшее, что дано ему от природы, устранить отдельные недостатки, проявляющиеся в чертах характера, направить развитие и воспитание ребенка по правильному пути, родителям необходимо всесторонне знать своих детей.

Только с помощью тщательного изучения своего ребенка, можно определить, какую из черт его характера следует развить, какую необходимо исправить, ослабить или совсем

устранить. Постоянное изучение ребенка с первых дней его жизни создает основу для сознательного, обдуманного управления его развитием с учетом происходящих возрастных изменений. Благодаря такому подходу к воспитанию родителей не застанет врасплох наступление у их детей так называемого трудного возраста. Появление этого периода можно заранее предусмотреть, чтобы помочь ребенку пройти подростковый возраст уравновешенно, спокойно преодолеть все трудности и возникающие в это время проблемы.

Систематическое наблюдение за развитием своего ребенка позволяет родителям лучше понимать его интересы, переживания, поступки. Не понимая, ребенку можно предъявлять к нему требования, не соответствующие его силам и возможностям.

Понимание мотивов его поведения дают возможность предвидеть его реакции в различных ситуациях, что в свою очередь предохраняет родителей от многих ошибок в воспитании, делает воспитательную работу более рациональной и экономной. Благодаря хорошему контакту с ребенком можно лучше его узнать, поэтому связь между ребенком и родителями становится сильнее и крепче. Хорошая эмоциональная связь между родителями и детьми приобретает особое значение в период, близкий к совершеннолетию. В это время подросток все больше ищет дружбы с ровесниками, а с родителями порой теряет теплоту взаимоотношений из-за различных конфликтов и недоразумений. У него исчезает доверие к взрослым, хотя по-прежнему он нуждается в их поддержке, совете и помощи. В это время подросток готовится вступить в самостоятельную жизнь.

Тесный контакт между родителями и ребенком необходим не только детям, но и взрослым. Как часто родители сетуют на то, что пока сын или дочь были маленькими, эмоциональная связь между ними была очень сильной. Но прошло время, и дети подросли. Возникли непредвиденные проблемы. Ребенок как-то неожиданно стал отдаляться от родителей, разрушать былую тесную связь. А хорошее взаимопонимание родителей и подрастающих детей являются источником великой радости для всех матерей и отцов.

Литература

1. Г. Филиппчук «Знаете ли вы своего ребенка?». Москва «Прогресс» - 1989
2. Э.Мазлиш, А.Фабер «Как говорить, чтобы дети слушали, и как слушать, чтобы дети говорили» Москва - 2020

ПОДГОТОВКА К УЧЕБНОМУ ЗАНЯТИЮ В ДОШКОЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Сетсалиева Зарема Исмаиловна,

Преподаватель кафедры «Начальное образование» Кокандского государственного педагогического института

Аннотация

В статье описываются рекомендации для воспитателей-педагогов и родителей при подготовке к учебным занятиям.

Ключевые слова: ребенок, воспитатель, родители, особенности ребенка, учебное занятие, подготовка к занятию, учебная деятельность.

В жизни старшего дошкольника большое место занимают разнообразные занятия. В детском саду они организуются педагогом, в семье - родителями. На занятиях дети приобретают различные знания и умения, у них развивается способность анализировать, наблюдать, запоминать, сравнивать, делать простейшие заключения. Чтобы занятие было продуктивным, нужно, чтобы оно вызывало у ребенка радость, интерес, желание учиться, поступить в школу.

Поэтому так важно поддерживать у детей на занятиях положительно-эмоциональное состояние. Ребенок тогда охотнее выполняет задания, активнее участвует в беседе, увереннее отвечает, не боясь допустить ошибку. Это способствует и развитию у него целеустремленности, настойчивости, добросовестности.

Взрослые руководят учебной деятельностью детей, многократно обращаясь к ним с вопросами, давая пояснения, сообщая новые сведения, оценивая старания детей, результаты их деятельности. Воспитатели и родители учат детей настойчивости, терпению, аккуратности. Порой они делают и дисциплинарные замечания, разъясняют правила поведения на занятии и т. д.

Таким образом, на занятии происходит постоянное общение взрослого с детьми. От характера этого общения, от тона, стиля, манеры обращения с детьми зависит создание общей доброжелательной обстановки. Доброжелательность взрослого отнюдь не означает, что педагог никогда не должен порицать детей за их недостатки или плохое поведение. Требовательность, разумная строгость необходимы, но при этом не должны проявляться раздражительность, бестактность.

Большое значение для создания положительного отношения детей к будущей деятельности имеет общение педагога с ними при подготовке к занятию. Предложение воспитателя подготовиться к занятию вызывает у старших дошкольников, как правило, положительный эмоциональный отклик, так как у них уже вложено представление о занятиях как об интересной деятельности. Такое настроение помогает ребятам быстрее переключаться от самостоятельной деятельности к занятиям.

Во время подготовки педагог наблюдает за действиями детей, т. е. за их самостоятельным выполнением ранее введенных правил: игрушки надо убирать поскорее, чтобы не заставлять товарищей ждать, во время уборки следует помочь товарищам, перед занятием необходимо проверить свой внешний вид. Эти правила обосновываются педагогом как очень важные для всего коллектива. Знакомые детям по опыту деятельности в средней группе, они выполняются, в общем, довольно быстро и самостоятельно. И все же контроль, а порой и напоминание необходимы.

Добиваясь своевременного и четкого выполнения правил всеми детьми, воспитатель разъясняет, что нарушение их - это неуважение к сверстникам: «Не следует задерживать своих товарищей», «Плохо поступает тот, кто не уважает своих друзей, заставляя всех ждать себя». Такие разъяснения лучше делать в безличной форме, создавая у детей отрицательное отношение к такому поведению вообще, а у задерживающихся желание скорее подойти к воспитателю, не быть среди тех, кто поступает плохо. Обращаясь же к отдельным детям, педагог использует иные формы обращения: «Оля, ты не забыла нашего общего правила? У нас сейчас занятие начинается!» Или: «Я думаю, что ты постарайся не задерживать всех. Может быть, тебе надо помочь?» и т. п. В таких предложениях звучит и уважительное отношение к делу, из-за которого ребенок запаздывает, желание поддержать, помочь и в то же время напомнить о важном общем деле. И лишь в крайнем случае педагог может прибегнуть к более настойчивым обращениям: «Ксюша, почему тебя надо приглашать в третий раз? Ты слышишь меня? Когда взрослый обращается к тебе, надо сразу выполнять его просьбу». Или: «Почему ты так неуважительно относишься к ребятам? Все тебя ждут, а ты даже не видишь этого!»

Находясь возле воспитателя и поджидая заканчивающих свои дела сверстников, дети часто обращаются к нему по разным поводам, и задача педагога - не снизить растущую потребность детей в общении со взрослым. Ему следует обязательно выслушать их сообщения, поддержать их желание поделиться, что-то сообщить о себе, а затем мягко, тактично перевести внимание ребят на предстоящее занятие.

Воспитатель должен обратить особое внимание на детей, у которых его предложение подготовиться к занятию не вызвало положительного эмоционального отклика. Как правило, это те дети, у которых на прежних занятиях сформировалось отрицательное отношение к ним (ребенок часто не достигал результата, огорчился из-за неудач, получал замечания, все это привело к неуверенности в своих силах, нежеланию заниматься). Воспитатель, обращаясь к таким детям, помогает им преодолеть их нежелание заниматься, поддерживает их, вселяет уверенность в успехе.

В начале занятия следует поставить перед детьми учебную задачу, объяснить им содержание занятия, подчеркнув то значение, какое оно будет иметь для них в будущем. Это мобилизует детей, вызывает у них интерес, активное желание участвовать в общем деле, преодолеть трудности, добиться положительного результата.

Свое первое обращение к детям воспитатель строит по-разному, в зависимости от материала занятия. Иногда достаточно сообщить дошкольникам о том, что сегодня на занятии они узнают что-то новое и интересное (новый рассказ, сказку), научатся складывать из бумаги новую поделку, рисовать новый узор.

В процессе общения с детьми на занятии педагог формирует у них положительное отношение к деятельности, сопряженной с преодолением трудностей и радостью достижений; приучает их точно следовать указаниям и добиваться успешного результата. Эмоционально-положительная обстановка на занятии способствует формированию у детей интереса к поиску, развивает их творчество и инициативу, желание поступить в школу.

Литература

1. Д.Сигел, Т.Брайсон «Дисциплина без драм. Как помочь ребенку воспитать характер» АСТ - 2019
2. У.Сирс, М.Сирс «Воспитание ребенка от рождения до 10 лет». «Издательство «Эксмо», 2008
3. «Воспитание нравственных чувств у старших дошкольников». Под ред. А.М.Виноградовой. Москва «Просвещение» - 1989

**BOZOR MUNOSABATLARI SHAROITIDA BOSHLANG'ICH TA'LIM MENEJMENTIDA
INNOVATSION TA'LIM**

Toshpulatova Gulchiroy Rustamovna

Qo'qon temir yo'l texnikumi

Annotatsiya. Ushbu maqola bozor iqtisodiyoti sharoitida boshlang'ich ta'lim menejmentida innovatsion yondashuvlarni joriy etish masalalariga bag'ishlangan. Unda innovatsion ta'lim texnologiyalari, ularning boshlang'ich ta'limni rivojlantirishdagi o'rni, menejment jarayonlariga ta'siri, raqamli platformalar va kreativ yondashuvlarni qo'llashning ahamiyati keng tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. Innovatsion menejment, boshlang'ich ta'lim, bozor munosabatlari, raqamli texnologiyalar, ta'lim sifati, kreativ yondashuv, interaktiv usullar.

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida ta'lim tizimi inson kapitalini rivojlantirishning strategik elementi sifatida qaraladi. Ta'limda menejment — boshqaruvni ilmiy asoslangan tarzda amalga oshirish, ta'lim sifatini oshirish va resurslardan oqilona foydalanishni tashkil etish jarayonidir. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim menejmenti ijtimoiy rivojlanishning asosini tashkil qiladi, chunki bu bosqichda o'quvchilarda bilim olishga bo'lgan asosiy qiziqish, ko'nikmalar va malakalar shakllanadi.

Bozor munosabatlari sharoitida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish zaruratga aylangan. Bu jarayon boshqaruvning har bir bosqichida tub o'zgarishlarni talab qiladi. Boshlang'ich ta'limda menejment jarayonlariga innovatsion yondashuvlar qo'llanishi natijasida ta'lim sifatini oshirish, iqtisodiy jihatdan barqaror modelni shakllantirish va o'quvchilarning bilim darajasini xalqaro talablar darajasiga ko'tarish imkoniyati yaratiladi.

Bozor munosabatlarining ta'lim sohasiga ta'siri keng qamrovli. Bu jarayon quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

1. Raqobat muhiti: Ta'lim muassasalari o'rtasida sog'lom raqobat muhitini shakllantirish, ularning xizmatlarini yaxshilashga undaydi.

2. Innovatsiyalarni rag'batlantirish: Ta'lim jarayonida yangi texnologiyalar, metodikalar va o'quv dasturlarini joriy etish uchun imkoniyat yaratiladi.

3. Talab va taklifni uyg'unlashtirish: Ta'lim xizmatlari bozorida iste'molchilar (o'quvchilar va ota-onalar) ehtiyojlariga mos xizmatlarni yaratish talab etiladi.

Boshlang'ich ta'limda ushbu omillarni hisobga olgan holda, menejment jarayonlarini takomillashtirish zarur. Bu orqali nafaqat ta'lim jarayonining sifati oshadi, balki o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va kelajakdagi kasbiy tayyorgarligini ta'minlashga erishiladi.

Boshlang'ich ta'lim menejmentida innovatsion texnologiyalardan foydalanish jarayonlari bir nechta asosiy yo'nalishlarni qamrab oladi.

1. Raqamli platformalarning joriy etilishi

Raqamli texnologiyalar boshlang'ich ta'lim jarayonida keng ko'lamli imkoniyatlar yaratmoqda. Masalan:

Elektron kundalik: O'quvchilarning o'zlashtirish darajasini onlayn kuzatish imkoniyatini beradi.

Masofaviy ta'lim tizimlari: Pandemiya sharoitida onlayn platformalar orqali ta'limni davom ettirishga xizmat qildi.

Ta'lim monitoring tizimlari: Menejmentning operativ qaror qabul qilish jarayonlarini soddalashtiradi.

2. Interaktiv usullardan foydalanish

Interaktiv texnologiyalar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Masalan, virtual va qo'shimcha haqiqat (VR/AR) vositalari orqali matematika, geografiya yoki tabiiy fanlar bo'yicha darslarni vizual tarzda o'tkazish o'quvchilarning ko'nikmalarini tezroq rivojlantiradi.

3. Differensial yondashuv

Boshlang'ich ta'limda har bir o'quvchining individual ehtiyojlarini inobatga olish orqali ta'lim samaradorligini oshirish muhim. Differensial yondashuv orqali iste'dodli o'quvchilarni rivojlantirish va qo'shimcha e'tibor talab qiluvchi bolalar bilan ishlash tizimi takomillashtiriladi.

4. Kreativ menejment yondashuvi

Kreativ yondashuv ta'lim menejmentida o'qituvchilarning innovatsion g'oyalarini qo'llab-quvvatlash va yangiliklarni tatbiq etishga imkoniyat yaratadi. Bu jarayon boshlang'ich ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi.

Innovatsion menejment texnologiyalari quyidagi ijobiy natijalarga olib keladi:

Resurslardan samarali foydalanish: Elektron tizimlar qog'oz hujjatlarni qisqartirish orqali mablag' tejallishini ta'minlaydi.

O'quvchilarning motivatsiyasini oshirish: Innovatsion vositalar darslarni qiziqarli qilish orqali bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Ta'lim sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish: Boshlang'ich ta'limda zamonaviy metodlar va texnologiyalardan foydalanish global talablar bilan uyg'unlikni ta'minlaydi.

Innovatsion yondashuvlar muvaffaqiyatli qo'llangan bir nechta loyihalarni keltirish mumkin:

1. Finlyandiya ta'lim tizimi: Boshlang'ich maktablarda o'quvchilarning qiziqishlariga asoslangan individual ta'lim dasturlari qo'llaniladi.

2. Estoniya raqamli maktablari: Ta'lim jarayonida to'liq elektron tizimlar joriy qilingan. Bu boshlang'ich ta'limda samaradorlikni oshirishga katta hissa qo'shgan.

Bozor munosabatlari sharoitida boshlang'ich ta'lim menejmenti rivojlanishining asosiy yo'nalishlaridan biri innovatsion texnologiyalar va yondashuvlarni keng joriy etishdir. Boshlang'ich ta'limda menejment tizimlarini takomillashtirish o'quv jarayonini samarali tashkil etish va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlash imkonini beradi.

Boshlang'ich ta'lim – jamiyatning kelajakdagi muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun poydevor hisoblanadi. Shuning uchun bu sohada innovatsiyalarni tatbiq etish nafaqat ta'limning samaradorligini oshiradi, balki yosh avlodni raqobatbardosh bilim va ko'nikmalarga ega qilib tayyorlashga xizmat qiladi. Innovatsion yondashuvlar, masalan, raqamli texnologiyalarni qo'llash, ta'lim sifati monitoringini kuchaytirish va kreativ menejmentni rivojlantirish orqali boshlang'ich ta'limni xalqaro darajaga ko'tarish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A.A. Sodiqov. Ta'lim menejmenti: nazariya va amaliyot. Toshkent, 2020.
2. M.V. Ardashkin, E.A. Borisova. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. Moskva, 2018.
3. Maxkamova D.A. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
4. Maxkamova D.A. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>
5. Maxkamova D.A. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSION+AL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf

6. Maxkamova D.A. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.

7. Махкамова Д.А. Ўқувчиларни касбга йўналтиришда қўйиладиган интегратив методлар // Таълим ва инноватсион тадқиқотлар., 2023. - №12. - Б.218-222. (SJIF) 3.805 (2021)

8. Махкамова Д.А. Ўқувчиларни касбга йўналтиришнинг мақсади, вазифалари ва амалий механизлари // Касб-хунар таълими., 2023. - №8. - Б.37-42. (SJIF) 0109

9. Махкамова Д.А. Individual maslahat" didaktik resurslarining o'quvchilarni kasbga yo'naltirish tizimiga tadbiiq etish // Mug'allim hаm yzliksiz bilimlendirio', 2023. - №4. - Б.76-81. (SJIF) 01-044

10. Махкамова Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)

11. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).

12. Рахмонкулова, Н. К. Важность решения математических задач в начальных классах. Международный журнал инновационных исследований в области науки, техники и технологий.

13. Махкамова Д.А. Umumta'lim maktablarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirishning metodik ta'minoti // Maktab ta'limi muammolar, izlanishlar, yechimlar №1. 2024.,- Б.146-153. (ISSN) 3060-4788

MUNDARIJA:

1.	BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA OG'ZAKI VA YOZMA NUTQNI RIVOJLANTIRISH USULLARI D.Jamoliddinova	6-7
2.	МЕТОДИКА ПРЕПОДОВАНИЯ ВЕЛИЧИН В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ Мамедов Эльчин Муса оглы	8-10
3.	СОВРЕМЕННЫЙ УРОК, КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРЕПОДАВАНИЯ ТЕХНОЛОГИИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ Гаджизаде Рейхан Тапдыг кызы	11-12
4.	МЕСТО И РОЛЬ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ РЕГИОНА (НА ПРИМЕРЕ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА) Гасанлы Нурлан Рази оглы	13-14
5.	İBTİDAİ SİNİF MÜƏLLİMLİYİ İXTİSASI ÜZRƏ KADR HAZIRLIĞINDA RİYAZİYYAT FƏNNİNİN ROLU Şükürov Rasim Yusif oğlu	15-17
6.	РОЛЬ МОДУЛЬНОЙ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ Аскерова Джамия Васиф кызы	18-21
7.	ПЕДАГОГИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В СОВРЕМЕННОЕ ВРЕМЯ Гусейнов Ш.А., Гасимова Т.А.	22-23
8.	ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA DARS TASHKIL ETISHNING SAMARADORLIGI Raxmankulova Nafisa Xasanovna Algojajeva Nursulu Seytkerimovna	24-26
9.	BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI TARBIYASIDA OTA-ONA, MAHALLA BILAN HANKORLIKNI TASHKIL ETISH USULLARI G'ofirova Gulchehra Alisher qizi	27-29
10.	BOSHLANG'ICH MAKTAB YOSHIDA O'ZI-O'ZI TASHKIL VA TA'LIM VA INTELLEKTUAL MAKORATLARNI RIVOJLANTIRISH Sultonova Ulbosin Umarova Madina Xaliboyevna	30-32
11.	MUAMMOLI TA'LIMNING ROLI VA AHAMIYATI Saydaliyeva L.M. Жарилкапова Айжан	33-35
12.	BOSHLANG'ICH TA'LIM YO'NALISHI MAGISTRATURASIDA O'RGANILADIGAN PEDAGOGIK TADQIQOTLARDA STATISTIK METODLAR MOHIYATI Zokirov Furkat Muhsinovich	36-39
13.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA TO'PLAMLAR VA ULAR USTIDA AMALLARNI O'RGANISNING NAZARIY ASOSLARI Zakirov Furkat Muxsinovich	40-45
14.	BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA UZUNLIK O'LCHOV BIRLIKLARINI MISOL VA MASALALAR YORDAMIDA O'RGATISH METODIKASI Sultanov M.M. Yermekova Janerke	46-48
15.	XALQARO TADQIQOTLARDA O'QUVCHILARNING MATEMATIK SAVODXONLIGINI BAHOLASH Shaxnoza Nurmatova Ibrohimovna	49-51
16.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA IQTISODIY BILIMLARNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY USULLARI Yo'lchiyeva Shaxloxon Obidjon qizi	52-53
17.	BOZOR MUNOSABATLARI SHAROITIDA BOSHLANG'ICH TA'LIM MENEJMENTIDA INNOVATSION TA'LIM VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI Baratboyev Bezzod Botirovich	54-56
18.	O'QUVCHILARNI KASBIY IJTIMOYILASHUV FAOLIYATIGA TAYYORLASHNING DOLZARB MUAMMOLARI Maxkamova Dilafuz Aliyevna	57-59
19.	ABDURAUFI FITRATNING "OILA" ASARIDAGI FARZAND TARBIYASIGA OID QARASHLARI Xushnazarova Ma'muraxon Nodirovna Qodirova Nasibaxon Sobirjon qizi	60-63

BOSHLANG'ICH TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHNING GLOBAL MASALALARI: MUAMMO VA TADQIQOT

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

20.	MUSTAQIL FIKRLOVCHI YOSHLARNI TARBIYALASHDA TA'LIM JARAYONI VA OILANING O'ZARO BOG'LIQLIGINI TA'MINLASH YO'LLARI Abdualilova Muxlisaxon Abduxalil qizi, Yo'lchiyeva Sarvinoz Alpidin qizi	64-65
21.	IMPORTANCE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION Mashrabjonov Ulugbek Azamjon o'gli	66-68
22.	O'QITISHNING ALGORITMIK XUSUSIYTLI METODLARI Djumaev M. Axmedova N.	69-71
23.	KREATIVLIK-O'ZIGA XOS FIKRLASH SAN'ATI Abdualilova Muxlisaxon Abduxalil qizi, Shomurodova Bibizahro Solijon qizi	72-74
24.	MATEMATIKA DARSLARINI NOAN'ANAVIY SHAKLLARDA TASHKIL ETISH Abdualilova Muxlisaxon Abduxalil qizi, Abdukarimova Zahroxon	75-76
25.	KITOBXONLIK DARAJASINI OSHIRISH-INSON MA'NAVIYAT KO'ZGUSINI SAYQALLASH Abdualilova Muxlisaxon Abduxalil qizi, Shomurodova Bibizahro Solijon qizi	77-79
26.	MATEMATIKA DARSLARINI NOAN'ANAVIY SHAKLLARDA TASHKIL ETISH Abdualilova Muxlisaxon Abduxalil qizi, Abdukarimova Zahroxon	80-81
27.	GLOBAL IJTIMOYIY VA IQTISODIY INQIROZLARNING BOSHLANG'ICH TA'LIM SIFATIGA TA'SIRI Abdullayeva Nargiza Pulatovna	82-84
28.	INTERAKTIV O'QITISHNING METODOLOGIK PRINSIPLARI Abduraximov Shoqosim Abduraxmonovich	85-86
29.	BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INTEGRATSIYA. O'QUVCHINI MUSTAQIL FIKRLASHGA YO'NALTIRISHDA INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIMNING ROLI Abduraxmonov Umidjon Shoqosim o'g'li, Temirova Muslima Muhibillo qizi	87-88
30.	BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION YONDASHUV Abduraxmonov U. Sh. Valijonova Z. A.	89-90
31.	BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION JARAYONNING PEDAGOGIK ASOSLARI Abduraxmonov Umidjon Shoqosim o'g'li, Musayeva Shohista Habibulla qizi	91-92
32.	UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA O'QUVCHILARNING MATEMATIKAGA KOGNITIV QIZIQISHLARINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYASI Abduraxmonov Umidjon Shoqosim o'g'li	93-94
33.	TA'LIMNI BAHOLASHDA INNOVATSION YONDASHUV. PIRLS BAHOLASH DASTURI Abduraxmonov U.Sh., Umarjonova S. A.	95-96
34.	SODDA GAPLARNI TIZIMLI O'RGATISH TAJRIBASIDAN Sh.Akramov	97-99
35.	NOALGORITMIK TURDAGI KO'RSATMALAR HAQIDA Axmedova N.M., Hoshimova Ruxshona.	100-102
36.	DASTURLASHTIRILGAN VA ALGORITMIK O'QITISH Axmedova N.M., Ismoilova Mushtariy	103-104
37.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA ALGORITMIK KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH HAQIDA N.Ahmedova, Ismoilova A.	105-106
38.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY FANNI O'QITISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI Umaraliyeva Baxtilaxon Raxmonali qizi	107-109
39.	BO'LAJAK PEDAGOGLARNING ANTIKORRUPSION KOMPETENTLIGINI «HALOLLIK VAKSINASI» ASOSIDA RIVOJLANTIRISH Isroilov G'olib Rashidovich.	110-113
40.	ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОГО МЫШЛЕНИЯ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА Кадирова Д. Н., Фозилова М, Кашматова	114-116

BOSHLANG'ICH TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHNING GLOBAL MASALALARI: MUAMMO VA TADQIQOT

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

41.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANIB O'QISH DARSLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI Akbarova Munira Shavkatovna, Muhammadjonova Nurjahon Muhammadjon qizi.	117-119
42.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA ALIFBE DARSLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR QO'LLANILISHINING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI Mamatkulova O'lmasoy Abarovna.	120-123
43.	ZAMONAVIY BOSHLANG'ICH TA'LIMNING DOLZARB MUAMMOLARI Mashrabjonov Ulug'bek Azamjon o'g'li	124-126
44.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARIDA DIALOGIK NUTQ MADANIYATINI YUKSALTIRISHGA QARATILGAN INTERFAOL METODLAR Maxkamova Dilafuz Aliyevna, Odilova Shahnozxon Valiyorjon qizi.	127-129
45.	O'QUVCHILARNI KASBGA YO'NALTIRISHNING IJTIMOY-PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI Maxkamova Dilafuz Aliyevna, Sodiqova (Nuraliyeva) Yulduzxon Muhammadjon qizi.	130-132
46.	BOSHLANG'ICH TA'LIM TALABLARI TAYANCH KOMPETENTSIYALARINI SHAKLLANTIRISH Maxkamova Dilafuz Aliyevna, Jo'rayeva Farangiz Mirzavali qizi.	133-135
47.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARINI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHDA INTEGRATSION TEXNOLOGIYALAR Maxkamova Dilafuz Aliyevna, Mehmonova Dilbarxon Ziyodjon qizi.	136-138
48.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARIDA MANTIQUIY MASALALAR YECHISH VA KONIKMASINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI Maxkamova Dilafuz Aliyevna, Mo'minova Mohinabonu Sherzodjon qizi.	139-141
49.	MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TAFAKKURNING RIVOJLANISHI. Maxkamova Dilafuz Aliyevna, Muhammatova Madina.	142-143
50.	TEXNOLOGIYA DARSLARIDA STEAM Maxmudova D.A.	144-145
51.	BOSHLANG'ICH TA'LIMDA DIDAKTIK O'YINLAR Maxmudova D.A.	146-147
52.	TA'LIMGA INNOVATSION YONDASHUV Maxmudova D.A.	148-149
53.	BOSHLANG'ICH SINFLAR DARSLARINI IJODIY TASHKILLASHTIRISH OMILLARI Maxmudova D.A.	150-151
54.	"BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ONA TILINI O'QITISH" Mo'minova Zulfizar Abdumajidovna,	152-154
55.	NUTQINI O'STIRISH Nizomiddinova Dildora Nosirovna,	155-156
56.	BA'ZI POZITSION VA NOPOZITSION SANOQ SISTEMALARI. Adxam Normatov, Nabijonova Durdonaxon, Yunusova Maxfiratxon, Ergasheva Ozoda, Tojimatova Feruza.	157-159
57.	TO'PLAM HAQIDA A.Normatov, Zohidova Muxlisa, Sadraliyeva Gulasal, Sobirova Saodat.	160-161
58.	TO'PLAMDAGI MUNOSABAT Normatov A, Xojiqurbonova K, Xamroyeva M, Yunusova S, Ummataliyeva M.	162-164
59.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILINI O'QITISHDA INTEGRATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH O'rinova Nilufar Sodiqovna.	165-167

BOSHLANG'ICH TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHNING GLOBAL MASALALARI: MUAMMO VA TADQIQOT

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

60.	BOSHLANG'ICH MATEMATIKA KURSININI O'QITISHDA TALABALARNING ALGORITMIK FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI Odilova Shahnozxon.	168-169
61.	TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI O'YINLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI. Shirinov Feruzjon Shuxratovich	170-172
62.	AXBOROT TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA O'QUV JARAYONLARINI SIFATLI VA MAZMUNLI TASHKIL ETISH USULLARI Soliev Oybek Soxibjon o'g'li.	173-174
63.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA SINFDAN TASHQARI DARSLARNI TASHKIL ETISHDA MANTIQUIY TOPSHIRIQLAR USTIDA ISHLASHING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI R.M.Tolipov, D.A.Muhtorova.	175-176
64.	ILK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARNING PREDMETLARNING O'LCHAMINI IDROK QILISHNING O'ZIGA XUSUSIYATI R.M.Tolipov, G.T.Yigitaliyeva.	177-178
65.	BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA KOMBINATORIKA MASALALARI USTIDA ISHLASH R.M.Tolipov, M.S.Xusanova.	179-181
66.	O'QUV JARAYONINI O'ZLASHTIRISHDA DARS TEXNOLOGIYALARINI O'RNI R.M.Tolipov, X.O.Hamzaliyeva.	182-183
67.	BOSHLANG'ICH SINF O'QISH DARSLARIDA SHE'RIY ASARLARNI O'QITISH USLUBIYOTI A.To'raxo'jayeva, M.Abdukarimova.	184-186
68.	BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA INTEFAOL USULLARDAN FOYDALANISH Toshmatova Urmonoy, Toshboyeva Zamiraxon.	187-188
69.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKADAN SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL ETISH Toshmatova Urmonoy, Ergasheva Zulxumor Abduxalilovna.	189-190
70.	BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHILARNI MANTIQUIY FIKRLASHINI OSHIRISHDA BOSHQOTIRMALARNING O'RNI Toshmatova Urmonoy, Sobirova Feruzaxon Sotvoldiyevna.	191-193
71.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKADAN TO'GARAK MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH Toshmatova Urmonoy, Madvaliyeva Nargiza Alijonovna.	194-195
72.	BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI Toshmatova Urmonoy, Ruziyeva Roxilaxon Axatjonovna.	196-197
73.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA MASALALARNI YECHISHGA O'RGATISHDA MANTIQUIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH Toshmatova Urmonoy, Qodirjonova Mukarramxon Abduxafizovna.	198-200
74.	MAKTAB AMALIYOTIDA INGLIZ TILINI O'RGATISHDA O'YINLARDAN FOYDALANISH Turakulova Feruza Aminovna.	201-202
75.	TA'LIM JARAYONINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL ETISH Turakulov Xamidullo Shamsiddinovich.	203-205
76.	FORMATION OF MATHEMATICAL CONCEPTS IN PRIMARY CLASS STUDENTS Umarova Gozalkhon Botirjonovna, Ismoilova Adolatoy Akhmadjonovna.	206-208
77.	STUDENTS TO THINK LOGICALLY THROUGH DIDACTIC GAMES Umarova Gozalkhon Botirjonovna Karaboeyeva Pokizakhan Ibragimovna	209-211
78.	CHOOSING ACTIONS IN SOLVING SIMPLE AND COMPLEX PROBLEMS Umarova Gozalkhon Botirjonovna, Kazakova Mavjudakhan Makmudjan's Daughter.	212-214

BOSHLANG'ICH TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHNING GLOBAL MASALALARI: MUAMMO VA TADQIQOT

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

79.	FORMING PRACTICAL ACTIVITY OF PRIMARY CLASS STUDENTS. Umarova Gozalkhon Botirjonovna, Koshakova Obidakhan Makhammadyusupovna.	215-217
80.	TADQIQOTCHILIK KOMPETENSIYALARINI KOGNITIV FAOLIYAT ASOSIDA SHAKLLANTIRISHGA OID PEDAGOGIK QARASHLAR G.I.Usmonova.	218-220
81.	TABIATSHUNOSLIK O'QITISH METODIKASI FANINING RIVOJLANISH TARIXI Xalilova Shaxlo Sa'dullayevna.	221-223
82.	"BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INTEGRAL TEXNOLOGIYALAR" Xasanova Shohbuzaxon Solijonovna.	224-226
83.	TA'LIM JARAYONIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI VA SAMARADORLIGI Xolmatova Muzayyan Mubashirovna.	227-229
84.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI OSHIRISH METODLARI Xolmirzaeva Feruza Valiyevna.	230-232
85.	ABDURAUUF FITRATNING "OILA" ASARIDAGI FARZAND TARBIYASIGA OID QARASHLARI Xushnazarova Ma'muraxon Nodirovna, Qodirova Nasibaxon Sobirjon qizi.	233-236
86.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O'QITISHDA ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH VA XORIJIY TAJRIBALAR Zulpixorova Zuxraxon Tursunmaxamatovna.	237-239
87.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIK MANTIQIY MASALALAR YECHISHNING AHAMIYATI VA ULARGA QO'YILADIGAN TALABLAR Abdulazizova Xojira Bayozjon qizi.	240-242
88.	RIVOJLANAYOTGAN DAVLATLARDA BOSHLANG'ICH TA'LIMNI MOLIALASHTIRISHNI YAXSHILASH YO'LLARI Asraqulova Azizaaxon Hasanovna.	243-245
89.	СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ Rakhmankulova Nafisa.	246-249
90.	TA'LIM TIZIMINI TEXNOLOGIYALASHTIRISH - IJTIMOY ZARURIYAT. N.Xudoyberganov, S.Mirhaitova, D.Rojiboyeva.	250-251
91.	BOSHLANG'ICH TA'LIMDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA TA'LIM JARAYONLARINI TASHKIL ETISHNING MAQSAD VA VAZIFALARI. N.Xudoyberganov, G.Abdunazarova.	252-254
92.	TALIM TIZIMINI TEXNOLOGIYALASHTIRISHNING USTUVOR YONALISHLARI N.Xudoyberganov.	255-256
93.	AKSIOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARIDA FUQAROLIK MADANIYATI MALAKALARINI RIVOJLANTIRISH N.Xudoyberganov.	257-258
94.	ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УРОКОВ МАТЕМАТИКИ ЧЕРЕЗ ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ И СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ. N. Rakhmankulova, A. Исмаилова, A.Расулова.	259-261
95.	CRITICAL MEDIA LITERACY: INTEGRATING LANGUAGE ARTS, TECHNOLOGY, AND SOCIAL STUDIES Valieva Nargizakhon Zamir kizi.	262-264
96.	КАК ПОМОЧЬ СВОЕМУ РЕБЕНКУ Сетсалиева И. И.	265-266
97.	ПРИЕМЫ ОБЩЕНИЯ ПЕДАГОГА С ДЕТЬМИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА НА УЧЕБНОМ ЗАНЯТИИ Сетсалиева З.И.	267-268
98.	ПЕРСПЕКТИВЫ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ОБЛАСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ В УЗБЕКИСТАНЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ И ТЕОРИИ Азамжонов Азаматжон Алижон угли.	269-271
99.	TARIXIY MANBALARDA ILM-MA'RIFAT " TALQINI D.Sh.Raxmatullaeva.	272-275
100.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARINI INTEGRATSION TA'LIMGA JALB QILISHNING AHAMIYATI Maxkamova Dilafroz Aliyevna, Muxammadaliyeva Muborakxon Asqarali qizi.	276-277

101.	КАК НЕ ПОТЕРЯТЬ ДОВЕРИЕ РЕБЕНКА Сетсалиева Ильмира Исмоиловна.	278-279
102.	ПОДГОТОВКА К УЧЕБНОМУ ЗАНЯТИЮ В ДОШКОЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ Сетсалиева Зарема Исмаиловна.	280-281
103.	BOZOR MUNOSABATLARI SHAROITIDA BOSHLANG'ICH TA'LIM MENEJMENTIDA INNOVATSION TA'LIM Toshpulatova Gulchiroy Rustamovna	282-284

PKP|INDEX

Boshlang'ich ta'limni rivojlantirishning global masalalari: muammo va tadqiqot

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya